

УЧЕБНИКИ и УЧЕБНЫЕ ПОСОБИЯ ДЛЯ ТРУДОВОЙ ШКОЛЫ

J. MÄGI

EESTIKEELSE TÖÖKOOLI
TEINE LUGEMIK

Я. МЯГИ

ХРЕСТОМАТИЯ

ДЛЯ

ЭСТОНСКИХ ТРУДОВЫХ ШКОЛ

ЧАСТЬ ВТОРАЯ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МОСКВА 1924 ЛЕНИНГРАД

УЧЕБНИКИ и УЧЕБНЫЕ ПОСОБИЯ ДЛЯ ТРУДОВОЙ ШКОЛЫ

J. MÄGI

EESTIKEELSE TÖÖKOOLI
TEINE LUGEMIK

Я. МЯГИ

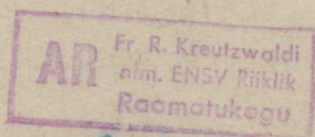
ХРЕСТОМАТИЯ

для

ЭСТОНСКИХ ТРУДОВЫХ ШКОЛ

ЧАСТЬ ВТОРАЯ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
МОСКВА 1924 ЛЕНИНГРАД

21817

Типогр. „Коминтерна“ Изд-ва „Красная Новь“. Ленинград, Екатерингофский просп., 87

Гиз № 5465.

Ленинградский гублит 1549.

Отпечатано 2000.

Eelsõna.

Me kool ei kanna töökooli nime mitte üksi seepärast, et seal õpetatakse töömehoodi järele, et seal töö kooli elust üks osa on, vaid ka seepärast, et töö, inimese valmistav tegevus, on selleks teljeks, mille ümber kooliprogramm keerleb.

Mõistet, — inimese valmistava töö uurimine — tuleb aga laias mõistes võtta. Et inimeste tööd ja tegevust tundma õppida, on vaja kõigepealt selle tegevuse objekti tundma õppida — loodust ja ta jõude, siis inimese looduse peale mõjumise abinõusid (tehnikat) ja lõpuks selle tegevuse subjekti — inimest ennast. Vaja on teda tundma õppida kui loomariigi liiget, kui inimliku ühiskonna liiget, vaja on tundma õppida ta füsioloogilisi ja sotsiaalseid vajadusi. Et kahte viimast küsimust mõista, on vaja endale ette kujutada praeguse ühiskonna anatoomiat ja füsioloogiat, on vaja teada, kuidas ta on tekkinud ja arenenud ja kuhu ta tüürib.

Inimese töö ja tegevuse tundma õppimise aluseks võtmine on tarvilik, sest temast on tingitud käesolev ühiskondlik kord. Meie ajal on tarvilik seda igapähele teada ja igapähele peab olema selle kohta selge ja kindel arusaamine. Me elame kahe majandusliku süsteemi vahetuse ajal. Vana, kapitalistlik süsteem oli rajatud konkureerimisele, eksploateerimisele, üldiste huvide põlgamisele, plaanitu olekule. Ta sureb nüüd, tõuseb uus majanduslik süsteem — sotsialistlik, kus valmistus korraldatakse kindla kava järele, üldsuse kasuks, kus ei ole kurnamist, inimese orjastamist inimese poolt. See uus süsteem nõuab teistsuguseid inimesi, ta ei vaja võõraste käskude täitjaid, vaid teadvuslikke valmistajaid, kes aru saavad üldsuse huvidest, kes aru saavad üksikute valmistusharude siduvusest üksteisega, nende vahekordadest jne. Kool peab neid inimesi aitama kasvatada, neid on vaja praegu ja tulevikus.

Sellest välja minnes võime konkretiseerida töökooli ülesanded järgmiselt: esimese astme töökool peab andma lastele kõige tarvilikumaid teadmisi ja vilumust töötamiseks ja kultuuriliseks eluks ning äratama neis huvi ümbritseva vastu.

Lapsi on tarvis harjutada seotult, arusaadavalt ja vabalt rääkima. Seda ei saavutata dratitsiooniliste ümberjutustustega, vaid

harjumisega kooli kollektiivis kõike nähtut-kuuldut harutada, täiesti vabalt oma mõtteid väljendada.

Lugemiku ülesandeks on laste sõnade ja mõistete tagavara suurendada. Seda võib saavutada üksi nende silmaringi laiendamisega.

Lugemik peab andma lastele asjalikku lugemismaterjaali, mis kirjutatud lihtsal keelel, võttes arvesse lapse psükoloogiat. Iseäranis tähtis on inimese tööd valgustav materjal. Harilikult ignoreeritakse esimesel astmel ühiskondlikku teadust üldse, toonitades, nagu poleks lapsed kasvanud majanduse ja poliitika arusaamiseni. Kuid kodus, külas ja igal pool kuulevad lapsed selle aine kohta kõnet, mõtlevad selle üle — ja oleks täieline viga vaikides neist küsimustest mööda minna. Nende küsimuste arutamisel on vaja ainult lapse psükoloogiat, lapse elukogemuste ulatust ja huvi arvesse võtta.

Loodusteadusele peab esimesel astmel tarviliselt tähelpanu pöörama, kusjuures iseäranis tähtis on loodusnähtuste uurimise ja materjaalide läbitöötamise viis.

Keelel on esimesel astmel, nagu matemaatilkalgi, puhas õpeabinõuline tähtsus, nende kui üksikute teadusharude õppimine on lastel enneaegne. Emakeele õpetuse materjal peab seepärast olema vastava iseloomuga, ta peab olema ligidalt seotud vaatlusega ja lapse tegevusega.

Lapsi ei tohi liiga koormata ilukirjandusliku materjaaliga, stiililiste ja grammatiliste harjutustega. Grammatikal peab olema sel ajajärgul puhas õpeabinõuline, praktiline iseloom. Teda on vaja õppida niipalju, kuipalju on seda tarvis õigekeelsuse ja õigekirjutuse otstarbel.

Emakeele õpetus peab sisaldama joonistuse, voolimise ja mängu elemente, millel 8 kuni 12 a. laste kohta on eriline tähtsus, mis on selles eas vilumuse omandamise, lapse organisatsiooni ja üleelamuste väljenduse abinõudeks, mida vaja kasutada kasvatusel, iseäranis ühiskondlikkude instinktide arendamise ja dramatiseerimise kaudu.

Ülemal öeldust välja minnes oleme valinud esimese astme lugemikuks ilukirjanduslik-õpetliku tüübi, mis peale ilukirjanduslike palade sisaldab ka asjalikke tükke mitte üksi stiili, vaid ka õpetuse enda pärast.

Õpetlike tükide kasutamine emakeele tundides ei ole tarbetu, vaatamata seepeale, et neid aineid käsitatakse eritundides, juba seepärast, et neid teadmisi ei võida eritundides küllalt laialdaselt pakkuda ja meetoodiliselt ei ole see üks ja seesama.

Peale selle on meil võimalik emakeele kaudu komplektset metoodi, mis praegu töökooli õpetuses löökülesanne on, kõige kergemini läbi viia, vastandiks vana kooli paljuainelisele ja ainetel

isoleeritud õpetamisele. Vana kooli vigadest oli üks suurem just see, et ei olnud üksikute õpeainete vahel sidet. Kuna aga isekeskis ühendamata teadmised on surnud ballast. Vana kool oma isoleeritud õpeainetega ei arendanud õpilasi, vaid nüritas neid. Lõpuks on lapsi veel vaja tutvustada mitte üksi ilukirjanduse, vaid ka populäär-teaduslike tükkide keelega. Oleks väga kurb, kui lapsed kooli lõpetades ainult ilukirjandust oleks lugenud. Lapsed omandavad koolist õige piiratuid teadmisi. Kõike muud saavad nad raamatuid teada, mida nad loevad peale kooli lõpetamise. Õpetlike tükkide kaudu peab lugemik neid ette valmistama populäär-teaduslike raamatute lugemisele.

Lugemiku kokkuseadmisel on põhimõtteks olnud — ligemalt kaugemale.

Kuna esimese lugemiku kaudu lapsed juba esimeste primitiiv-küsimustega on tutvunenud, tuleb siin lähtepunktiks võtta loodus aastaringi kujul. Nende nelja aastaaja ümber ongi koondatud peasjalikult terve lugemiku ilukirjanduslik osa. Looduse kirjelduste vahele proosas ja luules on põimitud valmid, muinasjutud, rahvanaljad ja mõned ilukirjanduslikud katked ja tähtsamate pühade kirjeldused, mis aastaegade seotud ja mujal kohast paika valgustamiseks ei leidnud.

Kui neljas esimeses osas tutvustati lapsi looduse enesega ja eluga temas enam pääliskaudselt, siis viies ja kuues jagu püüavad põhjalikumalt tutvustada lapsi inimese töö ja ühiskondliku eluga. Algatakse laste elu küsimustega oleval ajal ja olevas elukorras enne kooli, klassivahede juures võimalikult selgesti katkudes piirjoont tõmmata, — siis edasi koolis, välja minnes laste ühiskondlike organisatsioonide juure ja seda summeerides ning ühtlasi ka sissejuhatuslikku aimet andes täiskasvanute töö ja elu küsimuste valgustamise juure minemiseks, eeskujudega vana ajaloos orjade revolutsionäärise Spartakist ja lõpetades üleilmsete ja Vene ning Eesti revolutsiooni juhtidega.

Et laste tööd ja elu mitte paista lasta isoleerituna, vaid valgustada seda kui teatavat lahutamatu osa inimlikust ühiskonnast, tutvustab kuues jagu lapsi noorte ja täiskasvanute eluga, algades seda kaugemast minevikust, et selgemini viimaseid tõsiasju, küsimusi, milledega lapsel kokku tuleb põrgata, selgitada!

Tähendatud jagudes loebki toimetaja ülesseatud põhimõtted läbiviiduks. Ülejäänud osa lugemikust, mis jagude arvu poolest esimese suurune, õigupoolest, kogu õpetlik osa, on täienduseks esimesele poolele.]

Et teatavat süstemaatilist ülevaadet anda käsitatud aladelt, tuli õpetlike tükke valida kindla kava järele ja paigutada neid niisugusesse järjekorda, et järgmine tükk eelmise arendus oleks.

Niiviisi on nendes jagudes kõik tükid üksteisest sisuliselt ole-
nevad, mis võimatuks teeb nende paigutuse teistsugusesse järje-
korda, seda enam sootu teistsuguse materjaali hulka. Kahe vii-
mase jao, V ja VI ette oli neid võimata paigutada kahel põhjusel.
Kõne all oleva kahe osakonna lõppu viimisele oleks siduvus kadu-
nud neil inimese töö ja elu küsimuse põhimõttega aastaringi osa-
kondades. Oleks telje, mis nüüd tõepoolest keskel on, täiesti välja
murdnud. Samuti oleks see meetodiliselt viga olnud. Õpetlikud
tükid on sisuliselt raskemad, aga vormi poolest kuivemad. Ja neid
tükke tuleb lugeda siis, kui lastel seal käsitatavate küsimuste vastu
teatav huvi on. Näituseks. Kellegil õpilasel valutab kõht, ta
on sunnitud klassist lahkuma. Selgub, et ta korruga liiga palju
tooreid õunu oli söönud, mis tal kõhus ära ei seedinud ja
valu teevad.

Nii võib juba sügisel, kui lugemikku alles tarvitama hakati,
lugeda vastav tükk tervishoiust. Ehk te panete kevade ligine-
misel seemneid idanema. Siis on paras silmapilk vastavaid tükke
taimedest lugeda.

Seda silmas pidades tuleb õpetajal lugemiku kasutamise
plaan õpeaasta algul valmis seada, välja minnes sellest, kus kool
asub ja missugused on arenemise suhtes lapsed. Raamat on mää-
ratud kahele aastale. Viieaastase kooli II ja III, ehk neljaastase —
I ja II rühmale. Kui meie tõelikkudes oludes aga ette tuleb, et
neljaastase kooli I rühma õpilastel vastav ettevalmistus puudub,
siis tuleb raamatut kasutada II ja III rühmas, kolmeaastases koolis
aga muidugi paratamata kahes viimases rühmas.

Nii tuleb kogu materjaal kahe aasta jooksul täiesti läbi töö-
tada. Plaan tuleb välja töötada kuue esimese jao alusel niiviisi,
et esimesel lugemiku kasutamise aastal läbi mindaks osa mater-
jaali kõigest neljast esimesest jaost, loomulikult kergemat ja huvi-
tavamat ja osa — V ja VI. Nende vahele põimida silmas pidades
ennem puudutatud juhtmõtet, õpetlikke tükke. Siin võib juhtuda,
et kummagil aastal ühte ja neidsamu tükke, näit. tähtpäevadesse
puutuvaid kirjeldusi, korrata tuleb, mis viga ei tee, vaid isegi
soovitav on, aga mis ei tohi läbivõtmata tükkide arvel sündida.
Tegeliku töö juures võib juhtuda, et õpetaja sunnitud on välja-
töötatud plaanist, õpilaste huvisid silmas pidades, kõrvale kalduma.
See ei tee viga, kui kõrvale kaldumine selles seisab, et plaani
märgitud tüki asemel teine tuli võtta, mis järgmiseks aastaks oli
jäetud. Järgmise aasta plaani väljatöötamise juures tuleb seda
ainult silmas pidada.

Keele suhtes on lugemiku toimetamisel juhtmõtteks olnud —
kergemalt raskemale. Tööraha lastele on kõige ligem rahva-
keel ja kõnekäänud. Esimeses neljas osas on seesugust keelelist
materjaali võimalikult lugemise tehnika suhtes võetud, nagu
„Muinasjutt sokust, kes pähkleid läks otsima“, „Loomade talve-

korter“ jne., — selleks juhtumiseks, kui õpilased esimese lugemiku piirides ei ole küllalt lugemise tehnikat omandanud. Vana-sõnad ja mõistatused, mida ei ole saanud ühe ehk teise tükiga otsekohe siduda, on eraldi antud. Neid tuleb kasutada siis, kui paras silmapilk leidub, — vastamisel ehk muidu jutustamisel. Muidugi ei pea see mõtet tekitama, et esimesel ajal ainult vanu rahvakeele üteldusi ja sõnu peaks tutvustatama. Lapsed tunnevad väga hästi, ja sagedasti paremini kui vanusõnu, niisuguseid võõra-keele sõnu, nagu revolutsioon, kapitalist, pursui, kommuun, proletaarlane jne., mis on praegusaja rahvakeele elulisemad sõnad ja mispärast nende sõnade tagavara laiendamine ja mõistete selgitamine ühel ajal vanade rahvakeele sõnadega peab sündima.

Oleks veel tähendada, et valme, muinasjutte jne. võimalikult dramatiseerides loetaks, jaotades osad õpilaste vahel ära. Tükid, millest lapsed iseäranis huvitatud, antagu lastele illustreerida, joonistamise ehk voolimise kaudu. Ümberjutustamise asemel tuleks lasta õpilastel loetud tüki eeskujul ise midagi jutustada oma kogemustest, ehk teiste kõne järele.

Lugemistükkide valiku juures rahvakirjandusest on silmas peetud, et nad ideoloogiliselt töörahva klassile vastu ei käiks, mispärast nii mõnedki muinasjuttude osad, mis sellesse lugemikku oleks võinud kuuluda, välja tuli jätta. Meie rahvakirjanduse materjaal on olnud seni pappide monopooliks, mispärast ta eriti kirikliku moraali liistule tõmmatuna ära on moonutatud ja enne kui seda täielikult lastele pakkuda võib, tuleb siin tõde jalule seada.

Suur osa lugemiku materjaalist ilmub Eesti keeles esimest korda. See puutub eriti õpetlikku osa. Osa materjaali on kogutud üksikutest töödest, osa on toimetaja kirjutatud, kahe osa „Elu taimeriigis“ ja „Tervishoid“ materjaal on laenatud Vahterovi venekeelsest lugemikust. Laenude juures oli toimetajal seisukohaks, et õpetlikud tükid oleks eriti lastele kirjutatud. Kõne all olevast lugemikust laenusid tehes võis ses asjas kõige kindlam olla, sest seal on nende vastavus praktikas järele proovitud.

Toimetaja on teadlik nii paljudegi puuduste üle, mida ei saanud võita selles olukorras, milles tuli käesolevat tööd toimetada. Üks kõige suuremaid puudusist on see, et toimetaja viimastel aastatel ei ole lastekoolis mahti saanud tegelik õpetaja olla, koguni puudub praktika meie maakoolides, tuli tööd teha vanast koolist omandatud praktika najal ja töökooli teoreetikuna. Mitte vähem kaaluv ei ole ka ajapuudus. Ülesannet tuli täita mõnekuulise tähtaja jooksul, vabadel silmapilkudel muist mitmekesistest ja mitmekordsetest töödest. Mõndagi on materjaalis juhuslikku ses mõttes, et oleks leidnud vastavamad, kuid ei olnud võimalik neid allikaid saada. Keelelinegi külg kannatab palju tuhatnelja

kihutamise ja kogu palavalt trükki andmise tagajärjel. Graafiliselt tuli raamatu juures alles viimasel silmapilgul terve tehtud plaan kõrvale heita, et mitte raamatut liig kalliks ajada.

Neid puudusi avaldab toimetaja ses mõttes, et seda agaramini me tegelikud õpetajad raamatu puuduste selgitamisele asuks, et proovitrükile järgnev trükk me töökoolile juba kindlasti vastaks.

J. M.

Leningradis, 23. VII. 23.

Sisujuhataja:

N ^o	Lehek.
I. Eelsõna	3
II. Sisujuhataja	9

I. Sügis.

1. Sügise tulekul. A. Reinvald	15
2. * * * Rahvalaul	15
3. Sügisesed mõtted. L. Koidula	16
4. Rebane ja piimapott. Rahvajutt	16
5. Sügis. Juhan Liiv	17
6. Teele, teele kurekesed. F. Kuhlbars	18
7. Vares ja harakas. Rahvajutt	18
8. Muinasjutt sokust, kes pähkleid läks otsima. Muinasjutt	18
9. Hunt ja kits. Rahvalaul	19
10. Vasikas ja hunt. Rahvavalm	19
11. Kaks töömeest. K. R. Jakobson	20
12. Mesilane ja kärbes. P. Manteuffel	20
13. Võrdlevad kõnekäänud	20
14. Lõvi, eesel ja rebane. A. Grenzstein	21
15. Hunt, sokk ja kapsad. K. R. Jakobson	21
16. Hunt ja kana. Rahvajutt	22
17. Luik, haug ja vähk. J. Krölov	22
18. „Mitte kõik korraga, kodanikud!“	23
19. Vanapagana ja Kavala Hansu jutud. Eiseni „Kavala Hansu ja Vanapagana“ raamatust	24
20. Mis sa sirised, sirgukene. Rahvalaul	27
21. Mõtted sügisel. E. Peterson	28
22. Sügise laul. G. Suits	29
23. Teder ja rebane. L. Tolstoi	29
24. Mõistatused	30
25. Kuidas vahel öeldakse. Kõnekäänud	31
26. Veealused. Muinasjutt (jutustanud J. Kõrv)	31
27. Tüüsamine. Rahvanali	35
28. Võrulase linade müümine. Rahvanali	35
29. Kas tahad. Rahvanali	36
30. Tünamiit. Rahvanali	36
31. Mulkide leeme söömine. Rahvanali	36

II. Talv.

32. Talvel. A. Grenzstein	37
33. Lumesadu	37

	Lehek
34. Liulaul. J. Hurt	38
35. Tuul ja päike	39
36. Viimaks ometi. E. Peterson	39
37. Juba jälle. A. Reinvald	40
38. Hunt ja koer	41
39. Talve igatsus. Rahvalaul	42
40. Lindude õpetus. E. Lausch	42
41. Laisale	43
42. Talve-wanaeide tembud. Muinasjutt	43
43. Loomade talvekorter. Muinasjutt	45
44. Tuisk talvel. E. Peterson	46
45. Talvine õhtu. V. Grünthal	47
46. Kaks külameest. J. Krõlov	47
47. Saariku Polla. Fr. Tuglas	48
48. Külma ja sula. Rahvaütelused	50
49. Võrdlevad kõnekäänud	50
50. Hunt kalapüügil. Muinasjutt (jutustanud E. Peterson)	51
51. Keedaksin putru, et pada podiseks. Rahvanali	54
52. Keeletarkus. Rahvanali	54
53. Tõtt ei tohi rääkida. Rahvanali	55
54. Laukots. Tshehov	55
55. R ä n d a j a. J. Liiv	61

III. Kevade.

56. Kevade. A. Grenzstein	62
57. Kevade tulemine. N. Körber	63
58. Piiri, pääri pääsukene. M. Veski	63
59. K e v a d e l. E. Peterson	64
60. Kevade laul. K. A. Hermann	66
61. S o k u d. Rahvanali	66
62. Pime ja jalutu. Aesopose valm	69
63. Saja, saja vihmakene. J. Lepik	69
64. Kotkas ja kass. L. Tolstoi	70
65. Kevade tunne. V. Grünthal	70
66. Halbikära Hans. J. V. Jannsen	70
67. Teekäijad ja koerad. J. Krõlov	72
68. Lehed, õied ja vili	73
69. Mõistatused. Veski „Eesti Rahvalaul“	74
70. Kummal on raskem. Rahvajutt	74
71. K ä g u. O. Grossschmidt	75
72. Ilmadetegija. Muinasjutt	76
73. Kilplased muretsevad nõukogu maja jaoks palke. F. R. Kreutz- vald	77
74. Kilplased ehitavad nõukogu maja. F. R. Kreutzvald	78
75. Esimene mai. Joh. Hurt	79
76. Pariisi kommuun	80

IV. Suvi.

77. Suvel. A. Alver	82
78. Suvel. Rahvalaul	83
79. Heinaajal. E. Enno	84
80. Kõnekäänud ja vanasõnad ilmadest	84
81. Suvine vihm. E. Peterson	85
82. Ahne peremees. Muinasjutt	88
83. Paranda õigel ajal. K. R. Jakobson	89

	Lehek.
84. Siga tamme all. J. Krôlov	89
85. Kass ja rebane. Muinasjutt (jutustanud E. Peterson)	90
86. Punane seelik. J. Serostnõi	93
87. Nüüd said. Rahvanali	96
88. Ei ole veel lookest kuulda. Rahvanali	96
89. Hiidlase ähvardus. Rahvanali	96
90. Enne vette ei lähe, kui ujumine selge. Rahvanali	97
91. „Metetuuja“. Rahvanali	97
92. Neid on nagu sääski. Rahvanali	97
93. Viisumees. Muinasjutt	97
94. Haikala. L. Tolstoi	98

V. Laste töö ja elu.

95. Kadeduseväärt elu. A. Vesnin	101
96. Hüpe. L. Tolstoi	105
97. Kuldne lapsepõli. A. Kollontai	107
98. Väljaotsa saun. E. Vilde	108
99. Vennalik abi. M. Gorki	110
100. Üles. A. Tuul	113
101. Laeval. L. Tolstoi	113
102. Arno koolis. O. Luts	114
103. Õppimas. S. Aksakow	119
104. Raske õppimine. M. Gorki	119
105. Noored pioneerid. Lastelehest „Noored Seltsimehed“	121
106. Kuidas valmistavad noored pioneerid endid tulevasele võitlusele. Lastelehest „Noored Seltsimehed“	122
107. Mille poolest lähevad noored pioneerid teistest lastest lahku. Lastelehest „Noored Seltsimehed“	123
108. Esimene lastenädal. Berliinis	124
109. Noorte pioneeride seadused. Lastelehest „Noored seltsimehed“	126
110. Elamise viisid. Lastelehest „Noored seltsimehed“	130
111. Tootus, hüüd, tervitus, märk. Lastelehest „Noored seltsimehed“	132

VI. Noorte ja täiskasvanute töö ja elu.

112. Sirp ja haamer. J. A. Normann	134
113. Spartak	135
114. Kes võitlesid ja võitlevad nagu Spartak	138
115. Kes on noored kommunaarid ja mille eest nad võitlevad	144
116. Õpipoiss. Ajakirjast „Noor Tööline“	145
117. Noor sepp. A. Rannaleet	148
118. Mul ei ole vaestemaja. F. Pehkulev	149
119. Mõisniku käpa all. E. Vilde	150
120. Muinasjutt. Ajakirjast „Noorte Internatsionaal“	153
121. Töölise päevaraamatust. A. Svirski	153
122. Vabrikus. K. Vibuane	156
123. Üheksas jaanuar	156
124. Detsembrikuu ülestõusmine	158
125. On jõudnud aeg. P. Uuetoa	159
126. Leena päevad	159
127. Vennashaua. K. Ottender	162
128. Uus päike. E. Juhani	162
129. Mõisniku võimu lõpp. V. Karpinski	163
130. Kes on parem kommunist. L. Trotski	165
131. Tuli aeg. M. Lindvest	166

	Lehek.
132. Lau kapitalistidele. J. A. Normann	166
133. Kuidas rikas taeva sai. Ajakirjast „Noorte Internatsionaal“	166
134. Sandi taevaskäik. Rahvanali	168
135. Talumees ja õpetaja. J. Rootslane	169

VII. Elavast loodusest.

136. Kaks koera. J. Liiv	170
137. Kuldakapja kõrvike. Rahvalaul	171
138. Hobune	171
139. Esimene ratsutamine. M. Nurmik'u „Lugemikust“	172
140. Lehmad. M. Sillaots'i ja H. Triikoja lugemikust „Kodu“	173
141. Lüpsilehm	174
142. Karjase laul. Rahvalaul	174
143. Sokk. F. Dostojevski	174
144. Kuidas kass oravat õpetab. V. Vagner	175
145. Kuidas hundid poegi õpetavad. L. Tolstoi	176
146. Jänes. L. Tolstoi	176
147. Ahvid	177
148. Miira. Lugemikust „Kodu“	178
149. Mees ja karu. C. R. Jakobson	179
150. Vahva siil	179
151. Kana	180
152. Kas varblane on kasulik või kahjulik	181
153. Linnu pesa. J. Liiv	181
154. Kuidas inimesed kunstlikult kanu kasvatavad	183
155. Konn	184
156. Viljatirts	185
157. Mesilane. Avenaarius	186
158. Mesilasele. J. Tamm	187
159. Siidiuss	187
160. Tunne	189
161. Kuidas koerad kurjategijaid otsivad	189
162. Kuidas õpetlast nõiaaks peeti	190
163. Klaasialune ilm	191
164. Kes elab veetilgas	191

VIII. Õhk ja vesi.

165. Nägematu	194
166. Kuidas tuukrid merepõhjas käivad	195
167. Mis maakera ümbritseb	196
168. Soojus	196
169. Tuul	197
170. Mis kasu on tuulest	199
171. Mis vees sulab	199
172. Vihm, kaste ja lumi	200
173. Veetilga elukäik	202
174. Lumme maetud. „Lastelehest“	204

IX. Elu taimeriigis.

175. Kuidas inimesed vilja hakkasid külvama	205
176. Traktori küünd	205

	Lehek.
177. Reaskülv	206
178. Vilja koristatakse	206
179. Vilja jahvatatakse	206
180. Kartul	207
181. Öunapuu	208
182. Toomingas. L. Tolstoi	209
183. M ä n d. J. Tamm	210
184. Taime sündimine. Shukovski	210
185. I d u	211
186. Kuidas idu magab	211
187. Kuidas idu ärkab	112
188. Idu tarvitab ka sooja	212
189. Kust saab idu soojust	213
190. Millest toidab idu	213
191. Pimedusest valgusele	215
192. Ise oma jalgel	216
193. Kuidas juured hea ja paha toidu vahel vahet teevad	217
194. Millest toidab end täiskasvanud taim	217

X. Tervishoid.

195. V e r i	220
196. Meie veski	221
197. Toit suus	222
198. Meie köök	223
199. Toit ja veri	226
200. Kergesti ja raskesti seedivad toidud	226
201. Meie maitse	228
202. Elu lihtsalt	229
203. N ä l g	229
204. Millal enam süüakse	230

XI. Mitmesugused maad.

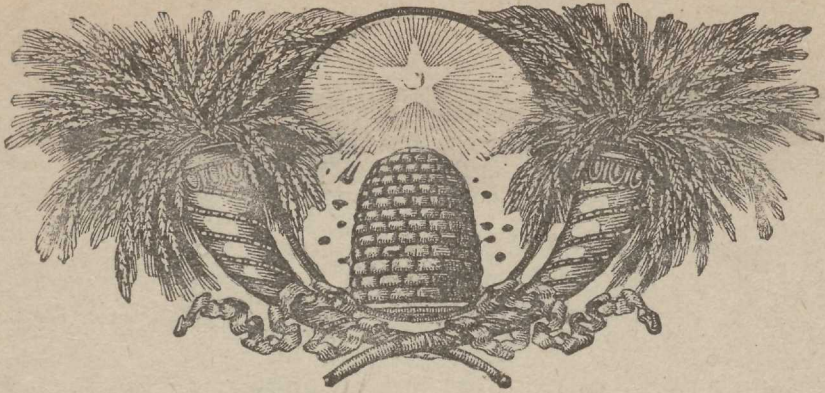
205. Mitmesugused rahvused	232
206. Haridus ja metsinimesed	232
207. Kuidas metsinimesed elavad	233
208. Lume- ja jäämaa	234
209. Samojeedid	235
210. Eskimood	236
211. Jaakaru	237
212. Valaskala	237
213. T a i g a. Matshet	238
214. Küti tööpäev. Nemirovitsh-Dantshenko	238
215. Kõrged mäed	240
216. Kotkas	240
217. Mägestiku karjane	242
218. Stepp	244
219. Suslik	244
220. Rändrahvas kirgiisid	245
221. Lammaste niitmine	246
222. Palavamaade metsad	247
223. Ahvid	249

224.	Lõvi jaht	Lehek	250
225.	Kõrbe torm		251
226.	Inimeste elumajad soojail mail		251
227.	Puuvill		252

XII. Ujuja ja lendaja inimene.

228.	Merereisil	253
229.	Õhusõitja jutustus	255

I. S ü g i s.

1. S ü g i s e t u l e k u l.

Päewa piiril tõuswad wilud pilwed,
Koidu poolt ju puhub kõle tuul,
Õöd on juba pimedad ja pikad,
Maarikutes waitib linnu huul.

Ära sõndmas suwe soojad päewad,
Kured keerutawad taewa all,
Kolletanud metsas kaowad hääled,
Päike piirab palju kaugemal.

2. * *

Saja wihma, et sahiſeb,
laſe wihma, et laſiſeb!
Saja wihma, laſta mulda,
jäta minda laſtemata:
mul pole kodu kwiwatajat,
walge ſärgi waaliſjada.

3. Sügisesed mõtted.

Juba kaseladvallt lehed lang'vad,
Kõle tuul käib üle kesamaa,
Aasta kellal rõõmuheal on lõppen'd:
Viimseid tunde hakkab lööma ta.

Kena päike, kas sa väsin'd oled?
Pikkamisi pead seal tõstad sa;
Kurvalt oma laste peale vaatad —
Sügise neid riisub armuta.

Kõrged pilved, nagu hirmust aetud,
Üle maa ja mere lendavad;
Kure healed haledasti hüüdvad,
Lõuna poole nemad tõttavad.

Mõistatused: 1) Jaluta jookseb, käsita kisub, valuta vingub. 2) Mind tihti palutakse ja oodatakse, kui tulen, siis peitu poetakse. 3) Kotkas lendab taeva sinas, kui tiibu laotab, siis päike kustub.

(Mõistatuste seletused: 1) Tuul, 2) Vihm, 3) Pilv.)

Vaarik — noor lehtpuu mets. Vaalima — rullima, silitama, puhastama. Kõle — külm, läbilõikav tuul. Kesamaa — suveks rukki alla puhkama jäetud põld.

4. Rebane ja piimapott.

Wanaeit läks põllule vilja lõikama ja peitis piimapoti põõsasse. Rebane tuli poti kallale, pistis pea sisse ja laskus piima nahka. Oleks nüüd aeg juba minekut teha, aga vaat' mis lugu: ei saa pead enast potist välja. Rebane tammub ringi, wõngutab pead ja kõneleb: „No-noh, potikene, saab juba sellest naljast. Lase nüüd ikka lahti jälle.“ Aga ei pott pane tähelegi, tee mis tahad. No siis rebane sai vihaneks. „Dota ja wõrukael; kui sa heaga ei lase, uputan su ära!“ Rebane jooksis jõeale ja kukkus seal potti uputama. Pott uppus ikka ära küll, aga näe — tõmbas wanamehe ka endaga ühes.

Rahvajutt.

5. Sügis.

Õöd on hästi pikemaks läinud ja ka vilumaks; õhtuti ja hommikuti katab paks lumi aasasid ja põldusid, keskpäeva ajal paistab küll veel päike kaunis soojasti, aga paksud pilved takistavad tihti seda. Mets lööb kollase-kirjaliseks, paljude puude lehed on punakad ja langevad maha. Põllud on viljast lagedad.

Ime tihti katab taevas end paksude pilvedega, mis enda põuest vihma puistates kiiresti üle maa ja metsade lendavad. Tuul on vinge ja vali, mutukad kaovad, ja nendega ühes ka laululinnud, kes soojale maale rändavad. Meie juure jäävad üksi varesed, varblased, rongad, mõned kullid, püüd, tedred, mõtused ja veel mõned muud linnud, kes kõik soojemad kuued selga saavad.

Metsloomadest peidavad endid mitmed soojadesse pesadesse; teised, nagu siil ja nahkhiir, heidavad talveunde. Ka inimene valmistab talve vastu. Põllumees koristab süvevilja põllult ja teeb talvevilja maha; peksab reht, künnab kõrt ja müüb põllu- ja karjasaadusi. Aedades nopitakse puuvilja ja korjatakse keeduvilja ja kartulid.

Varsti nähakse juba esimesi talvemärke: hommikuti seisab hall maas, mis vahest lõunani rohtu katab. Juba kuulatakse hanede healt, ja pea lendab ka luik lõuna poole, mille järele lumi end näitab, nagu rahvasuu laulab: „haned lähevad, — hallad tulevad; kured lähevad — külmad tulevad; luiged lähevad — lumi tuleb!“

Vanasõnad: Sügisel suured söömad, kevadel keed magusad. — Sügis söödad, kevad kurnab. — Sügisel seitse söömalauda, kevadel ei kakukestki.

Mõistatused: 1) Hoone rooga täis, katust peal pole? 2) Enne pojad pudenevad, kui ema ilma sünnib? 3) Hall vanamees õues?

(Mõistatuste seletused: 1) Viljapõld, 2) Vihud ja kuhilas, 3) Udu.)

Vinge — kuiv külm. **Mutukad** — putukad. **Mõtus** — tedre seltsi lind, temast hästi suurem. **Kesi, keed** — hagan, viljatera koored, sökled. **Kakk** — leivatükk.

6. Teele, teele, kurekesejed!

Teele, teele, kurekesejed
Üle metsa, maa,
Üle suurte linnade,
Üle mere ka!
Iffa, ifka lõuna poole,
Kus Egiptimaa!

Kui siis jälle meie rajad,
Kuul'wad teie healt,
Siis on pakkud lumemäed
Võppen'd siit ja sealt.
Tooge meile lilleaed
Pika reisi pealt!

7. Vares ja harakas.

Vares ja harakas leidnud sitke lihatüki. Vares ütelnud: „Pooleks! Pooleks!“ Harakas jälle: „Siit saadik! Siit saadik!“

Harakas kiskunud tüki kätte, lennanud oma teed.

Rahvanali.

8. Muinasjutt sokust, kes pähtleid läks otsima.

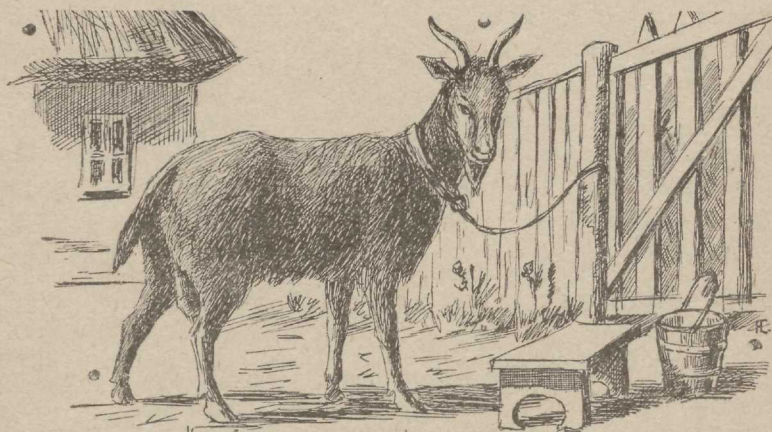
See oli sügisel. Pähtlid said küpsaks. Taat saatis soku pähtleid tooma. Dota ja vootab — soki ei tule ega tule pähtlitega! Dota, voota soki. Saadan ju peale hundi: — Hunt ei lähe soki ajama: soki ei tule pähtlitega! Dota, voota, hunt! Saadan ju peale karu. Karu ei lähe soki ajama: soki ei tule pähtlitega! Dota, voota karu! Saadan julle malaka valu andma. — Malakas ei lähe karu peksma, karu ei lähe hunti kiskuma, hunt ei lähe soki ajama: soki ei tule pähtlitega! Dota, voota, malakas! Saadan ju kallale kirve. — Kirves ei lähe malakat raiuma, malakas ei lähe karu peksma, karu ei lähe hunti kiskuma, hunt ei lähe kitsi ajama: kitsi ei tule pähtlitega! Dota, voota, kirves! Saadan ju kallale kiwi. — Kiwi ei lähe kirvest nürutama, kirves ei lähe malakat raiuma, malakas ei lähe karu peksma, karu ei lähe hunti kiskuma, hunt ei lähe kitsi ajama: kitsi ei tule pähtlitega! Dota, voota, kiwi! Saadan ju kallale tule. — Tuli ei lähe kiwi lõhkuma, kiwi ei lähe kirvest nürutama, kirves ei lähe malakat raiuma, malakas ei lähe karu peksma, karu ei lähe hunti kiskuma, hunt ei lähe kitsi ajama: soki ei tule pähtlitega! Dota, voota, tuli! Saadan ju kallale wee. — Wee ei lähe tuld kustutama, tuli ei lähe kiwi lõhkuma, kiwi ei lähe kirvest nürutama, kirves ei lähe malakat raiuma, malakas ei lähe karu peksma, karu ei lähe hunti kiskuma, hunt ei lähe kitsi ajama: kitsi ei tule pähtlitega! Dota,

oota, weşi! Saadan ju kallale tormi. — Torm läks wett ajama, weşi läks tuld kustutama, tuli läks kiwi lõhkuma, kiwi läks kirwest niiritama, kirwes läks malakat raiuma, malakas läks karu peksma, karu läks hunti kiskuma, hunt läks sokku ajama. Kits tuli pähkitega foju! Ruinasjutt.

Mõistatused: 1) Piijite pojake, magus roake? 2) Hall wanamees wati sees, faks mõõla ees?

(Mõistatuste seletused: 1) Pähtel, 2) Soff.)

Malakas — jäme wits, fepp. Rvog — jõök, valmistatud toit.

9. Hunt ja kits.

Kits läks kiideldes mäele,	„Ära usu, kitsekene,
Hunt läks hoobeldes järele:	Ära usu hundi juttu!
„Tule mulle kitsekene!	Hundil on need hullud jutud,
Teen sull' uued ummiskingad,	Karul need kõned kavalad,
Alla apsatid punased,	Oma nahk on ummiskingad,
Peale seon siidirihmad.“ —	Veri all on apsatid,
Lind aga laulis lepikussa:	Sooled peal on siidirihmad.“

Rahvavalm.

Mõistatus: Ühe mehe rammu ja üheksa mehe mõistus?

(Mõistatuse seletus: Hunt.)

Ummisking — kinnine king. Apsat — saapa kand, konts.

10. Vasikas ja hunt.

Hunt tulnud rannamehe vasika kallale. Rannamees jäänud vagusi pealt vaatama. Külamees ütles: „Mine ometi vasikale appi!“ Rannamees vastu: „Tarvis enne

ära oodata, kumb võitu saab, 'kas jahujoona või näljakoona!'

Mees vaadanud veel. Juba näljakoona tõmmanud jahujoona kõri maha. Mine veel appi.

Rahvanali.

Koon — lõug. Jahujoona — kes jahurokka joonud.

11. Kaks töömeest.

Suurelt lagedalt väljalt oli tarvis kivisid koristada, millede hulgas mõned õige suured olid. Selle töö võtsid kaks töömeest enda peale, jagasid ära kivide suuruse ja rohkuse järele kaheks ühesuguseks jaoks ja algasid tööd. Esimene hakkas väikestega peale, teine võttis aga esiti kõige suuremad käsile. Öhtu eel oli esimene väikeste vedamisest liig väsinud ja pidi suured väljale jätma, sest et jõud oli otsas; teine oli aga suured enne ära koristanud — ja kandis nüüd väikesi. Öhtuks oli tal töö lõpetatud ja tasu käes, kuna esimehe teisel päeval veel uuesti tööle pidi tulema.

Vanasõna: Kes asja ajab aruga, võib võidelda ka karuga.

12. Mehilane ja kärbes.

Mehilane oli die kallal ja imes magusat. Kärbes, tallele mee lõhn ninasjõ oli tõusnud, lendas ta juure. Mehilane küsis: „Mis sa ometi päew otsa teed? Ma näen sind ühest kohast teisi lendavat, aga sul pole kärgi tehtud, ega mett korjatud.“ Kärbes kurtis: „Mul on palju teha, ühte ja teist asja ette võtta, seepärast ei saa ma nendega valmis.“

„Muidugi ei või su töö edeneda,“ ütles mehilane kärpsele, sest et sa palju korruga ette võtad ja mitte ühtki tööd ei lõpeta.“

Vanasõna: Kuidas lihtad, nõnda läheb, kuidas tõmbad, nõnda tuleb.

13. Võrdlevad kõnekäänud.

Libe nagu lutsukala. — Vaene kui kirikuroott. — Rikas kui Riia kikas. — Tühi nagu hurda koer. — Täis nagu torupill. — Hoia kui mädamuna. — Elavad kui koera-kassi.

Pime nagu sügisene öö. — Must kui nõgikikas. — Punane kui maasikas. — Ilus kui pilt. — Valge kui kasetoht.

14. Lõvi, eesel ja rebane.

Lõvi, eesel, rebane
Läksid ükskord jahile.
Varstigi seal püüdsivad
Noore põdra kinni nad.

Lõvi ütles eeslile:
„Jaga ära saagike!“
Eesel osav lihunik:
Igale sai kolmandik.

Aga lõvi malga tõi,
Vaese eesli surnuks löi,
Ja siis käskis rebast ta
Olla saagi jagaja.

Targaks saanud rebane
Kõik nüüd andis lõvile.
Lõvi küsis sedamaid:
„Rein, kust sa nii targaks said?“

Reinuvader rebane
Kostis kohe lõvile:
„Eesli elu lõpetus
Oli mulle õpetus.“

15. Hunt, joff ja kapsjad.

Üks mees pidi hundi, joffu ja korvitaie kapsaid üle jõe viima. Aga vene oli nii väike, et ta neist korraga ühe ainsa päale võis võtta. Esiti mõtles ta: Kõige sündsam oleks, kui hundi enne üle viin, muudu võiks ta mul joffu ära murda. Hunti lodjale vedades nägi ta aga joffu nii hiilgavate filmadega kapsastele vahtivat, et ta ruttu ümber pööras, hundi kapsaste juure jättis ja joffuga üle jõe minema tõttas. Mees oli selle targa nõu üle väga rõõmus ja naeris hundi pahameelt, kes tujasel näol joffust lahkus ja kapsaste peale jurgugi ei vaadanud. Siitamaani läks kõik hästi. Aga kui mees teist korda üle tahtis sõita, tuli uus peavalu. „Võtan ma hundi kaasa“, ütles ta, „siis pean ta kitse juure jätma, kui kapsaste järele tulen, ja ma tean mis siis sünnib. Võtan ma aga kapsjad ja jätan hundi ootama, siis võib tige joffu jeni tõesti mu kapsjad ära, kui hundiga teel olen. Mis ma mehite nüüd tahan teha?“

Mehel oli hea nõu kallid. Inimesi ligidal ei olnud, kõigi ta mitte; muud midagi kui pidi nõu leidma. Lõpuks hüüdis ta: „Käes ta on!“ ja vaata nõu oli hea, sest korrapärast ja nii, et keegi teisele kahju teha ei võinud, viis ta oma vööri üle jõe. — Kes teist võib ütelda, kuidas see jündis?

W e n e — juur lootfik, lodi. W o o r — wedu, voooris käima, weda-
mas käima, inimesi voooris maanteed mööda — inimesi liikus hulgarana
maanteed mööda.

16. Suint ja lina.

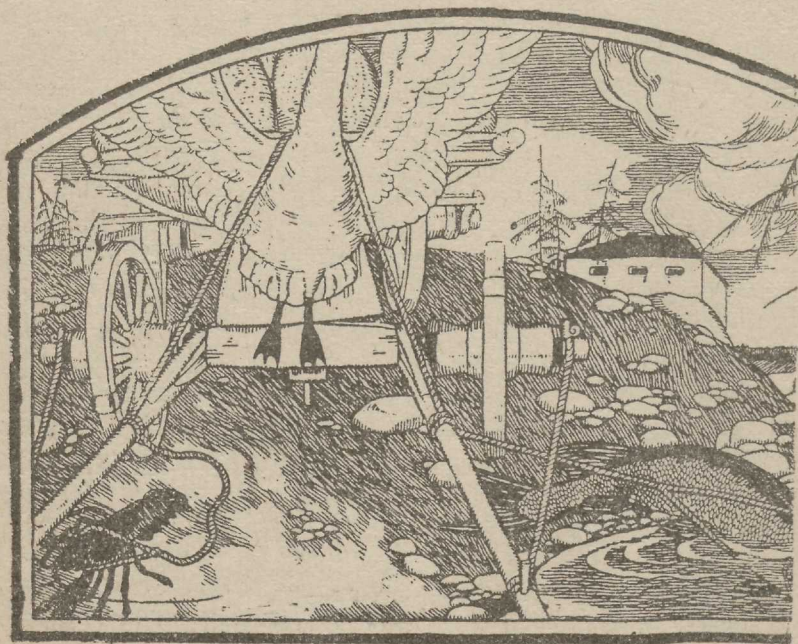
Suint. Tere, tere, tilpajalga!
Lina. Jumalime lämpajalga.
Suint. Kas koonukas kodu?
Lina. Koonukas külas kullerdamas.
Suint. Käse siis kärsja käima tulla — onu ootab oia taga.

Rahvajutt.

Tilpajalga — tes fergesti tippsides astub. Lämpajalga — tel paksub lühikesed jalad, nagu pakud. Koonukas — koer, koonlane, sõnast koon, lõug. Kullerdama — hulkuma, ringi ajama, ümber kihutama.

17. Luik, haug ja vähk.

Ühistööle tulusale kokku löid kolm tegelast, — võtsid koorma vedada, teise kohta toimetada: üks oli luik, ja teine oli haug, ja vähk oli kolmas kogu hulgas.

Vedamisel vennikesed tõmbavad kas nahast välja: koorem see ei kohalt liigu, ega nihku natukegi. Küll on koorem neile kerge; luik aga kisub kõrgele, vähk see tirib taha poole, haug aga vette vedamas.

Kellel süüd ja kellel õigus? — seda teised seletagu. Koorem aga seisab alles vanal kohal liikumata.

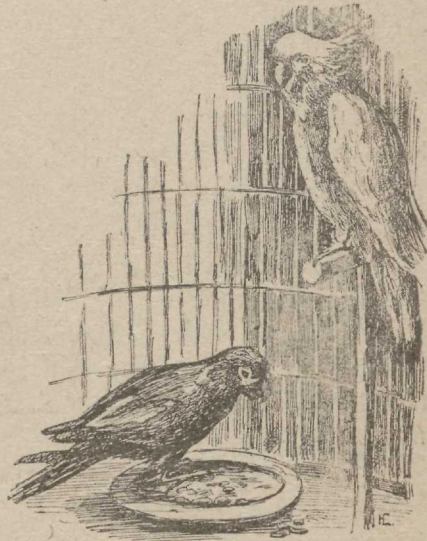
18. „Mitte kõif forraga, kodanikud“!

Ühes poes oli taltjutatud papagoi. Noil päivil, mil pood inimesi täis oli ja nad kannatamatult nõudsid, et neile kiiremini kaupa antaks, oli papagoil mitte vähem tegemist kui müüjail. Ta puur rippus fiinsamas, leti kohal, ja ta oli kõigest väga huvitatud. Ta tundis näo järele kõiki alalist ostjaid, teadis, et mõned neist tingimata rufifaga letile pörutavad ja hüüavad: „Kiiremini!“ Kuna müüjad harjunud wiisi järele vastavad: „Mitte kõif forraga, kodanikud! Olge head, forda mööda!“

Pea õppis papagoi need sõnad pähe, ja kui ainult müra tõusis, karjus ta ostjaille: „Mitte kõif forraga, kodanikud! Olge head, forda mööda!“

Ühel heal päeval kadus popka ära. Ta pääsis puurist ja läks aeda jalutama, rõõmustades võimaluse üle tiibu sirutada. Niipea kui papagoi lihtlindudega kokku puutus, sai ta uhte wälimus koha nende tähelepanu osaliseks. Warblased firtjusid mis hirmus, tihased sädistasid äritatult ennenägematu ime üle, aga wana hakk, kes oma mustas kuues mööda juhtus minema, sülgas popkale otse näkku. Siis lendas ta wihase kisaga suure kase otja ja kuulutas omajугustele uudist.

Poes märgati papagoi kadumist ja mindi teda otsima. Jõuti weel parajaks ajaks aeda. Popka oli igast küljest hakkidest

piiratud ja nofitud. Suled olid tal kohewile ja tiiwad lohatile, noff wihaselt lahti, ning ta ei teinud midagi enda kaitsmiseks, waid karjus ainult: „Mitte kõik korraga, kodanikud. Olge head, forda mööda!“

Let — piff laud poes, mille taga kaupa müüakse. Попка — papagoi, lähendatud nimi. Галл — waresse seltsi lund, temast hästi vähem.

19. Vanapagana ja Kavala Hansu jutud.

Sulast palkamas.

Vanapagan läks sulast palkama. Käis mitu päewa mööda maad ümber, ei leidnud parajat: kes liig väike, kes liig nõrk, kes liig rumal, kes liig suurgi. Meelepäralist sulast silma ei puutunud.

Vanapagan ei jätanud ometi sulase otsimise nõu katki. Läks teise taevakaare poole otsima. Ei jõudnud kodust veel kaugele, kui kraawi kaldal meest nägi leiba luusse laskvat. Mees temast hulga lühem.

Vanapagan arvama: ehk saab sest mulle sulane. Äratan mehe üles.

Magaja hõõrus silmi ja tõusis istukile.

Vanapagan kohe küsima: „Külamees, miks sa magad? Kas sa ei taha mulle sulaseks tulla?“

Külamees vastu: „Miks ma magan? Mul kadus töö järgkäest ära. Ei aidanud muud, pidin magama heitma!“

Vanapagan uuesti küsima: „Aga kas sa ei taha mulle sulaseks tulla? Mul on tööd enam kui palju!“

Külamees haigutas vastu: „Miks mitte, kui kaupa saame.“

Vanapagan küsima: „Kui palju palka sa aastas tahad?“

Külamees vastu: „Toop kulda kuluks ikka aastas ära. Aga mina ei tee kaupa vähem kui seitsme aasta peale. Aasta kestab kevadisest käo kukkumisest teise kevadise käo kukkumiseni.“

Vanapagan seletama: „Nende tingimustega võiksin leppida. Ma ei tea aga, kas sa mu tööd ära jaksad teha!“

Külamees omalt poolt vastu: „Töö pärast pole meil palju tarvis rääkida: mina olen töö vaenlane! Minu meel käib ikka selle peale, et tööd ilmast kaotada.“

Vanapagan arvab, et külamees end kiidab kange töötegija olevat. Kohe ütleva: „See on hea, seda ma armastan. Kuule aga, ma nõuan, et sa mu käske karva pealt täida!“

Külamees vahele: „Tahan kõik karva pealt täita.“

Vanapagan rõõmuga seletama: „Tingimustega oleksime siis joones. Aga ma kardan veel, kas sul jõudu peaks olema mu töödega toime saada ja kas sa ka küllalt tark oled mu asju ajama. Ses tükis pead sa mulle enne proovi tegema, et näeksin, kas mu sulaseks võid jääda või ei.“

Külamees naerdes vastu: „Kui muud pole tarvis kui proovi teha, küll ma siis sellega toime saan. Võin kas sada proovi teha!“

Vanapagan rõõmsalt: „Kaup on siis küps. Aga ütle nüüd veel, mis su nimi on?“

Külamees vastu: „Hans on mu nimi. Tuttavad hüüavad mind vahel ka Kavalaks Hansuks!“

Vanapagan mõteldes: „Hans, Hans! Imelik nimi! Niisugust nime pole ma veel kuulnud.“

Hans omalt poolt küsima: „Aga mis siis sinu nimi on?“

Vanapagan seletama: „Külarahvas hüüab mind ju mõnda aega vanapaganaks. Enne hüüdsid nad mind ainult taadiks. Siin aga võid mind parem peremeheks kutsuda.“

Hans vastu: „Hea küll, peremees.“

Vanapagan veel ütleva: „Nüüd on kõik asjad läbi räägitud ja sina mu sulane, kui proovid hästi teed. Tule nüüd minuga mu koju. Vanamoor ja lapsed ootavad juba ammu uut sulast.“

Mõlemad hakkasid nüüd vanapagana talu poole kõmpima. Nõnda sai Hans vanapagana sulaseks.

Luusse laskma — pärast sööki magama, puhkama.

N i i t m a s .

Heinaajal ütles vanapagan Hansule: „Homme läheme heinamaale. Seal hakkame võidu niitma. Siis saame näha, kumb kummast kangem on!“

Hans vastu: „Hea küll, peremees!“

Hans sedamaid heinamaale. Niidab seal suure tüki heinamaad vanapagana teadmata maha.

Läheb siis koju tagasi. Ei lausu vanapaganale sõnagi.

Teisel päeval lähevad vanapapanaga seltsis heinamaale.

Heinamaal Hans vanapaganale ütleva: „Mina lähen õige natuke kaugemale niitma. Muidu jään viimaks sulle jalgu. Sa kiidad ju end kange niidumehe olevat!“

Vanapagan kohe: „Mine peale, Hansuke! Hakakem siis kohe hoolega niitma. Tarvis näha, kes parem heina-töomes on.“

Hans sellega nõus.

Hans läheb natukese maad eemale ja jääb vanapagana niitmist vaatama.

Vanapagan varsti kõigest väest niitma. Ei ole aega vaadata, mis ette juhtub. Niidab maha mättad, niidab maha põõsad, niidab maha kannud. Vikati ees tuiskab üsna. Kivid kargavad kõrgele üles.

Niisugune niitmine teeb vanapagana vikati silmapilguga nüriks.

Vanapagan vikatit ihuma.

Seni hüüab Hans põõsa tagast: „Peremees, mu heinamaa tükk juba niidetud!“

Vanapagan ei usu: „Ei või olla! Ma olen vaevalt alles hakanud!“

Hans jälle: „Kui ei usu, tule vaatama.“ Mis õige, see õige. Hansu heinamaa tükil rohi kõik maha niidetud.

Vanapaganal oli ütlemata palju tööd ja vaeva enne kui oma niitmiselega valmis sai. Selle eest oli heinamaa ka täiesti lage: ei kändu ega puud, ei mätast ega põõsast!

Reht peksmas.

„Homme tarvis hakata reht peksma!“ ütles ühel päeval vanapoiss.

Hans vastu nagu ikka: „Hea küll, peremees.“

Teisel hommikul võtnud Hans suure nuija ja hakanud sellega rehe nurka taguma. Tagunud ja peksnud niikaua kui nurga otsad kõik maha langenud. Rehel pole enam mingi tuge ega peatust olnud. Hans võtnud siis pika ridva ja surunud palkisid. Rehi vajunud küllakile. Siis jätnud Hans töö seisma.

Tüki aja pärast läinud vanapoiss vaatama. Hans seda nähes uuesti nui kätte ja rehele pihta andma.

Vanapoiss kohe küsima: „Hans poeg, mis sa nüüd teed?“

Hans vastu: „Ei midagi muud kui täidan peremehe käsku!“

Vanapoiss jälle: „Ma käskisin sind ju reht peksta.“

Hans vastu: „Seda ma just teengi. Reht ma peksan, nagu peremees käskis.“

Nüüd alles saanud vanapoiss aru, et Hansul õigus. Läinud sisse reht vaatama, rehi nii ära lõhutud, et enam rehes vilja ei või peksta.

Ei aita midagi, ole vait, kannu kahju.

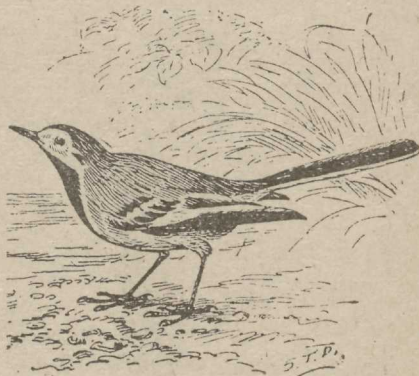
Ritv — pikk teivas, latt, roovik. — Vanapoiss — üks vanapagana paljuist nimedest.

20. Mis sa sirised, sirgukene.

Mis sa sirised, sirgukene,
Mis sa leinad, lehelindu?
Miks sul ärras healekene,
Miks sul kurba keelekene,
Kurba keeli, väriseva?
Eks veel lepad lehteella,
Kasedki veel katteella,
Rohuliblekest murulla!
Ei oli pinnalla porigi,
Ei veel tuuli tormillagi!

Hauad toovad hallatusta,
Külma koidulla kallavad,
Kuni luiged lendavad.
Lumi siis tuiskab teede ääre,
Hangeks angub aia ääre.

Rahvalaul.

Sirku kuulis, sirku kostis,
Sirku vastu see sirises:
„Pea on pinnalla porigi,
Tõuseb tuuli tormilegi.
Kured toovad kurja ilma,
Vilu ilma, vinget tuulta,

Ärras — rda — kõigest südamest tulev, palav. Hall — a — külmanud kaste maas, külm udu, öökülm. Anguma — kõvaks, külmaks minema.

21. Mõtted sügisel.

Kerged hommikused pilved lendasid üle mere ja maa; kiiresti lendasid nad, väga kiiresti. Pilved nagu otsisid endile paremat waatepaika, sest see maa, kust nad praegu üle lendasid; oli neile wähe kole: looduse ilu oli kadunud. Jaanipäew seisis unustuse hõlmas. Kiiresti tormas tuul metsa, kohistas süni ja seal pöösa all, just nagu otsiks ta juukseid lillesid, aga lilled olid otsinud, ainult kuiwad lümmid waatasid poolkurwalt paha-sele tuulele otsa. Kiiresti tormas tuul metsast wälja, suur kolletanud lehtede kari tagant järele, ikka üle põllu ja karjamaa. Wärisesid kuiwanud kõrrekesed tuule tuhinal, kahetsesid nad suwist ilu taga? Kurwalt laulis wint kase otsas, — ka temagi mõtles möödinud ajale, seda wõis ta laulust selgesti tunda. Kollaselt waatas wähest päike pilwede tagant wälja, siis kattis ta oma näo jällegi pilwe waiba warju! Kena päike, kuidas sa suwel waatasid? Ei su selgeil filmil polnud ühtki kurba joont — ja juhtus mõni pilweke su selgeid filmi katma, pea weeresid sa tema tagant jälle nähtawale ja nagu kolmfordselt saatsid sa siis oma kiired alla, et wõlga seega tasuda. Aga nüüd? Mis kardad sa nüüd, miks oled sa kollane, kas su armastus on leigets läinud, wõi on sind keegi paistmast ära petnud? Jah, talw on sind endale tellinud, ta on sind endale palganud. Talw tahab wiist loodust ta üleliigse rõõmu eest karistada. Päikesel on aga fiiski weel endist armastust püues ja salaja waatab ta pilwe tagant loodusele.

Seeni korjamas.

22. Sügise laul.

*Hall on taevas ja must on maa, Ilm aga sumestab healeitu.
Sajab ja sajab lõpmata. Sügise päev jõuab õhtule ju.
Udusse upuvad sihid kõik eel, Kuhu küll lõpeb rändaja tee?
Haige on süda ja väsinud meel, Öö tuleb — pime ja pilkane.
Ah kui nii palju, nii palju ei sajak, Ah kui nüüd taevatähtigi oleks,
Kui veel see öögi nii otsatu poleks!
Juul selle udu kord kaiali ajaks!*

Vanasõnad sügisest: Sügisene vest loll, kevadine vest tark. — Kui haned lähevad, läheb ilm halvale: lähevad kured, läheb ilm kurjale. — Kui lehed enne märtsi puust ei pudene, tuleb pikk ja vali talv, aga kena kevad ja soe sügis. — Kui mets ruttu kolletab, sulab lumi kevadel aegsasti ja saab sügisel vili varsti valmis. — Öitsevad lilled veel hilja, tuleb pikk ja ilus sügis.

23. Teder ja rebane.

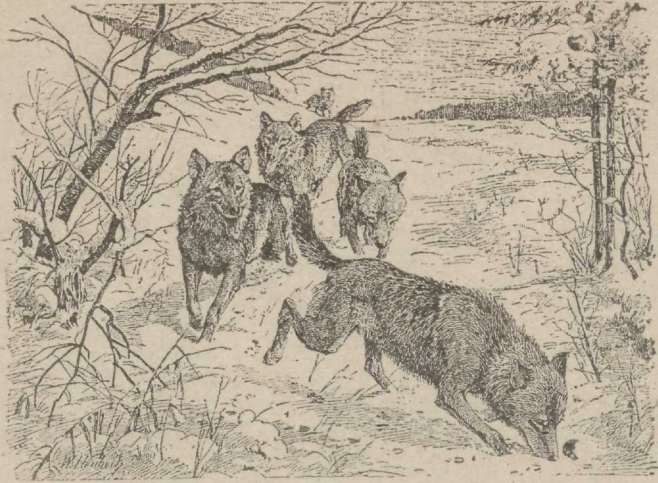
Teder istus puu otsas. Rebane tuli ligi ja ütles: „Tere kah, tedre ema! Kuulsin sinu healt ja tulin ka vaatama, kuidas elad.“ — „Ole terve hea sõna eest“, ütles teder.

Rebane tegi, nagu ei kuuleks ta hästi ja küsis: „Mis sa ütlesid? mäs kuule. Sa, tedreke, tule õige puu otsast maha, kõnnime siin murul ja ajame juttu.“ — „Kardan“, ütles teder. „Meil lindudel on üldse hädasohtlik maas käia.“ — „Kas sa siis mind kardad?“ küsis rebane. „Kui mitte sind, siis muid loomi,“ ütles teder, „on ju igasuguseid loomi.“

„Ei tedreke, meil on üle terve ilma rahu tehtud. Nüüd loomad ja linnud enam üksteist ei puutu.“

„See oleks ilus,“ ütles teder, „kuid sealt tulevad koerad, kui vana viisi oleks, peaksid minekut tegema, kuid nüüd ei ole sul karta midagi.“ Rebane kuulis koertest, tõmbas kõrva kikki ja tahtis jooksu panna. „Kuhu nüüd?“ küsis teder? „Nüüd ju koerad kedagi ei puutu.“ „Aga kes pagan neid teab,“ ütles rebane, „võib olla, ei ole nad uut seadust veel kuulnud.“ Ja jooksis minema.

L. Tolstoi.

24. Mõistatud,

Mõista, mõista, mu õeke:
Kes on metsas musta kukke,
Kes on haaviku-isanda,
Kes on haaviku-emanda,
Kés on nurme neitsikene?

Mõistan, mõistan, miks ei mõista:
Teder metsas musta kukke,
Jänes haaviku-isanda,
Jänes haaviku-emanda,
Rebane nurme neitsikene.

Mõista, mõista, mu õeke:
Kes läheb soole silka-solka,
Kes läheb mäele müta-mäta,
Kellel kuldane kübara,
Kellel see krobe kasukas?

Küll mina mõistan, miks ei mõista:
Hunt läheb soole silka-solka,
Karu mäele müta-mäta,
Kuusel kuldane kübara,
Männil krobe kasukas.

25. Kuidas wabel öeldakse.

Ära ikka sõida karuga; hüppa enne hundi selga (jellele, kes wõimatuid asju tahab ette võtta).

Ära wiska kiwisid teise katusesele, kui oma katus klaasist (jellele, kes teist tõgab, aga ise tõgamist kardab).

Ega lapsesi tahte kaswa, et nii hellitad.

Ega seepärast talli laotata, et loom lõppis.

Es^h kui linnuke ofsal (üksi).

Ei kenne, mis must ja walge (jelle kohta, kes lugeda ei oska).

Hüüab und tagasi (haigutab).

Kerejel käinud worsti margil (kel filmnagu tahmaue).

Kas olete musta siga näinud? (küsitakse mitte teretajalt).

Kes järele tuleb? (küsitakse ust-lahitijätjalt).

Kas tulid tulid saama? (küsitakse pea-araminejalt).

Kas olete leiwaga leppinud (kui jõögiaeg käes).

Kas päite paistab juba leiwakarika otsale? (kas lõuna käes?).

Kui wana ja oled? Mii wana kui wares aiateiwas. Kapja lõituse ajal jaan kahe aastajeks (wanadust küsijale).

Kui kaua ja ikka teise hobuse seljas sõidad (öeldakse teise asja tarwitades).

Kus parem jäi? (kui töötægijale „jõudu“ ei öelda).

Kuhu pori rattast jääb (mustatöötegija ei wõi puhast olla).

Tahtis wiimase lõhna wälja võtta (sundis raskele tööle).

Tõuse üles, eilne mees wäljas! kes waras, jookseb metja (päite tõusnud).

26. Veealused.

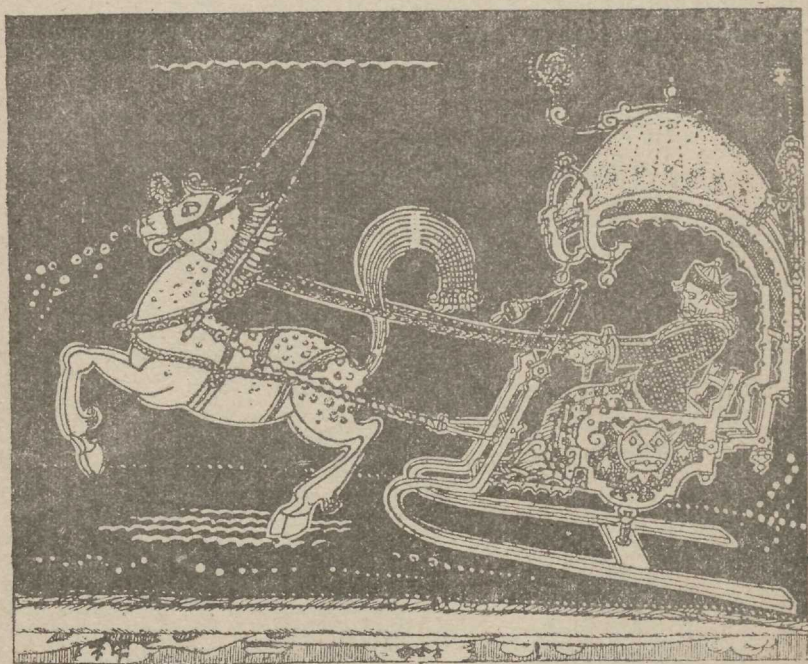
1. Muiste sõitis mees oma pojakesega õige noore jää aja üle järve. Otse kesk järve aga murdus jää, ja mees oma poja ja hobusega langes alla. Kohe jää all tuli neile hall vanamees pahase näoga vastu ja ütles mehele: „Sina tulid meelega pealtmaailmast siia, seepärast siia ka jääd, kas tahad või tahtmata. Annan sulle halli hobuse ja kuldjalastega saani ja panen su igal sügisel noore jää all vastuoksa sõitma ja mürinat tegema, et igauks suurele kaugele kuuleks, ja et jälle keegi kergemeelselt mu maja ja laia vetevala katust sisse ei sõtku, enne kui

läte

vanataadi külm seda täitsa tallatavaks pole kõvendanud. Su poja ja hobuse upitan pealtmaailma tagasi, sest et nad sinu läbi süüta ja tahtmata siia sattusid.“

Nende sõnadega noppas vana veehall hobuse ohjad, pani poisi rekke ja kohe olid nad jääl. Siin ütles ta poisikesele: „Ole isa pärast mureta! Meie seltsis vee all on elu kuldne. Nüüd katsu aga koju saada ja ära reest midagi kaota!“

Poisike sai hirmu ja märjaga vaevalt veealuse sõnadest aru, tegi aga hobusele ruttu ja poolroidunud ja unine, jõudis ta lühikese aja pärast koju. Kaks suurt jäätükki oli järvest rekke

jäänud. Ta viskas nad ukse ette maha. Et nad visates katki ei läinud, vaatas poisike neid terasemalt ja nägi nüüd, et nad jää ei olnud, vaid selge hõbe. Nii sai ta rikkaks meheks ja elas õnnelikult. Igal sügisel, kui esimene külm vee jääga kattis, käis ta kurvalt järve ääres, et ehk oma armast isa veel näha saaks. Aga kunagi ei olnud tal seda õnne, ehk küll jää mõnikord otse jalgade ees mürtsus ja paukus, nagu oleks isagi tunnud poja igatsemist.

2. Nõnda läksid mõned kümned aastad, ja mees sai juba vanaks halliks. Siis läks ta jälle kord, nagu alati, noore jää aja järve ääre, sammus kurvalt sinna-tänna ja mõtles oma isa peale. Viimaks lööb ta meel nõnda valusaks ja igatsema, et ta kaks kätt vastu südant peab suruma. Ta istub jõesuu kõrvale kivi otsa, ja silmist veerevad tal pisarad lainali mööda palgeid maha. Korraga näeb ta jõesuus hõbedase värava kullaste varbadega. Ta tõuseb kivilt, astub värava ette, lükkab vähekesi värav läheb kergesti lahti. Vanake mõtleb, seisatab natuke ja astub siis edasi. Siin jõuab ta pimedale tänavale, ja seda mööda edasi minnes näeb tüki maa taga jälle samasuguse värava, muud kui palju suurema. Selle ees aga seisab päkapikune mees, suur kivine kübar peas, raudriided seljas, vaskvöö vööl ja süllalaiune vaskkirves käes.

„Sa tahad vist oma isa näha saada?“ küsis ta vanakeselt lahkesti.

„Jah kulla mees,“ vastas vanake, „kas sa ei võiks teda mulle näidata ja mind temaga lasta kokku saada? Mu elu läheb vanaduspäivil maailmas kordkorralt ikka igavamaks!“

„Seda ma küll ei või ega tohi lubada!“ ütles väike mehike. Pealegi on ta praegu oma ametis. Sõidab — kuuled küll! — halli hobuse ja kuldse saaniga meie maailma õrna hõbekatust mööda, e' seda pealtmaalaste hoolimata tallamise eest hoida. Aga et lord meile külaliseks oled juhtunud ja siia tulla julgenud, siis tahan sulle meie ilma elumaja ja asupaika näidata.“

3. Seda üteldes puudutas ta sõrmega väravat, see läks lahti; vanake ja ta seltsiline astusid suure ja uhkesse klaashoonesse. Noori ja vanu, mehi ja naisi ja lapsi oli siin hoones hulgana ees, üks seal, teine teal. Mõned käisid ja toimetasid mõned jälle olid mitmekesi koos, kõneldes ja naljatades, ilma et keegi sissetulejate peale silma oleks tõstnud, neid tähelegi pannud või sõnakest neile lausunud. Päkapikumees võõraga sammus määratut hoonet mööda edasi, mis ikka heledamaks ja toredamaks läks. Kõik majariistad olid puhtast kullast ja hõbedast, kõrge lagi helendavast klaasist ja põrand puhtast vasest, ja mida kaugemale nad läksid, seda uhkemalt hiilgas ja kiirgas neile igalt poolt vastu, ilma et ta otsa oleks ulatanud silmama. Liig-heledus ja valgus pani vanamehe pea ümber käima, ja ta

soovis viimaks ümber pöörata. Päkapikumees oli kohe sellega nõus ja ütles:

„Hea, et selle peale õigel ajal mõtlesid. Mida kaugemale läheksime, seda kiirgavam oleks hoone. Siit natuke eemal on juba nii hele ja hiilgav, et pealtmaalase silm seda ei jõua ära kannatada; sest siin elab meie vetevalla võimas ja vägev rahvas.

Vanamees võttis julgust ja hakkas pärima:

„Aga kes siis need on, kes siin eespool kijas liiguvad ja elavad? Nagu näib ei lõpe vanadel jutt, noortel naljatamine, ega lastel mängupidu kullaste ja hõbedaste iluasjadega?“

„Poolpooliti on nad meie rahvas, aga ei ole siiski,“ vastas päkapikumees ja vaatas küsitava rahva peale. — „Need on — kui nüüd tohin sulle ütelda — pealtmaailma inimesed, kes meie koju on korjunud, üks seekord, teine teinekord. Neil on siin hea elu küll, oma vanasse maailma tagasi pole keegi tahtnud minna, ei neid sinna lastagi. Sest kes meie koju korra kaldub, see peab ka siia jääma.“

„Kas mina ka? küsis vanamees kokkudes, ehk ta küll isegi ei teadnud, mis tal siinse elu poolest oli karta.

„Noh, kas sul siis meie kodu vastumeelt ja võõras on? Aga ära karda, ole mureta! Täna võid minna, kui tahad, ja jääda, kui tahad. Ma tõin su vabalt siia ja viin su vabalt välja. Aga see on esimene ja viimane kord, et siit keegi surelik pealtmaailma tagasi läheb!“

„Kas ma siis oma isa enam iialgi ei näe?“ küsis vanamees ja pisarad tõusid talle silmi.

„Ei, muidu mitte, kui tule nädalat kolm hiljem siia; kui jää on vananenud, siis on su isal vaba aeg; tal on siis kõik selle aasta toimetused lõpetatud ja ta peab meie hulgas siin rõõmsaid päivi, kuni aasta ümber ja tal jälle sama toimeetus tuleb.“

„Aga kas ta siis igavesti seda tööd peab tegema ja sellega iga aasta oma eluõnnetust mälestama?“ küsis vanamees nukuralt. Päkapikumees vastas:

„Kes sinna võib parata? Seni ta seda toimetust siin täidab, kui jälle mõni kergemeelne pealtmaailmast meie kodu noore talvekatusse juhtub rikkuma ja ise läbi jää langema: siis on endine noorejääsoitja sellest tööst vabastatud ja järg läheb uue kätte.“

Nonda küsides ja vastates oli vanake joudnud oma saatjaga jälle tagasi endise värava ette. Siin vaatasid nad nagu

küsid esiteise otsa; päkapikumees naeratas sõbralikult, andis vanakesele kaks vaskpulka ja ütles:

„Kui sa kunagi siia värava ette tuled ja mind ei ole siin, vaid mõni teine, kellele tundmatu oled, siis helista neid pulkaid, küll ma siis tulen ja su tahtmist täidan, kui võin.“

Nende sõnadega laskis ta võõra esiti suurest väravast välja, saatis ta ka tänavast läbi väikse värava juure, avas ka selle — ja vanamees seisis jälle jõesusu järve ääres. Värav, millest ta praegu läbi tulnud, oli silmist kadunud, aga vaskpulgad tunnistasid asja tõelikkust; vanake pistis need põue ja läks mõttes ja pooluimaselt koju. Siin ei saanud ta süda enam rahu, ega tunnud mees mingist asjast rõõmu. Kolm nädalat käis ta igapäev jõesuhu, istus siin kui unenäos kivi otsas, kuni viimaks nagu maa alla kadus.

Veealused — näkid, vesihaldjad, kes rahvausu järele all vee elavad. Korjuma — kogunema, end korjama. Nopas — haaras, kahmas.

Rahvanaljad.

27. Tüsfamine.

Hiidlane rääkinud feltfimehele: „Küll mina täna kaupmest tüsfajin! Ma andsin talle viis kopikat rohkem kui tarvis oleks olnud anda!“

„See pole veel midagi!“ vastanud teine. „Aga vaat, kuidas ma tüsfajin: müüsin kaupmehele nahku. Mäsiisin väikse naha juure sisse ja müüsin ühe naha pähe kaupmehele ära!“

Mõlemad olnud ütlematu rõõmsad, et korda läinud kaupmest tüsfata.

28. Võrulase linade müümine.

Võrulane läinud linna linu müüma. Võtnud kuue aastase poja kaasa. Linaostja olnud poisi vastu õige lahke, annud poisile kompvেকে ja küsinud: „Noh, poiss, kas sa mõistad ka linu teha?“

„Ei mõista!“ vastanud poiss.
„Aga näinud sa oled, kuidas vanemad tegid?“ küsinud
linaostja edasi.
„Miks ei näinud!“ vastanud poiss. „Taat viskas linadele
vett ja memm pani tuhka, et siis linade eest rohkem raha
saaks!“

29. Kas tahad?

Pereminijas olnud nii ihnus, et wanaeidele jügugi süüa ei annud.
Wanaeit jäänud haigeks.
Pererahwas ütles: „Anna ometi eidele süüa ka!“
Minijas wastu: „Ei eit taha!“
Teised jälle: „Küll ta ifka jõöks ka!“
Minijas wastu: „Kui te ei usu, kuulge, ma küsin, kas ta
joomib süüa!“
Minijas läheb eide juure, küsib tasakesi: „Eit, kas tahad tetrama
hakata?“
Eit wastu: „Ei taha!“
Minijas pöörab teiste poole ja ütleb: „Kuulsite nüüd ife, et eit
jügugi süüa ei joomi!“

30. Tünamiit.

Linnalane tahtnud külameest pilgata. Hakanud külamehe
lihtsast uuriketist kinni ja küsinud: „Mis nõör see on?“
Külamees annud sõrmega nipsu lüües linnamehele nii-
suguse vopsu silma, et silm üsna tuld lõõnud. Ise aga ütelnud:
„Ära seda kisu. See on „tünamiidi“ nõör. Plahvatus tuleb!“

31. Mulfide leeme jõõmine.

Mulfid keetnud kõrti. Kõrt kantud palawalt lauale. Peremees
perega asunud jõõma. Kõit jõõjad puhunud enne kõrdile ja rüübanud
siis rõõps! ja rõõps!
Maantee läinud just ufse eest läbi.
Teekäija tulnud sisse peremeest paluma: „Ole heamees, jäta
jõõmine seni seisma, kuni ma möõda sõidan. Mul noor hobune.
See kardab niifugust suurt rõõpsimist!“
Peremees jätnud jõõmise seisma.
Teekäija pääsenud õnnelikult talust möõda.

II. T a l w.

32. Talvel.

Juba tulnud tali,
Kadun'd kevade.
Tuul on külm ja vali,
Läinud suveke.

Lilleke nüüd magab
Lume katte all,
Kuni päike jagab
Soojust kõrgemal.

Lilleke siis tärkab
Mullast priskesti,
Linnu heal siis ärkab,
Hõiskab suvele.

Külm ei kesta kaua,
Tali taganeb:
Päike teeb neil haua, —
Suvi õilmitseb.

Mõistatused: 1) Ema must, särk valge? 2) Kes tuleb valge kasukaga? 3) Kes katab pooleks aastaks katused? 4) Päevane poisike, aga vanem kui sajaaastane hallpea?

(Mõistatuste seletused: 1) Maa ja lumi. 2) Talv. 3) Lumi. 4) Lumi.

33. Lumesadu.

Lume helbekesed
Nagu diekesed
Õhu hõlmas heljusid,
Põõsa peitu pugesisid,
Kus nüüd taimi nad
Talweks kätavad.

Talwe külm nad löi,
Pilm nad siia tõi;
Ulewelt nad vaat'jid alla,
Tegid endid pilvest walla:
Maas nüüd magavad,
Warju jagavad!

Mõistatused: 1) Tuhat hobust teel, ei taha heinu ega taeru, aga fiiski koledasti jooksevad. 2) Vutt literida, titt tite-rida, ije till tillufene ulatab üle maa ja mere. 3) Vehme kui vill, tihedam kui adu, lendab kui lind.

(Mõistatuste seletused: 1) Lume sadu. 2) Lumehelbed. 3) Lumi.)

34. Liulaul.

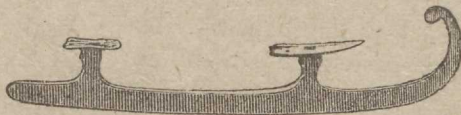
Jookse, jookse kelguke,
Hangest alla sa!
Ilus on nüüd teeke
Kena talvega...

Varsti, kallis kelguke,
Tuleb kevade;
Siis on otsas teeke,
Otsas lumeke.

Sest siis jookse kelguke,
Hangest alla veel,
Varsti sulab lumeke
Kenal kevadel...

Mõistatus: Mees sõdab saaniga, aga ise veab?

(Mõistatuse seletus: Kelguga liugu laskmas.)

35. Tuul ja päike.

Kord vaidlesid päike ja tuul selle üle, kumb neist tugevam on. Vedasid kihla, et võitjaks jääb see, kes sunnib teekäijat üliriideid maha võtma. Ja tuul hakkas kõigest jõust puhuma.

Teekäija mässis end mantlisse. Tuul puhus veel valjumini. Teekäija tõmbas mantli koomale ja pani vöö vöole. Siis jättis tuul puhumise järele ja laskis päikesel oma kord jõudu katsuda.

Vaevalt ilmus päike pilve tagant välja ja hakkas oma kiirresid maa peale saatma, kui teekäija mantli maha võttis. Varsti hakkas palav. Teekäija võttis end riidest lahti ja läks jökke suplema.

Vanasõna: Nõu aitab enam kui suur jõud.

Mõistatus: Kõva mees, kui temaga maadlema lähed, paneb sind maha, aga sina teda ei näegi?

(Mõistatuse seletus: Tuul.)

36. Wiimaks ometi...

1. Wiim... udu... niiske... ja jälle: wiim, udu ja niiske; taewas hall, sombus ja nagu ilma otjata aurumeri; teed lõpmanu porised ja läbisaamatud, mets — must ja raagus... Niisugused on wiimased oktoobrikuu päewade pildid.

Vanemad inimesed tulewad üffi kõige tarwilikumate tööde jaoks soojadest tubadest wälja; lapsi näed ainult harwa õues jookswat; kõik loodus on elutu ja ilutu...

„Beaks ometi talw tulema!“ soowivad inimesed, niisugused ilmad ajawad ka isu ära!“

Uga talw ei taha, ega taha weel tulla...

2. Wiimaks ometi... Udu hakkab lahkuma, niiskus kaduma, taewawõlv lööb selgemaks, pilwed seawad jälle endid ritta ja sõuawad rõõmsamasti üle taewa. Maa taheneb. Loikudele ja kraawidele ilmub esimene jää, jõe kalda ääre esimene jääfirm; talw valmistab end tuleku wastu.

Inimesed panewad soojemad riided selga, kui nad wälja lähewad. Reed ja saanid seatakse talwe jaoks korda. Rõõmad lähewad ikka ja ikka kangemaks; juba kannawad loigud peal, kus

lapsed esimest liugu katsuvad teha, ise koju poole vaatavad, näpude peale puhuvad ja jälle edasi lastavad, kuni ema neid sealt tuppa hüüab: „Kas saate tuppa, külm võtab teid waeße omaks!“

Teed on külmanud, ja wanger põrißeb sõites nagu raudtee rong.

3. Ühel päewal tõuseb sinine pilw filmapiirile. Warsti laotab ta enda üle terwe taewa laiati... ja walged helbed nagu willatükikesed liuglewad pilwepõuest alla... tassa ja ettewaatlikult, nagu kardassid nad külmetanud maale langeda.

Rõõmsad ja uudishimulikud näod waatawad seda walgete helbete liuglemist... See on ju esimene lumi.

Siika rohkem ja rohkem wajub neid alla, risti ja rästi wajuwad nad, warsti katab noor lumeford õrnasti musta maad, mis seda walget waipa ju ammu ootas, et tema all oma töößt wäsinud pinda wähe puhata.

Ta seda ta ka saab: weel puistab pilw lija juure... lumi katab põldu ja aasa ja annab loodusete warsti tõõße talwe näo.

Wana jõuad ilmades: Kui kiwijänes walgets läheb, tuleb lumi. — Du lumel palju jänese jälgi, tuleb külm. — Kui jänesed peale esimest lumefadu jälgi teewad, sulab lumi weel ära; jääb aga lumi maha, siis ei lähe nad enne tolme päewa nitama.

S o m b u s — udune, segane ilm.

37. Juba jälle!

Juba jälle hakid väljas,
Jälle nõgikikkad näljas,
Nii kui lõpeb nurmelt lisa,
Kuulen nende kurja kisa!
Mis ma neile ette kannan,
Nälja kustutuseks annan?
Annaksin neil mati teri —
Sellega nad polnud peri,
Laseks viia välja rokka, —
See ei lähe meile nokka,
Viiksin neile taari-raba —
See neil olla lihtne, laba.
Nemad nõudvad kukke, kana —
Seadus olla kindel, vana.
Mis ma waene tahan teha —
Pagan täitku haki keha!

Kevade nad läksid ära,
Kõrvust kadus kole kära,
Aga nii kui jõuab tali,
Külm on väljas väga vali,
Siis nad parves jälle tõtvad,
Talu õues aset võtvad,
Sirvivad ja teevad tüli,
Kasvatavad kurja küli:
Mis siis muud kui võtan malga,
Saadan metsa haki salga,
Mingu sõõgu mõisa teri,
Sellega on asi peri,
Härra põhjatumalt rikas —
Sealt ei nõua nõgikikas.

Seal, kus lendab haki sugu,
Sureb rahvas ühtelugu,
Õnnetusi nemad hüüdvad,
Kanapoegi kinni püüdvad!
Nõnda mõtlesin ja vaatsin,
Mustad linnud metsa saatsin.
Tuleb lepiklinnu sugu,

Tühjake on tema pugu,
Neid ei taha mina lüüa,
Viskan välja pisut süüa,
Aga hakid, nõgikikkad:
Need on isegi ju rikkad,
Kaigas neile paras kana,
Olgu komme uus ehk vana!

Vanasõnad talvest: Talv ajab ahju taga. — Talv ajab karu pesasse. — Talvel kahe mehe jõud. — Iga aeg küsib oma tegu: talvel teed, suvel leiad eest; suvel teed, talvel leiad eest. — Ei talv too, talv tahab. — Ei talv tule ühega, ega kao kahega. — Kutsu kurge, käsi karge, ära kutsu talvekest, talv on kuri tap-
lema. — Suvevili külva veelompi, talvevili külva künkale.

Loik — lomp, madalasse kohta kogunud vesi. — Jääkirm — õhukene jää; kirm-kooruke. — Sirvima — sorima, lehitsema.

38. Hunt ja koer.

Lahja hunt hulkus küla ligidal ja kohtas lihavat koera. Hunt koeralt küsima: „Ütle, koer, kust te süüa saate?“

„Inimesed annavad!“ vastas koer.

Hunt edasi pärima: „Kas on tõsi, et te inimestele rasket tööd teete?“

„Ei, me töö ei ole raske. Me hoiame ainult õhjeti maja.“

„Kas siis üksi jelle eest teid toidetakse?“ ütles hunt, „ma hakkaks siis ka kohe teie tööd tegema, meil huntidel on raske toitu leida!“

„Mis siis ikka, hakka aga peale“, ütles koer, „peremees toidab siis sind samuti.“

Hunt oli rõõmus ja läks koeraga inimesi teenima.

Oli juba väravas, kui korraga nägi, et koeral kaelalt karv kulanud. Hunt küsima: „Miks sul, koer, kaelalt karv hõõrutud?“

„Niisama“, vastas koer.

„Kuidas niisama?“ päris hunt.

„Niisama jah, ketist. Ma istun ju päeval ketis, kett ongi mul kaelalt vähekeste karva kulutanud.“

„Noh, jumalaga, koer!“ ütles hunt, „ei ma inimesi lähe teenima. Olgu ma pealegi lahja, kuid see eest olen waba.“

39. Talve igatsus.

Millal saan mina omile,
Millal veeren vendadele?
Sügisel jõed sügavad,
Suvel päevad parmurikkad,
Kevadel on lained laiad,
Lained laiad, piired pikad.
Hobu upuks ojasse,
Märja mätaste vahele.
Tule, talve, lunda tooma,

Silita teed siledaks!
Saja, saja uuta lunda,
Raputa vana raheda!
Et saaks saani sõitemaie
Kodarad kolisemaie,
Pöönardid paukumaie,
Juhivitsad vingumaie.
Siis mina saaksin omile,
Veereks võõrsi vendadele.

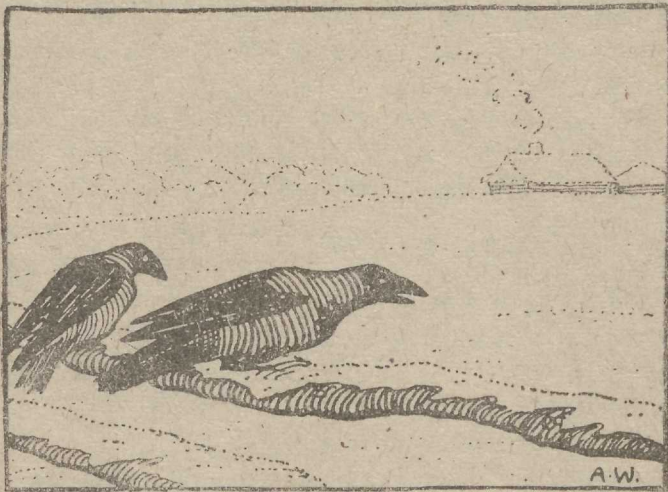
Rahvalaul.

Pöönard — põikpuud ree põhilaudade all. Juhivits — vitsadest punutud köis vankri aisa küljes.

40. Lindude õpetus.

Hans oli laisk mees: töö oli temale tüütuseks. Seepärast oli alati hädas ja kitsikuses.

Ühel päeval, kui ta tühja kõhuga mööda teed läks ja selle üle nõu pidas, kust süüa saada, istus vares puu ladvas ja kraaksus: „Tööle, tööle!“ „Taga paremaks“, urises Hans, „seda mul veel vaja, või tööle? Mine ise tööle!“

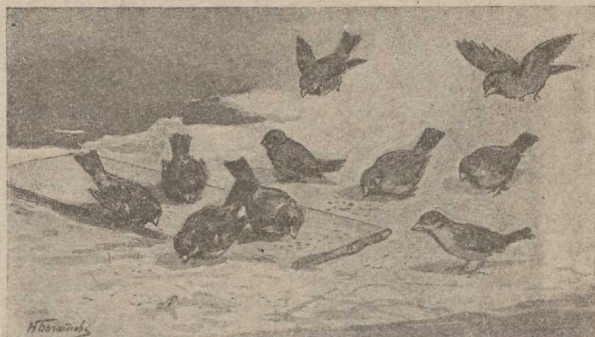

Ja Hans läks edasi.

Seal lendas harakas üle tee ja kisendas: „Kerjakott, kott, kerjakott!“

„Noh, kerjama ma ka ei hakka“, arvas Hans, „selleks olen ma liig uhke“, ja läks edasi.

Viimaks nägi Hans varblast, see istus tema ette aiateibasse ja õpetas: „Varasta, varasta!“ lendas sealt herne peenrale ja hakkas kaunasid lõhkuma.

Tore pois!
mõtles Hans ja läks edasi.

Aga et ta tööd ei tahtnud teha, ja tal kõht tühi oli, siis võttis Hans sealt, kuhu ta mitte polnud külvanud. Ta võeti aga varsti kinni ja pandi vangi.

Kui ta parandusmajas olles kord teiste vangidega põllul tööd tegi, istus vares eemal kuuse ladvas ja vaaksus: „Tööle, tööle!“

„Sul on õigus“, ohkas Hans, „oleksin ma seda ennemini tähele pannud!“

41. Laisale.

Sa laisk, kes uidad ilma tööst,
Ja mõistad magada!
Vaat' metsas meister murelast,
Kuis käib ja korjab ta!

Kae, kuidas igal ajal ta
Töö kallal hoolega!
Sest häbi sul, kui tahad sa
Just tööta elada!

Parandusmaja — kuhu kurjategijad teistest kodanikkudest ära eraldatakse ja neid ausasti elama õpetatakse. Murelane — sipelgas.

42. Talve-wanaeide tembud.

Talve-wanaeit sai kurjaks: mõtles kõike elu maa pealt kaotada. Geistkätt ajas ta lindude kallale: need olid teda oma kisa ja käreaga ära tüütanud!

Puhus talv külma, noppis lehed puudelt ja pildus neid teesid mööda laiali. Linnuteesed hakkasid parvedesse koguma ja mõtteid mölgutama. Tulid kofku, kijenaldasid veel hästi ja lendasid kaugele mere taha soojale maale. Siia jäi warblane, kes ta katuse alla peitu puges.

Asus talw loomade kallale.

Külmas wäljad lund täis, puistas metsadesse hanged ja saatis külma külma järele. Loomad aga ei ehmunud: ühedel olid soojad kasutad seljas, teised peitsid endid sügawatesse koobastesse ja aukudesse; oraw nãris puu õõnsuses pãhkleid; karu imes koopas kãppa, jãnes hüppas ja tegi endale nõnda sooja; kuma hobused, lehmad ja lambad soojades lautades walmis heina sõid ja sooja jooki jõid.

Talw muutus weel kurjemaks — asus kalade kallale. Külmad jooksid wãledasti ja kopsisid just kui wãsaratega: ehitasid järwedele ja jõgedele sildu. Jãrwed ja jõed külmetasid ära, kuid ainult peakt; kala lãks sügawale wette.

„Dota aga“, mõtles talw, „las' tulla inimeste kãtte kord“ — ja saatis külma külma järele, ühe teisest wihasema. Matsid külmad hãrmatifega aina klaasid kinni; kopsisid seintele ja ukstele, nii et palgid lõhesid. Inimesed aga rütsid ahju ja naersid talwe üle. Teed mõõda wenisid nagu talwe pilkets woorid: hobustelt tõusis aur, woorimehed kopsisid jalgu, wehkisid kãtega ette ja taha, ise aga kiitsid külmasid.

Rõige enam haawas talwe fee, et isegi wãiksed lapsed teda ei kartnud. Nad lastsid telkudega liingu, pidasid lumeljõda, woolisid lumememme,

tegid lumest terwed mäed, walaſid weega üle ja hүүüdsid koguni endile külma: „Tule appi!“ Näpistas talw wiha pärast üht poisſi kõrwaſt, teist — ninast, aga poisſid wõtsid lund, hүүüruſid külmetanud kohta lumega ja nägu löi neil õhetama kui tuli. Muinasjutt.

Mõlgutama — liigutama, arutama, mõtlema. Härmatis — külmetanud aur, udu, millega talwel afna klaasid ja puud kaetud. Õhetama — külmaſt ehk palawuſeſt punaſeks minema.

43. Loomade talvekorter.

Härg läks metsa mööda, vastu tuleb talle oinas.

— Kuhu lähed, oinas? — küsis härg.

— Otsin varju talve eest, — vastas oinas.

— Tule minuga!

Läksid kahekesi. Vastu tuleb siga.

— Kuhu lähed, siga? — küsis härg.

— Otsin varju talve eest, — vastas siga.

— Tule meiega!

Läksid kolmekesi edasi. Vastu tuleb hani.

— Kuhu lähed, hani?

— Otsin varju talve eest, — vastas hani.

— Tule meiega!

Hani läheb nendega. Vastu tuli kukk.

— Kuhu lähed, kukk?

— Otsin varju talve eest, — vastas kukk.

— Tule meiega!

Käivad oma teed ja kõnelevad isekeskis: „Mis meil peale hakata, seltsimehed, ligineb külm aeg, kuidas sooja leida?“

Härg ütlemas:

— Hakkame maja ehitama.

Oinas ütlemas:

— Mul on soe kasukas, võin samutigi talve mööda saata.

Hani ja kukk ütlemas:

— Meie istume kesk kuuske, ühe tiiva paneme külje alla, teise võtame peale, meid ei võta mingisugune külm.

Härg näeb, et asi halb, tuleb üksi vaeva näha.

— Kuidas tahate — ütleb ta, — aga mina hakkam maja ehitama. Ehitas endale maja ja elab temas. Tuli külm talv, hakkasid külmad näpistama.

Oinas härga paluma:

— Lase, vennas, sooja!

— Ei lase, oinas, sul soe kasukas, sa saadad talve niigi mööda. Ei lase!

— Kui ei lase, hakkab su maja poksima, lõõn palgi seinast välja ja sul hakkab külm.

Härg mõtles, mõtles: — Lasen ta õieti sisse, muidu veel külmetab mind ka ära, ja laskis oina sisse.

Külm tuli ka seale kallale ja ta tuli härja juure:

— Lase, vennas, sooja!

— Ei lase, sa kaevad end maha, sa saadad niigi talve mööda.

— Kui ei lase, siis tuhnin kõik su maja seinaalused üles ja lasen maja küljeli.

Parata polenud midagi, vaja oli sisse lasta ja härg laskiski sea sisse.

Siis tulid härja juure hani ja kukk.

— Lase, vennas, oma juure sooja!

— Ei lase. Teil on kaks tiiba: üks alla, teine peale — saadate samutigi talve mööda!

— Kui ei lase, sõnab hani, — kisume kõik sambla seinapalkide vahelt välja ja sul hakkab külm.

Mida teha? — Härg laskis oma juure ka hani ja kuke. Ja hakkasid üheskoos talve mööda saatma. Muinasjutt.

44. Tuuif talwel.

Pakkud pilved lendasid üle taeva ja kuulutasid wastlapäeva tuišku, mis ka igal filmapilgul võis algada. Tuulel oli praegu täis woli. Just nagu oleks mõni joobnud, nõgematu, pahur kangelane lahti lastud, nõnda mäsfas tuul. Korra wilistas ta moja nurgalt, nagu narriks ta koveri wõi kohutaks warblasi herne wõi nijukuhila juurest; korra puhus ta nagu ilmatumast sepa löõsfaht waljusti üle maa ja mere, ja juhtus ta siis majade wahele, — oh seda keerlemist ja pöörlemist! — seal fargas ta nagu nõdrameelne maja afende luukide kallale ja raputas neid kõige jõuga; seal tõmbas ta pool lahki jäänud eeskoja ukse pärani ja wirutas ta mis niisuguse jõuga wastu maja seinat, et terve hoone wäriks. Kohkudes kuulas arg tütarlaps tormi mäsfamist ja tafa ütles ta emale: „Tuuul!“ ning siis wõttis ema küünlatule ja läks fidus ukse paelaga finni. Korra keerutas tuul maja nurga taga wirinal kannat peal ümber, siis kumardas ta maha, tõmbas paar kamalutäit lumepuru ja pillas ta üle maja fatuste lairli. Sealjuures naeris ta oma tembu üle nii hullusii, et kuulajal külm wärin soojas toas üle teha käis ja ta tafa hüüdis: „Oh, kui kange tuul!“ Aga tuul

ei küsinud sellest: seal mäsjas ta juba õlest katujega maja lahas — no seal oli tal päris lust! — aga ühtki, ka sellest oli tal warsti isu ära ja huludes tormas ta üle laia lagendifu paksu metsa, ainult mühinat ja kihinat kuulda lastes.

45. *Calvine õhtu.*

*Üle hämara, varjudest tume,
Õrna ja sinava lume
Heidab veerev, kustuv päike
Punava läike.*

*Üle ääretu lumise välja,
Nii tühja ja palja,
Viib üksik tee
Üle jõe,
Kus pruunikad pajud
On unesse vajund.*

*Mööda lõpmata teed
Lähevad reed
Kuu kahvatul kumal
Eha punal
Kaugele.*

46. *Kaks külameest.*

„Tere Toomas!“

„Tere Tõnu!“

„Kuidas elad?“

„Kurbi sõnu kuuled, kulla sõber, paha! Põletasin talu maha. Särelle ei jäänud notti; nüüd ma kannan kerjakotti!“

„Kuidas nõnda?... Nali naljaks!“

„Nõnda neh! Jäin päris paljaks! Sõulu ajal sõime, jõime... Karjajaaku kapist tõime... Ots ta ifka pähe hakka... Wõtsin küünla lätsin lakka hobustele tooma toitu... Küünal kuf us, tõstis loitu. Päästsin elu küll, kuid puhas kõik mu warandus on tuhhas.“

„Kuidas käib nüüd sinu käsi?“

„Wader, wiletsus ei wäsi: näed, et olen ilma jalust; pole enam õiget alust; et jäin elama, on ime! Buskarit ka proovisime sõpradega jõulu ajal... Tuju tõuseb topfi najal: sattujime feltsis jooma. Keldrisse siis õlut tooma kõmpisim ma küünla walgel; polnud kindlust enam jalgel... Et ei tõuseks tuletahi, kustutasin ära tahi. Keldritrepp küll üles leibus, — aga pimeduse peidus tont mind trepilt tõukas alla... Jalad enam teed ei talla!“

„Oma süü tõi halba teile!“ sõber Juhan sõnas neile. „Pole imestada waja, et sai ühel tuhaks maja, teisel kargud koormaks teel! Salata te wist ei taha: joobnul küünlaga on paha, — pimedas on pahem weel.“

Nott — puupakk, malk; jahunott, kõrt, paks jahuleem. Lakk, laka — laopäälne. Buskar — puhastamatu wiin. Kõmpima — jalgsi minema, astuma, aeglaselt käima.

47. Saariku Polla.

See oli kolm päewa enne jõulu, kell kaksteistkümmend öösel. Pilved olid raputanud õhukest kuiva lund külmanud hangedele. Üksikud tähed loitsid üle tuhksvalge maa.

Saariku talu koer Polla jooksis talu tagamaal jänese jälgi ajades. Ta terav nina riivas maad, karvad ta kuklas olid püsti ja ta väristas külma pärast nahka seljal ja kintsudel. Paar korda juhtus ta metsavaraste juure. Need jahmatasid püsti ja saag langes kõlinal maha. Vahel lähenesid jänese jäljed majadele. Jänese oli kaaresid ja keerusid teinud, üle hangede ja puhmaste hüpanud, õunapuu koort maitanud ja jälle metsa kadunud. Polla sõrkis metsa sööti mööda, mitmed jäljed jooksid üle ta tee, õhk oli täis loomade lõhna, kuid ta püüdis oma kinni hoida. Ta nina valis agarasti lõhnade ja jälgede keskel. Ta tegi ringi lumiste kadakate ümber. Jahune lumi tõusis ta rinnuni, ta lahmis käppadega selles, ta nahk läks märjaks, ja ta laotas omakord enda koerahigi lõhna laiali.

Kui ta parajasti jänese jälgede järele nõmme lumist rinnakut mööda üles tõusis, tundis ta äkki pärituult võõrast ja võigast lõhna. Ümber pöörates nägi ta hundi oma jälgede mööda järele laskvat, ammuli hammaste ja püsti karvaga. Ta pani jooksuma, tulisel kiirul, surmahirmus, jättes jänese ja kõik muu sinna paika. Hunt aga tuli hambaid lõgistades ta järele, hallina tombuna tuhkkes lumes. Kumbki oli healetu, ainult vereheal ja hõimuviha oli mõlematele selge, ilma kõige muuta. Nad vajusid edasi, nii et lumi üle pea lainetas.

Lähemale jõudis hunt, aga lähemale ka Saariku talu. Koera süda oli lõhkemas hirmust, — seal, seal, inimese juures leiaks ta kaitset! Ta jõudis väravani, kuid lumi oli augu, kust Polla sisse ja välja käis, kinni tuisanud. Ta jooksis meeleheitel siia ja sinna, haledasti vingudes. Hunt lähenes, lumehang tõusis. Polla jooksis üles hange harjale, tegi meeleheitliku hüppe ja veeres siis huluvana kerana kambri ukse ette. Seal vaatas ta taha. Aia nurgas mustas lumehangest piiratud kaevu nelinurk, hunti polnud kusagil näha, aga kaevust kostis sulin ja tasane urin.

Siis löi Polla küüned kambri ukseesse. Hulga aja pärast tuli unine peremees, vana Saariku-Andres välja, haigutas, sügas kuklatagust ja laskis koera rehe alla.

Polla lamas keras põhul ja nägi painajalikke unesid: õhk oli täis jäneseid, nad hüppasid ja löid kepsu, lumivalged ja pehmed kui padjad. Siis muutusid nad äkki huntideks, lõugade lõginal jooksid nad õhku mööda ta järele.

Peremees kuulis koera vinguvat ja urisevat, ta käänas teise külje ja õhkas: „Oh, oh, kurjad ilmad, — pole sel lumel otsa ega äärt!“

Siis uinusid mõlemad.

Võigas, võika — õudne, imelik, kole, vastik, võõras. Lahmima — läbemata ja hoolimata midagi tegema; käe hoopisid andma; ahnesti sööma, õgima. Nõmm — e — liivane, hari-matu, väli, karjamaa.

48. Külma ja jula.

Kui jõed kõljuvad, või nõgi paja küljes kiirgega põleb, lähuvad ilmad külmemaiks. — Kui õhtul aknad higistavad, tuleb külm ja selge õv. — Kui majaseinad pauguvad, tuleb külm ilm. — Kui tihane ulu alla tilub, tuleb kõva külm. — Kui kanad tagatoas jopitjavad, tuleb külma. — On kuu ümber kammisugune sõbrik, siis on kangel külma oodata.

Tuiju järele tuleb jula. — Kui lumi katustelt maha tuistab, tuleb jula ilm. — Kui talvel mets kohiseb, tuleb jadu või jula.

Piirg — re — fiir, järe; kiirgega põlema — põlema jädemeid wälja pildudes. Sopitjema — liivas ehk tuhas suplema.

49. Wõrdlevad kõnekäänud.

Must nagu paja põhi. — Arg kui janes. — Kargab kui konn. — Lihav kui luts. — Nagu piibuõli ussile. — Sirge kui osi. — Nagu tuli takus. — Passib nagu käsi kindasse. — Elavad nagu varblased nisus. — Nagu kivi vette. — Tühi nagu muna koor. — Otsib nagu nõöpnõela. — Läheb nagu lepase reega. — Kisendab nagu põrsas aia vahel. — Ajab nagu härg joru. — Kena kui kelgu jalas. — Tühi kui lõõts. — Läks nagu kerele. — Soe tuba nagu pott. — Nagu hanele vett selga. — Käib kui uni peale. — Keele peal, aga meele ei tule. — Ka-kenud nagu haudunud kana. — Väike kui sea silm. — Vana kui loks. — Kägiseb nagu külmetanud regi. — Külm kui hundi

laut. — Podiseb kui pudrupada. — Nagu puder ja kapsad koos. — Pime nagu sügisene öö. — Sööb kui hobune. — Lund nagu kotiga. — Terav nagu naaskel.

Osi — osja — pika sirge sõlmelise varrega taim, sõlme-kohtadest kasvavad rattakodarate taolised laialiminevad lehtedeta harud, kasvab põldudel umbrohuna. Loks — u — vilets, koht asi.

50. Hunt kalapüügil.

Üks juurest kala-tagavaraft, mis rebane wanataadi käest oli warastanud, tõi ta igapäew paar tükki ja sõi ning rõõmustas.

Korra, kui ta jälle kalu koju tõi, juhtus hunt ligidal olema ja nägi jeda. „Do — wana waderife, jattu ka sinu leiwale: Kus ja niifugufe jaagiga oled kofku jaanud?“ küsis hunt teise käest ja oleks juba filmadega kalad ära jõunud.

„Eks ifka järwest!“ kostis rebane rahulikult.

„Kust järwest?“

„Noh, ja nüüd ei tea!“ imestas rebane. „Kus ja siis oled elanud? Praegu on küla all järwes niifugune suur kalaasaf, mis ime! Lutjud, purikad, ahwenad ja särjed . . . nii et aja hanguga kofku!“

„Tõesti?“

„Tõsi, tõsi!“ seletas rebane edasi. „Sääl on neid juuri ja piifeksi, igate fugu ja igate nägu!“

„Aga kuidas neid kätte saada?“ küsis hunt. „Järw on jää all a pole sul midagi, millega anku teha, ega asja, millega püüda!“

„Eh = eh = hee!“ naeris rebane, „pajuwašikas ja ifka oled ja jeks sa jääd! Ei tea, kes nüüdsel ajal sedasi kalu püüab? Nüüd kalad hakkavad ise otja!“

„Kuhu? Mille otja?“ küsis hunt ja warjas oma tuška, mis rebase sõna „pajuwašikas“ talle oli teinud.

„Kuidas võib üks loom nii rumal olla?“ pilkas rebane edasi. „Kus ja selle aja olnud-elanud? Mitte midagi sa ei tea ega tunne! Nüüdsel ajal pole muud tarwis, kui pista aga saba jääanku, ja kalu hakkab nii palju külge, et waata, et seda wälja tõmmates pooleks ei wea!“

Rebase jutt ja tühi kõht ajasid hundi meeled-mõtted üsna jasssi.

„Kuule, kulla wader“, palus hunt, „wii mind ka jääaugule! Ma pole kolmel kuul enam mõisilikku hamba alla saanud. Saan wahel siit poolturnud warese, säält mõne lõpnud lamba kätte, mille külamees hangele wisanud, — ja see on kõik. Pracgu on seeft nii hele ja karjub teine ja lõõb pilli, nagu pörjas aia wahel! Ole hää, wii mind jääaugule!“

Rebane aga mõtles: „Dota, wota, wa' kriimsilm, küll ma sulle näitan, kuidas pilli ja pasunat aetakse!“

„Noh, olgu peale,“ rääkis rebane rahulikult, „tule, ma wiin su kalu püüdma; aga seda pea meeles, et sa ahne ei oleks ja saba liiga kroua wees ei hoiaks, muidu hakkab nii palju kalu külge, et sa enam ei jõua wälja tõmmata!“

Läksid; — rebane sõrtis ees, hunt lastis järele, — ja jõudsid järwele.

Järwe ääres, kaldast mitte just liiga kaugel, oli jää sees külanaiste weewõtmise auk. Sinna wiis rebane hundi ja ütles: „Waata, wennas, siit need särjed ja ahwenad wälja wõetakse! Aga pea meeles: ära sa liiga kroua saba sees hoiad, muidu hakkab nõnda palju külge, et me ilma külameeste abita seda enam kätte ei saa!“

„Pole wiga,“ rääkis hunt, „küll katsum meeles pidada!“

Hunt pistis saba jääanku ja hakkas ootama.

Rebane aga ütles: „Lähem seniiks külla, waatan kuidas sealpool elatakse!“

Ilm oli selge ja tähed sirasid taewas; lumi sätendas ja hiilgas klaasina wäljadel ja põbudel; aia-teibad paukusid ja jää nakfus ning löi

praguſid. Hunt ootas ja ootas . . . Iſe aga mõtles: „Olgu nüüd tuičas on, aga nii ruttu ma küll jaba wälja ei tõmba!“ ja hoidis weel.

Juba hakkas jöel looja minema ja koidutäht kerkis oma kollaka tumaga täherikast taewast walgustama, kui hunt jaba katsus tõmmata. Oli kaunis raske juba. „Eks hoian weel!“ mõtles hunt ja hoidis weel.

Tõuseng löi tumama; punane helk wärwis taewaveeru . . . Külm tõmbas wiimast, ja nüüd oli hundi jaba paksult jää sisse külmetanud.

Seal jookſis rebane hundi juure ja hüüdis juba eemalt: „Illa sa püüad weel? Tõmba nüüd üksford jaba wälja ja siis waatame õige, tuičas püüf õnnestas?“

Hunt katsus tõmmata, — ei jõudnud . . . jaba oli liiga kõwasti jäässe külmetanud.

„Ei jõua?“ küſis rebane.

„Ei!“ wastas hunt hirmuga.

„Seda ma arwasin, et ahne oled; liiga palju kalu on küljes! Lase ma hirmutan! Nebane hakkas kahe käpaga vastu jääd patſutama: „Ahks teie üleannetumad, ahks teie näljased! . . . Aga lahti ei lase! Musttuhat on küljes. . . Tõmba, ehk jõuad, siis on nälg Jürripäewani majast kadunud!“

Hunt ſikutas, wenitas . . . midagi!

„Dota natuke, wemmas!“ lausus rebane. „Lähem nüüd külla ja toon abi!“

Selle aja sees oli külla juba ärganud: ukſed karjuſid, koerad hau- tuſid, inimesed liikufid, ja naised tulid jääaugule wett tooma: panged kaelfoofudega õlal ja ühel mehel firwes käes, et jääauku lahti raiuda.

„En'ä, rebane!“ kiſendati ſiin. „Waata tanawaras!“ karjuti seal. „Wuri, wõta!“ äſſitati koera rebaje kallale.

Hunt, waene, kuulis kõra, nägi naifi mäelt tulewat, ajas ſilmad punni ja tõmbas kõigest jõust; aga mis jääst ei lahkuunud, see oli jaba; ta oli jääga niifama kokku kaswanud nagu ihuga.

Kiipea aga, kui hunti nähti, wiſati panged maha ja firwe ning kaelfoofudega langeti wana halli peale. Hunt kogus oma wiimſe jõu ja ſikutas kõigest hingest . . . Juba sadafid eſimesed kaelfoogu hoobid hundile ſelga . . . juba tõusis firwes, et anda hundile hingematſu . . . seal ſirutas hunt tagujalad vastu jääd ja tõmbas! Kops! — rebenes jaba. Karjatus kõlas hundi juuſt ja jalgadele walu andes lidus hunt metsa poole. Nebane oli endale selle aja sees saanud karitonna koeri järele, ja et neist pääseda, jookſis ta hundi teest risti üle. Mõnda oligi: koerad

fargasid põgenema verisejabaga hundi peale ja rebane pistis rahuga oma teed. Hundil oli enne suur peatükk läbi teha, kui kiisajatest pääses.

Muinasjutt.

Tõuseng — idapoolne taevas, kust päike tõuseb. Kuidas tujume õhtutaevast, kuhu päike looja weereb? (Tuletada sõnast „weerema“ = ng lõpu abil). Taewaweer — taewa serw, filmapiir. Kõlmtõmbawiiimast — katseb wiimast jõudu. Singemats — surmahoop. Sai matsu selga. Pint (wart) langeb nõrgalt pattudes ja matjudes maha. Viduma — üle pää-kaela põgenema.

Rahwanaljad.

51. Keedaksin putru, et pada podiseks.

Ena fundinud juwel tütar tööle.

Tütar wastu: „Kellele me tööd teeme! Susi jõob pitjufoera, sina sured ära, mind wiiaксе mehele!“

Talwel tulnud nälg kätte.

Tütar ütles: „Oleks nüüd tatrud toa ees kaswamas. Ma riisufsin ja rääufsin! Keedaksin putru, et pada podiseks!“

Rääjima — fokku tõmbama, foguma.

52. Keeletarkus.

Voor Keina-mehi tulnud Tallinnast ja läinud kõrtsi puhkama.

Üks hiidlane läinud kõrtsi hoovi hobuseid vaatama. Näeb kõrtsimehe siga tema leivakoti kallal.

Südame täiega võtab hiidlane looga maast ja virutab seale vastu nina.

Sest saanud küll. Siga piuksunud korra ja olnudki valmis.

Nüüd mehel häda käes. Saab kõrtsimees lugu teada, siis nalja pole.

Hiidlasel nõu varsti käes. Tarvis seltsimeestele juhtumist kuidagi viisi teada anda ja siis minema pista, enne kui kõrtsimees hoovi tuleb.

Läinud kõrtsi uksele ja hüüdnud: „Seltsimehed: Ilm hoiskab, taevast tuiskab! Kuu kupitleb, päev sapitleb! Kornukas külleli maas, kõver läinud üle kaela!“

Nagu püssipauk olnud seltsimehed jalul ja üks teise järele uksest väljas. Iga mees roninud oma reele ja — edasi.

Kõrtsimees arvanud selle rutulise mineku kohta, et paha ilm tulemas.

Läinud natukese aja pärast välja vaatama. Leidnud hoovist surnud sea eest, look kõrval.

Nüüd saanud kõrtsimees küll asjast aru. Aga võta veel Keina-mehi kinni! Need ammu kus seda ja teist!

Keina — maakoht Eestis. Hiidlane — Hiiu saare elanik. Kupitlema — paistma. Sapitlema — ringid ümber olema.

53. Tõtt ei tohi rääkida.

Teekäija läinud teemajasse. Veti taga istunud wiltu juuga perenaine. Teekäija ütelnud: „Küll on ilm nüüd hufas, ei tohi enam tõtt rääkida, igal pool peab wale efitmene ja wiimane olema!“

Perenaine tohe meest noomima. Ilma waleta jaada wäga hästi läbi, rääkigu mees aga alati tõtt.

Teekäija jälle: „Kui ma tõtt räägin, algab tohe riid ja pahandus!“

Mees jäänud natukejeks ajaks wait. Ütelnud siis perenaisele: „Kuule wa wiltulõug, laas teed!“

Oh ja aeg, kuidas perenaine hurjaks saanud.

Mees wasta: „Eks ma ütelnud, et tõtt ei tohi rääkida, siis algab tüli ja pahandus!“

54. Laukots.

1. Näljane hunt tõusis magamast, et minna kuhugile saaki otsima. Ta kolm poega nihkusid magusas unes üksteise ligemale ja tõmbasid endid kõveraks, et hunikus koos soem oleks magada. Örnusega lakkus emahunt poegi ja ronis koopast välja.

Oli juba märtsikuu, siiski plöksusid ja paukusid metsas puud öökülma käes, nagu koledal talvekuul. Kui kogemata suu jahti unustasid, siis näpistas külm keelt nii valusasti, et wesi tuli silma. Emahunt oli juba wana ja üsna pödura tervisega. Vähem

kui krabin ehmatas teda kangesti ja ikka oli tal kartus südames, et ta äraolekul kodu poegadele midagi paha võib juhtuda. Inimeste ja hobuste jälgede lõhn, kännud ja puupinnud metsa all ja mustavad sõnnikutükid lumisel teel ehmatasid teda alati, talle näis, nagu oleksid pimedasse metsa puude taha inimesed peitunud ja nagu huluksid koerad kuskil metsa taga.

Hundi haistmine oli läinud juba yanadusest nüriks. Tihti juhtus, et ta rebase jäljed pidas koera jälgedeks ja koju tulles teelt ära eksis, mida nooremalt kunagi ette ei tulnud. Nõrga terve tõttu ta ei kippunud enam vasikate ega tugevate lammaste ja oinaste kallale, nagu nooremalt, vaid läks suurematest loomadest juba kaugelt mööda. Hunt pidi end enamasti raibetest elatama; värsket liha sõi ta ainult harukordadel, kui ta suvel mõne jänese käest pojad ära tõi, või viletsast talulaudast mõne tallekese juhtus varastama.

Umbes neli versta hundi koopast eemal suure postmaantee ääres oli metsavahi hurtsik, mille kanged tuisud mõnikord peaaegu üleni lume alla matsid. Hurtsikus elas metsavaht Madis, seitsmekümne-aastane vanamees, kes rinnust kõrises, kõhis ja alati iseendaga rääkis. Ööseti vanamees harilikult magas, aga päeval hulkus ta oma üheraudse püssiloksiga metsa mööda ümber ja ehmatas üleshüppavaid jäneseid, neile valjusti tagant järele vilistades. Madise sõnade järele, mis ta iseendale rääkis, võis arvata, et enne metsavahiks hakkamist kuskil raudteel masinate lähedal oli teeninud. Igakord, kui vanamees seisma jäi, karjus ta iseenesele: „Seisa, masin!“ ja enne minema hakkamist jälle: „Anna auru!“ Madisega igal pool ühes käis ta suur must koer Pauka. Mõnikord kodu poole kõndides laulis vanamees; siis ta harilikult kaalus ja vaarus jalul, komistas tihti ja kukkus. Hunt arvas, et tuul vanameest nõnda väntsutab. Kukkudes karjus Madis: „Nüüd läks rööbastest välja!“

Hunt mäletas, et metsavaht suvel igapäev hurtsiku lähedal rohumaal oinast ja kaht lammast karjatas. Veel hiljuti metsavahi majakesest mööda jookstes oli hunt kuulnud hurtsiku kõrvalt laudast lammaste määgimist. Hunt seadis sammud Madise majakese poole ja arvas, et aja järele peaksid nüüd, märtsikuul, lammastel laudas juba talled olema. Nälginud hunt kujutas endale ette, kuidas ta tallekese ära murrab ja ta siis suure isuga ära sööb. Selle mõtte juures laksutas hunt lõugu ja ta silmad lõkendasid peas, nagu kaks tumedat tulukest.

2. Metsavahi hurtsik, puukuur, laut ja kaev olid kõrgest lumehangest piiratud. Kuskil ei olnud riksu ega raksu kuulda. Pauka magas vist kuuri all, võib olla ka toas.

Lumehange otsast hüppas hunt lauda katusele ja hakkas käppadega ja ninaga katuselt lund kraapima, et vanale, mädanenud õlgedest katusele auku sisse teha. Katus oli nii vana, et hunt esimese hüppamise järele peaaegu üle-pää-kaela läbi katuse lauta oleks kukkunud. Läbi katuse augu tungis soe aur, lamba piima ja sõnniku hais hundile ninasse. Krabinat kuuldes ja külma tundes, mis läbi katuse augu lauta tungis, määgis üks talleke tasase, väriseva häälega. Hunt hüppas läbi kraabitud augu lauta ja kukkus rinnuli ja esimeste käppadega millegi pehme ja sooja asja peale. See pidi vist oinas olema. Samal silmapilgul tõusis laudas müdin ja mürin: lambad jooksid pimedas vastu seinu hunikusse; keegi kilkas ja haukus peenikese huluva healega. Hunt ehmatas. Ruttu kahmas ta pimedas pehme mütsaka lõugade vahele ja katsus, et katuse-august välja sai...

Hunt jooksis kõigest jõust metsa poole. Pauka oli ärganud, tundis hundi lõhna ligidal ja haukus kangesti. Kanad kaagutasid ja rabelesid lauda lakas. Madis oli hurtsikust välja tulnud, seisis ukse ees ja karjus: „Anna aurul Lase vile!“

Vanamees pani käe suu ette ja vilistas, nagu masin; vile järele hüüdis ta: „Uhuu—u—u! Võta kinni!“ Vile ja hüüdmine kajasis metsast vastu.

Kui kõik see müra vaikus, jäi ka hunt rahulisemaks. Ta hakkas märkama, nagu oleks saak, mida ta hammaste vahel hoidis ja mõnikord lund mööda lohistas, natuke raskem ja kõvem olnud kui tallekesed harilikult sel ajal. Saagil oli isesugune vänge lõhn juures ja ta norises imelikult... Hunt seisatas, pani oma saagi maha, et natuke lõõtsutada ja siis sööma hakata. Korraga pööras ta enda jälkusega saagi juurest eemale — see ei olnud talleke, vaid suurt tõugu, pikkade jalgadega ja suure peaga must kutsikas. Tal oli otsal valge lauk, nagu vanal Paukalgi. Kutsikas liigutas ennast logardi moodi, lakkus oma muljutud külgi ja veriseks kriimustatud selga, ja siis, nagu ei oleks midagi juhtunud, liputas ta saba ja hakkas hunti haukuma. Hunt urises korra koera moodi kutsikale vastu, laksutas lõugu ja pistis metsa poole jooksu. Kutsikas taga järele. Hunt vaatas korra tagasi ja näitas kutsikale jälle ähvardades hambaid. Koerake jäi ka seisma, nagu mõtleks järele, mis see tähendab. Viimaks arvas ta, et hunt

temaga mängib; ta pööras nina kodu poole ja hakkas rõõmsasti haukuma, nagu kutsuks kodunt ema Paukat ka metsa mängima.

3. Hommik koitis, kui hunt paksu rägastiku kaudu oma koopa juure tagasi tuli. Valge oli juba nii suur, et igat üksikut peenikest haavakest ja lepakese võis tihnikus näha. Tedred ärkasid unest. Mõned neist tõusid suure parinaga lendu, iseäranis ilusad tédrekuked, keda hundi järel jooksev kutsikas oma haukumise ja oskamata hüpetega ehmatas.

„Mis see koerapöög mu järel peaks jooksma?“ mõtles hunt: „Tahab vist, et ta ära sööksin.“

Hunt elas oma poegadega koopas, mis seeläbi oli tekkinud, et torm sealt kohalt kolme aasta eest suure vana männi maha murdis ja juurtega maast välja käristas. Haua põhjas olid vanad kuivanud lehed ja samblad. Sealsamas vedelesid ka mõned luitunud luud ja härja sarved, millega hundikutsikad vahel mängisid.

Noored hundid olid juba ärganud. Kõik kolm olid väga üksteise sarnased. Kõrvu seisis nad koopa äärel, vahtisid koju-tulevale emale vastu ja liputasid saba. Kui kutsikas neid silmas, jäi ta eemale seisma ja vahtis kaua aega suure põnevusega hundikutsikaid. Need vahtisid niisama ka koera. Korraga hakkas koer hundipoegade poole vihaselt haukuma ja ajas turjakarvad püsti.

Päike tõusis. Tuhanded lumekübemed hülgasid ümberringi päikese paistel. Kutsikas seisis ikka koopast eemal ja haukus. Hundikutsikad imesid oma nälginud ema: nad venitasid nisasid ja toetasid seejuures tugevasti esikäpad vastu ema kõhtu. Vana hunt ise näris külili olles kõvat ja kuivanud hobuseluid. Kange nälg vaevas hunti ja kutsika käuksumisest hakkas tal pea huugama. Ta mõtles juba koerakutsikale kallale hüpata, et tüütut ja palumatut võõrast ära murda, aga koer jäi õigel ajal vait.

Kutsikas nägi, et keegi teda ei karda ega tähelegi pane. Haukumine läks talle igavaks ja heal hakkas kärisema. Arglikult hüpates ja maoli lastes hakkas koer huntidele lähemale tulema. Nüüd, päeva valgel, oli selgesti näha, milline see koerakutsikas õieti oli. Ta valge ots oli õige suur. Pealael oli tal muhk, nagu õige rumalatel koertel kunagi. Silmad olid tal väikesed ja tuhmisnikad. Kogu ta nägu avaldas suurt rumalust. Hundikutsikaile liginedes sirutas ta oma laiad käpad ettepoole, müksas noori hunte ninaga ja algas juttu:

„Mmnjä, mnnjä, nga-nga nga!“

Hundid ei saanud sest jutust aru midagi, aga nad liputasid siiski selle peale saba. Koer löi ühele hundikutsikale käpaga pähe; see vastas samuti. Koer pööras külje hundikutsika poole, vaatas ta peale viltu alla, liputas saba ja pistis äkki jooksma. Ta jooksis mitu ringi ümber koopa. Hundid lippasid koerale järele. Koer kukkus maha, pööras end selili ja sirutas jalad ülespoole; hundikutsikad kolmekesi asusid koera kallale ja hakkasin teda röömust kiunudes näsima. Mõned varesed istusid üleval puude ladvus ja vaatlesid suure ärevusega kutsikate mängu. Mängijate rööm ja rabelemine läks ikka suuremaks. Kõrgemale kerkinud päike hakkas juba hästi soendama. Mõned tedrekuked lendasid üle vana mahalangenud männi ja nende mustad suled hiilgasid päikesepaistel nagu kalliskivid.

Harilikult toovad vanad hundid saagi elavalt koju ja õpetavad selle kallal poegi saaki tabama ja maha murdma. Vana hunt vaatas nüüd, kuidas pojad koerakutsikat taga ajasid, ja mõtles:

„Las' õpivad püüdma!“

Mängimisest väsinud, tulid noored hundid viimaks koopasse tagasi ja heitsid magama. Koer hulus natuke aega näljast ja sirutas enda viimaks päikesepaistele pikali. Kutsikate ärkamise järele läks mäng uuesti lahti.

4. Päeva otsa mõlkusid hundi mõtted selle juures, et metsavahi laudas talleke määgis ja talle eile öösel laudast lamba higi ja piima hais vastu tuli. See äratas nälginud hundi isu nii, et ta hambaid laksutas ja ahnesti vana kuivanud hobusekonti hakkas närima ja endale ette kujutas, nagu oleks see talleke. Hundikutsikad läksid jälle ema alla imema: koer, kes kangesti süüa tahtis, jooksis niuksudes koopa ümber ja nuuskis lund.

„Ma söön selle kutsika ära!“ otsustas hunt.

Ta läks koopast välja koera juure. See limpsas keelega paar korda mööda hundi nina ja ajas hambad irevile. Ta arvas, et ka vana hunt temaga mängima tuli. Ennemalt, nooremana sõi hunt mõnikord ka koeraliha. Praegu aga oli sel kutsikal nii kange ja vänge koera lõhn juures, et haiglase hundi nina seda välja ei kannatanud. Jätkust tundes pööras hunt enda koerast eemale.

Öö liginedes läks külm jälle kõvemaks. Koeral hakkas lõpeks igav ja ta läks koju.

Ka hundikutsikad uinusid magama. Vana hunt ise läks jälle saaki otsima. Nagu mineval öösel, nii kartis ta ka nüüd iga kõppu ja kõbinat, puukände ja mustavaid üksikuid kadakapõõsaid, mis

paistsid kaugelt nagu inimesed. Hunt hoidis enda suurest teest eemale ja jooksis kaugelt mööda ummist lund. Korraga ilmus kaugele tee peale mustav kogu. Hunt ajas kõrvad kikki ja vahtis sinna poole. Must asi tuli teed mööda ligemale: isegi ühtlaste sammude krabin oli kuulda. Kes see küll peaks olema? Kas vahest mäger või tuhkur? Hunt koondas kõik oma tähelepanu, hoidis enda hoolega teest eemale ja läks mustast kogust kaugelt mööda. Korraga tundis hunt musta kogu ära — see oli sama must laukotsaga kutsikas, kes metsast sörkides kodu poole läks.

„Kui ta kuriloom mind enam täna ei tuleks eksitama!“ mõtles hunt ja jooksis ruttu koerast mööda kaugele ette.

Metsavahi Madise majake oli juba lähedal. Hunt hüppas lumehange otsast jälle lauda katusele. Eilne auk katuses oli õlgedega kiinni topitud ja õlgedele kaks uut latti pandud. Hunt hakkas jällegi kähku käppade ja ninaga katusesse uut auku kaevama, ja vilksas paar korda rutuga tahapoole vaadata, et näha, kas vahest nurjatu kutsikas teda eksitama ei tule. Juba tungis soe lauda-aur ja sõnnikulõhn hundile vastu, kui ta korraga selja taga rõõmsat kutsika kilkamist ja ägedat haukumist kuulis. Kutsikas oli koju jõudnud. Ta hüppas hundi juure katusele ja sealt läbi augu lauta. Koer leidis kodu soojas laudas tuttavad lambad eest ja hakkas üsna kilkama. Pauka ärkas kuuri all, tundis lõhnast hundi lähedust ja pistis jämeda healega haukuma ja huluma. Hirmunud kanad aitasid oma kaagutamisega kära suurendada. Kui suure müra peale Madis oma üheraudse püssiga toast õue ilmus, oli ehmatanud hunt juba kaugel metsas.

„Vühvüü... vühvüü...!“ vilistas Madis masina moodi, — „Anna auru! võta kiini!“

Madis pani püssi palgesse, sihtis metsa poole ja tõmbas püssikuke maha. — Kuulus väike plõks, aga püss ei läinud lahti. Madis tõmbas kuke üles ja laskis teist korda maha — jälle niisama. Madis tõmbas kolmat korda: nüüd purskas püssi suust lai tuline juga ja valgustas ümbrust, ja kõva „pau-pauu!“ lõi kõrvad lukku. Püssipära müksas Madisele nii tugevasti vastu õlga, et see ainavalutas.

Vanamees võttis püssi ühte ja kirve teise kätte ja tõttas lauda poole vaatama, mis see müra seal peab tähendama.

Natukese aja pärast tuli ta tuppä tagasi.

Mis seal oli?“ küsis Madiselt keegi vanamees käriseva healega. See oli teekäija, kes õhtul Madise hurtsikusse oli jäänud öömajale ja nüüd müra peale ka ärganud.

„Ei suurt midagi: Palju kära, vähe villu!“ kostis Madis. „Kutsika mait on harjunud soojas laudas lammaste juures magama. Aga tal togul pole niipalju taipu, et uksest lauta läheks. Ikka tikub läbi katuse. Eile öösel roninud söge läbi katuse laudast välja ja läinud hulkuma. Terve päeva oli kodunt ära. Päeval parandasin katuse terveks. Nüüd oli jälle tulnud koju, kraapinud uue augu katusesse ja pugunud lauta. Muud ta va tola ei teegi, kui aga paljast pahandust.“

„Rumal koer,“ ümises öövõoras.

„Tal, maidal, on ikka tõesti üks kruuv peas lahti,“ arvas Madis ja ronis ahjule magama. — „Noh, külamees, vara veel tõustal Magame veel täie aurugal“ ütles Madis võõrale.

Hommikul kutsus Madis lolli Laukotsa enese juure, võttis ta pikad londis kõrvad pihku, hoidis teises käes vitsakimbu ja vedas koera katuse augu juure. Seal hakkas ta kutsikat nüpeldama ja rääkis taktis sinna juure:

„Sina mait, käi uksest! Käi uksest! Käi uksest!“ ...

Karjata ma — karja hoidma, valvama. Lauk, — gu — loomadel valge või must lapp otsal. Lammas lauku tapetakse, kohioinas kopsatakse (rahvajaul). Mustlauk lehm — must lehm, valge lapp otsal; kriimlauk — lapp tumedate triipudega. Näsimä — närima. Tolgus — loll. Taip, — bu — mõistus, arusaamine. Kergesti taipama. Ta ei taipu hästi seda asja. Nüpeldama — vitsu andma.

55. Mändaja.

Tulin linnast. Lumesadu.
Tööd ei leidnud endale.
Lumesadu. Jilad väsinud.
Läbi, läbi nälgane.

Kustil teed, ei tulekiiri;
Aeg ju ammu hiline.
Ennäe! tulutene siiski
Wilgub vastu niimati.

Koputan ja astun sisse —
Lahkelt lahti tehakse.
Tüdruk võtab ahjust leiba,
Sooja leiba — mõtelge!

Soe saun ja lõhn nii armas —
Tühi köht — „Kas soovite,
Külamees, ehk sooja leiba?“
Murdis tüki minule.

Suure tüki sooja leiba!
Oh, kuid maitset magus see!
Soe leib ja soe süda,
Perenaine tasane.

„Kust ja tuleb, kuhu lähed?
Kas sul naine, võõras mees?“
Eäält ma tulen, sinna lähen,
Olen waeue reisimees.

„Mitu wenda sul wõi öde?
Iha, ema elawad?“
Mina üksi! Mibe tõde,
Kõik nad ära suriwad.

„Tibi-tibi, tibi-tibi —
Suurem neist on kufefe —
Mül on neli kanapoege,
Tutt nad ajas ülesje ...“

III. Kevad.

56. Kevade.

„Kare tali, tagane!“
Hüüdis kene kevade:
„Anna mulle asu sa,
Et võiks ilul ilmuda!“

Pahaseks sai pakane
Andis valju vastuse:
„Ära sega talve und;
Laaned, luhad täis on lund!

Magusasti magab maa,
Ei ta taha ärgata.
Lase hingab iduke
Mulla süles vaiksesti!“

Äga kena kevade
Võitis talve võimuse:
Lõo hakkab lõõrima,
Nasal idud ärkama.

Vanasõnad: Kevad kutsub adrad põllule ja linnud laulule. — Kevadine päev, sügisene nädal.

57. Kewade tulemine.

Üks lind see lendas siit ja sealt
Ja tõstis haled' healt:
„Kust leian, lind, nüüd terakest,
Et täidan kohukest?”

Ja päite kuulis ülewalt
Siis linnutese healt, —
Ta paistes külma kaotas
Ja lume sulatas.

„Oh talwe külm, sa wali mees,
Nüüd suren ma su ees,
Meil pole peavarjufest,
Si ühiki terakest?”

Siis rohi jälle haljendas,
Ja mets ka pakatas, }
Siis linnud laulsid rõõmsasti,
Said jüüa rohkesti.

Mõistatused: 1) Hommilul sünnib, õhtul sureb? 2) Ku-
tingas sureb, alamad hõiskavad?

(Mõistatuste seletused: 1) Päite, 2) Linnud kewadel lumefulamise ajal.)

58. Piiri pääri pääsukene.

Piiri pääri pääsukene,
Sme ilus linnukene,
Paukis meie aia peal,
Vendas üle meie lesa,
Näästa alla tegi pesa,
Svõttis ema poegi seal.

Piiri, pääri pääsukene,
Sme ilus linnukene,
Zusid jälle kewade,
Zõid meil' kaasa teisi lunde,
Pauksid õitsma meie pinda,
Süüdsid rahvast rõõmule.

Wana jõnad: Si üks pääsuke tee weel kewadet. — Edele
toob jooja lõune, pääsuke jooja päewa, vöpit aga jooja vö.

Mõistatus: Dra ees, läärid taga, lera lestel.

(Mõistatuse seletus: Pääsuke.)

59. Kewadel.

1. Wiimaks ometi halastas päike looduse peale ja paitas oma pehmete kätega uinawat maad. Soe tuul tuli ja puhus üle lumelagedikkude: maa sirutas end nagu ärkaw laps, kes unest hommikul tõuseb. Maa talwine unewaip kärises, pudenes, läks auklituks, — päew-päewalt wajus ta ifka enam ja enam alla ja läks õhemaks, ja wiimaks waatas maa igalt poolt oma süsimustade filmadega sooja päikese nagu päästja otja.

2. Küll kattis end taewawõlwo wahel weel pakkude pilwedega; küll puhus wabel põhjatuul, ja ilm oli hall ja pahase näoga, kuid päike ja tuul olid üksmeeles üksteisele sõbrakätt pakkunud, ja need ajasid talwetaadi kus jeda ja teist kõige oma hallide pilwedega.

3. Ja nüüd läks asi ruttu! Päike piinas lund nii wäga, et ta katsus kaduda, mida rutem, seda parem! Küll oli aga silinat ja sulinat: wesi woolas, nagu oleks tal käst kätte antud wõimalikult ruttu lund ära wiia. Jõed koorisid endist jääfatted ja rõõmjalt tantsu lüües, mürijedes

ja koltsedes, kihutasid jääpangad mere poole. Oh, mis laul see oli: wägew ja südameft! Waatawad lapsed seda looduse mängu pealt, ninad endii weel punased ja sõrmed külmetanud, aga nägu on täis rõõmu: talw taganeb, külm kaob, kewade tuleb!

4. Woolawate rennide, kraawide ja loitude ääres algab uus elu. Kui aga wähegi mahti, siis elawad lapsed tundide kaupa wee ääres! Ise wahel põlwini märjad, jalad külmetawad, aga kewade ei lasse toas wiibida. Siin on tarwis mahajäänud jääkamp wette liikata, seal lumest jündinud weepais lahti päästa; siin seab osaw poisike, tulewane ehitusmeister ja masinajuhst, wesirotast kahetaralise hargi wahele üles, seal lastatse laaste laewadena mööda kraawi edasi. Tööd ja tegemist on lõp-mata palju.

5. Aga ülewal kõrges loõritab wärisew luo ja kuldnoff sidistab ja wilistab, siputab tiibu, plaksutab keelt nagu meeletu, ja all maa peal pöösa warjus pistab külmalill, lumikellukene ja maffalill oma nina julanud maast wälja, et päitefese „tere tulemast“ hüüda. Lantadest kuuldaske loomade rahutumaid heali: wangid tahawad wälja tulla. Ka neil on isu pikast sejsust umbses õhus ära. Weel ei ole aga aeg neil pääfeda: rohi puudub, warjakabjad ja wormilehed on alles wälja tulemata. Kuid kaua ei kesta nende ootus, warsti lastatse nemadki wangist.

6. Iseäraniis elaw liikumine algab mesipuu: mesilased on töös. Misfugune jumini! Siia ja sinna, risti ja põigiti, sisse ja wälja käiwad mesilaste parwed. Kana olid nad kitsas majas wangis olnud. Kuid nüüd ei wõinud nad kauem enam oodata: wälja kutsjub neid elustaw kiiir. Ja nad lähewad. Korra pühiwad nad kápaga üle filmi ja siis kargawad lendu — ja otse jõe ääre pajude juure. Paju on oma tibufesed lahti lõõnud, kollane tolm katab neid; usinasti korjawad mesilased tolmui ja kannawad koju, et oma poegadele mesileiba valmistada. Mesinik käib ühe mesipuu juurest teise juure, parandab siin midagi, kohendab seal natuke ja rõõmustab oma rõõmsa ja tööka pere üle, kes wäsimata tööl on.

7. Sama nobe on ka põllumees. Kewade toob kümme uut tööd. Siin tuleb aed parandada, seal wäraw kohendada; siin saht korraldada, seal wanger korda seada. Miipea aga, kui lumi täiesti kadunud ja ma julaks on läinud, algawad tööd aias ja põllul. Mias on tarwis peenraid teha, warased wiljad maha külwada, taimelawad korda seada, õunapuud ära poofida, puhastada, korraldada. Põllul ajab aga küünd äestamist, äestamine külni taga... ja harwa saab põllumees aega oma filmi üles tõsta, et waadata, misfugune ilus ja kena loodus teda ümbritseb...

60. Kevade laul.

Nüüd valju talve valitsus
On laanest lahkunud,
Ja kevadine kenadus
Nüüd ehib lilled, puud.
Kus iial seisatab mu silm,
On ilu hiilgamas.
Nii kaunis, kosutav on ilm,
Et kõik on kõndimas.

Ja lahke linnu laulu heal
Nüüd kõlab kaasikus;
Ka pajupill ja pasun seal
On hüüdnud poisi suus.
Oh hüppa, süda rõõmusta,
Kõik mured kadugu!
Keel laksu lahke lauluga,
Meel mõnul mõlkugu!

V a n a s õ n a d. Lõokesed sõtkuvad lume väljadelt; linavästriksid, hānilased tallavad jää ära ja jõed lahti; kägu kukub lehed puusse ja konnad krooksuivad kesvad kasvama. — Lāheb mets ruttu lehte, peab põllumees kahel käel külvama. — Kevadine võõras läheb tühja kõhuga koju.

61. Sokud.

Valjala mehel olnud korra kaks sokku. Pannud kevadel sokud kolkipidi kokku, et nad ära ei jookseks. Sokud kadunud sellegi pärast ära. Lāinud Põidele. Kõiguste teomehed kün-
nud parajasti odra külvi, kui sokud üle kiviaia mõisa põllule karanud. Põidlased polnud iialgi veel kitsesugu näinud. Hobused kohkunud adra ees ja pannud plehku. Mehed ise arvanud, et vanapagan tuleb neid ära viima. Annud jalgadele valu. Seisnud seni varjul kuni sokud lāinud.

Sokud lāinud sealt Kõiguste rohuaeda. Vahimees näinud neid seal püsti puude kallal hammastega puuoksi nārivat. Vahimees mõtelnud iseendamis: „Meie hārra lasknud vist Saksa-

maalt kärnerid tulla. Itsis habemed teistel lõua otsas. Vaat kas pole õppinud mehed küll, ei ole nuga ega käärisid tarvis. Ainult hammastega ravitsevad puid!“

Vahimees läinud mööda, kergitanud mütsi, teretanud. Sokud mähätanud vastu.

Vahimees mõtelnud: „Need on umbkeelsed. Ei oska maa-keeli tervist vastu võtta. Ei nendega maksa pikemat juttu teha!“

Sealt läinud sokud küla rukkiorase põllule. Külarahvas kokkunenud loomi nähes koledasti. Ei saanud aru, kas neid üks või kaks. Viimaks arvanud, et see kodukäija on.

Kohe nõu pidama, kuidas kodukäijast lahti saada.

Tarvis hõbekuuliga lasta. Aga kust hõbedat võtta. Ühel tulnud meele, et Männi-Jaagupil hõbe sõrmus on.

Saadetud üks mees Jaagupi käest sõrmust tooma. Ei annud Jaagup. Ütelnud: „Ega see ometi kodukäija ole!“

Mees tulnud selle teatega tagasi, et kodukäija pidada inimese moodi püsti käima.

Kutsutud terve külarahvas kokku koledat elukat tunnistama. Ei tunnud aga ükski. Ühed arvanud valaskalaks, teised pidanud rohutirtsuks.

Üks vanamees juhatanud: „Paar versta Kübarsaarest kõrval elab koolitatud mees, kes kaugel käinud ja mõnda näinud. Ehk see teab!“

Saadetud selle järele.

Tark tulnudki külasse. Sinna jõudes rääkinud tark, et ta küllalt julge mees olla, aga ainu üksi julgus kedagi ei aita. Tarkus vähendada suurt julgust. Et äkilise nägemise läbi mõnda paha haigust ei tuleks, seks olla enne natuke südamekinnitust vaja.

Külamehed pannud raha kokku ja saatnud kõrtsist südamekinnitust tooma. Varsti toodudki kõrtsist pool-kortlit viina. Väheste raha pärast ei saadud rohkem.

Arvatud, et viina väga vähe; sellega ei tohi eluka ligi minna.

Ühele mehele tulnud meele, et tal kodu Türgi pipart on. Toonud seda, pannud viina.

Tark joonud viina ära ja ütelnud: „Nüüd on mees kõva, kas tulgu tont või Türk vastu!“

Läinud siis koledat elukat vaatama. Sokud olnud rukki-orasel kolkipidi koos ja söönud.

Tark põidlane vaadanud tükk aega ja tulnud siis küllasse tagasi.

Külarahvas kohe küsima: „Kulla vend, kas tundsid, mis loom see on?“

Tark põidlane vastu: „Ja tundsin!“

Külarahvas küsima: „Kumb on, kas valaskala või rohutirts!“

Tark vastu: „Ei kumbki. Valaskala olen pildil näinud. Valaskala on niisugune nagu Kurdla Vana-Miku-Tõnise lõõtsalaud. Rohutirtsu olen ise selge silmaga näinud Pikasoo metsahoidja juures. See oli umbes nii suur nagu Mura-Priidu suur varvas ja kahe sihukese jalaga nagu Laiduse-Mardi soome-räuast vedrud!“

„Mis elukas see siis on?“ küsinud külarahvas.

Tark vastu: „Mis muud kui lendav madu. Tal on ju kaks pead ja neli sarve!“

Seda kuuldes ehmatanud külarahvas hirmsasti ära. Ei julgenud keegi enam toast välja minna. Vahel käinud katuse härjal vaatamas, kas lendav madu kaugel.

Seni tulnud sokkude peremees sokkusid taga otsima. Saanud sokud küla põllult kätte. Viinud loomad koju.

Seda ei näinud aga külas keegi. Kõik olnud majades peidus.

Viimaks julgenud üks mees põllule vaatama minna. Leidnud, e lendav madu kadunud.

Sest saanud külarahvas ütle mata rõõmsaks.

Sest saadik liigub Saaremaal jutt, et Pöidel hiljuti lendavat madu nähtud. Olla teine vist merest tulnud ja merde tagasi läinud.

Rahvanali.

62. Pime ja jalutu.

Jalutu vanamees istus kurvalt tee ääres. Pime sattus sealt mööda minema. Jalutu, kellele aeg istudes igawaks läks, hüüdis talle: „Kuidas on wemmas?“

Pime kaebas, ta ei wõivat teed sinni pidada, ja küsis, kas ta ei tahaks nii lahke olla ja teda natuke talutada.

„Oh,“ kostis jalutu, „teeksin jeda hea meelega, kui mul ta oleksid nii terwed jalad kui sul; aga ma waene mehike ei saa käia!“ „Ja mina wilets ei wõi näha,“ lausus pime. Nii kaebasid nad üksteisele oma wiletsust. Äkki tuli pimedale hea mõte. „Kuule,“ sõnas ta jalutule, „istu mu selga: ma kannan sind. Saenan sulle omad terwed jalad, laena ja mulle oma terwed silmad.“ Mõeldud — tehtud. Pime kandis jalutut, jalutu juhatas pimedat. Nii aitas teine teist. Mõlemad wõisid nüüd töid jeltfisi öiendada, millega lahus kumbki ei wõinud hakkama saada.

63. Saja, saja vihmakene.

Saja, saja vihmakene,
Kasta võsu, vainukest!
Ära kuivand ojakene,
Mis meil voolas oru seest.

Saja, saja vihmakene,
Kõrbenud on aasa pind!
Nukralt seisab lillekene,
Närbudes ja ootab sind.

Saja, saja vihmakene,
Kasta metsa mühavat.
Janus oli linnukene:
Kuulsin teda kaebavat.

Vanasõna: Kevadine vihm kosutab, sügisene kaotab.

Võsu — noor kasvav mets. Vain — u — rohune plats, muru, karjamaa.

64. Kottas ja kass.

Ühest eemal mängis kass oma poegadega. Korraga ilmus tähelepanemata määratu kottas. Kui nool lastis ta end alla ja haaras ühe kassipoegadest. Kottas ei jõudnud veel õhku tõusta, kui kassima kottast kiini haaras. Nõõmel lastis kassipoja lahti ja nüüd algas heitlus wana kassiga. Wõitlus oli käimas elu ja surma peale. Kottal olid tugewad tiivad, kõwa noff ja terawad juured küüned, ta oli igast küljest kassist üle. Kuid kass ei heitnud meelt; ta haaras kottast kõwasti kiini ja hammustas ta tiiva wigafeks. Kuid kottas oli weel tugew, aga kass wäsinud; ta kogus wiimase jõu kottu, tegi wäleda hüppe ja wiskas kotta maha. Sel minutil haaras ta hammastega kotta kaelaft kiini ja näris tal kõri läbi ja hakkas siis, unustades oma haawu, haawatut poega lastuma.

65. Kewade tunne.

Midagi helendab, helgib ja tuitab
Kaugete kirkude taffa;
Kaugete metsade taffa
Midagi tutsub ja hüüab ja huiatab.

Midagi helendab, helgib ja tuitab
Kaugete kirkude taffa;
Kaugete metsade taffa
Midagi tutsub ja hüüab ja huiatab.

Taewas säatendab, särab ja selgub
Silmetes aasjade kohal;
Õitsawal, lõhnaval luhal
Lundmatut puhmastes huljub ja
pelgub.

Südames midagi salajas tärkab
Paisuwat, wallale püüdwat;
Midagi õrnasti hüüdwat
Hellana hingesse helama ärkab.

Helama — helisema, kõlama. Helgama — helgesti, kuumasti paistma. Tuitama — tuisuma. Pelgama — kartma. Wallale — lahti. Saljuma — heljuma. Puhmas — pöösas.

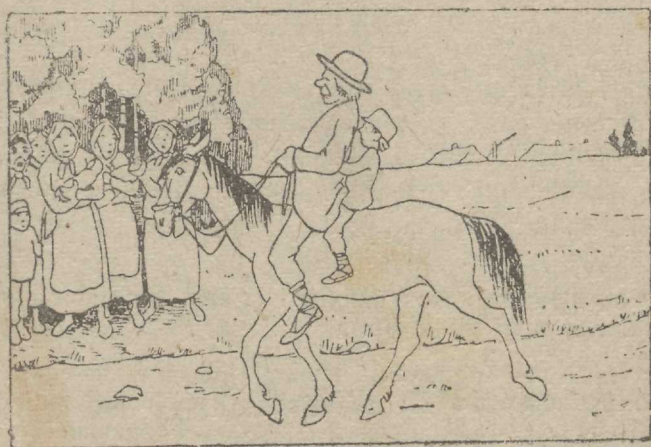
66. Halbikära Hans.

Halbikära Hans käis oma poja Hansuga teises vallas hõimul ja läks nüüd jälle kodu poole. Kahe Hansu peale oli üksainus hobune, ja polnud selgi vankrit taga, vaid isa ja poeg pidid kordamööda ratsa sõitma. Esmalt lippas poeg looma kõrval, pärast astus isa maha, ja poeg asus selga.

Kui väike Hans vaevalt versta maad oli sõitnud, tuli hulk külamehi neile vastu. „Kas niisugune vemmalt ei sööks!“ hurjutasid külamehed. „Oma vana isa laseb ta nagu karjapoisi maas jooksta ja ise istub nagu suur prints hobuse turjal. „Tule maha, armas poeg; ütles vana Hans, „see pole maailma meele pärast, et sa ratsa sõidad ja ma jalgsi käin.“

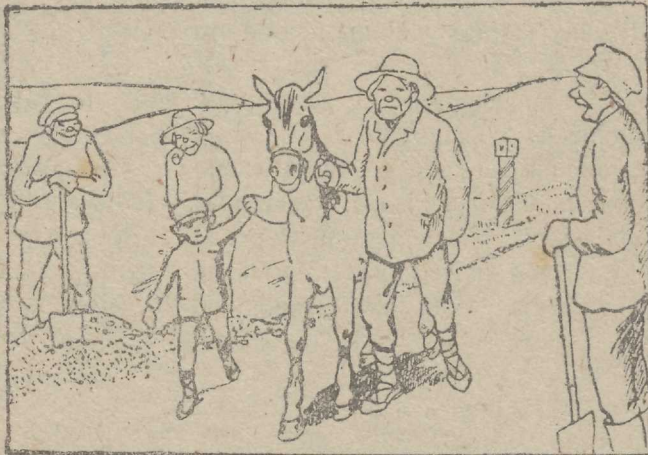
Noor Hans kalpsas hobuse seljast maha ja vana Hans ronis asemele. Juttu ajades läks isal ja pojalt tee paar versta lõbusasti edasi. Seal tuli hulk mõisa moonamehi vastu ja varsti läks kära lahti: „Vanamees, kas sul häbi ei ole,“ ütlesid halbide moonakad, „seda vaest poissi nõnda piinata? Ise nagu Türgi sultan istub hobuse seljas ja poeg jooksku maas.“ Rahvas jõudis mööda. Vana Hans ütles noorele Hansule: „Ei see ei lähe ka korda, peame ikka nõnda tegema, et me rahva naeruks ja maailma teotuseks ei ela. Tule, poeg, istu siia üles mu selja taha! Küll vana märake meid mõlemaid ära kannab. Saab näha, kas siis õige on.“

Vana Hans ajas mära aia ääre, noor Hans kargas roht-aiale ja aia pealt — kalps! vanamehe selja taha. Hobune sammus kahe ratsanikuga oma soodu jälle edasi. Tüki aja pärast kuuldi metsa taga suurt kisa ja kaaklemist. See oli salk naisi kes vallamajasse läks lastele rõugeid panema. „No vaata kurjategijaid!“ hakkasid naised juba eemalt hurjutama. „Meil igaühel laps kanda ja käime jala, nemad kaks meesterahvast üheainsa vana hobuse seljas! Mis te, kasakad, vaesest loomast vaevate!“

„Eks ma ütle ikka!“ siunas vana Hans, kui naised mööda jõudsid. Täna polegi õigust, naistel ka suud peas! Vaadaku oma laste järele, mis neil teekäijatega asja! — Aga siiski,“ — ütles ta natukese aja pärast, „neil võib ka õigus olla. Poeg astume mõlemad maha, võtame vana looma käe kõrvale ja läheme edasi! Saab näha, mis neil nüüd jälle rääkimist on.“

Nõnda läksid kõik kolm tasakesi kõndides oma teed edasi. Mõni verst kodukülast eemal kaevasid sillulised postmaante ääres kruusa. „Kes need kolm reisimeest peaksid olema, kes sealt alt mäe tulevad?“ küsis keegi kruusakaevaja, ja kõik tõstsid pead. Nüüd läks naer ja kisa lahti. „Miks te oma seltsimeest seljas ei kanna?“ küsis üks külameestest pilgates. „Vaadake, kuidas ta jalad juba risti käivad; minge talle appi!“

Nõnda naersid ja hirvitasid sillulised, aga Hans sülitas ja ütles: „Pagan tehku maailma tahtmist, mina ei saa! Nüüd olen kõik tembud ära teinud, ikka ei ole õige. Minu pärast pööra jalad ülespidi, maailma tahtmist ei saa keegi!“ Neñde sõnadega astus Hans vihas hobuse selga, ütles: „Poiss, tule järele!“ ja läks ise ees ära.

V a n a s õ n a d : Kus kaks koos, seal kolmas suus. Ära usu ilma, ilm a'ab puru silma.

H õ i m — u — sugulane. Hõimul käima — sugulaste pool. Verehää! ja hõimuviha oli mõlemaile (koekale ja hundile) selge ilma kõige muuta. **K a l p s a m a** — järsku hüppama, kargama.

• 67. Teekäijad ja koerad.

Kaks sõpra kõnd'sid külas õhtu eel
Ja asjalikku juttu ajasid nad teel.
Seal äkist' haugatada
Heaks arvas lähem õnekoerake;
Ta järel' teine, kolmas, ja siis karjasse
Seal jooksis kokku koeri veerandsada.
Üks sõber tahtis kivi võtta, visata.
„Vend, jäta!“ kostis teine rahuga,
„Ma koeri tean, sul tühi vaevakulu,
Ei haukujate suid sa nõnda sulu:
Vaid lähme edasi! Sest tuleb enam tulu.“
Ja tõesti! Sülda kümme said nad edasi,
Käis mõni üksik auh! veel harvasti
Ja lõpuks kadus koerte kisa koguni.

Kui kadedad, mis aga iial näevad
Kõik ära laitvad põhjani,
Siis astu aga julgest' edasi:
Las' hauguvad, küll viimaks vaiki jäävad.

68. Lehed, õied ja wili.

Nias kaswas wana õunapuu. Tuli kewade, lõid lahti pun-
gad ja õunapuud katsid õrnad, helerohelised lehed. Lehed hak-
katsid wanale õunapuule ütleva: „Me oleme fogu puu ehe!“ —
Naeratas õunapuu ja ütles: „Glame — näeme!“

Neg läks edasi; õunapuud katsid roosakad lõhnawad õied.
Mesilased lendasid õite ümber ja suudlesid neid. Õite üle röö-
mustasid ka inimesed. Õied õunapuule ütleva: „Me oleme
fogu puu ehe!“

Naeratas wana õunapuu ja ütles: „Glame — näeme!“

Õied ei ilutsenud kaua; peagi närtsisid nad ja kukkusid
maha ja nende asemele tulid lihtsad ja ilutud rohelised kaswud.
Läts juwi ja tuli sügis. Õunapuud ehtisid suured punased õunad
kolletama lõõnud lehtede hulgas. — „See on minu ehe!“,
ütles õunapuu: „Jemneist, mis õuntes walmiwad, kaswawad
uued õunapuud, millised minu asemele astuwad.“ Kiidawad ka
inimesed mahlasteid, maitsewaid õunu ja hindawad selle järele
õunapuud.

69. Mõistatused.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Mis sealt tõuseb soost sinine?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Kuu see tõuseb soost sinine.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Mis sealt tõuseb maast punane?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Päeva tõuseb maast punane.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kellel need ilusad öied?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Dalla ilusad öied.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kessee liputab sabada?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Lina liputab sabada.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kellel kuldane kübara?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Kuuksel kuldane kübara.

Mõista, mõista mu õ'efe:
Kellel walge kasukas?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Kasfel walge kasukas.

Mõista, mõista mu õ'efe:
Kellel see sinine kuubi?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Pajulla sinine kuubi.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kellel need punased sääred?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Lepalla punased sääred.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kellel see krobe kasukas?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Männilla krobe kasukas.

Mõista, mõista mu õ'efe:
Kessee metsas musta kulle?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Ledre metsas musta kulle.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kes on kõrve karjapoissi?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Karu kõrve karjapoissi.

Mõista, mõista, mu õ'efe:
Kes on laane lambuline?

Mina mõistan, miks ei mõista:
Gunt on laane lambuline.

70. Kummal on raskem?

I.

Mees ja naine waidlesid selle üle, kummal elu raskem on. Ühel fewadisel päewal wahetasid nad ametid: naine läks põllule kündma, mees jäi koduseid asju toimetama.

„Waata aga“, ütles naine, „et sa karjasaatmise ajaks magama ei jää! Lehmad ja lambad aja wälja, jõdda ja kaitse kanapoegi, feeda jõöki, küpseta leiba, tee wõid ja ära unusta käsikiwil jahu jahwatamast!“ Nõnda juhatas naine mehele kõik tööd kätte ja läks enne päikese tõusu kündma.

Mees arwas nende tühiste töõdega ruttu walmis saawat ja heitis enne weel pifut puhkama. Kui ta üles ärkas, oli küla kari juba mõõda läinud; ainult waepaga jõudis mees oma elajatega weel järele. Roju

jõudes sidus ta tibufesed kana jala külge kõide, et kull neid ära ei wiits. Mees oli tähele pannud, et naised mõnikord kats tööd hoobilt toimetavad. Mõnda tahtis ta ka oma waewa lühendada. Kõige esmalt pani ta tule ahju. Siis sidus ta koorepudeli paelaga endale wõble ja hakkas leiba sökkuma. Sse mõttes: kui taigen sõtutud, on lofsutamijest juba ka voor koos.

Mees ei juntuud weel kõite jahu künasfe segada, juba kuuldi õnes kana kija: krr ... krr ... ja tibufesed piikfusid haledasti. Mees tahtis waatama rutata, mis õnes sünnib, aga komistas ja lõi kukkudes koorepudeli puruks. Tõustes nägi ta, et kull ühe kukefese oli küünte wahele tõmbanud ja sellega ühtlasi terwet kanade rodu lendu tõstis. Kuna mees nüüd kulli taga ajas, tungis siga pärani jäänud uksest tuppa ja lükkas leiwaküna ümber. Wedel taigen woolas põrandale ja siga ei wõinud jeda juhtumist tarwitamata jätta. Waheajal kustus ka tuli ahjust. Nüüd seisis mehite üsna nõuta.

II.

Warsti jõudis lefthommik kätte ja naine tuli töölt koju. „Koh, kas söök walmis on?“ — „Mis, söök walmis peab olema, kui pole tuldsi leel!“ — „Kas wõid tegid?“ — „Mine tee wõi ole: jooksin õue, komistasin ja kukkusin, koorepudel läks lõhki, voor ukse ette maha“... „Mis rokk siin põrandal on?“ — Nüüd ei laujanud mehite enam sõnagi. „Sul pole ju weel midagi tehtud.“ — „Jah, mis wiga künda, jeal üks ainus töb käes, aga siin on neid niipalju, et kuidagi toime ei saa.“ — „Aga mina saan nende kõitidega walmis. Ära siis enam nurise, et naestel midagi teha pole.“

Rahwajutt.

71. Kägu.

„Kukku, kukku!“ hüüab kägu;
Väiksed linnud kuulavad,
Aga käo telgi tauga
Salaasjad sünnivad.

Väiksest pesast tõttas välja
Linnuema kuulama,
Kes seal „kukku, kukku!“ karjub
Ilma järeljätmata.

Seni käo kaasa tõttab
Väikse linnu pesale,
Väiksed munad välja viskab,
Omaks võtab aseme:

„Kukku, kukku!“ hüüab kägu
Kase otsas uhkesti,
Aga tehtud tembu pärast,
Naerab naine pikali.

72. Ilmadetegija.

Karja-Zütsil ei olnud ilmad iialgi küllalt head: fõrd oli liig palaw, teinefõrd — natuke kuum, kolmasfõrd tuuline ja wahel liig wainne.

Ühel päewal, kui ta jälle karjas olles mätta otjas istus ja ilma üle kaebas, et see küllalt jälle hea ei ole, ilmus üks wanakene ta juure ja ütles: „Kuule, Züts, ma olen nõuks wõtnud sind end ilmadetegijaks teha: et hakka õige ise ilmašid seadma!“ ütles ja kadus.

Züts jäi ešiteks tõšiseks, šis hakkas ta heameele pärast naerma: „Wõi mina šis ilmašep! Noh, olgu homme ilus ilm!“ ütles ta. Waewalt sai ta šõna šuust, kui šuur kari pišiteši pöialpoišse ta juure ašus, kes küšišid: „Aga miššugune ilus ilm?“ Züts ehmatas üšna ära ja ei saanud šõna šuust, šest šihuteši mehi oli ta üksnes piltidega muinasjutu raamatutes näinud. Pišitešed mehed pidid enne Zütsi ehmunud oleku üle üšna naerma hakkama, aga kõige wanem ja hallim ütles: „Es!“ ja kõitide näod läšfid jälle tõšiseks. „Meie oleme ilmadetegija Wanaiša šulafed“, rääkis kõige wanem ülitõšiseš, „ja nüüd kästi meid üksnes sind kuulata! Et ütles šis, miššugune see hea ilm peab olema, mida ja homšeks šoowišid?“

Züts nägi, et ta tõesti ilmadetegija ehk ilmadeteliša oli ja ütles: „Ilus päitšepaišine!“ „Kas tuult ka?“ küšiš pöialpoište wanem. „Ei!“ wastas Züts. „Sa ülehomme niišama?“ päriš jälle wanem. „Jah!“ wastas Züts — „ja nõnda iga päew kuni šugifeni!... „Tubli!“ hüüdišid pöialpoišid ja kadušid.

Teišel päewal tõušiš ka päikene nagu tulefera üles... Ei tuule lehta, ei õrna õhtu... et lehtki oleks liikynud! Taewas oli šelge ja šugaw-šinine nagu otšatu meri...

Züts waatas, löi wilet... ja naeris hea ilma üle...

Ša nii šestis päew, šestis kaks... kolm... nädal otša! Aga nüüd oli ta Zütsil iju läinud. Palawus oli kannatamatu: rohi kuitwas, weši lõppes, päriš põud piinas maad. Wili näršiš ja kolletas; talumehed waatašid igatšufega üles pilwede poole.

„Homme tulgu wihma!“ rääkis Züts ühel õhtul karjas, kui ta iše enam ei teadnud, miš palawušega teha.

„Kas palju mõi natukene?“ küüsid põialpoisid ja waatasid turjasti Jütsi otja.

„Nagu ise arvate!“ wastas Jüts kawalasti.

„Aga ega siis sina enam ilmategija pole, siis teeme ju meie ilmasid!“ hüüdsid põialpoisid ja naersid.

Jüts hakkas aga nutma...

Sellega lõppis Jütsi ilmade tegemine.

Muinasjut.

Põialpois — wäite, pöidla pitune. — Ennemuristne — wana, mäletamatute aegade eest. — Sihukene — seesugune, säherdune, niisugune. — Leht — nõrk tuule hoog; hais.

73. Kilplased muretsewad nõukogu maja jaoks palke.

Kilplased läksid kõik üheskoos ja ühel meelel metsa, mis mõni vakamaa mäe taga orus kasvas, hakkasid seal puid maha raiuma, okstest siledaks laastama, koorima, tahuma ja igapidi palkideks valmistama. Kui aegamööda palgid valmis olid, tahtsid kilplased endile ühe mõnusaambu saada, millega palke kui noole oleks võinud koju vibutada, sest siis poleks neil pikemat vedamise vaeva olnud, aga et sellest midagi ei tulnud, pidid kilplased viimaks tööle minema ja palkide vedu oma käel toimetama. Kibeda vaevaga pidid nad esiteks palgid kõik ükshaaval mööda mäe üles, siis jälle teisele poole mäest alla kandma, nõnda et praegu viimane palk neil käsil oli. Ka selle viimase palgi olid nad venitades ja vinnates õnnelikult märke saanud ja olid parajasti töö lõpetanud ja kangide abil palki teiselt poolt mäe alla laskmas. Kesk mäe küüru pörkas palk nende käest libisema, et teda pikemalt ei jõudnud kinni pidada, hakkas iseendast veeredes alla jooksuma, seda kiiremini, mida enam ta alla poole jõudis, ega jäänud enne puhkama, kuni ta teiste palkide huniku kõrvale sai. Seal seisis ta korruga paigal kui nott. Kilplased imestasid väga, seesugust tarkust ühest puunotist nähes. — Üks hüüdis: „Eks me olnud suured halbid, nii palju vaeva nähes ja tööd tehes, enne kui palgid mäest alla saime; keegi meist ei olnud nii kaval, kes oleks võinud ette mõtelda, et palgid ise paremini mäest alla oleksid läinud. Meie, halbid, peame siin oma kahju läbi targaks saama.“ — „Noh“, kostis teine kilplane, „asi ei ole veel hiljaks jäänud, targal nõul võime viga kohe parandada, rutem kui sõge,

kes ühe silma lahti teeb. Need, kes palgid mäest alla olid viinud, võivad neid niisama hästi mäe otsa tagasi viia. Seal võivad nad hiljemini ise veeredes alla minna, mis meile suurt töö hõlpsust ja pealegi veel nalja teeb“.

See tark nõu oli kõigile väga meelepärast, ja mehed röömus-tasid kui lapsed. Kohe läksid nad ühel meelal palkide kallale ja hakkasid neid mäest üles kangutama. Viimase palgi, mis neid targaks oli teinud, ei viinud nad kaugemale kui poole mäe kõrgusele, sest et see poole tee enne juba oma jalgel oli ära käinud. Olid mehed tüki aega puhkanud ja hinge tõmbanud, lasksid nad palgid oma jalgel mäest alla veereda, ikka pikkamisi üksteise järele, et kena mäng kauemini kestaks. Mehed seisid üleval mäe harjal, vaatasid palkide allajooksu ja olid väga rõõmsad. Süda-med ja meeled ilutsesid, et see katsetükk ja eesmärk nii kenasti oli korda läinud. Pärast mindi röömukisaga koju tagasi ja otse-kohe kõrtsi, kus töö ja vaeva peale kehale karastust võeti.

A m b — u — vibupüss.

74. Kilplased ehitavad nõukogu maja.

Mõne päeva pärast, kui palgid, kivid, lubi ja liiv, ehk mis muidu hoone ehitamiseks tarvis läheb, kõik ehitamise paika kokku oli veetud, hakkasid kilplased ühel meelal tulisel uut nõukogu maja ehitama. Hoone seinte pandi kolm nurgakivi ja kolmnurkne alus, nõnda et kohe igaüks märkaks, et ehitus isemoodi kunstitöö on ja mitte harilik nelinurkne maja ei ole. Hulga käte toimetusel kasvasid seinad silmnähtavalt kõrgemaks. Lühikese aja pärast olid juba kolm peaseina maapinnal katuse rajani valmis. Ühe külje sisse oli kõrge, lai värav tehtud, kust heinakoormad võisid sisse minna, sest heinad arvati kogukonna varanduseks, mis üheskoos tehti, hoiti, hiljemini ära müüdi ja saadud raha üheskoos kõrtsis alla loputati. Selle peale hakati katust valmistama, mis nagu seinadki kolmnurkseteks tehti.

Viimaks, kui hoone valmis, läksid kilplased nõukotta katsuma, kuidas uues majas nõu esimest korda edasi läheb. Aga kui nad viisakast väravast sisse astunud ja värava jälle kinni pannud, — ennäh, kae, vaata, näe, luuri: — seal oli kõik pilkane pime, jah, nii põhjatu pime, et üks vaevalt teise juttu võis kuulda. Küll ehmusid kilplased selle kogemata asja pärast, mõtlesid pikalt ja tõsisel kas mingi eksitust ehitusel ei ole. Nad läksid heinaväravast välja vaatama, kas väljaspool midagi nähtavat viga ei peaks leiduma; aga kõik kolm seina ja katus

olid igas kohas terved ja korras ja ei olnud väljas pool kusagil viga ega valguse puudust. Viga, süü, pidi vist sees pool olema. Aga seest poolt ei võinud nad pimeduse pärast seda viga ka mitte üles leida. Mis nüüd teha?

Pimeduse süü jäi meestele teadmatuks, ei võinud seda keegi üles leida, ega ära mõista, ehk nad küll oma päid selle asja pärast vaevasid. Kilplased seisisid kui peata kanad suures mures ja kartuses, arvates, et ehk mõni kuri nõid oma silmaga nende töö on ära rikkunud. Viimaks võtsid kilplased ette ühel päeval nõupidamiseie kokku tulla ja seda imelikku pimeduselugu nõukojas targal arvamisel püüda ära seletada.

75. Esimene mai.

Esimene maipüha on üks wanemaißt pühist inimkonnal. Wanad kultuurrahwad pühitsejid seda päewa kui lewade püha, mil loodus talweuinakust lõpulikult wabanes ja uus elu temas algas.

Töörahwast hakkas mõned aastakümned tagasi seda päewa rahwuswahelise tööliste ühistunde ja wendluse päewana pühitsema, mil üles seati töörahwast seisukorra parandamise peanõudmised. Sel päewal toimetab töörahwast üle ilma oma wõitlusjõudude ülewaatust, et wiia, kui aeg tulnud, oma nõudeid ellu.

Seda teab furnajate klass, kodanlus. Nähes dieti rahwuswahelises proletariaadis oma hauakaewajat, on katsunud ta igal pool töörahwast ühistunnete awaldust esimesel mail weriselt maha suruda. Kuid asjatud on katsed ärkawat elu maha suruda. Iga aasta kogub itka enam ja enam uusi tööliste miljoneid felle

punase lippu alla, millel säravad sõnad: „Õdigi maade proletarid, ühinege!“

Venemaal on töörahvas juba oma nõudmised läbi viinud, mis elu tõuseb vana varemetele. Siin on maipäeva täieline uue elu kevadepäeva. Kuid sellegi pärast pühitseme esimest maid ka fogu ilma töörahva võitlusjõudude ülesevatuse päevana, sest maailma kodanlusega on veel võitlused alles ees.

Kultuurrahvad — haritud rahvad. — Proletariaat — tööliste klass, kes ise oma töövaevast elab.

76. Pariisi kommuun.

Sellest on üle poole aastasaja mööda, kui Pariisi töölised uhkesti oma punase võitluslipu üles tõstsid ning kodanlusega võitlusesse astusid ja ta võimu ka kukutasid. Kohe asusid võitjad töölised kommuuna loomisele, välja kuulutades, et kõik inimesed peavad vabad, vennad ja ühesarnased olema. Kodanluse varandus, mida see töörahva kurnamisega oli omandanud, tunnistati rahva omaks. Pandi maksma täieline töörahva valitsus. Pariisis levisid punased lipud ja proletariaat pidas oma esimest võidupäeva.

Kuid raske oli Pariisi töörahval võimu oma käes hoida. Teised linnad olid veel kodanluse käes. Seal organiseerisid nad endid ja hakkasid oma palgalise sõjaväega, Saksa kodanluse sõjaväe toetusel, töörahva linnale peale tungima.

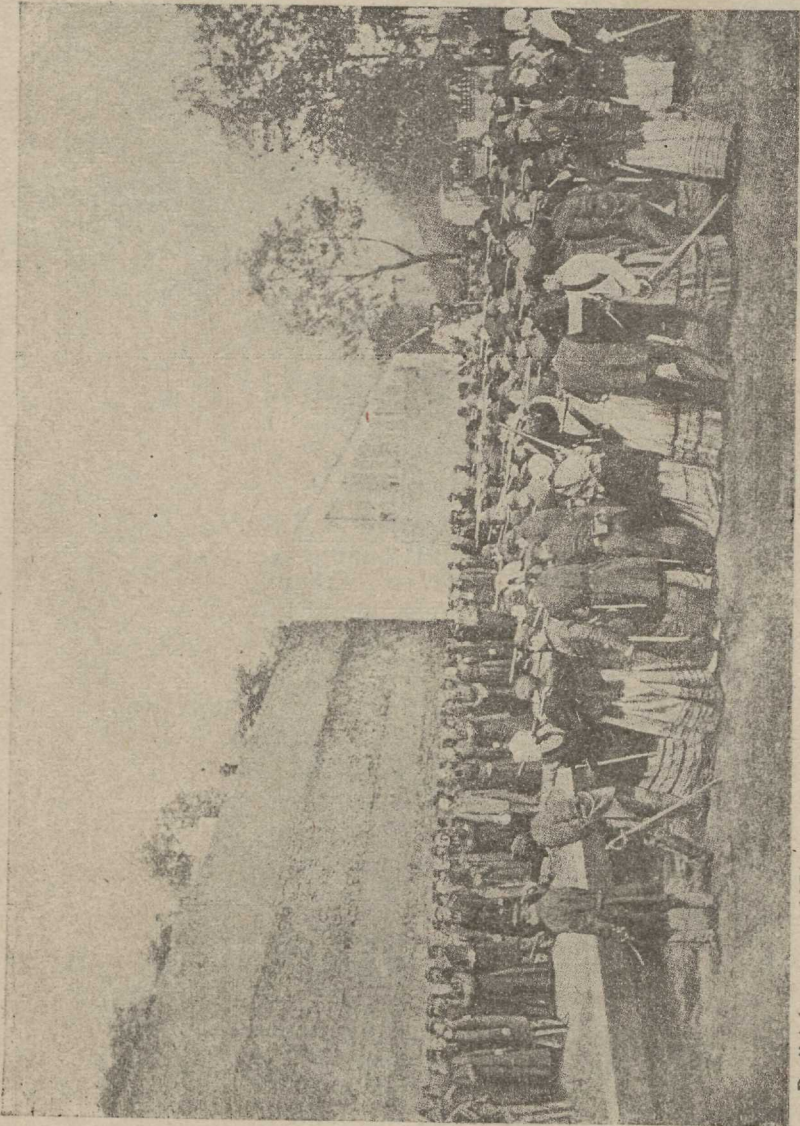
Kaks kuud vältas võitlus Pariisi pärast. Kuid viimati rauges piiratud kommunaaride jõud, keda hävitas peale vaenlase sõjariistade veel nälg ja haigused. Võitja kodanlus pani töörahvale niisuguse veresauna toime, mida ajalugu seni ei tunnud. Kümned tuhanded kommunaarid langesid kodanluse tapakirve all ei millegi muu pärast, kui seepärast, et nad vabadust, vendlust ja sarnadust nõudsid. Armu ei antud naistele ega lastele, raukadele ega töörahva noortele.

Pariisi kommuun hukkus, ta loojad hävitati. Aga töörahva võimu aadet ja usku oma võidusse ei võinud timukad hävitada. Enne poolt aastasada viis Venemaa töörahvas selle aate omal maal lõpulikult ellu.

Meie mälestame Pariisi kommuuna väljakuulutamise päeva kui esimest töörahva riigi asutamise aega.

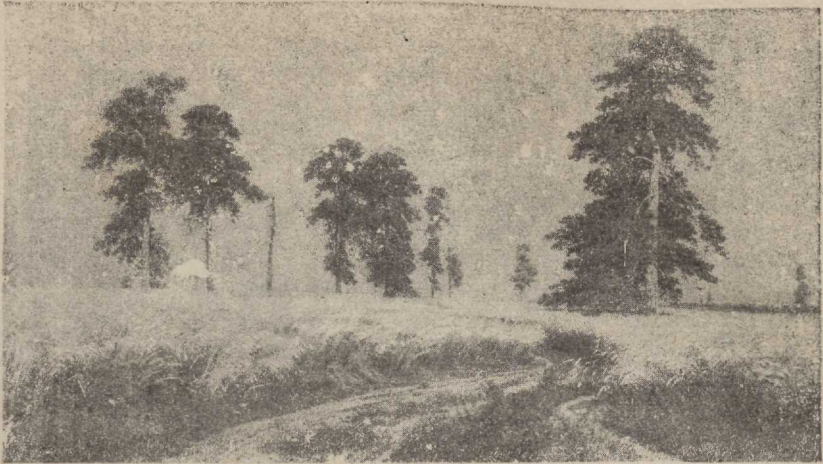
Pariis — Prantsusmaa pealinn. Kommuun — töörahva riik, kus ei ole kurnajaid ega kurnatavaid ja kus valitseb vabadus,

vendlus ja sarnadus. Kodanlus — rikkad, kes töörahva tööst elavad. Organiseerima — korraldama. Kommunaar — kommuuna liige. Aade — sur mõte, idee. Timukas — vabahtlik, elukutseline, palgaline surma mõistetud inimeste tapja.

Partisi kommuun 1871 a.

Kommunaaride mahalaskmine.

IV. S u w i.

77. Suwel.

Ma armastan sind, juwe kena ilu,
Su lindude ja liblikate mängi,
Su puude lehtes karastawat wilu
Ja metsapõues pehmet sambla jängi.

Ma armastan su küllust põllu süles,
Kus õnnistus on awand eluhooni,
Kus paisund wiljapead on sirgund üles,
Ja päike ehib neile kullakrooni.

Ma armastan su wilu wetewoogu,
Mis wirwendades kaldast kalda kiigub,
Ja stuu heinamaade rikast loogu,
Mis tuhatwärmilijelt tuules liigub.

Ma armastan su piksepilwe sõitu,
Kust kõehealed kostwad üle mere,
Ja järarw wäsk a'ab wäskudega wõitu,
Kui tahaks lõhkuda nad ilma kere.

Ma armastan su õõsijt taewatelski,
Ja kumendawa kuu ning tähte loitu,
Ja õhtutel su hülgwat eha helki...
Kuid rohkem weel su sätendawat loitu.

W a n a j õ u a d: Suwi kogub, talw jääb. — Suwel filmad,
talwel hambad. — Suwi ja talw taplewad üksteisega.

78. Suvel.

Asuge meie anised,
Laduge, me laglelinnud,
Kui see karja peale kaevu,
Kui need veised vee vilule,
Härjad hallid hallikale,
Sõnnid suured sõnikule,
Lehmad mustikad murule!
Kes see söödab suure karja,
Kes see söödab, kes see joodab,
Kes see targasti taseleb?
Sui see söödab, sui see joodab!
Suvi tarka tallipoissi,
Hoolikas hobustepoissi,
See teeb tallid taeva'asse,
Latterid ligi lageda!

Rahvalaul.

Laglelinnud — tõug metspartisid ja -hanesid, kes liputaolise reana lendavad. Veis — sarvloom (härja ja lehma ühine nimetus). Sõnn — härg. Latter—ri — hobuse sulg tallis.

79. Heina ajal.

<i>Õotkem vikat, reha</i>	<i>Suve ajal õits'vad</i>
<i>Kärmest' käsile!</i>	<i>Luht ja lehepuud,</i>
<i>Aeg on heina teha,</i>	<i>Põõsa peidus laul'vad</i>
<i>Astkem aasale!</i>	<i>Tuhat linnu suud.</i>

*Astkem nagu kured,
Reas: üks, kaks, kolm!
Koitu jäägu mured,
Toa suits ja tolm.*

80. Kõnefäänud ja wanasõnad ilmades.

Ilm on wihma karwa. — Wihma wärawad lahti. — Taewas
jootseb läbi. — Sajab wihma nagu oawarrest. — Jalad wesimär-
jad. — Pole kuiva kohta hamba all.

Kui hommikul wastu päikest punased tormipilved on, tuleb teisel päeval vihma. Kui Moa laew taewas, siis tuleb vihma. — Kui pilved kiiresti lendawad, siis muutub ilm. — Kisti lendawad pilwed on kange maru ja müristamise kuulutajad. — Hallid pilwed toowad vihma, sinised — halla-ööd, punased — pisset, walged — pöuda.

Kui pääsukesed madalasti lendawad, siis tuleb vihma. — Kui weed kohisewad, tuleb jadu. — Kui wihmakull kiunub, wõi mõltjas karjub, luitgutab, siis tuleb vihma. — On wanade inimeste luud haiged ja noortel wäsimus, siis tuleb müristamise vihma. — Kui hiired piutsuwad, tuleb suur wihmasadu. — Kui warblased röömsasti sirtsuwad, läheb wihm üle. — Kui witerkaar õige huugab sadude ajal, siis läheb ilm kuuwale.

Mõltjas — roheline rähn. Luitama — walju, läbilõikawat healt tegema; luituma — tasakesti libisema, liiglema.

81. Suwine wihm.

1. „Waata kuidas pääsukesed nii madalasti lendawad!“ rääkis wäike Paul isale. „Waata kui imelik see on! Just nagu tahaksid maha lasta, aga ometi ei lasje!“

„Täna tuleb wist müristamise vihma,“ arwas isa. „Kust ja jeda tead?“ päris Paul ja waatas taewa, kus praegu nii selge ja sinine oli; ainult mõni harw pilwe mürawas ronis aeglaselt mööda taewast, nagu oleks neilgi palaw.

„Mis sest teada!“ sõnas isa. „Maa on kuiw ja janune. Juba ammu oleks taewastet tarwis olnud, ja praegu on õht nii raske ja lämmastaw, just nagu müristamise eel.“

Paul ei tahtnud jeda uskuda ja läks õega õue mängima. Neil oli eile liiwamäel westkiehtus pooleli jäänud ja täna oli waja jeda lõpetada ja jahwatada ka weel.

Nii jündiski. Westi jahwatas uhfesti. Ode tõi liima ja Paul lastis angust alla, mis koopasse ilusana kuhjana langes.

Paul ei pannud tähelegi, mis looduses selle ajaga jündis.

„Waata, kui pimedaks ilm läheb!“ sõnas järsku piisike Juta töö jekta.

Nad waatajid üles.

Kui mustjaks ja siniseks oli taewas korraga läinud! Sest all pool seisis sügaw mustjassinine pilw, mis nii tõsijelt wäikes-tele wastu waatas.

„Oh on õhtu?“ arwas Paul.

„Lapsed, lapsed!“ kuuldi toa poolt ema healt, „tulge ruttu koju, hakkab sadama!“

Ja kiiresti pistsid lapsed koju.

2. Taewas läheb aga ifka ja ifka pimedamaks; pilw tõuseb juba pea kohale ja ülewal kuulduw südist kahinat. Järsku lööb tee peal tolm keerdu, tõuseb kõrgele, ja oma halli jaba otje piisiti ülewal hoides tormab ta mööda teed edasi, endaga kuiwi lehti, õlekõrji ja laaste ühes wõttes, kusjuures ta jaba ifka laiemale ja laiemale wajub. Waiksesti seiswast metkast käib nagu külmawärin korraga läbi: taskede, leppade, pajude ladwad hakkawad järsku rahutumalt liikuma; wabiseedes kohisewad nad, painutawad ladwad sügawasti alla ja raputawad endid nagu koer, kes weest tulles end kuiwatab.

Wäljadelt ruttawad inimesed koju. Wäikesed lapsed kaowad tuppq, kust nad ninajid wastu afnarumite surudes wälja waatawad, nagu oleks neil kõigil lõssis ninad ja laiaks surutud palged. Pea aga aetatse nad atende juurest ära, sest hõbedane tufjatus käib mustjassinikast pilwepõuest läbi, seejärele kuulduw kohutawat mühinat ja juwine piisewihm ongi käes.

3. Nagu klaaspärleid, suuri ja selgeid, puistab pilwepõu efimeji piisku. Jälle tufjatus, jälle mühin — ja wihma wajub nagu oawarrest. Maa müdiseb, aurab, tolmab... Tilgad langewad niisuguse hooga, et nad maast üles kargawad, ja paistab, nagu oleks maa kristallnaelu täis löödud. Katustelt woolawad pifad wihmakeeled alla; räästailt walgub wesi ojadena. Mets, wäli, majad on filmade eest kadunud, hall wihmajüle kaifutab neid.

Hobused ja weised seisawad aia ääres, tagumikke wastu wihma hoides ja kõrwu lonti lastes, et suur wesi sealt sisse ei sajak. Kuff kanadega on kuhugi wantri alla peitu pugemud, nad seisawad nüüd nõutumalt seal, jabad jorus — ja läbi ja

läbi märjad. Juba woolab wesi mööda maad madalamatesse kohtadesse, mururohi on halli wett täis, mööda õue wajub wesi ja wiib endaga ühes heinapuru, lehti ja õlekõrvi.

Warsti on aga wihm üle. Veel mõni walgulööb, veel mõni kõwa kõrgatus... akna klaasid klirisewad... wanad inimesed ohkawad, lapsed peidawad endid wanemate selja taha — kuid wihm on läinud harwemaks ja silmaring selgemaks.

Wäljas on rufis nagu rulliga maha pandud. Juba awanewad siin ja seal uksted ja inimesed tulewad wälja.

4. Ka wäike Paul jookseb kärmesti wihma kätte, lasseb paar tilka pähe sadada ja lippab ruttu tuppa tagasi. Pea on aga terve kari lapsi õues, kõigil riided kõrgele üles kääritud ja julistawad seal naerdes ja kilgates joojas wihmawees paterdades.

Ja juba paistab ka päike. Lõo tõuseb kõrgele ja hõbe pärlite sees hupeldes laulab ta oma tänulaulu; metsaladival paistab wikerkaar selgetes, mahedates wärwides, talupoeg käib tänuliku meelega mööda põldude wahet ja põldudel neelab tõuwili ahnesti sadanud märga endassee... kähiseb maapind, aurab...

82. Ahne peremees.

Muiste raius vaene sulane järve kaldal suurt leppa. Korraga kargas kirves varre otsast ära ja kukkus sügavasse vette. Mees võttis ruttu riided maha, käis mitmele korrale vee all ot-simas, aga ei saanud kirvest kätte. Astub siis raske meelega kaldale, paneb enda riidesse ja wahib vesistel silmil sinna kohta, kuhu ta tööriist oli kadunud. Viimaks läheb ta koju peremehe käest teist kirvest tooma. Peremees, küll ilmarikas, aga esimene ihnus ja tige, ütleb: „Kui kirve järve viskasid, raiud või käega, aga puusüld olgu õhtuks üleval!“

Sulane läheb jälle tagasi ja otsib uuesti. Aga ei ühtki. „Mis nüüd tahad teha!“ õhkab mees ja istub kaldale. Vaevalt oli ta need sõnad ütelnud, kui kuuleb korraga vett kohisevat ja näeb hallihabemega vanakest kesk järvest kaldale ujuvat. Sulane löi kokkuma. Vanamees aga tõusis püsti ja küsis sõbralikult: „Mis sa muretsed, mees?“ Puuraijuja kurtis oma lugu. Aga vanamees vastas: „Tea küll! Oota, ma otsin su tööriista üles.“ Ta kadus vee alla, tuli aga silmapilk tagasi, vaskkirves käes, näitas seda ja küsis: „Eks ole see sinu kirves?“ „Ei ole!“ vastas mees. Veevaim läks teist korda põhja, tõi hõbekirve, näitas seda ja küsis: „Kas see?“ „Ei!“ vastas mees. Kolmat korda käis hallmees vee all, tuli kuldkirvega tagasi, näitas seda ja küsis: „Noh, kas siis see?“ „Ka mitte!“ vastas mees. Jälle läks veevaim põhja ja tõi nüüd puuraijuja kirve, mille mees suure tänuga vastu võttis. Aga veevaim kinkis temale ka veel kuld-, hõbe- ja vaskkirve. Selle järele tegi mees oma töö ära ja kõneles õhtul peremehele oma õnne.

Ahne peremees mõtles: „Oota! Sina ei mõistnud kallist asja muidu vastu võtta kui vägise pakkumisega. Aga mina lähen katsun oma õnne paremini!“ Ta pani kolm kirvest lõdvasti varre otsa, läks järve ääre, raius esimesega mõne paugu: see käis otsast ära kaugele järve, teine ja kolmas samuti. Sammub mees ja kahetseb, kuni veevaim viimati tuleb, tema ahastust järele pärib, põhjast kolm kuldkirvest välja toob ja küsib: „Need vist sinu omad ongi?“

„Jah needsamad!“ kähvatab ahne mees suure heameelega a sirutab kätt võtma. Äkisti kohiseb koledasti yesi, vahutükid käivad mehele vastu silmi. Sama silmapilguga kaob veevaim,

vaikineb vesi: ei lainekestki liigu. Ootab kohkunud mees veel uimaselt hulga aega: ei kihku ega kahku kusagil. Silmad häbi täis, süda valus, meel hirmul, ja kõigest kolmest kirvest ilma, ärkab mees nagu unest ja katsub, et aga minema saab. Ei tohtinud mees peale selle kogu eluajal enam jalga järve kaldale viia.

Muinasjutt.

83. Paranda õigel ajal.

„Kuule“, ütles sulane Jaan ühel jügisel oma peremehele, „katusest on tuul foo õlgi lahti kangutanud ja ära viinud: neid meil nüüd on, lasse ma panen asemele!“ Aga hooletu peremees vastas: „Las' mädaneb; üks kubu rohkem või vähem, mis see välja teeb!“

Siis tuli aga tuul, pugese katuse august lakka ja kangutas ka veel teised lood lahti. Siis tulid vihm ja lumi ja heitusid pööningu pörandale, et pea kõik lagi ära mädaneb. Lõpuks pidi puusepp tulema, sest maja oli lagunemas.

„Ma ei või sinna parata“, ütles puusepp, „alla viitkümmend rubla ei maksa mul seda tööd ette võtta. Paari aasta eest, kus veel ühtsainus kubu puudus, jaks ei oleks viitkümmend kopikatti tarvis olnud. Aga miks ja ei lastnud siis parandada, kui õige aeg oli?“

Saunasõnad: Kes tegi? Jie tegi. — Ümad witsjad tisedad witsjad. — Ümad witsjad pehjawad kõige walusamini.

84. Siga tamme all.

Sõi siga suure tamme all

Kord kõhu tõrusid nii täis, kui's isu kandis,

Täis kõht tõi une peale tall'.

Kui viimaks uni järgi andis,

Loom kärssa tamme juuri purustama pandis.

„Sa teed ju puule paha nüüd!“

Nii kostis tammelt kaarna hüüd:

„Puu kuivab ära siis, kui juured paljaks kisud!“

„Las' kärwab!“ kostab rõhkija:

Mis rõõmu teevad mull' need risud;

Ei nendest tulu tunne ma. —

See tamm küll oleks võinud hääbuda ju ammu;

Kui oleks tõrud — noh, neist rasva saan ja rammu!“

„Sa tänamatu loom!“ tamm vastas talle seal:

„Kui võiksid kärssa kergitada vähe,

Siis saaksid kohe näha,

Ei tõrud kasvamas ju minu peal.“

85. Kaks ja rebane.

Kaks ja rebane said sõpradeks ja hakkasid üheskoos elama. Müüd oli kaks parajat koos: kaks koperdas kodu ümber ja rebane käis väljas jahil. Tuli rebane õhtul koju kas kana, pardi või hanega, selle aja sees oli kaskil juba tuba soovaks lõetud ja siis hakati toitu tegema. Nõnda elati mõnda aega.

Korra tuli rebane jälle pere poolt — part juus, kui hunt talle teel vastu juhtus.

„Seija,“ kirjendas hunt, „pool minule!“

„Ei saa, ei tohi!“

„Kuidas ei saa, mis ei tohi?“ päris triimfilm. „Kes tohib mulle ütelda; ei saa ei tohi?“

„Siirekuningas!“

„Kes?“

„Siirekuningas!“

„Kes see on?“ küsis hunt.

„On minu juures praegu külas!“ kostis rebane tõsiselt.

„Ei ole ma sihuteisest mehest veel enne kuulnud,“ rääkis hunt.

„Mis jutud need on: sinu juures külas!? Kes ta on?“

„Midagi koledat,“ jeletas rebane. „Kui ees, wääs taga, hiirekeller keskel! Ise igerit ja agerit, aga istub isime peal! Pea nagu kaal, silmad nagu sõed ja kihwad? Kihwad nagu pajuwäädid nina all. Ise nigiseb ja nagiseb, uriseb ja muriseb: Sõõn ma liha, sõõn ma raswa, murran maha roti-raswa! — Ja saba?! — Saba nagu koormapuu! — Ja küüned? — Nagu nõelad!“

„Isafatene?“ ohkas hunt. „Kust sihute pövrane wälja on lastud, ja mis ta tahab?“

„Mis ta tahab, jeda ma veel ei tea!“ wastas rebane hirmuga. „Ei mina tohi pärida! Tuli otsekohe minu juure ja käskis endale igapäew tulla ühe pardi! Ei ma julge wastu panna, muud kui wea aga teisele peale suupäralist koju ning wahi ise läbi sõrmede. Mii on wennas! Ütleb endal siin meie pool palju tegemist olewat; lubas kõik loomad läbi käia!“

Hundil oli küll hundi süda, aga hakkas seegi warijema, nõnda mõjusid rebase sõnad.

„Mis teha?“ küsis hunt hirmunult.

„Kui tahad juure sõnda südant pehmenada, siis püüa aga tussagilt lammas finni ja too talle meeleshaaks, ja waata, et homme juba minu pool oled, muudu wõib ju asi veel hulluks minna!“

Hunt lubas ja läks lammast otsima.

Waewalt oli hunt läinud, kui karu rebasele vastu tuli.

„Paigal seisja!“ kisendas karu, „part anna siia!“

„Ei jaa!“ kinnitas rebane.

„Kui ei anna, wõtan ise!“ kurjustas karu.

„Ei tohi!“ turtus rebane, „kaeban Hiirekuningale.“

„Kellele?“ küsis karu, pani läpa kõrwa ääre, nagu poleks hästi kuulnud ja kordas: „Kellele ja kaebad?“

„Hiirekuningale!“

„Mis mees too on?“ päris karu.

„Du minu juures külas!“

„Ei ma sihukest meest weel enne pole kuulnud,“ imestas karu, „kes ta on?“

„Midagi hirmjat,“ kõneles rebane, „midagi kolemat! Kui ees wääs taga, hiirekeller keskul. Ise igerit ja agerit, aga istub istme pääl; kägiseb ja nagiseb: „Söön ma liha, söön ma raswa, murran maha roti-rahwa! Ja filmad? — Nagu söed. Ja küüned nagu nõelad! Ja jaba? — Nagu koormapuu! Ära küsi hirm tuleb peale! Käsi mind igapäew endale wärsket tunna; kui ei too, lubah ülespuua.“

„Mis nüüd teha?“ küsis karu.

„Mis muud kui püüa aga hea suur härg kinni ja too Hiirekuningale meelegaheaks, muudu wõib su käsi weel halwasti käia!“ õpetas rebane.

Karu tänas hea nõu eest ja läks härga otsima.

Selle aja jees oli hunt lamba kätte jaanud ja läks sellega tirides rebase poole. Karu sai ka warsti härja kätte ja läks sellega minema. Teel said mõlemad kofku.

„Tere, Wõja-Willem!“ teretas karu ja lastis härja suust lahti. Kas oled rebase külalisk — Hiirekuningat — näinud? Mis nägu on?“

„Ei ole näinud,“ wastas hunt, „aga pidawat hirmus kole elufas olema!“

„Kas minust suurem?“ päris karu.

Korruga jooksis hiir mööda.

„Hei, hiirekene!“ kisendas karu, „tule siia ja ütle: kas oled Hiirekuningat näinud!“

„Oh,“ wastas hiireke, „ärge parem küsige; — ma juren hirmust! Praegu tuliu sealt mööda; istub teine ukse ees künnu otsas ja lõhub seda küüntega nõnda mis laastud lendawad; filmad peas nagu karikad ja jaba nagu haampalk!“

„Ei mina küll lähe rebase juure!“ õhtas hunt.

„Ja mina ka mitte!“ kinnitas karu.

„Kuule, hiir,“ palus hunt, „mine ja rebase juure ja ütle, et hunti-karu ammu juba siin ja ühel lammas, teisel härg Hiirekuningale meeleheaks ligi!“

Hiir läks.

„Kuule, hunt, ma lähen männi otja,“ rääkis karu, „ja varitjen, kui nad tulewad!“

„Ma tulen ka!“ arvas hunt.

„Ei, seda ja küll ei jaa!“ seletas karu, „aga ma peidan su haohuniku alla.“

Hunt oli nõus. Karu mattis ta nii ilusasti haohuniku alla, et waewalt aga sabaots jäi wälja. Süis ronis ise männi otja ja hakkas varitsema, kust poolt rebane Hiirekuningaga peaks tulema. Hunt ootas hinge pidades haohuniku all. „Tulewad!“ jostistas karu, „juba tulewad!“

Hunt pistis uudishimus nina haohuniku alt esile ja waatas, kui rebane kellelegi eemalt tuli.

„Aga kangesti piisikene, muidu tillemannikene,“ jostistas hunt.

Kiipea kui taks härja nägi, kargas ta jellele hammastega turja kinni, tiskus küüntega, ajas karwad kohewile ja kifendas: „Näu, näu!“

Hunt tõmbas nina tagasi, — jäärast koledat healt polnud ta weel enne kuulnud ja küsis karult: „Mis on?“

Karu jostistas ülalt: „See neelab härja ühe ainja juutäiega ära!“

Hundil tuli kange hirm peale, kõik ta ihuliikmed hakkasid wõdijema, ja sabaots tegi haohuniku all ifta: sap... sap... sap... wastu kiivi lehti.

Kaks oli aga kuulnud, kui lehed krabisesid, waatas sinna poole ja nägi, kuidas haohuniku ääres miski hall asi liikus... Ragu nool oli ta härja turjalt maas ja kõige oma kümne küünega nagu nõeltega hundi sabas kinni. Hunt kargas nagu tuul üles, haod leidasid iga ilmataare poole... ja üle-pää-kaela lidus Wõja-Willem padrikusse. Kaks, waenete, jäi ehmatanult seisma, ja et hirmsa hädaohu eest pääseda, lippas ta turtjudes männi otja, kus karu varitjes.

Karu karjatas! Polnud tal enam allaronimiseks aega; ta kukkus nagu kott maha, röögatas korra ja wihtus siis nii mis maa müdises, nagu maru, metsa sügawusse.

Rebane küfitas kammu taga, hoidis kase käega kõhtu kinni ja naeris, et filmist weji nirises: „Oh-oh-hoo... ih... ih... hii... eh... eh... hee...!“ Süüa aga oli neil mõlemil nüüd jälle tüfiks ajaks.

W ä ä s (wääsa) — kepp. W ä ä t (wäädi) — keerutatud wits. T o o (tolle, toda) — see (kui mõnda kaugemat asja näidatakse). T o o mägi jeal. Kas toda meest ka tunned? H a a n p a l k — põitpalk, mis lage kannab.

86. Punane seelik.

Mägede külas elavad kaks sõpra: ühe nimi on Peeter ja teise nimi Mihkel. Peeter on kümne- ja Mihkel üheksa-aastane.

Mägede elanikud ei ole neid millalgi lahus näinud: kus Mihkel, seal ka Peeter — ja vastupidi.

Peeter on jõuka taluniku poeg. Mihkel — vanematetu, soldatinaise Mari kasulaps.

Oli kella viie aeg õhtul. Mihkel istus akna juures pingil ja tegi vibupüssi. Kõik oli suurepärane, ainult pael oli nõrk. Niipea kui Mihkel vibu vinna tõmbas, — jälle pael katki. Mihkel vihastab, turtsub ja nohiseb...

— Mihkel! Peeter tuleb, — hüüdis Mari õuest.

— Kas kodus? — ja Peeter astus tuppa.

Mõlemad istusid nurka pingile.

— Mihkel, mul oli su juure asja, — ütles Peeter, — eile sõitis meile Leningradist onu Sass ja ütles, et varsti tuleb suur püha... nõukogu püha... ja kõik pidada küla mööda punaste lippudega käima ja laulma...

— Internaali või? — küsis Mihkel vahele.

— Seda jah, seda jah... ma mõtlesin: kogume õige lapsed kokku, teeme lippe ja läheme uulitsaile käima... eks?

— Peeter, see sinu mõte on kena tükk!

Peeter naeris heameele pärast.

„Kui kena! Ma käin kõige ees, — sest mina mõtlesin ju välja. Sina tuled suure lipuga taga järele, siis tulevad lapsed väikeste lippudega ja laulavad.

Mõlemad tõusid suures rõõmus pingilt ja hakkasid toas keerlema.

— Oota, Peeter, millest me aga lippusid teeme? — küsis Mihkel hirmuntult.

See vaikis ka kui eesel.

— Tõsi, millest? Vaat' kus tükk...

Sõbrad jäid mõttesse. Nende nägudel oli niisugune tusk, nagu oleks ei tea mis sündinud...

— Peeter!

— Mis?

— Tean nüüd!

Mihkel kumardas sõbra poole ja sosistas:

— Emal on kastis, selles mis eeskojas, punane seelik...
He - ea seelik!

— Punane? Sa ei valeta?

— Susi söögu mind. Et ma... — tahtis Mihkel õigus-
tama hakata, kui Peeter teda peatas.

— Hea küll, aga Mari kolgib sind vaese omaks?

„Mis sellest?“ ütles Mihkel vahvasti.

— Tubli! — kiitis Peeter.

Poisid sosistasid veel kaua. Öösel nägid mõlemad und
punasest seelikust.

II.

Järgmise päeva hommikul läks Mari teisi külla.

Vaevalt oli ta üle läve, kui poiss kasti juure asus.

— Korraga on aga lukus?

Kast aga oli lahti.

Mihkel ladus ettevaatlikult kõik kastist välja, kuni seelik
nähtavale tuli.

Seelik oli helepunane.

Silmapiilk olid kõik asjad korralikult kasti tagasi pandud,
kaan kinni, et vähematki märki kallalkäimisest järele ei olnud
jäänud. Seeliku peitis Mihkel ahju peale riide alla.

Tuleks nüüd Peeter aga ennem, siis oleks asi kõigiti
korras.

Uks kriiksus ja Peeter astuski tuppa.

— Noh, kas said?

Mihkel läks sõnalausumata ahjule ja tõi seeliku nähtavale.
Peetril tuli imestushüüe kuuldavale.

— See on kui loodud!

Hakati kohe tööle.

Mihkel tegi lipuvarsi, Peeter aga lõikas seelikut.

Mõlemad vaikisid, nüüd ei olnud aega sõnu teha.

Tunni aja pärast käisid nad lipud seljas tuba mööda.

Mõnel olid küll rohelised ääred, aga Peeter arvas, et nõnda
kenam on.

III.

Mägede külas peeti esimest maid.

Noored mängisid ja tantsisid. Peeti kõnesid.

Terve päeva mängis kohalik pasunakoor. Lõbu oli laialt.
Päeval nägid aga Mägede elanikud enneolematut: tänavat

mööda liikus ehitatud lasterong. Kõige ees sammus suure punase lipuga Peeter, tema järele käis rõõmust hiilgav Mihkel, kah lipuga, kuid väiksemaga. Teised lapsed käisid reas kindla korra järele ja laulsid Internatsionaali.

Mehed muigasid heameele pärast, aga onu Sass hüüdis:
— Tubli, lapsed!

Nüüd juhtus aga midagi täbarat.

Mägede naiste hulgas oli ka Mari.

Ta oli praegu üleaedse naisele oma seeliku kadumisest kõnelenud, aga nüüd lapsi nähes, jäid mõlemad vaht.

Korraga kisas Mari üle terve küla:

„Heldene ajake! Minu seelik lipuks. Rohelise äärega...
Ah teie neetud, häbematud lapsed! Mihkel, võrukael, tule ruttu siia!...

Mihkel lõi kartma ja tõmbas end kütüru.

Siin astus aga ootamata välja onu Sass.

— Pea, Mari, jätta järele. Me muretseme sulle uue seeliku, aga niisuguseks pühaks ei tuleks üksi seelikut anda, vaid viimast... niiviisi...

Pööras siis laste poole.

— Mihkel, tubli poiss! Ja sina, Peeter, kah... sähke, siin kosti. Nüüd aga — edasi!

Kõlasid Internatsionaali helid. Lehvisid lipud. Mari läks ühes onu Sassiga Peetri vanemate juure teed jooma.

Nii sai sel päeval Mari seelik terves külas kuulsaks.

Internatsionaal — töörahva hümn, võitluslaul.

Rahwanaljad.

87. Nüüd said.

Haanja mees külwanud endale taträd põllule. Taträd hakanud õit-
sema. Kaseritsa mehe mesilased tulnud Haanja mehe taträsse.

Haanja mees fade, et Kaseritsa mees palju mett saab. Wõtnud
kohe tubli wembla kätte, läinud taträsse wemblaga mesilasi taga ajama.
Wenmelbanud mesilasi taga ajades kõit tatra õied maha.

Ne kiidelnud: „Nüüd Kaseritsa mehe mesilased said hea keretäie,
ei julge enam tagasi tulla!“

Sügisel tatraid rehte wiies ei leidnud Haanja mees tatra teragi.
Pool nuttes kaebas nüüd Haanja mees: „Kaseritsa mehe mesilased sõid
minu taträd nii ära, et enam seemetki kätte ei saanud!“

88. Ei ole weel lõpkest kuulda.

Korra tulnud mulk nurmelt koju, juur rebasenahta müts peas ja
külmise matt odraga kaenas.

Teine tulnud wastu, hakanud küsima: „Kas külmine lõpetatud?“

Mulk wastu: „Me nüüd lõpetaks! Nädali pärast on Jaanipäew,
aga ei ole weel lõpkestki kuulnud!“

Teine jälle: „Mis juttu sa ajad? Lõpke on kolm kuud laulnud
ja laulab praegugi!“

Mulk wastu: „Mis sa luistad! Kus siis minu kõrwad on?“

Teine kohe: „Sinu kõrwad on mütsis!“

Seda üteldes tõstnud mees mulgi mütsi ääre üles.

Mulk kohe ütles: „Kae nüüd, lõpke laulab tõesti. Oleks juwi
mööda läinud, ma poleks teadnudki!“

89. Hüdlase ähwardus.

Hüdlase poeg palunud isa käest luba merde jupelema minna.

Wana hüdlane lubanud, lisanud aga ähwarduse juure: „Hoi, et
sa raibe ära ei upu! Teed sa seda, küll sa siis mu käest tubli kere-
täie saad!“

90. Enne wette ei lähe kui ujumine selge.

Wõrulane ei ojanud ujuda. Teiste fihutusel läinud jüiski ujuma. Pidanud wäeti aga ära uppuma. Suure waewaga pääsenud weel wälja.

Kaldale jaades töotanud wõrulane: „Enne ma enam wette ei lähe kui ujumine selge!”

91. „Metetuuja“.

Kaks mulki künnud väljal. Jätanud hobuse seisma, läinud ise piipu panema.

Seni tulnud mesilaste pere, heitnud adra külge.

Teine mees läinud adra juure tagasi, hüüdnud: „Veli, etse kae, mes nuu om, porikärbläse vai maavõmläse.“

Teine tulnud, ütelnud: „Nuu om hää looma, nuu om metetuuja!“

Teine vasta: „Mis metetuuja nuu om! Ma kõrd näi metetuujat, tol pää nigu mede kolmevakane rüä kott, esi tõmmu ja karvane, üsan kandse tünni nigu mede vii anum. Säräne om metetuuja!”

Mees oli korra karu näinud, karu oli mesipuu metsa kannud. Mees mõtles, et niisugune peabki meetooja olema.

92. Neid on nagu sääski.

Kaks hiidlast sõidavad silgukoormatega suurel maal. Paistab taevast selge kuu.

Üks ütleb teisele: „Kust see kuu mait siia sai, ta jäi ju me toa kohta, kui kottu ära tulime!”

Teine vasta: „Tola ikkegi, mis oled? Ega siis üks kuu ole! Neid on ju nagu sääski ja kihulasi taevas!”

93. Wiijumees.

Wõeras mees tuli külasse peremehe juure õõjets. Tal oli wiijud jalas, muudu aga õige priskesti riides. Pererahwas oli lahke ja piitibis igapibi wõdra wastu hea olla. Aga mitte nõnda Wiijumees. Ohtul

tüüsis ta, kuhu ta oma wiisud wõib panna. Temale näidati koht, aga mees ütles: „Minu wiisud on harjunud kanade juures olema.“

Peremees naeris selle nalja üle ja käskis wiisud kanade juure panna, seda tegi ka mees. Öbjel tõusis ta aga üles, purustas wiisud ära ja seadis tüüdid kuke ette. Hommikul astus ta peremehe juure ja ütles: „Minul on öbjel kahju sündinud.“

„Kes kahju teinud, see peab seda ka tajuma,“ wastas peremees.

Sellest sõnast kinni pidades wõttis mees kuke ära, wõeldes: „Kuff on minu wiisud ära purustanud.“

Teisel ööl pani Wiisumees teises kohas kuke wina jella; öbjel weristas ta kuke ise ära ja wõttis jelle eest wina ühes. Kolmandas kohas tegi ta sedajama tēmpu härjaga. Härja wahetas ta uhke hobuse wastu. Nüüd läks mees röömsa meelega sõitma. Aga kättemaksmine tuli.

Teel jai ta rebasega kokku; mees wõttis jelle peale ja sõitis edasi. Edaspidi tegi ta sedajama hundiga. Edasi sõites puutus talle karu silma; see ronis ka reele. Noorem oli aga nüüd raske ja teekäänul läks aias katti.

Mees saatis loomad metsa uut aisa otsima. Need tulid tüki aja pärast, aga parajat ei olnud ühelgi. Rebane ja hunt wõid peenitšesed kepitšesed, wana mesiklapp aga suure kuuse kõige juurte ja okstega. Nüüd läks mees ise. Seni sõid aga metsalised uhke hobuse ära, top-piisid naha õlgesed täis ja seadsid jalgadele seisma. Mees jõudis aisaga tagasi ja rakendas hobuse ette. Sõit pidi algama. Aga waata imet! Hobune ei sõida! Mees waatab järele ja saab aru, mis kurja metsalised teinud. Ta nõuab neilt oma ruuna tagasi. Need wastawad aga, et mees seda ise teinud, kuni nad aisa otsinud. Keegi ei anna järele ja tüli lähleb ikka suuremaks. Wiimati hüüab rebane: Nii lugu ei lähe, meie peame asja seletama! Siin eespool on haud. Läheme hüppame kõik korraga sealt üle. Kes sisse kukub, on süüdlane.“

See nõu wõeti wastu. Nõid läksid augu juure. Augu äär oli aga alt wõnes. Mitpea kui karu raske kehaga äärele astus, kukkusid kõik sisse. Nuk oli wāga sügaw. Ei wõinud ükski wälja pääseda. Nālg läks suureks. Metsalised sõid Wiisumehe kõige esiti ära. Siis tuli kord hundi kätte. Nüüd murdis karu rebase. Karu surmas kätt. Nõnda said kõik oma teenitud palga kätte.

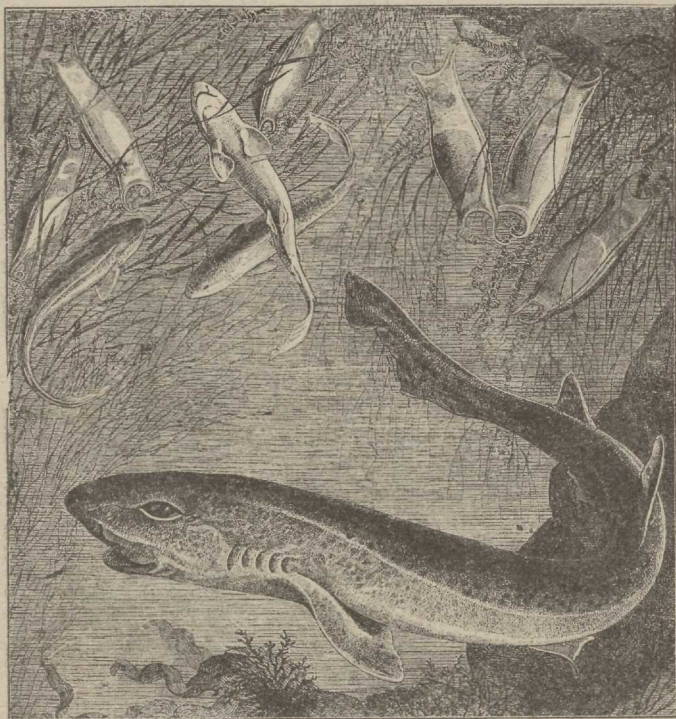
Wuinajutt.

94. Haikala.

Meie laev oli Ahvrika kaldal ankrus. Päeval oli ilus ilm, merelt puhus wārske tuul; õhtuks aga muutus ilm; oli sumbne, ja palaw õhk kandus Sahaara kõrbest meile kui küdevast ahjust.

Päikse loojaminekul tuli kapten laevalaele ja hüüdis: „Sup-
lema!“ — ja ühe minutiga olid madrused vette hüpanud, lask-
sid purje merde, köitsid ta kinni ja tegid supeluse.

Meiega laeval oli kaks poisikest. Poisikesed hüppasid
esimestena vette; neile oli purjes kitsas ja nad otsustasid lah-
tisel merel võidu ujuda. „Mõlemad ujusid, väljasirutatutena
nagu sisalikud, selle koha poole, kus ankru kohal vaat oli. Üks
poisikestest jõudis alguses seltsimehele järele, siis hakkas aga
maha jääma. Poisikese isa, vana artillerist, seisis laevalael ja

silmitses oma poega. Kui poeg maha jääma hakkas, hüüdis ta
talle: „Ära anna järele!“ Korraga hüüdis keegi laevalt: „Hai-
kala!“ — ja kõik me nägime vees mereeluka selga. Haikala
ujus otse poisikeste poole.

Tagasi! tagasi! tulge tagasi! haikala!“ — karjus artillerist.
Aga lapsed ei kuulnud teda, ujusid edasi, naersid ja kisasid
endisest kõvemini. Artillerist kahvatanud kui lõuend, vaatas

liigutamatult lapsi. Madrused lasksid lootsiku alla, asusid mõlade juure ja sõudsid kuidas aga jõud kandis poisikeste poole. Aga nad olid neist veel kaugel, kui haikala vast sammu kakskümmend poisikestest eemal oli.

Poisikesed alguses ei kuulnud, mis neile hüüti ja ei näinud haikala, kuid siis vaatas üks neist tagasi ja meie kuulsime läbilõikavat kisa — poisikesed ujusid üks ühele ja teine teisele poole.

See kisa nagu äratas artilleristi. Ta jooksis suurtükkide juure. Pööras raua ringi, sihtis ja võttis süütenööri.

Me kõik, niipalju kui meid laeval oli, tardusime hirmust ja ootasime mis sünnib. Käis pauk ja meie nägime, et artillerist kukkus suurtüki juure maha ja näo kätega kinni kattis. Mis juhtus haikala ja poisikestega, me veel ei näinud, sest suits mattis minutiks silmi.

Kui suits aga veele laiali läks, kuuldus igast küljest valju rõõmukisa.

Vana artillerist avas näo, tõusis üles ja vaatas merele.

Laental õõtsus surnud haikala. Mõne minutiga oli lootsik poisikeste juures ja tõi nad laevale.

Ahvrika — ilmajagu meist lõunapool, kus ilmad palavad. Artillerist — suurtükiväelane sõjaväes ja laeval. Õõtsus — kiikus laenatel sinna-siia. Sahaara — kõrbe Ahvrikas, kus ainult tuiskav liiv on ja mingisuguseid taimi ei kasva.

V. Laste töö ja elu.

95. Kadepusewäärt elu.

I.

Seft ajast kui Willi Heim Jüts Luuga tuttawaks sai, ei meeldinud talle kodune elu enam. Kõik, mis talle enne armas oli, muutus nüüd wastumeelseks.

Kõige enam tundis ta sõbra üle kadepust weel seepärast, et teda õppima ei sunnitud, et ta linnas ilma saatjata käis nagu suur inimene: kuhu tahtis, sinna läks.

— Küll sul on aga hea elu! — ohkas ta, kui Jütsi juttu kuulas, kes täna juba kaugel linnataguses metsas käinud, jõel lootsikuga sõitnud ja wenna juures wabrikus olnud.

Willi teadis ainult jeda ütelda, et õpetajaga jalutamas käinud ja mitmesuguseid tunde wõtnud.

Jütsiga oli ta Suwecias tuttawaks saanud. Seekord jooksis ta õpetaja juurest ära, läks kanaali kalda warju ja nägi seal poisikest õngitsemas. Tegigi temaga juttu, waatas ta tööd, see andis talle õige õngewart hoida.

Willi kutsus poisikese oma juure kodu. Jüts tuli õue, aga tuppä ei tahtnud minna.

— Seal on kitsas, — näitas ta peaga majale. — Seal teed weel midagi katti, aga siin lasje hundiratast.

— Aga meil on juured toad ja pörand libe kui klaas.

Jüts naeratas põlglikult:

— Aga miks ja seal liugu ei lasje?

— Ükski ei taha.

— Oh ja... ütles parem, et mamma ei lasje.

Teau ma, mis need toad wäärt. Nulitis on sinu pörandast palju parem.

— Mõnes toas wõib ka liugu lasta, — ütles Willi, tahes mitte tunnistada, et sõber tõeltigi põhjusi aimab. — Meil on neid nii palju, et wõib ära effida... igal pool lilled ja puud, nagu metsas... on purtskaew. Sa purtskaewu oled näinud?

Jüts wafis, peatas ka Willi.

— Kas mul tuba mööda waja hulkuda. Ma käin iga päew metfas...

— Kas mängusid sul palju on? — jatkas Willi.

Jüts mõtles millegi üle ja ütles siis wastiku tundega:

— Ma ei wõi neid sallida. Loen raamatuid ja hulguin ringi...

Ea tead, kus ma elan? — küsis ta korraga ja filmad hiilgasid endal.

— Ei, ei tea... — wastas see arusaamatuses.

— Siis ära küsi!

— Aga kus?

— Kus tahan! Elan ühes kohas, ei meeldi, lähen teise kohta...

— Wõerusel käid?

— Elan lihtjalt...

— Kui õnnelik ja oled!

Willile tulid ta toredad toad meele ja talle näisid nad sel filmapilgul nii wastikud olevat.

— Papal on wiis maja, — rääkis ta surutud healel, — aga me elame ühes... ei ole kordagi teiji korterisje kolunud... wõerusele kellegi juure ei lasta...

Willi ei teadnud, mis Jütsile weel ütelda.

— Aga tead, mis ma teen? ütles Jüts korraga.

— Ei... wenitas langenud healel Willi.

— Mida tahan!

Willi oli päris abitu. Ta ei leidnud oma elust midagi, mil wähe-
matki wäärtust oleks olnud Jütsi filmis.

II.

Jüts ei ilmunud kaua peale seda. Willi teda ka iseäranis ei ootanud: ta ei tahtnud Jütsi ees jälle haledasje seisukorda jääda. Ta mõtles teda millegagi üllatada.

Sünnipäewaks kingiti Willile suur hobune — piltilus täff.

Willi hakkas elama. Jütsil wist ifka niisugust ei ole.

Wiimaks tuli Jüts. Willi palus emalt luba hobust õue wiia. Toa-
tüdruk aitis, hobune oli hirmus raske. Ta jõudis teda tõsta ainult
jüts, kui alla puges. Hobune pandi kess õue.

Jüts seisis kaua ja waatas.

Pündutas siis hobust, nähtawasti tahtis teda filitada, kuid pistis
korraga käed taskudesse ja küsis asjatundlikult:

— Palju maksab?

— Sada, — ütles Willi uhkusega, waadates wõidurikkalt sõbra pääle.

— Huu... — naeratas Jüts. — Selle raha eest wõib maal
elusa osta.

Ta lõi jalaga lahtise kivi wurinal üle õue ja käsi taskuteft wõtmata pööras wärawa poole minema.

— Aga sul niifugust ei ole! hüüdis Willi wõiduroõmus.

— Mis temaga teha? — tähendas Jüts, ilma et ümber oleks pööranud ja liikus jalgadega kividel lohistades edasi. — Kõpil wõib paremini ratsutada. Isal on kats niifugust elawat... — jatkas ta ütskoiffelt.

Willi tundis end päris wäiksena ja wäljapaistmatuna...

— Kas ju papa minister on? — küsis ta häkitfelt sõbralt.

— Ha-ha-ha... minister... hi-hi-hi... ho-ho-ho!... Küll ja oled aga linnukene!.. Ha-ha-ha... Miniitrite minister!...

Siis küsis aga:

— Misfugustest ministriteft ja räägid?

— Kes tsaari ajal olid!

— Kojamehed wõi? — naeris Jüts.

— Olid ka kodafondlased...

— Ha-ha... nalja! Minu oma on kodafondlane, pea-kodafondlane... Nii tähtis, et koer kardab mööda minna... Ho-ho!

Ta tuli Willi juure tagasi.

— Aga kas ja prints oled?

— Ma olen miljonäär... papa on miljonäär... — parandas Willi.

— Miljonäär?... ha-ha... waata misfugused nad on!

Jüts mõtles ja ütles siis:

— Naljhammas oled ja, waata kes. Mäen ma — pole sinuga mul midagi teha... jalga õuest ja wälja tõsta ei wõi. Ma armastan sinna mööda käia, isa lasseb mind igale poole, ainult hõmmikui aitan teda... Aga sina oled puurilind... Ma euam ju juure ei tule...

Willi filmad walgusid pijaraid täis.

Ta oli walmis kodast lahkuma, minema ütskoit kuhu, sõbraga ühes minema, kui see aga teda kutsuks.

Kuid see tõmbas enda ümber joldatifinelist jope koomale, pistis käed taskudesse, tõmbas pea õlgade wahetele, nii et üleskeeratud krae poliiti näo kinni kattis ja lahkus õuest, ilma et tagasiqi oleks waadanud.

III.

Tuli talw.

Olles jüwenenud oma kurbadesse mõtetesse: miks Jüts koite wõib, mis emale feelatud, jalutas Willi emaga uulitsal.

Õht oli kuuw ja külm.

Mõned lumehelbed tulid tugewa tuulega wastu nägu.

Uulits oli külmetanud mudast krobaline. Tuul keerutas lahtist tolm.

Ühe kõrge maja hoovivärvas seisis karuna inimene, üleni karvafasulasse määsitud ja kavatšes poisikelega, kes uulitsat pühkis.

— Kiiremini! Kiiremini! Ara pillu, ja kuriwain, prügi üles. Pühi madalamini ja puhtaks, et kübemekesi järele ei jääts...

Poisj soendas aeg-ajalt suujuures käsi ja urises wastu:

— Osta enne labad — siis kamaanda!

Willi tundis poisikehes oma endist sõpra Jütti ja jäi üllatatuna seisma...

— Mis ta teeb?... Mis temaga on juhtunud...

— Sa teed tööd?... M—i—i—i—ks? — nõudis Willi.

Jüts waatas ringi, pandis luuawarre rinnale, nagu waht püssi ja waatas wihafelt Willile otja.

— Aga ja mõtleb töötä elada... ainult jalutada?

Ema tõmbas Willit käikfest:

— Mis ja, Willi?... Kas kõlbab uulitsapoisikestega juttu ajada? Ta ütleb julle häbematuji... Tule, tule... mis jul temaga asja?...

Willi aga ei liikunud paigast.

— Mamma, ta ei ole uulitsapoisj — ta isa on kodafondlane!...

— Mis ja sonid? Misjugune kodafondlane?... Waata, see wiist on ta isa — kojamees wärawal...

Willi waatas karutaolist inimest wärawas ja talle tulid meele Jütti sõnad: „Nii tähtis, et koer kardab mööda minna.“

— Sa... ja, ja oled tööline... Sa pead tööd tegema? — wenitas ta pettumuses; kuid hakates ta juba millegi üle rõõmu tundma.

— Aga sina ei pea, — siis laje jalga... jaluta nõõri otšas...

Jüts haaras luuawarre pihku, wehtis nii pühkida, et prügi lendas kui tugewast tuulehoost...

— Sa kõlwatu! Häbematu poisj loru! — ksisendas Jütti pealäritatud miljonäärinaine, kramplikult Willi kätt surudes.

Willi oli ise walmis rusikatega Jütsile kallale tormama, kes ta siis mõimatuks jäi, kui wälja tuli, et ta lihtsalt kojamehe poisike oli.

Willi teadis aga, et Jüts temast tugewam on, ja jõuetus wihahetitis ta emale wihase pilgu, nagu olets see kõiges süüdi. Ta jooksis uulitsat mööda edasi, mitte midagi paremat leides, kui koju minna ja abitult nutma hakata. Ta oli nii õnnetu, et õnnetumat olemuust endast ettefujutada ei suutnud.

A n a a l — sügaw kraaw, mille abil jõgesid ja järwesid ühendatakse.
P u r t s k a e w — kaew, millest wesi üles purstakab, on linnas ilupui-

tiftude ja ritaste majade ehteks. Doatüdruf — rikaste teenija tubades, kes härraseid riidesse paneb ja teisi nende tubaseid tööfid forraldab. Minister — tsaari ja purjuide walitjuse liige. Kodakondlane — tsaarikoja kõrgem ametnik. Prints — kuningate ja teisrite peretonna liige. Miljonäär — rikas, kel kuldrublaades miljonite wäärtufes warandust on. Uulitjapoijs — koduta lapsed kodanlusmaade linnades, kes uulitjatel elawad ja kerjamisest ja muist juhustest end toidawad.

96. H ü p e.

Üks laev käis ümberilma reisil ja tuli koju. Oli vaikne ilm, kõik reisisjad olid laevalael. Rahvahulgas keerles keskmise suurusega ahv ja lõbus-tas kõiki. Ahv krimpsutas nägu, kargles, tegi naljakaid liigutusi, äritas inimesi ja oli näha, et ta teab, et ta üle lõbu tuntakse ja seepärast püüdis ta seda enam.

Ta hüppas kaheteistkümne-aastase poisi, laeva kapteni poja juure, kahmas selle peast kaabu, pani endale pähe ja ronis kiiresti mastile. Kõik hakkasid naerma, aga poisike oli kaabuta ja ei teadnud isegi, kas naerda wõi nutta.

Ahv istus masti esimesele ristpuule, võttis kaabu peast ja hakkas hammaste ja käppadega seda, rebima.

Ta nagu äritas poissi ja tegi talle nägusid. Poiss ähvardas ahvi ja kärkis ta peale, kuid ahv rebis veel kurjemini kaabut.

Madrused hakkasid valjumini naerma, aga poiss punastas, heitis jaki seljast ja ronis mastile ahvile järele. Ühe minutiga oli ta nõõri mööda esimesel ristpuul: kuid ahv ronis temast veel osavamini ja kiiremini kõrgemale.

— Sa ju mu eest ei pääse! — hüüdis poiss ja ronis kõrgemale.

Ahv meelitas ta enda juure ja ronis jälle kõrgemale. Poisike sattus ronimese hoogu, ta ei jäänud ahvist maha. Nii olid ahv ja poisike minuti pärast kõrgel mastil. Masti lõpul sirutas ahv end terves oma pikkusues välja, hakkas tagumise käpaga nõõrist kinni ja riputas kaabu viimase ristpuu otsa, aga ise ronis masti tippu ja krimpsutas seal nägu, näitas hambaid ja rõõmustas. Mastist ristpuu otsani oli arsinat kaks vahet, nii et kaabut muidu võimalik polnud kätte saada, kui tuli nõõrist ja mastist lahti lasta.

Poisike oli aga suures tagaajamise hoos. Ta laskis mastist lahti ja läks ristpuule. Laevalael vaatasid kõik, mis kapteni poeg ja ahv tegid ja naersid. Kui aga nähti, et ta nõõrist lahti laskis ja ristpuule astus, kätega tasakaalu hoides, — tardusid kõik hirmust.

Kui ta tagasi astuks, kukuks ta laevalaele pihuks ja puruks. Kui ta ka tagasi ei astuks, ristpuu lõpuni läheks ja mütsi võtaks, siis oleks tal raske tagasi pöörduda ja mastini tulla. Kõik vaatasid vaikides ja ootasid, mis sünnib. Korraga karjatas keegi rahva hulgas hirmust. See karjatus erutas poisikest, ta vaatas alla ja taarus.

Sel silmapilgul ilmus laeva kapten, poisikese isa, tekile. Tal oli püss käes, millega kajakaid tahtis lasta. Poega mastis nähes sihtis ta püssiga otsekohe poisikesele ja karjus: „Vette! Hüppa vette! Ehk muidu lasen!“

Poisike taarus ja ei saanud aru. „Hüppa, ehk lasen... Üks, kaks!... ja kui isa karjus juba „kolm“, — laskis poisike pea alla ja hüppas.

Nagu suurtüki kuul pahvatas poisikese keha merde, ning ei jõudnud lained teda veel matta, kui kakskümmend madrust

laevalt vette hüppasid. Sekundi neljakümne pärast — aeg näis kõigile nii pikk olevat — tuli poisikese keha nähtavale. Tast haarati kinni ja toodi laevale. Mõne minuti pärast voolas tal suust ja ninast vesi ja ta hakkas hingama.

Madrus — laevamees, merimees, õppinud tööline laeval.
Kapten — laevajuht. Mast — püsti puud, mille külge purjed kinnitatakse.

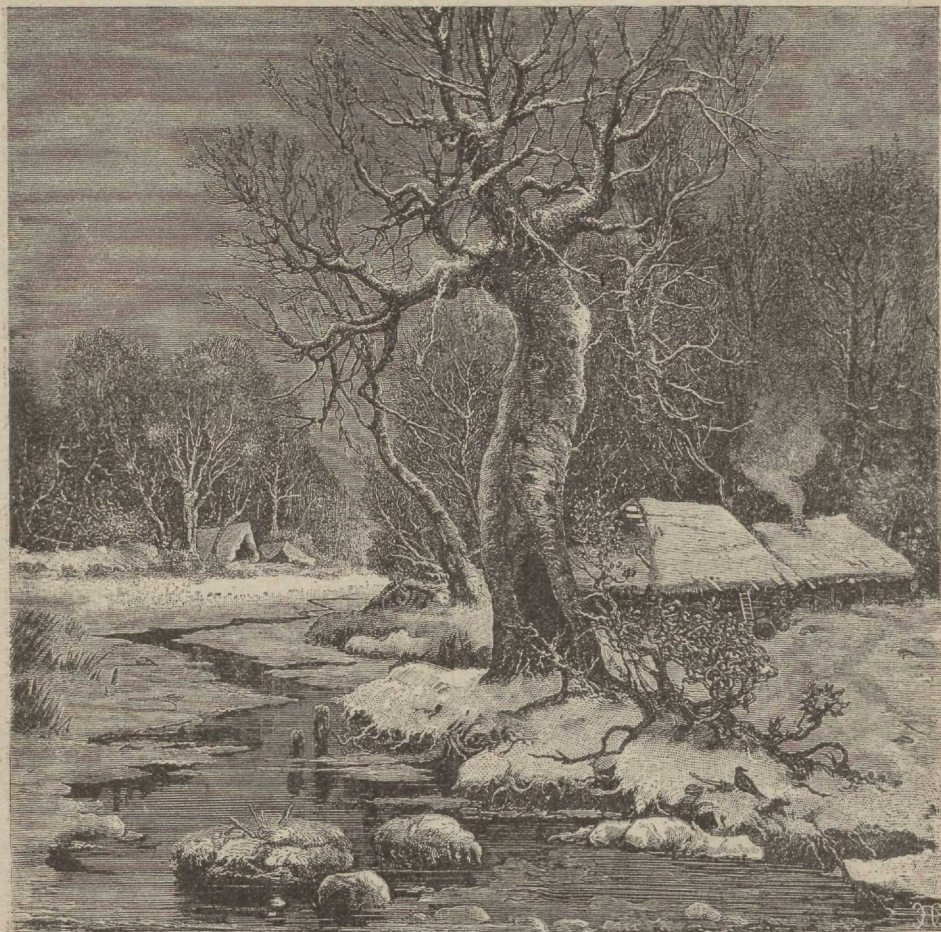
97. Kuldne lapsepõlt.

Kui kuldsest lapsepõlvest kõneldakse, tõuseb mu silmade ette ikka niisugune pilt: Ritjas hoov-kaev. On näha ainult tükki taevast. Ringi on avatud pimedad, tühjad aknad. Siin elavad kõik inimesed kerjamise piiril. Kuski ei ole ei lilledest, ei selget märki. Istun trepil ja vaatan sinna hoov-kaevu ja kardan neid aknaid, pimedaid ja õudseid. Tõstab tüütawat ja üleminematu vihma, mil ei näe lõppu olevat. Aga tund wenib tunni järele. Miks ma, kui meele tuletan oma lapsepõlve, mäletan ainult neid rõsteid vihmaseid päevi? Oli ju ka siis häid ilmasid, paistis ju ka siis päike. Ma seda ei mäleta...

Eht — õhtu. Meid lapsi pandi kärkimise ja hoopidega magama. Ema oli pahas tujus. Isa juba ammu tööta, emal on aga juba hommikust jaadik peremehega korteri asjus läbirääkimised käimas. Isa jäi ehitustöö streigi ajal tööta. Me nälgime juba ammu, kuid see on nii igapäevane, et meist, lastest, keegi selle üle ei kaeba. Wast ainult väike wend, kes weel aru ei saa, wiriseb, nõudes leiba. Tuleb isa. Ta istub wäsinult toolile ja lasseb abitult pea alla langeda...

Ei, teate, parem on oma kuldset lapsepõlve mitte meele tuletada. Meil proletaarlastel ei ole sellest peale kibedustunde midagi järele jäänud. Ma imestan tõepoolest, et me sest mitte päris fantidena wälja ei tulnud.

Hoow — õu. Streik — tööliste wastuhakkamine peremeestele, töö seisumajätmine tööliste poolt, kuni nõudmised täidetud pole. Proletaarlane — tööline, kes ainult oma palgast elab ja kel mingisugust warandust ei ole.

98. Väljaotsa saun.

Väljaotsa saunas pesitses popsi terve viletsus. Ta põrnitas toas ja vahtis uksest ja aknast sisse. Ta haudus niiskel savipõrandal ja kükitas suitsenud parsil. Ta hirvitas aidas ja luuras laudas.

Nagu mutimulla mustav hunik lõmitab hurtsik peremehe põldule serval, vainu ääres. Valgendav, sinetav lumine ümbrus teeb teda veel tuhmimaks, armetumaks, kui ta juba muidugi on. Ta suitsenud katus seisab tordis ja sasituna taeva poole, ja ta länguvajunud seinad vaatavad nagu kaebades ja nurisedes ringi,

kas keegi ei tuleks ja inimesed põdurast sisikonnast välja ei ajaks, sest aeg on käes, et vaene elatanud pesa väsinult ja jõuetult kokku langeb — ta ei jaksu ju enam seista! Aga keegi ei tule. Elanikud käivad sisse ja välja, nagu putukad prao vahele. Ja kurvalt, vaikse ahastusega seisab hurtsik paigal, end viimse jõuga langemise eest hoides. Viltu seisab ta, aga ta ei lagune. Tal on hale meel putukate üle, kes temas pesa peavad.

Kumargile pead madalast, längus uksest üle kõrge läve sisse astuma. Et sa päikese ja lumevalguse käest tuled, siis ei näe sa tükk aega midagi. Küll on hurtsikul oma silm, aga see on liig väike ja liig rähkas; tillukesel aknal on küll kaks ruutu, aga üks neist on tahma ja vanaduse pärast läbipaistmata ja teisest on ainult üks serv järele, kuna lahtist auku vanad püksinärud täidavad. Künklisel, külmal põrandal komistab su jalg, ja parred su pea kohal ripuvad ja läigivad mitmeaastasest tahmast. Paar puust koikut nurgas, haganateks pudenenud sasiga täidetud, puust valge laud akna all, siin ja seal pikemad ja lühemad järjed põrandal, — see on kõik, mis majariistadest silma paistab. Toa kõrval olevas tillukeses kambris seisab vana, kõrge, pruun kirst ja värvimata laud, mille peal mõned raamatud ja ajalehed riidas on.

Noa laevaga on hurtsikul selle poolest sarnadust, et inimestega ühes ruumis ka loomad pelgupaika peavad — küll mitte veeuputuse, vaid talvise külma eest varju otsides. Seal roomab pisike Liisa põrandal vana kasuka peal, tema ees kiunuvad ja ruigavad valged, ilmasüütud põrsad. Annikese südamesõbrad ja mänguseltsilised.

Mikk, väikene kõhna ja kurva näoga poisikene, istub ahju ees nurgas, hoiab musta utekese kaelast kinni ja vahib tõsiselt suurte, poollagunenud ahju, kus peened pikerkused haosöed õöguvad. Tema jalgade ees unistab Muri käppadele pandud peaga.

Mannikene on tallega koguni kambris. Ta kõneleb loomaga sosistades, silitab ta pehmet villa ja laseb teda oma kätt lakkuda. Tall määgib kambris ja utt määgib toas vastu. Põrandal ruigavad põrsad. Niihästi toas, kui ka tillukeses kambris hulguvad, kõõrutavad kanad nokitsedes, keda kukk vahete vahel tikutades kutsub, kui ta ivakese arvanud leidma; enamasti petab ta aga ennast ja oma naisi.

99. Vennalik abi.

Väikesele vaksaliesisele oli tihe rahvahulk kogunud, enamasti töölised, kuid oli ka palju hästi riides, söönud nägudega inimesi. Rahvahulga eesotsas on linnavalitsuse liikmed, kelle peade kohal lehvib [raske, siidiga kunstlikult väljaõmmeldud linnalipp, reas millega lehvivad mitmevärvilised tööliste organisatsioonide lipud. Hiilgavad kullatud lipuvarte tipud, lippude ja nõöride narmad, kahiseb siid ja sumiseb, nagu poolhealel laulev koor, pidulik rahvahulk.

Keset platsi kõrgel alusel seisab ilus Kolumbi kuju, unistaja kuju, kes palju kannatas selle eest, et uskus, ja võitis seejärel, et uskus. Ta vaatab ka nüüd alla inimesteie, justkui kõneleks marmorist huultega: Võidavad uskujad.

Ta jalgel, aluse ümber, seisab raske marmorist vaksali hoone, sirutades laiali oma tiibu, nagu tahaks ta inimesi kaissu võtta. Sadamast kuulub aurulaevade raske hingamine, vindi kohisemine vees, kettide kõlin, viled ja hüüded platsil. Vaikne ja sumbne, kõrvetab päike. Majakeste palkonitel ja akendel on valged naised lilledega, puhkepäevaliselt riides, lapsed justkui lilled.

Jaama sõitev vedur vilistab, rahvahulk võpatas; justkui mustad linnud lendasid peade kohal mõned muljutud kaabud; moosekandid võtavad pasunad, mingisugused tõsised, elatanud inimesed lähevad edasi, pöörduvad nägudega rahvahulga poole ja kõnelevad midagi, vehkides kätega pahemale ja paremale poole.

Raskesti ja rutates jaguneb rahvahulk kaheks, tehes laia läbikäiku keskuulitsale.

— Keda oodatakse?

— Lapsi Parmist.

Seal, Parmis, on streik. Peremehed ei anna järele, töölistel hakkas raske, nad kogusid oma lapsed, kes näljast juba haigeks hakkasid jääma, saatsid seltsimeeste juure Genuasse.

Vaksali kolonnede taga ilmub sirge väikeste inimeste rongikäik, nad on poolhalasti ja käivad räbalates, karvased, karvased, justkui imeloomakesed. Tulevad käsikäes viiekesi reas, — väga väiksed, nähtavasti väsinud. Nende näod on tõsised, kuid silmad hiilgavad elavusest ja selgusest, ja kui muusik

neid Garibaldi hümniga tervitab, — siis lehvib üle nende lahjade, teravate ja näljaste nägude rahulolemise naeratus.

Rahvahulk tervitab tuleviku-inimesi kõrvulukustava kisaga. Nende ees kumardavad lipud, heliseb pasunate vask, lukustades kõrvu ja pimestades silmi. Nad on natuke segased sellest vastuvõtmisest, taganevad sekundiks ja siis tungivad korraga edasi, sulavad kokku üheks kehaks ja sajad healed hüüavad justkui üks heal:

— Evviva Itaalia! Elagu Itaalia!

— Elagu noor Parmi! — karjub rahvahulk lastele tungides.

— Evviva Garibaldi! Elagu Garibaldi! — karjuvad lapsed halli kiiluna rahvahulka lõigates ja temassé kadudes.

Võõrastemajade akendelt, majade katustelt lehvitatakse rätkuid; näib nagu lendaks valged linnud seal. Sajab lillevihma ja kuuluvad rõõmsad valjud healed.

Kõik muutus puhkepäevaseks, kõik elas ja hall marmor õitses mingisuguste heledate täppidena.

Kiiguvad lipud, lendavad kaabud ja lilled. Täiskasvanute peade kohale kasvasid laste peakesed, vilksatavad pisikesed tõmmud käed lillesid püüdes ja tervitusi lehvitates. Õhus aga kajab järelejätmatu kisa:

— Evviva Itaalia!

Pea kõik lapsed on hoole alla võetud. Nad istuvad täiskasvanute õladel, surutud karmide, vurruliste inimeste karmide riiete vastu. Muusikat võib vaevalt müras, naerus ja kisas kuulda...

Hulgas askeldavad naised valides ülejäänuid sissesõitjaid ja hüüdes üksteisele:

— Annita, te võtate kaks?

— Jah, aga teie?

— Ja jalutu Margareetale üks.

Igal pool rõõmus ärevus, puhkepäevased näod, märjad heasüdamlikud silmad, ja juba närivad mõnes kohas streikijate lapsed leiba.

— Meie ajal selle üle ei mõeldud, — sõnas linnuninaga vanamees, must sigar hammaste vahel.

— Ja kui lihtne see on.

— Jah, see on lihtne ja teravmeelne.

Vanamees võttis sigari süüst, vaatas ta otsa ja raputas õhates ta tuhka siis; nähes enda ligidal kaht last Parmist, näh-

tavasti vennakseid, tegi kurja näo. Lapsed vaatasid teda tõsiselt. Vanamees tõmbas mütsi silmle, liigutas käsi — lapsed surusid end üksteise vastu, löid kartma, taganesid, korraga laskis vanamees end kükakile ja kires kukena, lapsed pahvatasid naerma, tammudes paljajalu kivist uulitsal. Vanamees tõusis üles, kohendas kaabut, ja otsustades, et kõik mis vaja, teinud on, läks kangeil jalgeil minema.

Küürakas vanaeit, nõiamoori näoga ja karmide hallide karvadega luisel lõual seisab Kolumbi ausamba jalal ja nutab, pühkides punaseid silmi pleekinud salli otsaga. Tõmmuna ja inetuna on ta nii üksildane selles rahvahulgas.

Tantsides tuleb mustjuukseline Genua naisterahvas, käekõrval seitsme-aastane inimene puukingades ja õladeni ulatavas hallis kaabus. Ta raputab pead, et kaabut kuklasse visata, kuid see langeb ikka näole. Naisterahvas võtab ta peast kaabu, laulab seda lehvitades ja naerab. Poisike vahib, naerul nägu üles pöördud, talle otsa, hüppab üles, et kaabut saada ja mõlemad kaovad.

Pikk inimene, nahkses põlles ja paljaste kätega, hoiab kuue-aastast tüdrukukest, kes tõsine kui hiir, ja räägib kõrval käivale naisterahvale, kes poisikest käekõrval talutab:

— Tead, kui niiviisi igas kohas toimetame, siis on meist raske jagu saada.

Inimesed lahkuvad, viies ja kandes lapsi endaga; platsile jäävad muljutud lilled, kompweki paberid ja uue ilma avaja inimese kuju.

Ja uulitsatelt kostub inimeste rõõmus kisa, kes uuele elule vastu lähevad.

Organisatsioon — selts, ühisus, mis ülemaaliselt teistega kindlas ühenduses. Kolumb — Uue Ilma, Ameerika, ülesleidja, meresõitja. Marmor — värviline kivi, millest toredaid ehitusi ja ausammaste aluseid tehakse. Palkon — klaasist eeskoda. Parm — tööstuse linn Itaalias. Genua — vanaaegne linn Itaalias. Kolonne — kivi sammas, jäme tulp. Garibaldi — Itaalia rahvuskangelane, kes Itaalia võõramaalaste alt vabastas ja omamaa rikaste kätte andis. Hümn — tunde laul, milles rahvas oma meelt avaldab. Tööraha hümn on „Internationaal“. Askeldama — käima sinna ja tänna. Tam m u m a — jalgadega ühel kohal astuda. Vurrud — mokahabe, vuntsid.

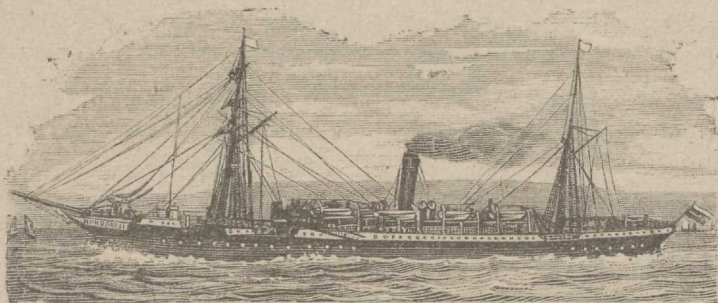
100. Üles!

Üles te, vennad, meid uuesti kutsub
Vägivald võitluse väljale.
Ta jõudu nüüd kogub ja jällegi katsub
Suruda alla meid orjusse.

Kadugu, vennad, kõik vaen meie keskelt,
Võitluse väljale astume veel.
Kui vendlikult ühes me sammume julgelt,
Siis orjuse ike ka sureb me eel.

Las' leegitseb mässulik võitluse löke,
Nii kaua kui orjus on piinamas meid.
Ainult siis läheb rusuks me vastane tõke,
Kui vendlus nii kindlasti ühendab meid.

Ja tõttab siis äiksena üle maailma
Lunastud priiuse tormine hoog,
Ja pisarad igavest ajaloo hõlma
Matab me võitluse laenetav voog.

101. Laeval.

Ühel laeval oli üldiseks armastuse ajaks kaheteistkümnenda-aastane poissike, madruie poeg, kes kasvas merel. Madruie õpetas talle oma tööd ja poissike oskas laevateenistust mitte halvemini kui täiskasvanud madruied. Ta ronis osavasti masti tippu, ei kartnud laeva kiikumist ega tormi ja ujus nagu kala. Madruied hüüdsid teda „meie väikeks meremeheks.“

Kord juhtus laeval õnnetus: üks väike tüdrukute läts ettevaatamata laevalae äärele ja kukkus merde. Üks madruiest, kes esimesena lapse kukkumist nägi, hüppas teda päästma. Lained

lõid juba tüdrukutele üle kottu, kuid madrus läks mee alla ja tõi lapse välja.

Sel ajal ujus laew mitte köhe peatada jõudes edasi ja madrujel tuli tüft maad laewale järele ujuda.

Ta oli juba laewa ligidal, kui laewalt tija kostis: „Haikala!“ Kõle elutas tuli lainetest nähtawale ja ujus otse inimesele. Laewal tardusid kõit hirmust: madruise ja tüdrukutele elu rippus niidil.

Sel minutil, kui haikala walmis oli oma jaafi haarama, sündis midagi imelikku: elajas hakkas korraga wärisema, pööras ümber ja wesi ta ümber muutus weriseks: keegi oli teda haawanud.

„Seda tegi meie wäike meremees!“ hüüdsid madruised. Ja tõepoolest oli jeda poisike teinud; nähes, et madrus hädaohus, hüppas ta wette, ujus haikala juure ja pistis talle terawa noa maku. Haawatud loom jättis oma esimese ohwri ja tungis poisikele järele, aga see ujus kõikide imestuseks laewast kaugele. „Tagasi, tagasi!“ kisendasid talle madruised. Kuid ta pööras tagasi ainult siis, kui nägi et madrus ja tüdrukute laewalael olid. Siis ainult ujus poisike laewa poole, põigeldes osawasti eluka eest kõrwale: ta ei olnud asjata osaw ujuja.

Ta haawas weel ford tugewa noalöögiga haikala külge, aga ise haaras nõõrist finni, mis talle lawalaelt heideti. Mõne minuti pärast oli laps laewalael, ja madrus wõttis pisarälmil oma päästja ümbert finni.

„Miks sa algujes laewast eemale ujusid?“ küsiti poisikejelt. „Ma tahtsin, et haikala mind taga hakkaks ajama ja et nad jel ajal päästeda wõiks,“ wastas wahwa laps.

102. Arno foolis.

1. Esimene tund.

Kui Arno isaga koolimajasse jõudis, olid tunnid juba alanud. Opetaja kuisus mõlemad oma tuppa, kõneles nendega katuke aega, kästis Arnol hoolas ja korralik olla ja jäädis ta siis pinki ühe pikkade juuks- tega poisi kõrwale istuma. Opetaja andis talle siis raamatust midagi kirjutada ja Arnol ei olnud nüüd enam aega muu peale mõelda. Ta

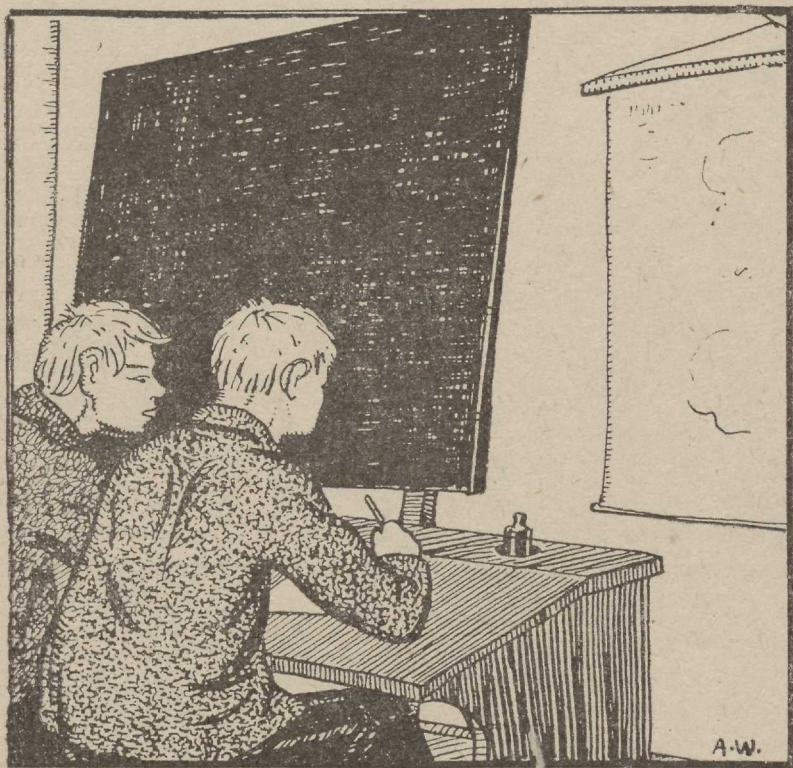
woitis tahwli ja hakkas kirjutama. Kui ta umbes paar rida oli kirjutanud, kumardas pikkade juustega pois ja kõrwa juure ja küsis jofinal:

„Mis koolmeister ütles, kui ta toas olite?“

Arno teadis, et tunni ajal kõnelda ei tohi, waatas esiti aralt õpetaja poole ja wastas siis:

„Ah ei kedagi...“

Aga teine ei jäänud sellega rahule. Küsija pani krihwli käest, nuuskas nina ja jofistas uuesti:

„Kas koolmeister ei ütelnud, et koolis indiaanlaste juttusid ei tohi lugeda?“

„Ei ütelnud.“

„Di, minuse ütles küll. Mul oli ka juur pall neid ühes, praegugi teised kapis. Kas oled lugenud „Ameerika metsjadedest?“ Waata, kus oli ifka mees: kaheteistkümnne punanaha vastu woitles üfjapäini. Ja-ah...“

„Kes see oli?“

„Kontuki lövi.“

Arno pani krihvli kõrvale ja vaatas oma seltsimehele esimest korda otja. Sel oli rõugearmiline nägu ja nina paremale poole natuke wiltu. Walkjas-kollakad juuksed olid hästi sajis.

„Küll ta on nendega hädas, kui neid sugema hakkab,“ arwas Arno.

Seltsimees ei annud aga palju aega ennaft waabelba. Ta läks ford-forralt rahutumaks, pööras igale poole, nagu oherd, ja näitas, nagu oleks koolitöö talle hoopis kõrvaline asi, nagu ei oleks tal praegu feks sugugi aega.

„Toots, mis ja seal jälle rähkled?“

See tuli õpetaja poolt. Arno ehmatas, kahmas krihvli ja hakkas ruttu kirjutama.

2. Wahetunnil.

Wahetunnil oli klassituba kihinat-kahinat täis, nagu sipelgapeja, kõigil oli hirmus rutt ja kiire, kõik jooksid, filatšesid, nagu oleksid kartnud kuhugile hiljaks jääda.

Arno hoidis enda kartlikult seina lähedale. Ta oli weel wõeras, ja see kirju, liikuv kogu pani ta pea ringi käima. Minus tuttav, teda ta filmas, oli Raja Teele. Sellejama punapõskise ja walkjajuukselise Teele manemad ja Arno wanemad olid peaaegu üleaedsed, seepärast Arno tundis teda. Arno oleks hea meelega läinud ja Teelega paar sõna juttu westnud, aga see ei näidanud ta arust kõlbawat. Tüdrukud — need hoidsid endid ikka ühte, nagu lambad, ja just nende hulka minna ei olnud Arno arwates ilus. Ta toetas enda seina najale ja vaatas.

Seal oli tugew, pakku näoga poisj, tammus aeglaselt ühe jala pealt teisele ja sõi. Ühes käes oli tal tükk leiba, teises — raswane lihafamakas. Seeegi läks taht mööda ja astus talle jala peale. Sõbja ei pannud seda suuremat tähelegi, ümises aga korra:

„Dige pinesift!“ ja sõi edasi.

Üks teine jälle, punaste juukse ja naljatate nõõpsaabastega, nähti oma uutmoodi sulepeaga üldist tähelpanu äratawat. Ta käis ühtete sammudega ees, ta järel suur kari teisi, kes kõik nurusid:

„Näita n'd, Kiir, näita!“

Alga Kiir oli uhke poisj, ja ainult mõni üksik sai jelle au osalijets, et talle sulepead näidati.

Alju lähedal oli kaunis hulgate poisje. Neile kõneles nirgi näoga, elawate filmadega jelsiline väga jaladusliste liigutuste jaatel järgmist:

„Kasta hauejulg piima jisse, kirjuta puhtale paberilehele oma nimi, lae kuuma triikrauaga üle, küll siis näed.“

Selle peale vastas keegi kuuljatest:

„Uh, Käärif, ja ajad päris hirmu peale!“

Tüdrukute pool oli hoopis vaiksem. Need ajasid pead kokku, jostasid ja kohistasid naerda.

Edasi ei olnud Arnol aega vaadelda. Keegi jooksis tast miinimal mööda, selle järele veel teine, ja algas metsik jaht, ees surmani ehmatanud Peterson, tema kannul merejannulise näoga Toots. Toots hoidis mõlemad käed rüügas, ähwardas põgenejale järele ja sõnas aina: „Küll ma sulle näitan, küll ma sulle näitan! Või tema läheb kaebama!“ Peterson jälle, nähes, et teda ainult kiired puitked võinwad päästa, pandis neile täie auru peale. — Ja edasi läks hirmus põgenemine ja ajamine üle puitide, üle pingis istujate peade, üle õpetooli magamistuppa, üle sängide, patjade, unesti klasiituppa tagasi ja nii ifka edasi. Kuid kaua jõuad sa põgeneda, oh jurelik, kui keegi sind taga kihutab, kes pealaeft juure warbani tafuhinnust on täidetud. Sest jai ta Peterson aru ja jäi löötjutades seisma. Tal näis teine pääjemisplaan peaft läbi käimat.

„Toots, ma ostan su noa ära. Ära nüüd mäangi, näh! Kuuled, ma ostan su forgitseriga noa ära.“ Läks veel natuke aega. Tootsi wiha jahtus, jahtus. Veel paar filmapillku — ja mõlemad wihamehed kauplesid elu ja surma peale forgitseriga noa pärast.

3. Tutvus uue eluga.

Kell kolises ja algas rehkendustund. Kohale istudes tähendas Toots Arnole:

„Ma jaan küll kõik aru, aga rehkenduse juunifut mu pea küll ei wõta.“

Tal oli õigus. Tal olid väga laialised teadmised, ta tundis kokku- ja mahaarvamist, kaswatamist ja jagamist, aga kõige selle juures oli üks paha wiga: ta ei teadnud midagi dieti. Kui ta hakkas rehkendama, wõttis ta kõik neli tehet korraga käsile, ja need neli läksid tal pärast käes nii jassi, nagu Kort-Pärtli särk pühapäewa hommikul. Õpetaja ütles niifuguse teguwiiisi kohta:

„Toots, sul on kõik nagu puder ja kapsad segamini.“

Süis kutsuti Arno tahwli juure. See oli jälle wastuoksa: teadis kõik, mis talt küsiti. Kui ta oma kohale tagasi läks, oli tal natuke piinlik, et ta nii hästi oli wastanud. Tal hakkas oma naabrist, Tootsist, kahju, kes kõige oma tarkuse peale waatamata, rehkendusest, mis ju tema meelest nii karmis kerge näis olemat, aru ei saanud.

Järgmised tunnid ja wahetajad läksid ilma juuremate jündmusteta. Mis võiks nimetada, oleks see, et Toots ühe oma kooliõe kleidi katti rebis, rahakoti ära wahetas, aknaruudu katti löi ja kooliõa taha tule tegi. Tule juures istudes ütles ta, et Kentuki Löwi just samuti teinud, kui ta indiaanlaste eest paos olnud.

Siis weel see, et Arno mõne kooliwenna kohta teateid sai. Näituseks — paks pois, kes liha söi ja kellele jala peale astuti, oli Tõnisson.

Punaste juustega Kiirel, kel nutmoodi sulepea oli ja kes nõõp-jaabastega käis, võlbi kodu imelik mänguriiti olemat: kääna aga üles ja kõhe räägib nagu inimene ja laulab nagu lind.

4. Kentuki Löwi.

Ühe hommikupalwe ajal püüdis Toots teistele selgets teha, et see sugugi ilus ei olemat, kui kristlased paludes mõlemate põlwele peale lajewad. Palju ilusam olemat nii teha, nagu Ameerika asunikud tegewat: ainult pahemale põlwele lasta, parem jalg ettepoole konksus. Siis võiwat mõlemate kätega mõõgapidemest kinni hoida ja paluda, kas pagan wõtku. Kui teised selle peale tähendasid, et ega siis kõigil kristlastel mõõka ole, wastas Toots:

„Koh, mõõka wõib ju osta.“

Kõik oleks hästi läinud ja kõik oleks jäänud surmani uskuma, et õige palumisiwiis ainult niisugune on, nagu Ameerika asunikudel, kui aga kõstri tige film palujatest läbi, Tootsi juure ei oleks puurinud.

Laulu lõpp oli niisugune, et see kes uue ja õige palumiskombe üles leidis, murka paluma pandi. Ja jeda tegi kõster wäga pillawal kombel. Ta ütles:

„Kunle, Toots, wahest kõik weel ei näinud, kuidas ja teisi paluma õpetasid, ja tule õige siia murka ja näita kõigile. Mõõga asemel wõid ahjuroobi wõtta.“

Ja seal ta seisis, toredas asuniiku palweseisendis, hoidis roobivarrest kinni ja palus.

„See on siis see Kentuki Löwi,“ käis Arno peast läbi. Ja tahtmata kordas ta oma mõtet poolwaljusti.

„Kentuki Löwi...“

Terwe klass hakkas laginal naerma, ja Tootsile jäi see nimi nagu pigi.

P u n a n a h a d — Ameerika metslased, wafflarwa nahaga. P u t t e d — koiwad. Pistis putku, pani putket mängima — põgenes kiirelt. S e i s e n d — kehaseis.

103. Õppimas.

Mul ei ole rõõmsamat mälestust oma varasest noorusest, kui elu Grigori Kartashevski juures. See kestis kaks ja pool aastat, ja kuigi selgus sellest on tumenenud, kuid meeles on siiski ainult rahustavad, head pildid. Grigori Kartashevski ei tahtnud kaua mind võtta, kuid viimaks nõus olles pühendas ta end täiesti minule. Klassis õppimine, mis hästi korda läks, oli siiski kõrvaline asi; peaasi oli kodune harjutamine. Ma töötasin kodu mu mõistliku koolitaja juhatusel. Imelik, et rehkendus mulle sugugi ei hakanud! Grigori töötas algul minuga hoolstasti, ja ei saa ütelda, et ma tema haruldasti selgest seletusest aru ei saanud, kuid ma unustasin selle kohe. Ta ei teadnud, mis teha. Mulle võeti järeleaitajaks üliõpilane. Ja mis? Selle seletusest sain ma palju paremini aru ja pidasin kauem meeles. Aga kõigel sellel ei olnud ikkagi tagajärgi. Mõne päeva pärast ei olnud mul enam midagi meeles. Minu hea meelepidamine oli rehkenduse asjas valge paber. Ja seepärast ehitas minu õpetaja, silmas pidades mu kalduvusi, õpeplaani hoopis ümber — üldiseks kergeks ja peaasjalikult kirjanduslikuks. Grigori kirjutas mulle kohe hulga raamatuid välja. Ta ei lugenud neid millalgi ühes minuga. Mu kasvataja võttis kõige pealt Prantsuse-keele käsile, milles ma, nagu terve klasski kõige nõrgem olin. Lugemine, grammatika ja kõnelemine sündis kõik klassis; kodus ei õppinud ma midagi pähe. Grigori võttis raamatu ja laskis mind kirjalikult tõlkida. Algul oli see hirmus vastik ja igav, aga ta pidas oma õpeviisist järelandmata kinni ja pea olid mul enda heameeleks haruldased tagajärjed. Ma hakkasin juba raskemaid tükke tõlkima. Need jutud olid huvitavad. Mu jumal, missugune rõõm oli õppida niisuguste rõõmsate ja kütkestavate juttude järele! Ka nüüd viiekümne aasta järele mäletan ma seda suure heameelega.

Pühendama — anduma, kõige jõuga tegema. Üliõpilane — kõrgema kooli õpilane. Grammatika — keeleõpetus, keeleõpetuse raamat.

104. Raste õppimine.

On furb ja naljakas meele tuletada, kui palju rasteid alanudsi, liigategemist ja pahandust tõi mulle lugemiskire puhkemine!

... Ma hakkasin poest, kust hommikuti tee juure leiba ostsin, wälgefi mitmewärwilişi raamatufesi ostma... Wanaeit häwitas raamatud mitmel forral ära, ja forraga olin ma poodnikule juure summa — nelikümmend seitse kopikat wõlgu! Ta nõndis raha ja ähwardas, et wõtab minult peremehe rahalaenu eest ära, kui poodi kraami ostma tulen.

— Mis siis saab? — küsis ta mu üle hirwitades.

Ta oli mulle wäljafannatamatu wastik ja nähtawasti isellest aru saades, piinas ta mind igasuguste ähwardustega. Kui ma poodi astusin, läks ta nägu laiaks, iseäralise heameelega küsis ta lahkesti:

— Wõla töid?

— Ei.

See hirmutas teda, ta läks tõsijeks.

— Kuidas? Mul siis waja sind rahukohtusse anda, mis? Et sul warandus üles kirjutataks, ja — koloniisje saadetak?

Mul ei olnud raha kustilt wõtta — palk maffeti warasifale, — ma kaotasin tajakaalu, ei teadnud, mis peale hakata. Aga poodnik, minu palwe peale wõlaga weel oodata, ulatas oma õlise, tursumud käe ja ütles:

— Suudle, siis ootan! Kui ma aga letilt kaaluponni haarasin ja wõjata ähwardasin, kiskendas ta istudes:

— Mis, mis ja nüüd, mis ja nüüd — ma naljatan!

Uru saades, et ta ei naljata, otjustasin ma raha warastada, et temast wabaks saada. Hommikuti, mil ma peremehe riideid puhastasin, kõltsefid riiete taskus rahad; wahest kukkufid nad taskust wälja ja weeresid pörandat mööda; ferd läks üks neist trepi alla puukuuri pöranda praosse; ma unustasin ütlemata ja tuli meele ainult mõne päewa pärast, kui puude hulgaft kahelukümne-kopikalise leidfin. Kui ma seda peremehele andsin, ütles naine:

— Kas näed? Waja on raha lugeda, kui taskusse jätad.

Kuid peremees ütles mu peale naerdes:

— Ma tean, ta ei warasta:

Nüüd warastada otjustades, tulid mulle need ta jõnad ja usaldaw naeratus meele, ja ma tundsin, kui raske mul on warastada. Mitu korda wõtsin ma taskust hõbeda, lugefin seda ja ei jõudnud otjustada wõtta. Päewa kolm piinasin end sellega, ja forraga lähenes koif väga ruttu ja lihtsalt lõpule — peremees küsis ootamatult:

— Mits ja, Peshkow, igaw oled? kas terve ei ole?
Ma jutustasin talle otjekohejelt kõik oma häda ära; ta muutus tõijeks.

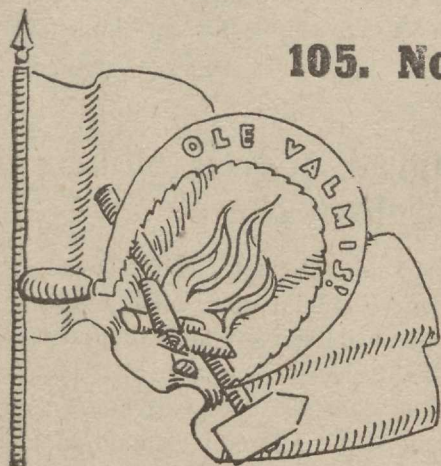
— Waata nüüd, milleni nad, raamatud, fünd wiivad!
Reist on nii ehk teifiti tingimata häda...

Andis wiistümmend kopikat ja ütles käskiwalt:

— Waata, et naisele ehk emale ei lobise, siis on müra lahti!
Siis ütles heasüdamlikult naeratades:

— Kange, kurat wõtku, oled aga ja! Pole nüüd jellest midagi! Kuid raamatud wiska ära.

kolonii — asundus; alaealiste furjategijate parandusmaja.

105. Noored pioneerid.

Pioneerid on inimesed, kes julgesti ja otsustavalt võitlusse astuvad, kes valmis on igasuguseid raskusi kandma, et jõuda sellele, millele nad püüavad.

Niisugused pioneerid on sajad reisijad, kes läksid tundmata maadesse, et leida seal inimestele uusi asumise kohti. Nende reisimine, nende

elu oli täis igasuguseid pettumusi, vigasid, mille tagajärjel paljuaastased tööd hävinesid.

Nende meeolelu aga ei langenud. Neil oli kindel tahtmine. Nad võitsid kõik takistused ja läksid eesmärgile.

Niisugused pioneerid on praegu töölised-kommunistid, kes wiisid kogu töörahva võitlusse oma vabastamise, oma võimu eest.

Nõukoguvabariigi kommunistid, eesotsas seltsimehe Lenini, Trotski, Sinovjevi, Kalini ja teistega, olid kui tõsised pioneerid, esimesed, kes kuulutasid välja nõukoguvõimu ja algasid võitlust parema tuleviku — kommunismi eest.

Noored pioneerid ühenesid kõigist lastest esimestena salakadessesse, valisid juhid ja hakkisid endid ettevalmistama, et asuda kõigi proletaarliste laste etteotsa.

Nad said esimestena aru, et organiseerimises on jõud ja et organiseeritult ei ole midagi nii kerge teha, vaid tuleb enne kaua üheskoos töötada, üheskoos elada.

Noored pioneerid on valmis alati tööliste õiguste eest välja astuma. Kui keegi umpman, kellel Venemaa töölised ajutiselt lubasid kaubelda ehk töökoda rentida, töölisi endist viisi mõtleb kurnata, siis peab noor pioneer sellest teatama tööosakonda ja selle kaudu nõudma, et nõukogu seaduste rikkujad karmilt karistatakse.

Kui noor pioneer nõukoguvõimu üleskutset kuuleb, näituseks koolisid korraldada, siis annab noor pioneer kõik oma jõu selle asja läbiviimisele.

106. Kuidas valmistavad noored pioneerid endid tulevasele võitlusele.

Kõige pealt karastavad nad oma tervist. Nad teavad, et tulevikus tuleb palju raskusi oma õladel kanda. Nad mängivad, ja teevad spordiharjutusi. Peale selle teavad noored pioneerid, et tervist ei tule koguda laisklemiseks, vaid tööks, et neist igaühest peab arusaaja tööline saama, kes täie teadmiselega tööd teeb.

Seepärast õpivad noored pioneerid kõige lihtsamaid töösid, et pärast minna vabrikusse ehk tehasesse, tehnikumi ehk vabrikutehase kooli.

Nad teavad ka, et kehalisest jõust üksi küllalt ei ole. Peab ka vaimliselt tugev olema. Seepärast püüavad noored pioneerid teada saada, kuidas inimesed enne elasid ja nüüd elavad, kuidas tööline oma kurnajate kodanlusega võitleb, kust sai maa ja kõik mis maa peal, missugune on kord kõigis ilma riikides ja kuidas elab esimene tööliste vabariik — Nõukogu-Venemaa.

Noored pioneerid püüavad veel oma organisatsiooni tugevaks teha, et harjuda koos töötama. Nad asuvad suvel loodusesse laagrisse ja talvel töötavad klubis, kus nad harjuvad vabalt täiskasvanuteta iseseisvalt töötama. Nad teavad, et tulevikus neid keegi ei aita, kui nad ise ei oska.

107. Mille poolest lähevad noored pioneerid teistest lastest lahku.

Esiteks selle poolest, et nad millegile püüavad: nad püüavad nõukoguvõimu tugevamaks tegemise eest võidelda.

Teiste laste elu ei ole huvitav; nad ei püüa millegile. Nad saadavad iga päeva eesmärgita mööda. Nad ei valmista endid millegi vastu; harva aitavad nad üksteist.

Noored pioneerid ei ole niisugused.

Iga päev nende elus on ettevalmistus; iga minut püüavad nad oma vendi-töölisi ja isasid aidata; igal silmapilgul on nad rõõmsad, erksad, nad on valmis igasugusele kangelasteole töörahva kasuks.

Teiseks on noored pioneerid organiseeritud lapsed: nad tegutsevad alati salkades ja rühmades, toetavad alati üksteist, valvavad alati enda ja teiste tegude järele.

Teised lapsed ei tee kahjuks seda.

Kolmandaks on noored pioneerid alati igas heas asjas teiste laste eesotsas.

Nad viivad enda järele kõiki, kes tööliste klassile head soovivad.

Nad on töörahava laste eesrinna salk.

Kuid see ei tähenda veel, et teised lapsed neist kõik pahemad on, et pioneeridel nendega midagi ühist ei ole. Vastupidi: kõige parem pioneer on see, kes kõiki teisi lapsi oskab organiseerida, kes suudab neid enda järele viia.

Noored pioneerid püüavad sellele, et mitte üksi Venemaal, vaid kogu ilmas, tööliste lapsed, nagu töölisid ise, ühineks, kõik ühise punase lipu alla astuks ja vannuks võidelda kommunismi võidu eest lõpuni.

Pioneer — inimene, kes seni tundmatu kohtadesse tungib, uuraja. Pettumus — tundma end petetud olevat. Kommunism — kommunistlik ilmakord, kus kõik inimesed vabad, vennad ja ühesarnased on, kus ei ole rõhujaid ega rõhutuid, vaid igaüks teeb tööd. U p m a n n — neljast sõnast: uus-majandusepoliitika; mann sünnitatud sõna, täielikult öeldas, uue majanduspoliitika mees. Nii nimetatakse nõukoguvalitsuse ajal kauplejaid, eraettevõtjaid jne, kes töölistena ja teenijatena endale ülespidamist ei teeni. Tegutsevad — sõnast tegema, avaldavad tegevust. R ü h m — root sõjaväes, võitlussalga osa. Klass — rahvakiht, kes ühesugustes tingimustes elab, mis määrab ära ka ühise sihi, mille poole nad püüavad; praeguses ilmakorras on kaks põhiklassi — tööliste ja kodanlaste klass.

108. Esimene lastenädal Berliinis.

Maha politsei.

Kõõnuga võtsid me lapsed lastenädala teate vastu. Palju waewa ja jõudu kulutasid lapsed, et paremini nädalat läbi wiia.

Sakjamaal ei wõi lapsed wabalt töötada ja lasterühmasid aidata, sest wõim on veel rikaste käes.

Ei ole mitte üksford jeda juhtunud, et politsei lapsi arretereeris, kes kommunistlike lendlehti ja üleskutseid nädala ajal wälja laotasid.

Kui lastele juurel koosolekul teatati, et jeltšimehi arretereeritakse — otjustasid nad wiibimata meeleawalduse toime panna. Kõik läksid politsei jaoskonna juure ja laulsid jeal afende all revolutsioonilisi laule. Politseinikud pugesid peitu.

Kui lapsed aga farjuma hakkasid: „maha politsei“ — tungis kaksteistkümmend sõjariistus politseinikku laste kallale ja hakkasid neid peksuma. Kõõred revolutsionäärid näitasid, et nad midagi wäärt on. Lastehulk, kes tugew oma paljuses, ja tundes oma jõudu, andis politseile hea wastulöögi. Paljud neist päästsid end põginemiseega, kes kaotades mütti, kes ka mõõka. — Lapsed olid wõitjad. Lauldes weel mõnda wõitluslaulu läksid nad rahulikult minema.

Maha wasturevolutsioonilised õpetajad.

Wäga huwitaw oli ühes teises kohas juur koosolek, millest tuhanded lapsed oja võtsid. Algukses lauldi revolutsioonilisi laule, siis pidasid mõned lastest kõnet. Nad jutustasid koosolejatele, kuidas õpetajad nendega koolis ümber käiwad, kuidas neid taga siujatasse. Korraga kihendas üks poisike:

— Waadake, jeal nurgas seijab minu õpetaja, kes mind täna jelle eest pekksis, et ma „Kõõre Seltšimehe“ numbrisid tahtsin müüa.

Kõõkide pilgud pöördusid õpetajale, kes wihaft roheline oli. Lõõpude lõpuks oli ta jummitud end jooksfuga päästma, jelt koosolejad tahtsid tegelikult talle ta oma nahal näidata, kui maitsewad löõgid on.

Mõnda oli igal pool... Seal kus lapsed kogunesid ja nad endas jõudu tundsid — näitasid nad igas asjas juurt mehijust ja wahwust.

Dhtuti wõis kõigil parteikoozolekutel palju lapji näha. Nad müüsid postkaartisid, markisid ja oma armsamat kommunistlikku märki — nõukogutähte, broschüüre ja ajalehti.

Ma olin järgmise juhtumuse tunnistajaks. Üks täiskaswanud jelttimees, waatamata poijise pakkumise peale, ei tahtnud kuidagi ajalehte osta. Siis küsis noor jelttimees:

— Te olete kommunist?

— Jah, — wastas küsitaw.

— Siis olete kohustatud parteiajalehte ostma — teatas noor revolutsioonäär waljusti.

Kädala puhul korraldasid lapsed igal pool wäikseid pidusid ja näitemängusid. Mängiti nende endi poolt õpitud näitemängusid, loeti luuletusi, peeti kõnesid, lauldi ja tantsiti. Sundisid ka wanemaid neil pidudel käima. Peale selle hakkasid paljud wanemad kommunistlikudest lasterühmadest enam lugu pidama, sest nad nägid, et nad toowad lastele juurt kasu ja arendawad neid.

Maaha usuõpetus.

Buhkepäewal oli üldine juur meeleawaldus. Igast uulitjast tuli laste rongikäikusiid losji platsile (koht, kus enne keiser Willem elas ja kuhu minel kõwasti keelatud oli). Lauldi ja peeti kõnesid. Kõigis kõnedes teatati: „Me ei lasse endid enam peksta, ei laula enam laule, kus Willemit ja Saksja rahwast kiidetakse. Me ei taha ka usuõpetuse tundisid!“

Töötatööliste lapsed jutustasid, kui raske neil elada on, kuidas nad nälgiwad ja külmawad. Samalajal aga elawad nende kõrwal rikkad, kes endile kõike lubawad.

Kõike seda jutustati lihtjate sõnadega. Oli näha, et proletaarlaste wäikesed lapsed hästi elu tunnewad, et nad elu raskete löökide all wara on küpsenud.

Elagu Nõukogu-Wenemaa.

Koozoleku lõpul olid tormilised hüüded: „Elagu Nõukogu-Wenemaa ja Wene lapsed, elagu kommunistlikud rühmad,“ — ja lapsed lätsid koju.

See oli esimejel aastal, kui kommunistlikud lasterühmad alles tekkisid. Iga aastaga nad kasvawad ja lähewad tugewamaks. Kodanlus peab wäikeste revolutsioonäärde ees wärijema.

Lapsed ütlesid naertes:

— Järgmisel aastal paneb politsei meie vastu suurtükid illes!

See hirmutab lapsi aga vähe.

Mispärast kuulab valitsus sõjariistuta nõrku lapsi taga?

Seepärast, et ta teab, et väikestest suurend revolutsionäärid kasvavad, kes enam rifaste kasuks ei taha töötada, vaid nõuavad, et riffad ise tööd teeks.

Politseinik — korrapidaja kodanlusmaal, kes seal rifaste korda peavad, nagu meil militšionäärid töörahva korda. Politsei jaoskond — teatava linna osa politseivalitsus. Revolutsioon — vägivaldne pööre, kus purjuide võim tööliste poolt kukutatakse. Vasturevolutsioon — revolutsiooni abil võidule pääsenud töörahvavõimu kukutamine kodanluse poolt. „Noor Seltjimees“ — Sakfamaal laste kommunistlik ajaleht. Brošjäär — väike, õhuke raamat. Kommunist — tööline, kes igal silnapilgul töörahva kasude eest võitleb, kommunistliku partei liige. Revolutsionäär — tööline, kes purjuide võimu kukutab, revolutsiooni teeb. Kommunistlik lasterühm — laste organisatsioonid, mis võitlevad töörahva revolutsiooni võidu eest. Arendama — arusaamist, teadmist laiendada. Partei — jelts, ühing: kuhu koondunud inimesed, kel ühine eemärg ja ühised püüded.

109. Noorte pioneeride seadused.

Igal organisatsioonil on oma põhikiri, oma programm, oma eesmärk, kuhu ta püüab. Noortel pioneeridel on eesmärgiks end kasvatada ja ettevalmistada. Neist peab tulevikus töörahvavariigi ülesehitajad ja kaitsjad saama.

Noorte pioneeride põhikirjaks on seadused ja viisid, mida iga pioneer kohustatud on täitma. Need seadused on järgmised:

1. Pioneer on truu tööliste klassile.

See tähendab, et iga pioneer midagi tehes endalt küsib: kas see on ka tööliste klassile ja nõukoguvabariigi kasulik? Igal pool, kus võitlus käimas, asub noor pioneer tööliste poole, ka sel juhtumusel, kui selle eest teda tagakiusamine ähvardab. Iga pioneeri kohus on juba nüüd nõukoguvabariiki kindlustada, sest see on esimene tööliste ja talupoegade maa, kes proletaarlast lasteliikumist toetab ja arendab.

Töölise klassile truu olemine tähendab: õppida koos töötama, omandada teadust, hoolitseda oma tervise eest, tundma õppida, kuidas töötavad vanemad seltsimehed, valmis olla iga minut tööliste huvide eest välja astuma.

2. Pioneer on aus, tagasihoidlik ja õiglane.

Iga pioneeri kohuseks on hoida seda, mida loodud inimese tööga, mis on nõukoguriigi ja ta asutuste päralt, ja järele mõtelda, kas ta igas omas teos oli aus.

Kui pioneer mingisuguse heateo töörahvale tegi, ei pea ta seda igal pool ette tooma, sest see oli tema otsekohene kohustus.

Töölise ja kapitalistide vahelisest võitlusest peab pioneer alati tõtt rääkima ja ei pea seda tegemast kartma, kuigi tal selle eest kannatada peaks tulema. See on tõsise pioneeri kohustus.

Pioneer peab avama omad vead ja puudused, tõtt kõnelema, et pärast parandada. See on igapäevane kohustus, kes tahab ehitada, aga mitte lõhkuda.

3. Pioneer on iga teise pioneeri ja noore kommunaari sõber ja vend.

Kas võivad kõik pioneerid üksteisele vennad olla? Kuidas võib selle vend olla, kes maal elab, kus on valitsus Nõukogu-Venemaa vastu? Tingimata võib olla. Sest kõik kommunistlikud lasterühmad püüavad ühele ja samale eesmärgile — tööliste võidule kõigis ilma maades. Seal kus rikkad valitsevad, armastavad lapsed nõukoguvabariiki, aitavad teda, mille eest neid taga kiusatakse.

Nad püüavad sedasama, mis meiegi, ja seepärast ei ole mitte ükski Venemaa, vaid kogu ilma pioneerid üksteisele vennad.

Kui teise linna ehk teise maa pioneer teile sõidab, peab teda kui venda vastu võtma, et ta tunneks, et see tema kodu on.

Siis vanemad vennad, noorte ühingute liikmed? Nad püüavad ju ka sellele samale, millele püüavad noored pioneerid? Veel enam, nad jubivad laste rühmi üle terve ilma.

Seepärast vaatab iga pioneer noorte ühingu liikmele, kui oma vanemale vennale, kellest peab töörahva huvide eest võitlemiseks eeskuju võtma.

4. Pioneer on käsutäitja.

Organisatsiooni olemiseks ei ole vaja teada ainult eesmärki, millele püütakse, vaid ka sisemist korraldust, distsipliini. Vaja on alati tööd jagada: ühed juhivad tööd, teised teevad, siis vahetatakse osad ära, et kõik juhtima õpiks.

Töö paremaks kordaminekuks on vaja püüda, et igaüks, kel kindel töö ees on, seda mitte sundimisel ei teeks, vaid töö enda pärast. Siis võib iga juht julge olla, et ta korraldused kiiresti ja täiesti täidetakse.

Pioneeride salgas, kui organiseeritud ühiskonnas, peab tugev distsipliin valitsema. See tähendab, et kui salga juht ehk eestvedaja korralduse teeb, mis pioneeride seaduse vastu ei käi, seda viibimata täidaks. Et töö kiiremini läheks, on vaja vähem rääkida ja enam teha. Iga pioneer peab püüdma seda omas salgas teostada.

5. Pioneer on töökas, rõõmus ja ei lange meeleoluliselt.

Iga elav olevus peab oma elu ülespidamiseks ja eluaseme ehitamiseks tööd tegema. Ka inimene ei või ilma tööta olla. Ta elatab end kas teiste tööst (pursuid elatavad tööliste tööst), ehk elatab end ise enda tööst (tööline ja talupoeg, kes töölisi ei pea).

Pioneer ei või pursuidest, kelle vastu ta võitleb, eeskuju võtta. Seepärast peab ta tööd tegema harjuma. Töö tegemiseks on vaja aga rõõmsat meelt ja elavust, siis on töö kergem.

Seepärast hoolitsevad pioneerid alati selle eest, et meel rõõmus oleks ehk nagu üeldakse, meeleolu millalgi langenud ei oleks.

Selles asjas peavad nad revolutsionääridelt, põrandaalustelt töölistelt, kes alati kõige raskuste peale vaatamata tööd jätkavad, eeskuju võtma. Neid ei kohuta ei maalt väljasaatmine ega vangi panemine.

6. Pioneer on kokkuhoidlik ja hoiab rahva vara.

Nõukoguvalitsus pärandas tsaari ja pursuide valitsuselt õhutatud maa.

Kodusõda hävitas veel enam meie majandust ja viimane nälg tegi seisukorra üpris raskeks. Meil tuleb nüüd palju ohv-

reid tuua, et rikkust koguda, et majandust korda seada. See pärast peab iga arusaaja kodanik kõike, mis töörahva riigi päralt on, hoidma ja kaitsma. Peab järele valvama, et koolides, lastemajades ja klubides sisseseadega, õpeabinõudega ja muu varandusega hästi ümber käidaks. See on pioneeri kohustus. Iga asi peab meile meele tuletama, et seda on saadud töölise töö vaevaga. Seda üldkasulikku tööd peab pioneer austama, sest see viib meie elu paremusele.

Miks meil töökangelasi austatakse, ja miks ei tehta seda teistes, kodanlikkudes riikides?

Seepärast, et nõukoguvabariik ehitatakse tööliste tööga, seepärast, et meie püüame kogu elu seada töötegemisele, kuna aga kodanlusmaadel kõik põhjeneb võera töö röövimisele ja ta omandamisele.

Põhikiri — organisatsiooni aluseadus, kus ära on tähen-
datud organisatsiooni eesmärk, lühike tegevuskava, kes võivad
organisatsiooni liikmed olla ja nende kohustused. Programm —
töö- ehk tegevuskava. Kindlustama — kindlaks, tugevaks
tegema. Kohustus — see, mida igaüks ise tingimata tegema
peab. Distsipliin — organisatsiooni sisemine kord, millele
kõik alluvad ja mida kõik täidavad. Teostama — teoks te-
gema. Põrandaalune — salajane, varjatud, peidetud. Nii
nimatatakse tööliste juhte kodanlusmaadel, kes tagakiusamise pärast
varjul ehk peidus olles tööd teevad. Revolutsionäär —
see, kes revolutsiooni teeb.

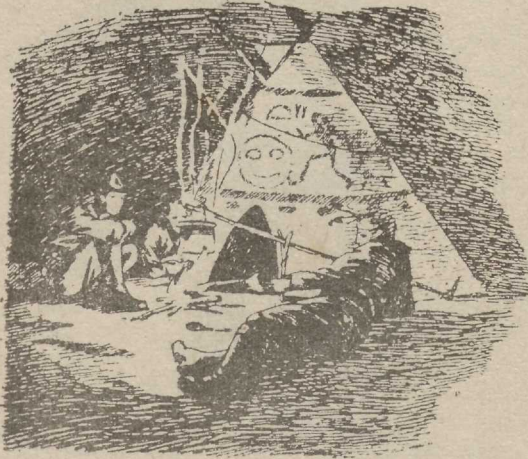
Raudne seadus.

Peale nende seaduste on pioneeridel veel üks seadus, mida
nimetatakse raudseks seaduseks, sest selle täitmine on praegu
nii tarvilik, et teda igal tingimusel täitma peab. See seadus
käib nii: „Pioneerid püüavad alati ja igas kohas teadust oman-
dada, et seda töörahva kasuks tarvitada.

Iga pioneer peab meele tuletama, et ainult nüüd on tal
võimalik hästi õppida. Ja kui ta nüüd seda ei kasuta, siis on
see kuritegu enda ja kõigi proletaarliste laste vastu, kelle kohta
ta koolis kinni hoiab.

110. Elamise viisid.

Peale seaduse on pioneeridel veel elamise viisid, kus kindlaks on määratud kõik elu väiksed seadused, ilma milleta kuidagi läbi ei saa, kui organiseeritult, pioneeride viisi elada tahtakse. Nad on järgmised:

1. Pioneerid ei vedele hommikuti voodis, vaid tõusevad kohe üles. See hävitab lohakust ja harjutab keha otsustavale tegevusele. Peale selle teeb see inimese unest töö jaoks erk-saks.

2. Pioneerid teevad aseme ise ega lase teisi teha. Enne kui suurte tegude juure asuda, peab har-

juma iga päev väikseid asju tegema; iialgi ei tohi lasta seda teistel teha. Sellest ei ole inimese vangistamisele minek kuigi kaugel,

3. Pioneerid pesevad end hoolega puhtaks, ei unusta kõrvasid ega kaela, puhastavad hambaid, teades, et hambad on kõhu sõbrad. See ei ole tühine, vaid tähtis asi. Kui meie igaüks seda teeks, poleks nii palju haigeid. Kui tahad töörahva kasuks kauem töötada, käi nende elamise viiside järele.

4. Pioneerid on punktipealsed ja korralikud. Saksa seltsimehed naeravad Vene mitte-korralikuse üle. Korratuse põhjusel laguneb meil palju asju. Pioneerid peavad seda me haigust esimesena arstima, alati peab õigel ajal ilmuma ja mitte lohakalt riides, vaid puhas ja korralik laps olema.

5. Pioneerid istuvad ja seisavad otse, mitte kühnus. See võimaldab paremini hingata, tähendab, ka paremini töötada; see hoiab tervist, rõõmsat ja elavat olekut.

6. Pioneerid ei karda töölisi aidata. Töölisi-vendi ja -isasid peab igas asjas, millest tööliste klassile tulu, aitama.

Ei ole vaja kutset oodata, — tuleb endal minna. Ei ole vaja neid aidata, kel selle järele tarvidust pole, kes seda abi tarvitavad teiste kurnamiseks (umpmanid, kauplejad jne.).

7. Pioneer ei suitseta: suitsetaja pioneer ei ole pioneer. Suitsetamine on väga kahjulik; ta ummistab kopsu; nõrgestab südame tegevust ja mõjub peaaajule. Pioneerid ei või suitsetada, sest nad rikuvad sellega oma tervist meelega. Suitsetamisest ei ole aga kasu mingisugust. Kes arvab, et suitsetaja poisikene täismehesarnane, see eksib, ta on enim ahvile sarnane.

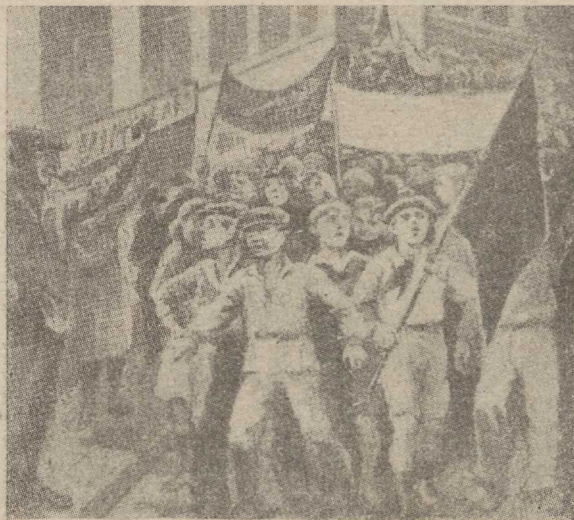
8. Pioneer ei hoiä käsi taskus, sest pioneer, kes käed taskus hoiab, ei ole alati valmis.

9. Pioneer hoiab kasulikke loomi. Loomad on inimesele väga tarvilikud; nad annavad talle toitu ja riiet (lehm, kits, kana, hobune, koer jne.). Seepärast ei või neid asjata hävitada, piinata ehk taga kiusata.

Pioneerid neid asjata ei tapa. Kuid loomadega, kes inimestele kahjulikud, peavad nad halastamatu võitlust.

10. Pioneer peab alati seadusi ja elamise viisisid meeles pidama. Uued pioneerid unustavad nad tihti ära.

Erk — elav, kiire; näit.: erk hobune.

III. Tootus, hüüd, tervitus, märk.

Kui pioneer oma seadusi ja elamise viisisid teab ja neid seletada oskab, teiste sõnadega öeldes: kui ta näitab, et neist tõepoolest aru saab, siis annab ta katse kolmanda järgu pioneeri õiguse saamiseks. Tal jääb veel tootus anda, et täieliseks pioneeriks saada.

Selle tootuse vastu peab iga pioneer end valmistama. Ta peab järele vaatama, kas suudab ta seda täita, et pärast pioneeride organisatsioonile seaduste mitte täitmisega häbi teha.

Nagu punanevägi üle Venemaa igal pool töörahvale ja tööliste-talu-poegade valitsusele truudust vannub, nii annavad ka noored pioneerid truuduse tootuse tööliste klassile.

Need sõnad on järgmised:

„Annan pühaliku tootuse ja kinnitan seda oma sõnaga, et:
1) olen truu tööliste klassile,
2) aitan oma seltsimehi, 3) tean pioneeride seadusi ja elamise viisisid ja allun neile.“

Siis ütleb salgaülem: „Nüüd oled sa täieline Venemaa Nõukogu Vabariigi pioneer. Ole valmis võitluseks tööliste asja eest.“

Kui pioneer tõepoolest tahtis end võitluseks ette valmistada, siis hüüab ta valjusti: „Valmis alati!“ Mis tähendavad need sõnad: „Ole — valmis?“ — See on pioneeri hüüd: need sõnad on pioneerile igal silmapilgul meeletuletuseks, et on alati vaja valmistada; ei tohi minutitki aega kaotada, peab iga teo juures meele tuletama, millele sa püüad, ja kas see tegu su püüetele kahju ei tee.

Peale nende kahe lühikese, kuid tugeva sõna, on pioneeril veel käeliigutus, mis pioneerile palju meele tuletab.

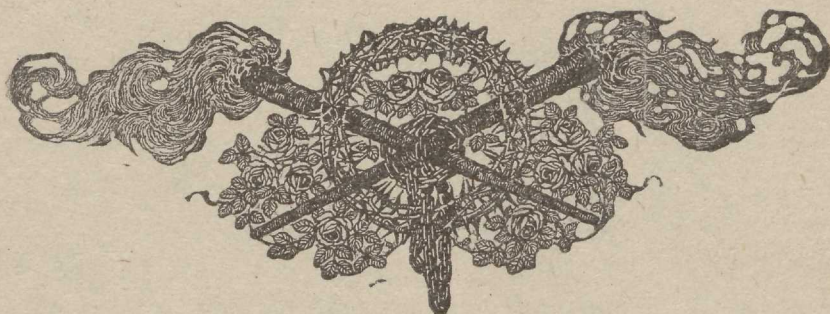
See on tervitus, mida parema käega teise pioneeri vastutulekul tehakse. Selle tervituse järele tunnevad pioneerid üksteist, kui nendel vormi ehk märki ei ole.

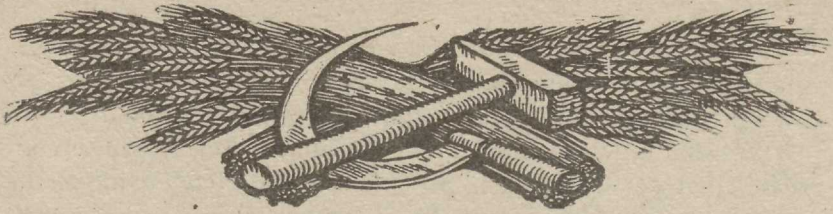
Tervitust avaldatakse niiviisi: kolm paremakäe keskmist sõrme tõstetakse püsti ja kaks äärmist (pakk ja väikesõrm) surutakse peopesasse.

Kolm püsti sõrme tuletavad kolme töotust ja kaks maha-
surutud — nõrgemate seltsimeeste aitamist meele.

Iga pioneer, kes töotuse annud, võib märki kanda.

See märk seisab koos punasest lipust, kui töörahva võit-
luse märgist ja sirbist, mille all tuli. See tuli tuletab pioneerile
meele püüdmist teaduse ja võitluse valgusele, peale selle tähendab ta kõigi pioneeride vennalikkku ühinemist, sest tuli tõmbab
oma heleda leegiga kõiki juure. Tule kohal hiilgab pealkiri:
„Ole valmis!“ Seda märki hoiab pioneer kui oma silmatera,
sest selles märgis sisaldub kogu pioneeride liikumise mõte.

VI. Noorte ja täiskaswanute- töö ja elu.

112. Sirp ja haamer.

Sirp ja haamer — see on ilus
Weneriigi wõidumärk.
Selle abil löödi puruks
Rahameeste lagund wärk.

Sirp ja haamer igal ajal
Meie elu edendab.
Nende abil ilma rajal
Rahwa elu uneks saab.

Sirp ja haamer — kuula sõber,
Kogu ilma toidawad:
Üks on põllumehe abi,
Teine tödlist awitab.

Sirp ja haamer — kui nad jääwad
Ühte kofku kindlaste,
Kõiges ilmas imet teewad,
Walmistawad rikkuse.

Sirp ja haamer — see on kindel —
Kogu ilma wapiks jääb,
See küll tõeste kangel jõul
Wana korra puruks lööb.¹

113. Spartaf.

Enam kui tuhande aasta eest oli jelles Euroopa osas, kus praegu Itaalia asub, wägew tolleaja ilmariik — Rooma wabariik.

Seal maal walitjesid rikkad-patrialased ja kurnasid waeleid-plebeisid. See fogu inimsoole häbistaw orjaste lestis mitusada aastat.

Sellest oli aga weel wähe. Kui Rooma sõjawäed-leegionid uusi maid wõitsid, heitsid nad nende maade elanikud, keda barbaarideks hüüti, orjusesse. Nad ei teinud neid ainult orjadeks, waid sundisid ta weel endi lõbuks ja rõhnutud plebeide troostiks määratumates tširkustes, kuhu kogus kümneid tuhandeid pealtwaatajaid, üksteisega elu ja surma peale wõitlema.

Neid taplusi nimetati gladiaatorite wõitlusteks.

Gladiaatorid, keda sumiti üksteisega wõitlema, olgugi et nad wennad olid, õppisid iseäralises koolis. Seal õpetati neid üksteist tappa, ja orjaperemehed teenisid oma orjade werega endale määratumad summad.

Kord, kui Roomas walitsejaks bli werejanuline konjul Sulla, sündis Rooma tširkuses üle sajatuhande pealtwaataja ees tähtis sündmus. See sündmus pani aluse fogu Rooma wabariiki ähwardawale sündmusele.

Kui gladiaatorid, keda oli kolmkümme, igast küljest wõitlusplatšile ilmusid ja werist wõitlust algasid, tõmbas kõikide tähelepanu endale üks gladiaatoritest. Ta oli kõige tugewama jõuga — julge ja mehine. Ta wõitles üksi kümnete vastu kui löwi. Ja jäi lõpuks üksi kõigist wõitlejatest, kuigi haawades, wõitjana järele.

Rahwahulk, olles üllatatud tema jõust ja julgusest, karjus: „Wabadust Spartakile!“ (Nii oli ta nimi).

Nähes rahwa soowi, pidi Sulla sellele alluma. Ta andis wahwale gladiaatorile wabaduse.

Kuid Spartak ei wõitnud wabadust selleks, et teda oma isiku kasuks tarwitada. Ta ei wõinud õnnelik olla sel ajal, kui wennad rikaste rõhumnise all ägasid ja üksteist petetud waeste ja werejanuliste patrialaste lõbuks tapsid.

Ta hakkas kõikide gladiaatorite wastuhakkamist wihatud Rooma vastu ette walmistama.

Nelja aasta jooksul käis ta gladiaatorite kunsti õpetajate nime all sõpradega ühest gladiaatorite koolist teise ja walmistas gladiaatorid otjastawale wõitlusele.

Nii wõis awalikuks tulla, ja siis ootas teda surm, aga ta ei kartnud seda.

Oli pime sügisene öö. Sadas hoowihma. Spartak ja ta sõber Odnomao hillsid suurte gladiaatorite kooli, kus umbes kümmetuhat gladiaatorit oli.

Neid terwitati rõõmuisjaga, kuid Spartak hoiatas oma sõpru, et linnas juba ülestõusmise ettevalmistustest teatakse ja seepärast on vaja rutata ning tafa tegutseda.

Kõik gladiaatorid olid juba ennem kümne kaupa rühmadesse jaotatud. Nüüd jäi ainult võitlusesse astude sõjariistade saamiseks, mida hoiti Rooma legionääride kaitse all ladudes.

Gladiaatorid olid paljaste kätega. Kuid neil oli usk oma asjasse, ja ei olnud muud valida, kas surma ehk vabadust.

Mad püüdsid teist, ja ei kartnud esimest.

Mad langesid sõjariistade laduvahtide kallale, kistsid nende käest tõrvalondid, valasid legionäärid petroleumiga üle ja pistsid põlema, ajades neid kabusirmus põgenema.

Uga linnapäälit wiis juba Rooma leegionid ülestõusjate vastu ja hakkas jõda.

Minult wiisjada gladiaatorit pääsesid linnast ja panid Spartaki juhatusse punase lipu ligidasele mäele.

Sellele mäele, mis kõigile gladiaatoritele ja orjadele pea pühaks sai, hakkasid sajad rõhutud ja kurnatud woolama. Mad tahtsid surra ehk võita.

Rooma sõjaväed liginesid taks torda mäele. Üksford löid gladiaatorid neid ülevalt kiwisid pildudes tagasi. Teineford piirasid nad legionäärid ümber ja löid neid puruks.

Kõik sõjakavalused tulid Spartakilt; üksi tema ei kaotanud pead, olles kindel usus oma võiduse ja seadis mehiseelt ja wiisalt oma salkasid kaitsevalmis. Ta kogus oma lipu alla tuhanded orjad, ta käis kiltmaadel ja täitis patrialasi hirmuga. Mad saatsid wälja oma paremad pealikud. Spartaki vastu saadeti paremad Rooma leegionid, kuid kõik see oli asjatu, — „barbaaride“ wabaduse tunne oli tugevam.

Kümme aastat wõitlesid Spartak ja ta sõbrad wägewa Roomaga, et raudrõngast wälja pääseda. Tuhanded gladiaatorid, kes wabadusele püüdsid, hukkusid, ilma et oma eesmärki ta toreduses näha.

Sajad langesid uuesti wangi, keda wigasjeks tehti.

Wiimaks lõpetas Room wabariigi põhjapoolsel rajal sõja ja tõi kõik oma wabaks saanud leegionid Spartaki vastu ja häwitas weristes lahingutes ta jõu.

Spartak ise sai lahingus ülejäulise waenlase vastu kangelase surma...

Peaegu kõik gladiaatorid langesid, sest üksi nende olemasolu ajas Rooma patrialastele hirmu peale.

Mii lõpetas oma elu suur orjade juht — Spartak.

Sellest on juba üle kahetuhanda aasta...

Nikkad ei armasta Spartakist kirjutada. Üheski ajaloo ei leia ei reakeski selle tähtsama wana-ajaloo kangelase üle.

See on seepärast, et võitlus, mida algas Spartak, kestab ka nüüd edasi, ainult wähe muutunud kujul.

Siis võitlesid orjad, keda võis müüa ja osta nagu asju. Nüüd võitlevad töölised, keda ka kapitalistid ostavad tööliseks ja müüvad wiletsusele, neid wabrikuteist wälja heites, mil aga tahawad.

Meil Wenemaal on töölised rikkaste ifke murdnud, nõukoguwõimu maksma pannud ja võitlewad ta lipu all kõitide waenlastega, kes kas jooksnud wäljamaale ja saawad seal pursuide walitsustelt toetust, ehk kes süia, Nõukogu-Wenemaal jäänud ja siin töölistel oma elu ülesehitamist takistawad.

Miks siis pioneerid Spartaki nime kannawad?

Seepärast, et Spartaki jälgedes käimine tähendab wõidelda oma ifade ja wendade-tööliste wõidu eest Wenemaal ja kogu ilmas!

Tema nime kandmine tähendab jeda, et ei millalgi ori olla, see tähendab wabadusele püüdmist.

Uga kas jeda ei püüa noored pioneerid?

Te teate juba ammu, et wõidelda ei ole kerge asi. Seda tundis teist igauks, kui te wend ehk ifa wäerinnale läks, ehk kui te ta wahwast langemisest sõnuni saite.

Et samuti wõidelda, kui võitlesid need kangelased, peawad pioneerid palju ette walmistama.

See ettewalmistamine sünnib noorte pioneeride salkades ja pärast kommunistlikus noorte ühingus.

Sinna astuja peab aga teadma, et Spartaki nime kandis ainult see, kes tõeliselt võitles tööliste wabastamise eest.

Nii nimetasid end spartaklasteks töölised-kommunistid, kes võitlesid Berliinis barrikaadidel, kui seal rewolutsioon lahti puhkes.

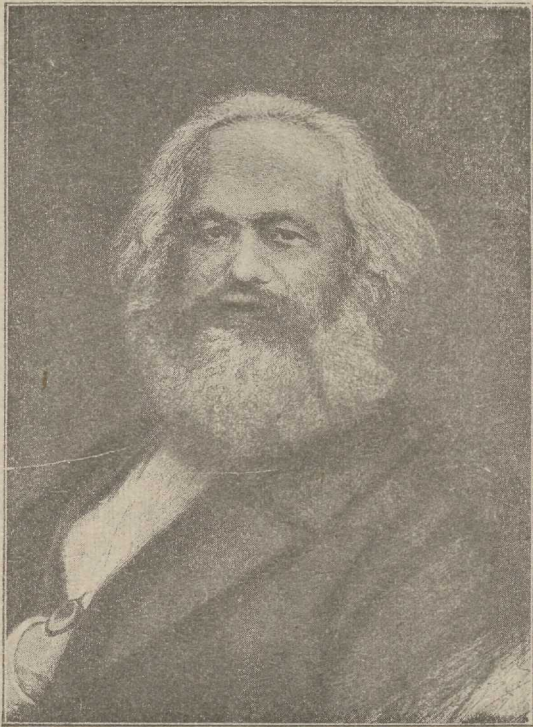
See nimi on kõigile wabaduse eest võitlejatele püha. See nimi ajab hirmule kõik kurnajad — rikkad!

Lapsed, kes tahawad Spartaki kuuljat nime kanda, peawad näitama oma elu ja wõitlusega, et nad tõepoolest „kõigi maade wäikeste spartaklaste“ nime wäärt on.

Et jirkus — kunstnikkide ja jõumeeste maadlemise etenduse koht. Wanas Roomas peeti seal gladiaatoride wõitlusi. Konsul — wõõra riigi esitaja; Wanas Roomas nimetati walitud riigipead konsuliks. Mõmata — millegagi inestama. Mõluma — alla heitma, kellegi wõimu all olema. Legionäär — Rooma sõjamees, soldat, leegioni liige. Senat — riigi nõukogu Roomas. Barrikaad — ajutine wõitluskindlustus, tehakse tõkkets waenlase vastu ja enda kaitsetks kääpärast olevatest asjadest, koludest, mööblist jne.

114. Kes wõitlejad ja wõitlewad nagu Spartak.

Karl Marx.

Sündis wiendal' mail 1818 aastal Saksamaal. Pühendas fogu oma elu tööliste elu ja wõitluse tundmaõppimisele ning juhatas tee kõigile rewolutsionääridele, mida mööda minnes kommunistidele jõuab.

Friedrich Engels.

Marxi jeltimees ja kaastööline, kirjutasid üheskoos palju raamatuid ning wõitlesid ka üheskoos. Engels täiendas ja laiendas Marxi õpetust.

Karl Liebknecht.

Saksa tööliste juht, Karl Liebknecht, tapeti töölisteklassi äraandjate poolt 1919 aastal 15. jaanuaril.

Ta oli kuulsa revolutsionaäri, Saksa sotsiaaldemokraatliku partei asutaja Willem Liebknechti poeg.

Sündis 1871 aastal ja oli oma poliitilise tegewuse algusest peale võitluse kõige ägedamas kohas. 1908 aastal mõisteti ta poolteiseks aastaks sõja ettevalmistamise vastu kihutus-töö tegemise eest kindlusesse wangi.

1912 aastal waliti ta riigipäewa jaadikuks. 1913 aastal paljastas Saksa Krupp'i suurte sõjariistade tehaste ettevalmistamise tööd. 1914 aastal mõisteti Saksa keisri teotamise eest wangi. Peale seda kuulus amnestia alla, millest ära ütles.

1914 aastal healetas mitmesaja riigipäewa liikme hulgas üksi sõja vastu, pärast mida ta sapöör-soldatina sõjaväljale jaadeti.

1916 aasta esimesel mail organiseeris sõja vastu meeleawalduse, mille eest sunnitööle mõisteti.

Ainult Saksa revolutsioonipäästis ta wangimaja müüridewahelt ja pandis ta Saksa tööliste revolutsioonilise liikumise etteotsja.

1919 aastal 15. jaanuaril tapšid Karl Liebknechti tööliste klassi waenlased.

Karl Liebknechti ei tunne üksi Saksumaa töölijed.

Ta nimi on kõige ilma töölistele kallis. Iseäranis tunneb teda tööliste noorsugu. Ta oli rahwuswahelise noorsoo liikumise waimustatud organijaator ja juht. Ta töötas noorsoo hulgas ja wõitles ühes temaga sõja vastu.

Tööliste noorsugu kannab oma mälestuses ta julget, otsekohest ja wahwat eeskujut ja ei unusta seda iialgi.

15. jaanuari päewa mälestab kogu ilma tööliste noorsugu.

Roosa Luxemburg.

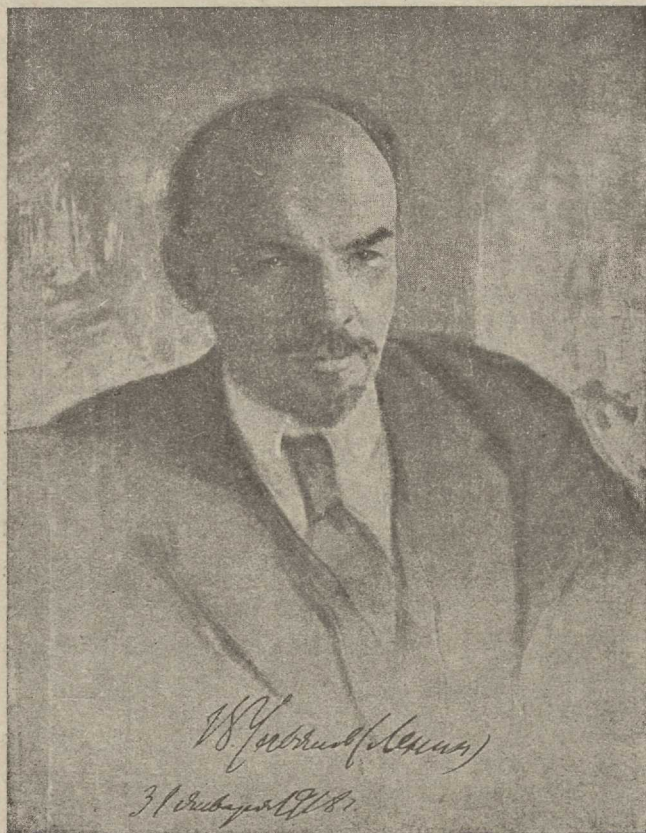
Roosa Luxemburg oli revolutsioonilises võitluses Karl Liebknechti ligem seltsiline. Ta andis nagu Liebknechti kogu oma elu tööliste kaitseks ja nende võitluse ettevalmistam-

mise tööle. Ta tapeti ühes Liebknechtiga 1919 aastal 15. jaanuaril.

Vladimir Lenin.

Vladimir Iljitš Lenin (Uljanov), geniaalne tööraha õpetaja, Venemaa Oktoobrirevolutsiooni ning kogu ilma tööraha juht, kogu oma eluaja tööraha teenistuses olnud ja ta eest mõeldnud.

Ta sündis 1870 aastal 10. aprillil Simbirskis rahva-
koolide direktori pojana, keda terve ringkond hästi tundis.

Pärast gümnaasiumi lõpetamist astus Kaasani ülikooli, sejt Moskvas ja Peterburis ei mõetud teda vastu. (Tjaar ka-

ristas ta wanemat wenda Aleksandrit, kes ta elu kallale tippus.) Kuid ta siin ei püüfinud seltsimees Lenin kauda. Ta heideti pea üliõpilaste revolutsioonilistest ringidest osavõtmiise pärast välja. Ta sõitis Peterburi ja astus „Tööliste klassi eest võitlemiise ühijusesse“.

Worsti arreteeritakse ta ja pannakse wangi, kust ta esimehese asumihele jaadetakse.

Seal kirjutab oma kirjatööd, mida paremateks revolutsioonivõitluse raamatuteks peetakse.

Peale asumist oli seltsimees Lenin sunnitud väljamaale sõitma. Seal andis ta rühma teiste revolutsionääridega ajakirja „Säde“ välja, kes Wene töölisti hakkas klassivõitlusele äratama.

1905 aastal oli Lenin Peterburis pöranda all. Alvalikult ta üles ei astunud, kuid juhtis fogu aeg Tööliste Saadikute Nõukogu tegemust.

Peale 1906 aasta algas raske aeg. Tjaristlik walitus, kes revolutsiooni oli lämmatanud, hakkas tööliste juhtidega kartmatult talitama.

Munult 1912 aastal, peale Leena mahalaskmisi, hakkas tööliste liikumine uue hooga kasvama. Ja jälle oli seltsimees Lenin juhtimas.

Sõja ajal, 1915 aastal, kutsuti Zimmerwaldis kõigi maade pahempoolsete sotsialistide nõupidamine kokku, kus seltsimees Lenin ette pani sõja wastu protesteerida ja võitlust algada.

1917 aasta märtsikuul tuli seltsimees Lenin Wenemaale ja hakkas Peterburi töölisti võimuvõtmiise wastu ette walmistama.

1917 aastal oli pööre, mis seltsimees Lenini Nõukogu-Wabariigi etteotsja pani. Kui Nõukogu-Wenemaa tugewamaks hakkas kasvama, tahtsid waenlased neid häwitada, kes nõukoguvõimu loid. Sotsialist-revolutsionäär Kaplan tungis seltsimees Lenini elu kallale ja haawas teda.

Seltsimees Lenin töötas ligi nelikümmend aastat tööliste klassi õnneks. Ta suri 21. jaanuaril 1924 a. Gorkis, Moskwa lähedal.

Kõik, iegi waenlased, inestawad ta terwe mõistuse, suure tahtejõu ja töowõime üle. Seepärast ei ole ühtki kohta ilmas, kus ta nime ei tunta, nime, mis ühedele nii kallid ja teistele nii kardetaw.

Leo Trotski.

Seltsimees Trotski on kuu tööraha heaks töötanud. Juba 1905 aastal oli ta üks filmapaistwamaist Peterburi nõukogu tegelastest, mille eest ta 3. detsembril kogu nõukogu arreteerimisel wangistati.

Ta saadeti sunniajumisele, kust ta ära põgenes ja wäljamaale läks. Seal tegi ta kuni 1917 aastani revolutsioonilist tööd ja tuli ühes Leniniga Wenemaale.

Oktoobripöörde ajal juhtis ta kogu sõjategewust. Esimeses Rahwafommisjaride Nõukogus oli ta wälis- ja sõjaasjade rahwafommisjariks. Seltsimees Trotski pidas fakslastega Brest-Litowskis läbirääkimisi ja tegi rahu, mis Nõukogu-Wenemaale puhkeaga andis. Samal ajal hakkas seltsimees Trotski punastwäge organiseerima.

Seltsimees Trotski on punasewäe, terwes ilmas kõige parema sõjawäe, tõsine looja ja ta juht.

Nüüd on seltsimees Trotski Rewolutsioonilise Sõjanõukogu esimees ja sõja-mereasjade rahwafommisjar.

Mihail Kalinin.

Peterburi metallitöoline ja talupoeg. Wana rewolutsionäär. Nüüd Ulewenemaalise Kesktäidesaatwa Komitee esimees, „Wenemaa wanem“.

Grigori Sinowjew.

Wana Wene rewolutsionäär. Töötas ühes Leniniga wälja- ja Wenemaal. Nüüd Kommunistliku Internatsionaali Täidesaatwa Komitee esimees.

Anatol Lunatšbarski.

Nõukogu-Wenemaa rahwahariduse rahwakommisjar. Wana revolutsionäär ja töörahwa haridustegelane.

Diktor Kingissepp.

Cesti töörahwa juht. Wana revolutsionäär. Oli Wenemaa töörahwa revolutsiooni ajal üks töörahwa wõimu loojadest Cestis. Kui töörahwa wõim kodanluse poolt kukutati, jäi seltsimees

Kingissepp Cestimaale töörahvast pörandaalt juhtima. Tapeti werejanulise Cesti kodanluse poolt 1922 aastal... Cesti kodanluse hirmuks nimetas Wenemaa nõukoguwalitsus Wene-Cesti piiriäärse linna Jamburi tema nimeliseks — Kingissepa linnaks.

115. Kes on noored kommunaarid ja mille eest nad võitlevad.

Wenemaal ei mõinud enne revolutsiooni suuri tööliste noorsoo organisatsioone olla: neid kuvas tsaarivalitsus kurjasti taga. Lääne-Euroopas hakkas noorsoo liikumine kaunis ammu arenema.

Enam kui neljakümne aasta eest tekkis esimene noorte organisatsioon. Selle aastajaja algul ei olnud aga enam ühtki maad, kus poleks „sotsialistlikku noorte ühingut“ leidunud.

1907 aastal peeti Saksamaal Stuttgardi linnas Karl Diebnechti juhatusel esimene rahvusvaheline sotsialistlike noorte ühingute kongress, kus kolmeteiskümmend maad oli esitatud. See esimene kongress töötas välja ühingute programmi ja asutas Noorte Internatsionaali. Kui sõda algas, hakkas osa noorte ühinguid ta vastu võitlema. See osa kogus 1915 aastal uuele kongressile, kus kümme maad oli esitatud. Noored revolutsionäärid olid kindlasti sõja vastu. Viimaks oli 1919 aastal Berliinis jälle noorte kongress, kus esitatud oli kaitsuda kahekümmend tuhat organiseeritud noort töölisi.

Siin asutati Kommunistlik Noorte Internatsionaal, kuhu kuulub ka Wenemaa Kommunistlik Noorte Ühing.

Meie noorteühingu ajalugu algab 1917 aasta 15. oktoobriist, kui ta Moskvas kümmetuhat noort töölisi ühitas sõjavastasele meeleavaldusele viis.

Oktoobripöördeist võttis noorsugu kõige elavamalt osa. Ta astus punajakaardi raskadesse ja võitles junkrute ja teiste revolutsiooni vaenlaste vastu.

1918 aasta sügisel oli esimene ülevenemaaline noorteühingute kongress. Sellel kongressil loodi Wenemaa Kommunistlik Noorte Ühing ja võeti vastu programm, kus noorsugu üles kutsuti võitlusele tööliste klassi üleilmse revolutsiooni ja kommunistliku partei eest.

Rodusõja jooksul on noorte ühing kümned tuhanded oma paremaid liikmeid frontidele võitlema saatnud. Sajad ja tuhanded tulid sealt wigastatult tagasi, sajad langesid vahvatena tööliste klassi eest. Kui sõda lõppes, asus noorte ühing rahulikule tööle. Ta kaitses tööliste noorsugu erasutuste kurnamise vastu,

ta hoolitseb selle eest, et noorte töölise töö oleks kaitstud ja et jeda tasutaks nagu täiskasvanud töölise töödki, et talle antaks paremad klubid, paremad koolid, et talle võimaldataks sporti ja lõbu. Kuid kõik noorsugu ei leia veel vabrikutes tööd, sest meie valmistus on veel nõrk, mispärast palju töötatöölisi on, iseäranis noorte hulgas.

Wenemaa Kommunistlik Noorte Ühing organiseerib töota noortele majasid, kus noored seni võivad õppida, kuni vabrikusse ehk tehasesse saavad. Kuski maal ei aidata nii töötatöölisi kui meil, ja selles abiandmises etendab suurt osa noorte ühing.

W. K. N. Ü. saadab nüüd oma paremaid liikmed koolidesse, töölise fakultetidesse ja kõrgematesse koolidesse, et neist arusaajaid töölisi punaseid inseneerisid, tehnikuid, sõjamehi ja õpetajaid teha.

W. K. N. Ü. organiseerib vabrik- ja tehastekooli, kus töölise riigile häid töölisi ette valmistatakse.

W. K. N. Ü. organiseerib noorte pioneeride ja noorte spartaklaste jalgu, et ühendada proletaarseid lapsi ja valmistada neid ette tulevasele võitlusele töölise huvide eest.

Kommunaar — kommunist, kommuna liige; noor kommunaar — Kommunistliku Noorte Ühingu liige. Sotsialist — inimene, kellel on püüdeks võidelda töörahva paremate elutingimuste ja inimliku õiguse eest. Kongress — saadikute kogu, kellel õigus on oma saatjate nimel küsimusi otsustada, mille alla kõik kongressil esitatud peavad paenutama. Programm — tegevuse kava, plaan. Noorte Internatsionaal — üleilmne noorte ühingute ühendus. Töölise fakultet — kool, kus koolieast väljasolevaid töölisi kõrgematesse koolidesse ette valmistatakse. Inseneer — eriliste teadmistega ehitusmeister, kes masinaid ja teisi keerulisi tööriistu valmistab ja niisuguseid töösid juhatab, us suuri teadmisi tarvis läheb. Spartaklane — Spartaki nimeliste noorte pioneeride jalgade liikmed. Organisator — organisatsiooni töö korraldaja.

116. Öpipoiss.

„Juss, Juss, aja püksid jalga! Kell juba pool kuus,“ hüüab ema.

Juss ajab silmad lahti, kuid uuesti vajuvad need kinni.

„Tõuse!“ hüüab ema teist korda, „saad jälle meistri käest söimata, kui hiljaks jääd.“

Juss liigutab end ja kaebab:

„Kõik kondid ja sooned valutavad... ei tea, kas veninud või mis!“

Ta pilk libiseb tahmaselt laelt katkenud tapeetidele ja jääb peatama kasukale ema seljas. Tuba külm. Ei tahaks õlanukkigi teki alt pista. Magaks kord kella kaheksani?

„Vaeneke, kui lahja ja kondine sa oled ja mõne päeva pärast saad kaheteistkümne-aastaseks! Säh, võta ja söö!“ sõnab ema kaastundlikult.

Juss pistab rutuga mõne leivaraasu suhu, rüütab tulist teed, kahmab lapitud jope ja viskab varvast, et mitte hiljaks jääda.

Juss jookseb, punase räti sees leivatükk kaenlas. Aga pärale jõudes näeb ta, et meister-peremees töölistega juba kohal ja ust lahti keerab. Juss tahab teretada, aga heal kuivab kurku.

„Ku-radi jõmpsikas, kas see on tulemise aeg!“ — põrutab meister.

Juss lööb silmad maha ja mõtleb endamisi:

„Oleks pidanud tõusma, kui ema esimest korda hüüdis...“

„Mis sa põrnitsed seal, kui härg uut laudaust! Tõmba parem uks lahti!“ jätkab meister tõrelemist.

Juss paneb käed mehaaniliselt ukse külge ja avab selle. Viskab jope seljast ja asub ääsi juure tuld tegema.

Aga, oh häda! Laastud pole hästi kuivanud, ei võta tuld külge.

„Mis sa, raisk, seal magad, kas said kodu vähe püherdada!“ kõlab meistritl.

Jussi aitab vanem tööline hädast.

„Aitab vahtimisest, tõmba lõõtsa!“ kostab uus komando.

Juss haarab hooratta vändast kinni, väntab ja väntab. Küll parema, küll pahema käega, küll mõlemate kätega korruga. Keha lookas kui vibupüss.

Ja nii see läheb tundide kaupa.

„Aitab seekord!“ hõikab meister. Tõmba vammus selga, lähme raua järele.“

Ja Juss sammub nõtkuvad raudlatid õlal keset uulitsat, uhketes riietes härradest ja daamedest mööda, kes naerdes tui-kuvat poisikest vaatavad. Vabrikuviled hüüavad lõunale. Ikka sammub Juss kui joobnud, tuikudes ja komistades.

Töökojasse jõudes on ta väsimus nii suur, et süüa ei tahagi. Meister tuleb, sepad hakkavad liikuma, olgugi, et lõunatund pole veel möödas.

Sepp tõmbab kuumat raua tulest. Kõlavad vasara löögid ja lendavad sädemed. Juss jätab väntamise seisma, kohendab tuld ja mõtleb:

„Kui kena oleks tööd teha, kui meister ei sõimaks ja nõnda hullusti taga ei ajaks. Ta tõmbaks lõõtsa, lööks ise kas või puudase vasaraga rauale pihta, nõnda et isegi sepp oma pea kõrvale pööraks sädemete eest. Hoopide all paenduks teras sahaninadeks, mis tuhandeid inimeselapsi toidaks. Laseks ema hommikuti hea kanika leiba rätisse mähkida ja paksult võid peale määrida ning jatkuks leiba veel vähematelegi jõngermanidele kodus...“

„Väike eesel, mis sa vahid!“ — käsutab sepp.

Noored kõhnad sõrmed haaravad kõigest jõust pihtide varrest kinni. Küll põrutab pagan sõrmi, aga healt teha ei või. Pealelööja virutab vasaraga viltu. Kätest käib valus surin läbi. Pihid lendavad põrandale.

„Kuradi poiss on küll see! Ei sellest seppa saa!“ — prabab meister.

Juss asub uusti ääsi juure, kühveldab süsi ja väntab nõnda, et otsaesine tilgub kui jääpurikas kevadises päikeses. Õhtu ei jõua ega jõua, aga — millal jõuavad need neli õpeaastat mööda? Siiski hea oleks süüa lõunaleib ja silk.

Kostavad vabrikuviled. Õhtule!

Mõne aja pärast sõnab sepp:

„Täna rutulisi töid, tuleb kella kuueni teha.“

Juss muudkui vändaku, hoidku pihtisid kinni ja löögu kuumale rauale. Suu tilgub vett leiva ja silgu järele.

Koju jõudes on Juss surmani väsinud ja tüdinud. Mitte käsi ega nägugi ei tahaks peseda.

Meister — tööjuhataja vabrikus. Tapeet — eriline paks paber, millega tubade seinad üle kleebitakse. Viskab varvast — kuhugi ruttu minema. Mehaaniline — harjunud viisi järele, elutult. Hooratas — jõuratas masinate juures. Ääs — sepakolle, kus rauda tuliseks aetakse.

117. Noor sepp.

Ei haamert tõstmast kunagi ei väsi,
Sest tema püüd on töö, suur võimas töö...
Ta raiub visalt, kas või läbi õõ,
Ja otsustavaid lööke taob ta käsi.

Küll noore päeva kumas hiilgav asi,
Mis meister vilund käega valmistab,
Kord sepa vaeva väärtust avaldab.
Ei katke ta, ei karda roostetusi.

Noor sepp kord viimset hoopu tahab anda,
Las' olla teras kõvem tulikivist! —
Küll vilja võrsub ikka külvist vist...

Nii lõhub vangistava viletsuse
Ja tulevikus julgest' juhhib ise
Ta oma elu noore vaba randa.

118. Mul ei ole waestemaja.

Libofchi wabriku kontoris jäid kõik korraga wait: peremees sõitis. Kirjutajad, kontoristid, arwepidajad kumardasid oma paberite üle ja tardusid. Uksehoidja awas ukseid pärini ja kumardas sügawasti peremehele. Waewalt oli Libofch üle läwe astunud, kui talle wanaeit wastu jookkis.

— Nuline härra, — algas ta, — wõtke minu Widri ikka tööle!

Libofch ajas pea selga, jäi minutiks seisatama ja heitis küsiwa pilgu teenijatele:

— Mis asi see siis nüüd on?

Wanem kontoriteenija luges peremehe mõtteid punktipealselt:

— See on Widri Kruusi ema; ta töötas meie juures ja sattus wallatuse pärast kättpidi masina alla.

— Tõesti? — ütles peremees waljusti.

— Saatsime haigemajasse, — jatkas wabandades kontoriteenija — wanaeit palub nüüd teda tagasi wõtta.

Wanaeit wõpatas nende sõnade juures: kodus on tal weel üks laps, äärmine puudus, ei ole jõudu nälja ja külma wõidelda.

Nuline härra, — algas ta uuesti, ärge tõugake waestlast ära!...

Ega mulle santisid waja ole, mul pole waestemaja! — katkestas wihahelt ta juttu Libofch.

— Armas isake, ta kaotas ju teil wabrikus kae.

— Meed sõnad ajasid peremehe marru.

— Mi-is? — küsis ta uksehoidja poole pöördudes.

— Wälja, niisugune, filmapilt koristage ta, ja et ta jalga enam siia ei tõsta!

— Nuline härra...

— Mine — mine, — urijeb uksehoidja ja kui wanaeit juba trepil oli, lihas ta weel juure:

— Rääkisin sulle, ära tule: kas temal on südant rinnus. Mine, mine aga pealegi!

Uks käis kinni. Ema ei suutnud paigasiti liikuda, ta kõrwal seisis kümne-aastane poisike Widri. Ta on kõigest kümne aastane, kuid mõtted ei ole tal ammugi enam lapselised: puudus, häda ja nalg on ta enneaegu täiealijeks teinud. Ta jurus end ema wastu ja ütles tujase healega:

— Emake, kallid, ära nuta; ma hakkän sinuga uuesti pesu pesemas käima, hakkän härrastele jälle wett kandma ja teemasinaid puhastama.

Nende sõnade juures ei suutnud ema end enam pidada: piisavad weeresid kui rahe terad uulitsa tolmusse.

Kuidas sa pojaene veel wett kannad, näe käsi ripneb kui tom-
bukene.

— Pole wiga emake, ma kannan pahema kaega, ma aitan siind...

W a e s t e m a j a — majad kodanlusmaades, kus waeleid, s. o. rautasid ja teisel wiisil töböuetus jäänud inimesi riigi ehk omawalitjuse ajutuste fulul älewal peetakse. Gestis on näit. walla waeistemajad. K o n t o r — ruum, kus wabriku ehk asutuse arwepidamine juunib. K o n t o r i s t — kontoriteenija. W ö p a t a s — wärikses, häkiliisest walust ehk pistest.

119. Mõisniku käpa all.

„Uusi ahteid maha! Ärge varastage mõisahärra ööd, nagu te ta päewi varastate! Kes teid toidab, kui te mõisnikku ei toida!“

Ta polegi nii kuri, see laia lõuaga, tugeva, jändriku kehaga must vanamees seal tahmase ukse kõrwal tolmupilwes; ta pragab ja kirub ainult wiisi pärast ja ka seepärast, et ta muud abinõu ei tunne, et neid wenivaid, lossilangenud tondikujusid seal põhkude sees vähegi elustada, ning lõpuks seepärast, et temalt walju vastutamist nõutakse, kui töö mitte õigeks ajaks tehtud ei saa. Ja kuna ta kärgib ja paugub, tuksub ta laia suu ümber vahel sala naeratamine, mis pikkamisi ta lagedat lõuga mööda alla tihedasse habemesse poeb, habemesse, mis nagu wldist võru ta kurgualust ja poolt kaela ümbritseb. Ei Vidiste-Mart, mõisa rehepapp, polegi nii kuri, kui ta suuga püüab olla ja et kõik rehelised seda teavad, laseks nad teda rahuga pragada, kui mitte kilter kepiga ka rehes ei seisaks, ja kui see pikk, kondine, jutukehv pilwetõukaja alati tujus ei oleks, et ta suu asemel ikka keppi tarvitab, millel selgem keel on, kui Rehe-Mardi sõimurikkal suul.

Varsti on uued ahteladed maas, pindad võetakse varnast, paarid heidavad kokku ja edasi läheb öösine töötants üle sahi-sewa wilja, läbi paksu, halli tolmu, ning pillimänguks on jälle pintade igavene ja kõigile tuttav kilk-kõlk! kilk-kõlk! kilk-kõlk!

Rehepapid teavad palju tontidest jutustada. Öösised varjud petavad nende silmi, öösised healed nende kõrvu. Öö peidab

oma musta tiiva all palju saladuslikke viirastusi. Unine poolmagav silm võiks tervet pilti, mida rehealune praegu pakub, suureks viirastuseks pidada. Tõmmhall kuni süsimust on terve ruum. Rasvaküünlad tahmastes oma kurva kollase helgiga on tontide silmad. Kiired, mis neist suure vaevaga läbi tolmuse ruumi poevad, kahvatavad eemal ikka enam ja enam surnukarvalisteks. Pikad, laisad varjud roomavad üle põranda, ronivad seinu mööda üles, tõstavad oma hiiglapaid sarikateni. Väljas hulub sügisene tuul, nagu tahaks ta terve maailma valu ja vilestust ühises vägevas nutulaulus, suures, maailma ääreni kostvas ahastusekisas kuuldavale tuua. Reheväravad nuuksuvad, katus ägab ja hoigab, pilved aga puistavad pisaraid alla — ojadena, nagu tahaksid nad uputuse läbi kõike kinni matta, mis alt mustavast sügavusest nutu ja kaebe kujul kerkib, ilmaruumi jumalikkude rahu ja vaikust rikub.

Kari tontisid, vaimusid, kooljaid, mis seal tuhmi tolmupilve sees, nelja tahmast mustava seina vahel liigub; neil ei ole silmi, neil pole suud, nina ega kõrvu; neil pole ka aju enam, mis mõtleks. Nad on tööriistad, nagu need kaks kokkuseotud puud nende käes, mida nad pindaks kutsuvad. Pint ja Mihkel — Mihkel ja pint; Liisu ja pint — pint ja Liisu — kõik üks, ütles kuidas tahad! Tummad mõlemad, kurdid mõlemad, tundmusetad mõlemad. Ühel pole rohkem soovisid kui teisel, ühel pole rohkem nälga ja janu kui teisel. Sest nälja ja janu tundmiseks on tundmust vaja, pindal aga tundmust ei ole ja Mikklil ja Liisal ka mitte.

Neljas rehi nädalas! Nelja rehe vahel üks öö puhkamist. Kaks päeva ja kaks ööd järjestikku rasket tööd, siis üks öö magamist, ja jälle kaks päeva ja kaks ööd järjestikku rasket tööd! Ning leivakotis haganane leib!

Kilk-kõlk! Kilk-kõlk! Juba hakkavad löögid oma heledat kõla kaotama, juba käib mõni pindapaar patsudes ja matsudes maha. Mõni toetab, kui lade läbi löödud, seljaga vastu rehe-seina ja jääb sinna kui puutomp seisma. Ükski ei lausu enam teisele sõna, ükski ei vaata enam teise peale, nad ei näe enam üksteise nägusid, ei tunne enam üksteise kogusid, nad aimavad ainult, et nende ümber inimesed liiguvad ja et nad ka ise liiguvad. Kõik on nagu paksu, läbitungimatu udu sees, heled kajavad neile nagu kaugelt, kaugelt metsa või mere tagant kõrvu. Mõne silmad on täiesti kinni, nad liiguvad ainult keha-

lise tunde järele; teised vahivad klaasiste tardunud pilkudega oma ette maha.

Kaks noort ja nõrka, poiss ja tüdruk, üks ühest, teine teisest ladest, on ahte pööramise ajal salaja pimedasse nurka istunud. Kilter, kes ise ka unega meeleheitlikku võitlust peab, lööb silmad lahti, vahib valjusti ringi, näeb teist laisklejat, läheb talle varvastel ja tõmbab poisile hea vopsu mööda selga. Magaja ärkab üles, aga ta nägu ei avalda mingit valutundmust, ta ei saa arugi, mis sündinud ja tahab uuesti norgu lasta. Alles teine ja kolmas hoop ajavad ta jalule. Tüdruk on terasem ja õrnem: ta suust libiseb esimesel hoobil väike „ai!“ ja enne kui järgmine maha sajab, on ta juba töö juures.

Sõimu ja kepi varal aetakse elusatele ja eluta tööriistadele uut jõudu tardunud liigetesse. Jälle, tõusevad ja vajuvad käed, jälle kõlksuvad ja matsuvad pindad, jälle sahisevad õled, jälle soriseb vili savist põrandale, kena kuldne vili, millest mõisas nii peenikest valget püüli, nii puhast, magusat leiba tehakse, leiba, milles haganaraasu ega kliipõrmu ei ole.

Kui päikesetera taeva serval sätendades põlema lööb — vihm on üle läinud — on rehi pekstud — neljas sel nädalal, juba nii mitmes sügise jooksul.

Kuidas? Kas neil heameel pole, et töö tehtud? Kas neil, ainust sädetki sellest elustavast, õnnestavast tundmusest rinnas ei tärka, mida inimene lõpulejõdnud ja kordaläinud töö järele maitseb? Oh ei! Nad magavad püsti jalgadel ja ei tunne seepärast midagi. Ning teiseks pole nende töö veel ammugi lõpul. Nende töö algab alles! See siretav tulekuul seal hallil taeva serval, mille kuldsed kiired praegu unest ärkavad, karastatud loodust suudlevad, see on neile öösistele töötontidele kohutavaks märgutuleks, et neid uus, niisama ränk tööjärg ootab. Veel kaks-teistkümmend tundi tööd, sõim, keppi, haganast leiba, unega heitlemist — siis alles tuleb puhkeaeg, kallid, magus laupäeva õhtu...

A he, ahte — reheparsile kuivama topitud, ahitud kõrsvili. Jõondsik — jäme, tüse; kõver, oksane. Tont — kurivaim, peletis, koletis, viirastus. Põhk — peeneks tambitud õled. Võru — ring, metallist ehk puust, näit, käevõru. Rehepapp — rehe järelevaataja mõisas. Kilter — alamkubjas, töölevaataja. Pilvetõukaja — pikakasvuga inimene. Ahtela de — parsilt võetud viljakotid. Pint — rehepeksmise riista (varda, koodi)

nui. Sarikad — katusepalgid. Koolja — surija. Tumm — keeletu, kes kõnelda ei saa. Haganane leib — mida küpsetatakse haganatega segatud jahust. Tarduma — kõvaks, elutuks muutuma. Kliid — vilja koored. Ränk — raske, ülejõu käiv.

120. Muinasjutt.

Mitte ammu tegi üks Ameerika trüü oma tehastes väga huvitava katse. Ta lastis oma töölised lahti ja pani nende asemele harilikud ahvid. Seejuures pidasid kapitalistid silmas seda, et ahvid võivad mehaanilisi käeliigutusi inimestest mitte halvemini teha, mispärast nad odavam töbjõud on, ja lõpuks, ahvide poolt ei ähwarda üalgi organisatsioonide loomise hädad.

Aga katse läks tõesti nurja; ahvid tegid tööd punktipealt niipalju, kui suur oli nendele päewas antava toidu väärtus. Teiselt wandusid nad juba esimesel päewal ükssteisele truudust, solidaarjust ja wastastikk toetust. Võpuks, ja kolmandaks, hakkasid nad igale katsele neid kurnata, piinata ehk urgitsemistega taga kiusata, nii üksmeelselt ja koondatult vastu, et järelewaatajatel mitte ükskord ei tulnud end jooksjuga päästa. Wähe sellest, juba teisel päewal läks asi ahvide üleüldise streigini, kui kahelt ahwilt nõuti, et nad ühe tunni päewas tööd üle aja teeks, s. o. üheksa tundi.

Lühidalt öeldes, trüü ütles omaist lepingust ahwitauplejaga lahti, ja lühikese aja järele seisid masinate juures jälle inimesed. Ja kõik läks hästi. Inimesed lasid end kurnata, tegid nelikorda enam tööd kui nende wilets toit wäärt oli, nende hulgas ei olnud üksmeelt ja kui keegi ütles kutsus jõulisele wõitlusele, siis lasti ta kui mäsaja lahti.

Trüü muretses uued piitsad, sest endised wiskasid ahvid juba esimesel päewal tulle.

Trüü — wabrikomanikkude ühjus. Tehas — wabrik, töödoda. Kapitalist — rikas, suure waranduse omanik. Solidaarjus — üksmeel, ühistunne. Urgitjema — salaja wälja nuhkida, kallale pippuma.

121. Töölise päewaraamatust.

... Mäletan, et seisin tööpingi juures, kui mu taga löikav üliinimlik karjatus kuuldus. Ma vaatasin kiiresti taha ja oleks peaaegu ise karjatanud. Kolm sammu minust eemal lamas suur, tugev habemega inimene ja vintskles valu käes. Lühikesest käejäänusest purtskas soe veri. Selle inimese veri jooksis ka seismajäänud masina hammastelt. Tööpingi all lamas ärakistud käsi, surnud sinetava käerandmega.

Meil oli veel meeles põlenud varaja kaju ja kõikide närvide olid pingul. Kui töötoas töölise kisa kuuldus, pistsid inimesed koledas segaduses uksest välja. Õnnetuse kohale kogus ülemus: meister ja kõik vanemad.

— Ise süüdi: tarvis ette vaadata. Selleks ju silmad on... — väristas meister rääkida, ilma et veel teadnud oleks, milles asi seisab ja kuidas kõik sündis.

— Ta andis mulle lõikrauda, jutustas treial, — ulatas mulle käe... Aga kuidas ta käsi tööpingi hammastesse sattus, seda ma ei märganud. Arvatavasti jäi särkipidi.

— Ma ju ütlesin: ise süüdi. Kõik nad, need hallid kuradid, on ettevaatamatud. Hei, lapsed, viige ta laatsaretti. Ma teatan velskerile, — lisas meister juure.

Õnnetu tõsteti üles ja viidi töötoast välja. Karjumised ja hoiged jäid järele. Aga sinna kohta, kuhu kukkus mustatööline, jäi läikiv verelõik.

Keegi kumardas, ronis tööpingi alla ja tõi ärakistud käe välja, millel sinise särgi tükid ripnesid. Selle näol, kes seda tegi, oli koleduse ja vastikuse tunne. Ja kui ta töötoast kätt välja viis, taarus ta jalgel.

— Ise süüdi... Silmad selleks antud, et nendega vaadata, — kordas vist juba kümnendat korda meister, kel nähtavasti südame-tunnistus kohal ei olnud.

— Ei, vabandage, ta ei ole süüdi, — hakkas Arsenei Globov ootamatult vastu ja ta pruunid silmad välkusid kui piksenooled.

Meister taganes imestusest isegi sammu tagasi ja puuris oma kalasilmadega Globovi. Ta oli ennekuulmatu häbematuses nii üllatatud, et ei teadnud esimesel silmapilgul mis ütelda. Sel ajal veel töölised ei kõnelenud ja kandsid kõiki liigategemisi nurinata.

— Aga kes siis sinu arvates süüdi on? — küsis meister, suure vaevaga sõnu välja üteldes.

Oli näha, et meistrit viha lämmatas ja ta rasvane kukal muutus järjesti punasemaks.

Tehas on süüdi, vastas Globov, silmitsedes meistri ümargust, pudelisarnast nägu.

— Mispärast tehas? — küsis peaaegu sosinal meister ja astus sammu edasi.

— Seepärast on tehas süüdi, et kaitset masinate ees ei ole. Tehas ei hinda inimese elu sugugi. Täna neelasite kaks inimest ja ei lämbunud kummagistki. Olge te kolmkorda neetud!

Ma ei tunnud Globovi ära: ta oli täiesti ümber muutunud. Pikk, sirge, ja kõrgele tõstetud saag käes, ta kõneles valju ja heliseva healega.

— Te — orjaperemehed! Teil on südametunnistus ja haleduse tunne surnud. Meie töölised loome teile teie täissöönud elu, meie rikastame teid, meie taome oma kätega teile õnne ja

rõõmu, mis te meilt täiesti röövite ja meile ainult häda, puudust ja vigastusi jätate. Aga oodake, tuleb päev ja...

— Küllalt! — kisendas meister kõigest jõust. — Küllalt, mässaja!... Ma sulle hallile kuradile näitan... Marss kontorisse lõpuarve järele!... Anna tööristad käest.

Meister trampis jalgadega, sõimas pahade sõnadega, veri oli tal näkku tõusnud. Ma olin kindel, et selle väikesele lihavale inimesele langetõbi tuleb.

Poole tunni pärast ei olnud Globovi enam tehases. Meie töötoa üheksasajast inimesest keegi sõnakestki sel juhtumisel ei öelnud, Orjahirm needis suud ja kõik vaikisid...

Valaja — vabrikutööline, kes sulatatud rauast asju valab.
Võristama — kiiresti rääkima. Laatsarett — haigemaja.
Velsker — arsti abiline. Taaruma — kõikumata, raskesti tui-
kuma. Lõpuarve — viimane arve.

Tööline, pärast lõpuarvet.

122. Vabrikus.

Metallidekõlin... Raske masinatemürin...
Õhus alaliselt venib ja keerleb suitsupilv...
Sinna mustavasse suitsusse päikene sureb,
Sinna varju kaob loodusest lõbutsev ilm.

Metallidekõlin... Raske masinatemürin...
Ja tumedusest paistavad inimeste read.
Nad hommikust õhtuni alaliselt küürus,
Nii töötavad, taovad, neil higistavad pead.

Metallidekõlin... Raske masinatemürin...
Paljudel nõrkema kipub ju jõud —
Piikisid, odasid, ahelaid tagudes —
Endi rindele, kätele, jalgele.

Metallidekõlin... Raske masinatemürin...
Õhus salaliselt venib ja keerleb suitsupilv.
Sinna, mustavasse suitsusse päikene sureb,
Sinna varju kaob loodusest lõbutsev ilm...

123. Ühesjas jaanuar.

Külmi talvehommi. Peterburi tööliste linnajagudest liikus määratu rahvahulk kesklinna poole. Rahvahulga eel kanti tsaari pilti ja pühakujusid; järele läksid tööliised: mehed, naised ja lapsed puhkepäeva riides. Kuhu nad läksid? Mida otsima?

Mäljast piinatutena ja puudusest tagaäetutena otsustasid nad tsaarilt abi ja kaitset paluma minna ülbete rikaste ja poliitseinikkude vastu.

Omas palves tsaarile kirjutasid nad järgmist:

„Keiser, meie, tööliised, meie lapsed, naised ja abitud wanastejed — meie wanemad tulime sinu juure, keiser, õigust ja kaitset otsima.

Meie oleme kerjusteks muutunud, meid rõhutatse, foormatasse ülejõu töödega, meie üle hirvitatasse, meid ei peeta inimesteks, meiega käiatse kui orjadega ümber, kes peavad end oma saatuse alla heitma ja vaikima. Me oleme kannatanud, kuid meid liikatasse ikka enam kerjustesse, õigusetusesse ja harimatutesse. Meid kägistab despotism ja omavoli; me lämbumel kannatus on ääreni täis; meile on see filmapill kätte jõudnud, kus parem surra, kui väljakannatamatu piinas elada.“

Rahvahulk ligines talwepaleele; seda kogu armati kahesaja tuhande tööliste peale. Mindi waiksesti, ilma lauludeta ja punaste lippudeta... Mindi paluma...

Rorraga kõlas kuskilt kogupauk.

Rahvahulga esimestes ridades sündis segadus: armati, et mingisugune efektus; mindi edasi; jälle kogupauk... ees tulid fasaad paljaste mööfadega nähtawale, aga rahwahulgas kostsid fisahealed... keegi kuffus läbilastud rinnaga maha... rahvahulk jäi seisma. „Kas tõesti tsaari juure ei lasta, kas tõesti tuld antakse“ — kuuldus rahwahulgas...

Politsei aga ei tuffunud; kogupauk kõlas kogupaugu järele ja künned, sajad süütud inimesed langesid weristatult maha, aimult selle eest, et neil ei olnud julgust tsaarilt hirmsa surwe fergendust nõuda, waid paluda... Rahvahulk läks arust ära...

Kõik pihtsid ülepeakaela jooksuma; kaugemale sellest toledusest ja wereft, mida walasid tsaari timukad.

Rahulik rongikäik oli tsaari sõjawägede poolt „wõidurikalt“ purustatud...

Ühel päewal, werisel pühapäewal — üheksandal jaanuaril — sai wiistuhat inimest haawata ja tuhat kaksjada kuusteistkümmend surma.

Nii sai tsaar töölistega toime.

Sellest päewast peale oli töölistele selge, et kuni tsaar on, ta alati pursuide poolt on ja töölistel ei wõi enne hea olla, kuni tsaar minema ei ole aetud.

Kümne kuu pärast kuulutati üle Wenemaa üldine streik wälja ja tsaar pidi järele andma.

Ta andis paberil töörahwa rahustamiseks sõna-, koosolekujne. wabaduse, kuid pärast pettis. Töölijed ei olnud siis weel küllalt organiseeritud ja pidid kaotama. Minult Moskwas oli detsembrikuul suur ülestõusmine, mis meestel tööliste werde uputati.

Ülbe — förf, uhfe, upjafas. Despotism - hirmuwalitus. Talwepalee — määratu maja Peterburis, kus tsaar talwel oma perekonnaga elas. K a s a k a s — üks osa Wenemaa elanikkudest, kellele tsaar andis iääralised õigused, mille eest nad truult teda teenisid. P u r s u i — kodanlane, töörahwa waewast elaja. Ü l e s t õ u s m i n e — jõuga wastuhakkamine.

124. Detsembrikuu ülestõusmine.

„Elagu üldine streik ja sõjariistus ülestõusmine! Elagu armutu võitlus, armutu võitlus kuritegelise valitsusega!“ Nii lõppes üleskutse, mida Moskva Tööliste Saadikute Nõukogu tuhat üheksasada viiendal aastal, kuuendal detsembril välja andis.

Vastuseks sellele kuulutas valitsus Moskvas kaheksandal detsembril piiramise seisukorra välja.

Hiigla-miitingu ajal „Akvaariumi“ teatri ruumides piiras politsei teatrimaja ümber.

Miiting aeti laiali ja kasakad peksid sõjariistuta inimesi, keda teatrist uulitsale aeti.

Siis tulid Punase-Presnja linnaosa töölised sõjariistus uulitsatele ja hakkasid barrikaadiseid ehitama... Üheksandal detsembril oli kogu Presnja barrikaadiseid täis.

Päeval ja ööl käisid tööliste väeosad revolvrите ja püssidega (sõjariistu oli vähe) uulitsaid mööda, oodates iga minut vaenlase kallaletungimist.

Soldatid ajavad õhtuse miitingu laiali... „Vennad ärge puutuge meid, meie oleme teie poolt,“ palub rahvahulk. Soldatid sõidavad mööda. Siis sõidavad kasakad ja hakkavad sõjariistuta rahvahulka laskma. Tööliste salk vastab tulega.

Kolmeteistkümne liikmeline salk paneb neli tundi viiesajale kasakale vastu, kellel kolm suurtükki ja kaks kuulipildujat tarvitada.

Nii võitlesid töölised vabaduse eest!

Aga tsaarivalitsus kutsus Peterburist sõjaväge ja hakkas Presnja tööliste linnajaguseid pommitama. Kahekümmel esimesel detsembril oli vastuhakkamine purustatud... Tuhanded surnud, sajad purustatud majad, tuhanded vaesedlapsed jäid sündmusest tunnismärgina järele. Tuhat üheksasaja viienda aasta revolutsioon oli lämmatatud.

Piiramise seisukord — sõja ajal, kui suur vaenlaste kartus on, kuulutatakse iseäralised valjud seadused selleks ajaks välja. Miiting — kõnekoosolek, kus hulk kõnelejaid üles astub. Pommitama — suurtükkidest laskma, pomme heitma.

125. On jõudnud aeg.

Las' hulgu ja vingu veel aegade möll
Ja kohada sündmused elujões.
Las' praksi veel püssid ja töötada völl;
Uus töö, uus elu meil seisab veel ees.

On hävinud palju, mis väärtuslik, hea
Ses verises võitluses ägedas.
On hukkunud mõnigi andekas pea
Võitlusvälja mõõkhoopides sagedas.

Seepärast nüüd võitluse uuel teel,
Teid, noored, me kutsume üles.
Las' lehvida punased lipud me eel,
Ja hõljuda aegade süles.

Küll paiskavad suured sündmuste lained
Ka meidki siia-sinna.
Kuid siht meil selge, pilgudki kained.
Me võidame päikeselinna.

Siis edasi, edasi võitluse teel
Me noored, kel soontes veel rammu.
Las' lehvida punased lipud me eel,
Et teelt ei väärataks sammu!

Hukkunud — hukka saanud, läinud. Andekas —
anderikas. Vääratama — paigast kõrvale minema.

126. Leena päevad.

Tuhat üheksajada kaheteistkümnendal aastal oli sündmus,
mis fogu Wenemaa tööliised liituma pani ja töörahva uuele
võitluselisele viis.

Rauges Siberi taigas, kakstuhat wersta raudteest, Leena
kullakaewanduses, nõudsid tööliised väljakannatamatute elutingi-
muste parandamist ja seadsid kolmeteistkümmend nõudmist üles.
See oli tuhat üheksajada kaheteistkümnenda aasta weebruarikuul.

Nad nõudsid ühe-kolmandiku võrra tööpalga suurendamist,
kahetunnilist tööpäeva ja kahelikümne seitse inimese — kurna-

jate, kõigi tööliste poolt vihatud käsifute tagandamist kullakaewanduse walitsusest.

Kullakaewanduse walitus wenitas läbirääkimisi ja tellis sel ajal Irkutskist sõjawäge.

Seitsmeteistkümnendal aprillil läksid tööliised Nadeshdinski kaewandusesse läbirääkimisi pidama. Seal läbi metsa wõttis neid kaewanduse juhatus ja rootmeister Terestshenko vastu. Läbirääkimiste ajal hakkas sõjawägi, kes metšas peidus oli, töölist lastma. Kõikjada seitskümmend töölist sai surma ja kaheksada wiiskümmend haawata.

Kui Wenemaa töörahwad sellest metšifust tapmisest teada sai, wastas ta sellele streikidega ja annetuste korjamisega tapetute perekondadele. Tööliised hakkasid uuesti endid rewolutsioonilisele wõitlusele ette walmistama.

1914 aastal algas sõda. Tsaariwalitus algas sõda selleks, et rewolutsioonilist liikumist Wenemaal, mis ifka tugevamaks ja tugewamaks kaswas, lämmatada...

Algasid rasked päewad... Tööliste seisuford läks ifka raskemaks ja raskemaks.

Wimaks tulid tööliised Peterburis 1917 aastal 12. märtsil sõjariistus wulitfatele ja kufutasid tsaariwalituse.

Taiga — põline ofaspuu-metšawöö põhja pool. Käsif — käjutäitja, kellegi tahtmise täidejaatja. Rootmeister — ohwitseri au-nimi tsaarisõjawäes.

Oktoober.

Töölised ei saanud aga võimu enda kätte. Võimu haarasid kapitalistid ja mõisnikud, kes asutasid ajutise valitsuse.

Soldatid ei tahtnud mõeraste huwide eest võidelda. Töölised tahtsid wabrikuid juhtida ja talupojad tahtsid maad saada, mis oli mõisnikkude, tsaari ja floofrite käes.

Ajutine valitsus oli kõige selle vastu ja ei tahtnud rahu teha, ei tahtnud talupoegadele maad anda, ei tahtnud wabrikuid töölistel juhtida lasta.]

Kommunistid kõnelesid kogu Wenemaal sõja vastu; nad nõudsid töölistele leiba, talupoegadele maad ja rahu kogu töörahvale. Nad seadsid üles hüüdsõna: „Rahu hurtsikutele ja sõda lošsidele!“

Soldatid, töölised ja talupojad said kommunistide nõudmistest aru ja läksid nende järele.

25. oktoobril (7. novembril) tõusid Peterburis töölised, soldatid ja madrusid üles. Ajutine valitsus kukutati. Ülewene-maaliise tööliste, talupoegade ja soldatite saadikute kongressi poolt waliti riigi juhatajaks Rahwakommisjaride Nõukogu.

Pärast seda, kui Wenemaal nõukoguvõim välja oli kuulutatud, tungis kindral Krasnow kasakatega ajutise valitsuse esimehe Kerenski juhatajel Peterburile kallale.

Peterburi töölised võtsid neid aga sõjariistadega vastu ja Krasnowi kasakad jooksid laiali.

27. oktoobril oli ülestõusmine Moskwas. Moskwa uulitsatel hakkas äge võitlus junkrute ja tööliste wahel. See kestis üle nädala. Nimult kolmandal oktoobril sai Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu võimu täielikult oma kätte.

Moskwa werifest võitlusest jäid tunnismärgina järele palju tapetuid ja haawatuid, hulk häwitatud ja rifitud majasid.

Sellest ajast saadik on Moskwa kindlasti töörahwa käes. Moskwa järele käis rewolutsioon tormina üle Wenemaa. Kogu Wenemaa sai Nõukogude wabariigiks.

Klooster — ajatus, kus usuhullustajad mehed ja naised muust ilmast lahutatuna elavad. Sunkur — tsaariaegsete sõjakoolide õpilane; Sakamaal tähendab ka mõisnikku.“

127. Wennashaua.

Mitmed aastad on möödunud nood päewad,
Mil wendi meri wärwis walget lund —
Ja igaweseks mälestuseks jääwad, —
Mil troone purustades murti nõiaund.

Nood esimesed ohwrid wõitlusalgul
Lõid sihi — surra wabaduse eest,
Uing ise kodusõja weretalgul
Nad surid wapraterna, tapet fortsidest.

Siin hüüab meri kättemaksu järgi —
Näe, reas lugematud wendihauad!
Ja toowad seltsimehed mälestuse pärgi
Oktoobril sel, mil warisenud rauad.

Me wõitsime ehk wõitlus küll nii äge,
Ent lõpetud ta pole fiiski weel,
Sest mustad rongad foondawad weel wäge...
Siin täna töotame: nad häwitame teelt!

Nood, noide, noid — need, nende, neid jne. (ruumilijelt wõi ajalijelt kaugemaid asju tähendades). Troon — tsaari aujärg, iste. Nõiauni kunstlikult tehtud uni. Wapper — wahwa, julge, mehine. Sorts — nõid, waenlane.

128. Uus päike.

Nüüd uhkesti sammume rada,
Mida sammuda ihkasime ammu,
Kuid vastaseid oli mustsada,
Ei vabalt saan'd seada sammu.

Nüüd hävitud on me vastaste väed,
Meil täiesti vabad on käed!

Tirannilik ilm on nüüd paisatud teelt
Ja julgesti juhime sammu.
Koik' mis takistab pühime tagant ja eelt,
Meil selleks on jõudu ja rammu.

Sest vabaks on saan'd me tugevad käed
Ja suured me võitluse sõjaväed.

Ilm loodud on uueks ja tõusnud ju päike
Ja unistus saan'd kõik tõeks.

Ah, vägevalt kärgata, sähvata äike
Ja ole meil võitluse toeks!

Siis lagunevad jumalate taevad
Ja kaovad kõik rahvaste vaevad!

Mustsada — lugemata arv; ajalooliselt tähendab see sõna veel röövsalku. Tirannilik — rõhuv, kurnav, isemeelik.

129. Mõisniku võimu lõpp.

— Härra (väriseva healega). He-e... Ven-nakesed.. Kuidas nõnda teete, mitte seaduslikult... Vennakesed, kuipalju aastaid elasime üksmeeles ja rahus... Miks te nõnda, mitte õieti ei tee? Me seaks asjad rahulikult korda...

Stepan. Aga me, talumehed, mäletame väga hästi, mis-sugune oli rahu ja üksmeel meie ja härraste vahel.

Miron. Tõsi kõik, mis öeldi. (Härrale.) Tuleta meele, härra, kui me su juure heaga küsima tulime: anna Gluhovi heinamaad meile, seepärast et ei ole meil elu ilma nendeta, — sa, tähendab, meile mis ütlesid? Karjusid, tampisid jalgadega ja ajasid uksest välja. Kuidas te, matsi-reod, härra maad julgete tahta.

(Rahvahulgas liikumine).

Stepan. Aga kui viiendal aastal su maad otsustasime künda, sa mis tegid? Kasakaid kutsusid, panid õue kaks pangi viina ja lasksid siis neid kui maru koeri me kallale lahti!

Rahvahulk. U-u... Timukad!... Võimu kõrgemat teist ei olnud! U-u...

Vova. Kõrilõikaja! Ässitaja!

Stepan. Mis sa seal klõbised härrake? Ehk ma ei räägi tött?

Rahvahulk. Tõsi. Stepan! Tõsi!

Stepan. (Astub Vova juure, võtab tal käest kinni ja toob keskele, see ajab vastu.) Noh tule siia, õiendame arved. (Möödab teda jala-tallast pealaeni.) Me oleme sinuga ühe-wanused, ma tean sind juba neist aastatest (näitab käega). Aga kuidas sa kasvasid, vasta? (Vova vaikib vihast.) Vaikid? Siis vastan ma su eest. Sa kasvasid siin soojuses ja helluses, su järele käisid ammed ja hoidjad, hoidsid härra last. Siis pandi sind härrastekooli teadusi õppima. Aga mina kuidas kasvasin? Matsi lapse järele kes vaatas ja tema eest hoolet kandis? Vaikid? Aga sulle ütleb igaüks neist seal (näitab talumeestele): vasikatega kasvasin üles, kanadega jooksin võidu. Ja õppisin ahju peal suurt teadust: vardaga lugema. Miks siisugune vahe, luba küsida, mis? Kas seepärast, et mina lihtsast talunaisest sündisin, aga sina puhastverd krahvinaisest, mis?

Mitjuha. Sähvas aga! (pilgutab härrale silmi). (Mat-roona purtskab naerma).

Rahvahulk (naerab). Tubli! Stepan! Anna veel!

Stepan. Ei, härrad mõisnikud (läheb laua juure ja lööb rusikaga vastu lauda), — küllalt! Kuulutan teile kogu oma rahva ees: olite härrad, aga ei ole enam! Teie valitsus on kukutatud, teie ministrid vangi võetud, kõik teie seadused on hävitatud! Ei ole enam niisugust õigust, et muidu leivasööjad, päevavargad vara valitsevad ja rahvast komandavad. Kõik võim riigis on meie, Tööliste, Talupoegade ja Soldatite Saadikute Nõukogu päralt, ja mitte kellegi muu päralt! (lööb rusikaga). Kõik maad, vabrikud, kapitaalid — on meie, töörahva päralt, — ja ei kellegi muu päralt! (lööb jälle rusikaga).

(Dunja plaksutab käsa, Mitjuha teeb Vovale pikkanina.)

Rahvahulk. Tõsi! Küllalt mängisid härrad! Meie võim!

Stepan. Härraste varandus, ka maa, on kõik meie päralt, kogu rahva päralt: ei ole Tihon sinu, ei ole Miron sinu, ei ole Matroona oma — ja ei kellegi me oma üksikult, aga kõige oma üheskoos. Vaadake, — missugused palatid siin, missugused toolid, vaibad, missugune raamatukogu, pildid (näitab, rahvahulk vaatab tema käeliigutuse järele). Kui me seda kõik jagame, siis hävitame ainult varandust, ja ükski ei saa tervet asja. Ei, seltsimehed, me ei puutu siin midagi, vaid ajame ainult härrad välja kõige nelja tuule poole (Vova ajab pea uhkesti püsti) ja teeme siia talupoegade rahvamaja ja oleme kõik peremehed!

Rahvahulk. Nii on vaja! Õieti seletad, Stepan!

Tihon (hallihabemeline taat, koputab kepiga, et vaigistaks). Sina, Stepan, arutasid asja õieti, sa ütlesid peremehe moodi. Nii on tõesti, tükikaupa võib kohe ära tassida, aga tükist ei tule kellegile kasu: olgu minule, olgu sinule, olgu temale, olgu kellele tahes! Ei sedulgat, ei valjast, ei seda ei teist. Minu sõna on niisugune: pesakest me lõhkuma ei hakka, võõrasmajalase härra-käokese ajame temast välja, aga ise istume sisse ja võtame omale.

Rahvahulk. Tõsi, Tihon! Tõsi! Nii peab olema!

Tihon. Nii teemegi maha. Ivan Petrov, kirjuta: krahvi maja kõige varaga ja mõisaga olgu Antiipina külakogu päralt. Aga sulle, Stepan, külakogult suur aitäh! (Kumardab vööni, paljud rahvahulgast kumardavad samuti).

(Kirjutaja istub laua taha ja kirjutab).

Stepan. Seltsimehed! Sellest päevast läheb meil kõik uut moodi. Emake-maa on vaba! Meie elu on vaba ja rõhumiseta.

Mats — talupoeg, halvaks panevas mõttes. Viies aasta — 1905 aasta, mil oli esimene suurem ülevenemaaline töörahva ülestõusmine. Helluses — hellitatud olekus. Amm — palgeline võõra lapse imetaja naisterahvas. Krahv — mõisnikuklassi auniimi. Päevavaras — kes tööta päevi mööda saadab. Palat — loss, uhke elumaja.

130. Kes on parem kommunist?

Wiis, kahelksa aastat tagasi oli paremaks kommunistiks see, kes pöranda all tööliste hulgas tsaari vastu mehikelt agitööris, luues jalaringifeji.

Revolutsiooni algusel, weebruaari päivil oli paremaks kommunistiks see, kes rahvast tsaari vastu wiis.

1917 oktoobril oli paremaks kommunistiks see, kes võitles meie linna uulitsail kodanluse kokkuleppe valitsusega.

Seejärel oli kahel viimisel aastal paremaks kommunistiks see, kes sõjaväkke läks, piisji kätte võttis ning kiitina, komisjarina ehk komandöörina võitles väerinnal töölistklassi asja eest.

Nüüd on filmapilt jõudnud, kus paremaks kommunistiks on see, kes oma kätega wälja toob, ehk kihutab teisi wälja tooma puid, kiwis ütt, terast, wilja ja moonu, — kes ehitab meie Riisikogude wabariigi majandushoone alust. Ning jellele ülesandele peame pöörama kogu oma tahtmise, kogu oma arusaamise.

giteerima — üleskihutama, kihutustööd tegema.

131. Tuli aeg.

Tuli aeg ja ilmasõda lõppes:
Püssid sõjariistad jäiwad vaikima.
Palju sõjamehi kodumaale tõttas —
Künda põldusi ja randa taguma.

Tuli aeg ja pehmel põllupinnal
Rõõmsast' ajas kündja musti wagusid.
Wõimsast' lainetasid wiljad wälja pinnal;
Karjalaste laulust metsad kajasid.

Tuli aeg ja algas wabrikutes'
Jälle endist wiisi töö ja tegewus.
Wanad wedurid said tehtud uuteks;
Kiirest' taganesid puudus, wiletjus!

Tuli aeg ja rahwas ärkas unest,
Orjusahelad ta heitis kõrwale —
Uue elu poole ruttab pimedusest,
Kiirest' lähineb nüüd helge sibile.

132. Laul kapitalistidele.

Rahamehed kumardawad —
Wihas endid alandawad
Meie wabariigi ette:
Wõidulootus kukun'd wette.

Nüüd see timukate sugu
Mäitab meile lahkelt nägu:
Tahab teha kaupa — äri; —
Kõige asjaga on päri.

Wäljamaalt nüüd kaupa weetaks,
Weneriigist lugu peetaks.
Härrad üheteise wõidu
Laskwad käima kaubajõidu.

Nende mõõd ja nende oda
See ei kukutan'd me koda.
Nüüd nad pakuwad meil käsi,
Kri tegemast ei wäsi.

Las' nad toowad, las' nad weawad:
Meie tööstust korda seawad.
Uga kui on siin ka kelmus,
Paneme neil kaela filmus.

133. Kuidas rikas taewa sai.

Muinasjutu järele pääsesid vanasti ainult vaesed taewariiki, kuna rikastele sisseminek kõvasti oli keelatud. Siis olla täidetud ettekuulutust: „Ennem läheb kaamel läbi nõela silma, kui et rikas tawariiki saab.“

Kord suri rikas vabrikant, kes kangesti taeva tahtis saada. Kuid lävel ootasid teda juba pörguvalitseja Lutsivääri käsualused, kes tahtsid pursuid igavesesse tulde viia ja teda seal kõige kunsti järele küpsetama hakata. Pursui, kellele pörguvürstide ülespidamine sugugi ei meeldinud, hakkas paluma, et teda lastaks taeva väravahoidja juure minna tähtsat teadet viima. Kuraditele tegi rikka hirm lõbu ja nad lasksid ta Peetruse juure minna. Teda leides, andis pursui temale koti raha ja ütles: „Lase mind, vennas, paradiisi ja võta see raha endale.“

„Oh-hoo!“ hüüdis Peetrus. „Kas sa arvad, et siin sama-sugune kord on kui maa peal? Siin ei aita mingisugune altkäemaks, siin on seaduse sõna kallim kõigist maapealseist varadest.“

„Mis seadused? Seadused on vähem väärt kui inimesed, sest seadused ei ole inimest loonud, vaid inimene on seadused loonud. Aga mine siiski jumala-poja juure ja ütle, et ma paradiisi tahan saada“, — vastas vabrikant.

„See ei aita sind,“ — ütles Peetrus minnes. Jeesuse juure tulles avaldas Peetrus talle rikka soovi. Pahaseks saades rikka häbematusse üle, kõrgatas Jeesus: „Ennem läheb kaamel läbi nõelasilma, kui et rikas taevariiki saab.“

Peetrus tähendas, et ta seda juba pursuile on öelnud. Aga talle tehti veel kord ettepanek neid sõnu korrata.

Vastust ära kuulates mõtles rikas järele, et kas tal tõesti paradiisi lastakse minna, kui ta tingimuse täidab, mis kaamelisse puutub.

Kuradid jooksid kohe rikka kallale, et teda pörgu viia.

„Oodake!“ kisendas rikas surmahirmus. „Ma tahan teile veel väikse palve ette kanda. Kuulge, laske mind veel aastaks maa peale. Mul on seal vaja veel üht tähtsat asja teha. Ma ei pääse nii kui nii teie käest. Te juba seda teate. Täitke mu palvet, teie saate sellest kasu.“

Pörguvürstid pidasid isekeskis aru ja andsid rikkale perekondliste asjade toimetamiseks aasta aega pikendust. Nad ei teinud seda heasüdamlikkusest vaid seepärast, et pörgu kandidaadi hirmust lõbu tunda.

Rikas ilmus kohe oma vabrikusse ja kohustas vanemat inseneeri kiiresti suurt terasnõela tegema hakata, mis mitu meetrit pikk ja neljapoole meetrilise silmaga.

Nelja kuu jooksul saadi rikka rõõmuks tööga valmis. Ta istus kaamelile selga ja sõitis vabalt läbi nõelasilma.

Pursuid said teada, et nüüd enam mingisugust takistust ei ole paradiisi saamiseks, sest kaamel täitis juba tarvilise tingimuse. Kui rikas suri, ei tohtinud kuradid teda enam puutuda. Aga Peetrus, kel nähtavasti ettekujutust ei olnud tehnika suurest arenemisest meie päivil, pidi pahameelega rikka ees paradiisi väravad avama.

Vabrikant — vabriku omanik. Põrgu — nii nimetavad usklikud kuradi asupaika, kus ta oma ohvreid piinab igaveses tules; põrgu asukohta kujutavad nad ette allmaa sügavuses. Taevas — usklike ettekujutuslik õnneriik, kuhu pärast surma asuvad vaeste ja heade inimeste hinged; taevast arvavad usklikud kõrges pealpool pilvi olevat. Lutsiväär — kuradi esialgne nimi, mida ta kandis siis, kui vanajumala juures inglina teenis. Peetrus — usulik-muinasjutuline taeva väravavaht. Jeesus — usulik-muinasjutuline ilmalooja jumala poeg. Paradiis — õnneriik.

134. Sandi taevaskäik.

Sant tulnud korra Kihna lese perenaise juure ja hakanud laulma:

„Ma tulen taevast ülevalt
Häid sõnumeid toon teile sealt!“

Perenaine kohe pärima: „Kulla sõber, mil sa taevas käisid?“

Sant: „Eile alles tulin sealt, kulla perenaine!“

Perenaine: „Kas minu va' õnnist meest ka seal nägid!“

Sant: „Miks ma siis ei näinud!“

Perenaine: „Kas ta sinuga ka rääkis?“

Sant: „Jah rääkisime hulga aega!“

Perenaine: „Mis ta ka rääkis? Kas ütles endal hea elu olevat?“

Sant: „Mis veel! Ütles õige viletsa elu olevat! Ei raha kopikat taskus, ei riide hilpu selga panna!“

Perenaine: „Kas sa veel taevasse tagasi lähed?“

Sant: „Jah lähen! Ma käin seda vahet kaunis tihti!“

Perenaine: „Kulla sõber, kas sa ei võiks minu mehele raha ja uusi riideid kaasa viia?“

Sant: „Hea meelega, kui soovid!“

Perenaine: „Säh, siin on raha ja uued riided. Vii need taevasse ja anna mu õndsas mehe kätte. Kui otsa lõpeb, küll siis edaspidi sinuga veel saadan, kui jälle juhtud meie poole tulema!“

Rahvanali.

135. Talumees ja õpetaja.

Põllul wilja kofku kanti,
Ühte kuhilasje pandi,
Töö seal oli wirik ja hoolas,
Nii et aga higi woolas.

Gemalt sõidu mürin kajas.
Õpetaja mööda ajas.
Äkki tükud seisma fundis,
Taadi põllul ära tundis.

„Koh, on's jumal lõikust annud,
Põld full' palju saaki kannud?
Et saab taja waew ja kulu,
Kutrusse jääb kopit tulu?“

— „Kehw on wili, wäike lootus,
Wilets terve aasta ootus!
Si jaa renti ära maffa —
Paluma peab mõisajaffa!“

Õpetaja waiki püjis.
Siis ta pühalikult küsis:
„Oli jumal küllwi ajal
Meeles sul ja sinu majal?“

— „Kulit õpetaja härra,
Olen asja uurin'd perra.
Aga olen nõnda rumal —
Et ei tea, kas aitab jumal?“

„Nöö! — no...“ hüüdis õpetaja —
„Kutsar: ohjad, — lorutaja!“
Tõusis tolm ja wankri wörin,
Õpetaja läts mis pörin...

„Kust need hullud mõtted wötad?
Armas hing sa pörgu tõttad!“
Tõreles nüüd õpetaja:
„Ühte asja full' on waja.“

— „Urge patust hukka saatte,
Õpetaja härra, maatke:
Lätsin mõisa wäljast mööda
Kewadel kui tehti tööda.“

Walitseja seemet jagas,
Ise wandus, paukus, pragas:
„Kurad, lurjus, lontrus, molu,
Tõhti löön su lolli kolu!“

Kas see tõesti polnud paha?
Aga wili pandi maha.
Si see kartnud kuiuwa pöudu,
Nagu pilliroog a'as jõudu.

Kui ma omal põllul tõtsin,
Mütsi palwes maha wõtsin,
Taewajalt abi lootsin,
Dnnistast sealt alla ootsin.

Aga maatke põld on pödur,
Wili wilets, kõrski fidur —
Räotu, nii et konnal häbi
Sellest hüpata on läbi!“

VII. Glawast loodusest.

136. Raks koera.

Riksi ja Raksi, mõlemad noored kaswawad koerad, leidfid talu wärawa aia alt siili.

Siil tõmbas end terra. Puhh!

Au, au! Au, auu!

Riksi läks ägedusega ligemale — nuusutas: pahh! Säherdune elukas. Misjuguised nõelad!

Raksi katsus omakorda: Saadanas! Päräs Plewna! Odade mets!

Au, auu, auuu!

Kuradi kindlus otse. Ja wuhiseb aga ise.

Eht plahwatab!

Au, auh! Auh, auu!

Riksi, wõta jina!

Raksi, kisu sina!

Auu! Bagana päralt, süda läheb täis. Wõi weel!

Ja nad said wihaseks. Riksi, kes oma nina liig ette oli pistnud, sai tublisti haiget. Ta tungis lahtiste lõugadega okastera peale. Sai werised lõuad! Guludes tungis ta müüd peale. Raksi kelle saatus sama, oma poolt samuti. — Uuesti kahmasid nad siili, siis — wajutas wihane Raksi hambad walu pärast Riksi turja, kui oleks tema hammustanud.

See ei jätnud wastust wõlgu. Koerad ühefangused! Kärin ja hulumine otsatu — karwad lendasid, wastased wäherdasid, lahing oli kole. Kui pererahwas nad lahutas, jooksis üks küüni, teine riida alla.

Siis magati kaks päewa ja parandati muhtusid.

Siis tuli Riksi wälja; tuli ka Raksi. Mida uske ees said werised sõbrad esimest korda jälle kokku. Mõlemad liputasid saba ja nuusutasid teineteist:

„Raksi, ega me seepärast wihased ole?“ ...

Wanafõna: Omad koerad purelewad, omad koerad lepiwad. Plewna — kindlus Musta mere ääres. Sai kuulsaks Wene-Türgi sõjas.

137. Kuldakapja kõrvikene.

Oli mul, oli mul, hellad velled,
Oli mul enne ilus halli,
Kuldakapja kõrvikene!
See viis vitsata Virusse,
Sadulata Saksamaale.
Ei ta hirnun'd, ei ta karjun'd,
Ei ta hirnun'd heinasida,
Karjunud ei kaerakesi:
Hirnus selga-istujada,
Karjus kuldakannuksida.

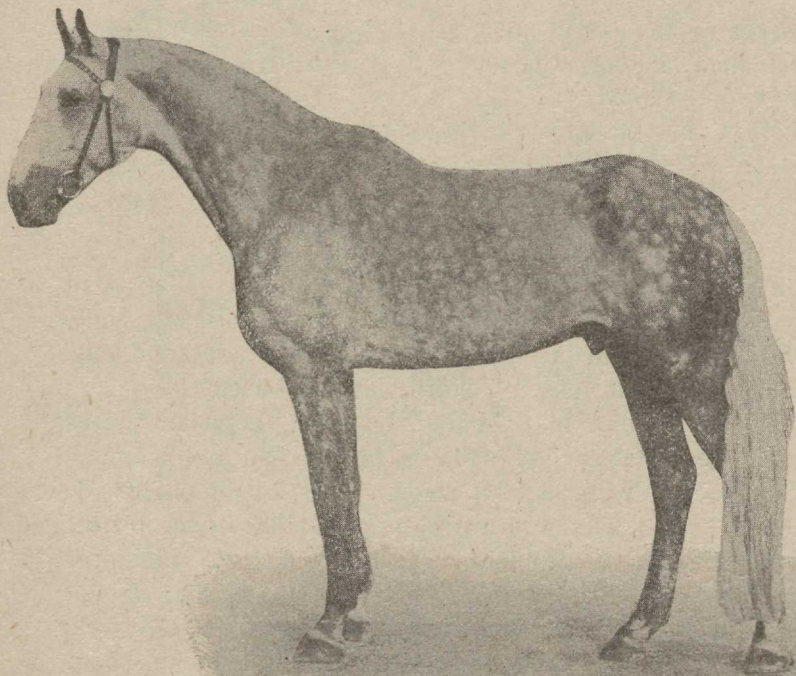
Rahvalaul.

Mõistatus: Ait neljanurgeline, iga nurga all üks raud?

(Mõistatuse seletus: Hobune.)

138. Hobune.

Ühel araablasel oli hobune. Kogu maal ei leidnud kiiremat ja ilusamat hobu st. Kord sattus araablane ühes hobusega ürklaste kätte vangi, kes neid oma laagrisse viisid. Nad sidu-

sid araablasel käed ja jalad kinni ja jätsid ta lamama, kuna hobuse vaia külge köitsid. Jõudis öö. Türklased magasid. Araablane roomas hobuse juure, et temale viimaseid lahkumissõnu ütelda. Ta ütles hobusele: „Mu vaene hobune, türklased panevad sind rasket tööd tegema, peksavad sind piitsaga ja toidavad halvasti. Keegi sind ei paita. Kui minagi peaks vangi jääma, siis vähemalt katsu sina vabaks saada.“ Ja araablane hakkas hammastega valjate ohelikku lahti päästma.

Ta päästis hobuse lahti ja ütles: „Jookse hobune, lenda kui nool, päästa end türklaste käest.“ Aga tark hobune haaras hammastega peremehe nahkvööst kinni ja jooksis kalli kanda-miga koju. Türklased ärkasid üles, hüppasid hobustele ja kihutasid põgenejatele järele. Aga kuidas võisid nad niisugusele hobusele järele saada! Hobune jooksis koju, pani oma peremehe telgi ukse ette, aga ise kukkus kui jalust rabatud maha. Ta suri kiirest jooksust. Araablased laulavad paljudes lauludes seda hobust ja ta vägitööd tänapäevani.

Laager, ri — sõjaväe kogumiskoht. •Telk — ajutine, riidest tehtud maja; tarvitavad sõjavägi ja rändrahvad. Sard — kuur, varjualune.

Mõistatused: 1) Lihane sard, raudsed toed? 2) Hing all, hing peal, ilma hingeta vahe peal? 3) Litsub verd, kannab verd, endal pole vere tilkagi?

(Mõistatuse seletused: 1) Hobuse raud, 2) Ratsanik, 3) Sadul.)

139. Esimene ratsutamine.

Juku tahab ratsutada — väikese, elusa hobuse seljas ratsutada. Poiss Juhan on ta küll paaril korral oma ette Valge turjale võtnud ja elumaja juurest alla tallini sõidutanud, aga see oli ikka seks korraks. Igakord, kui hobused töölt koju tulid, oli Vana-Leenal, Juku hoidjal, tegemist, et väikest meest rahustada. Tema tahtis just väikese hobuse turjale ja nimelt vana Valge varsa, väikese täku selga. Poiss Juhan oli teda ka juba mõned korrad katsunud varsaga sõidutada — see oli aga igakord eest ja tagant üles löönud ja ära jooksnud. Peremees, Juku isa, oli küll tähendanud, et lapse tahtmist ei tohtivat alati täita, aga Juhan oli hea laste sõber, ta katsus väikese mehe soovi korda saata. Harjutas ja meelitas väikest takku söögi-vaheaegadel, sest vana Valge oli tema töö-hobune, õpetas takku juba leiba sööma, ja viimaks tuli ka Juku igatsetud silmapilk,

kus väike teda omal turjal kannatas. Pärast korrati seda muidugi õige tihti, aga Jukul ei läinud tema esimene ratsutamine väikese täku seljas mitu aega meelest — ta jutustas tihti seda emale ja isale, kuidas Vana-Leena teda hoidnud. Muri haukunud, pardid ja haned kõrvale jooksnud ja Juhan suukõrvast täkku juhtinud — küll see olnud ilus.

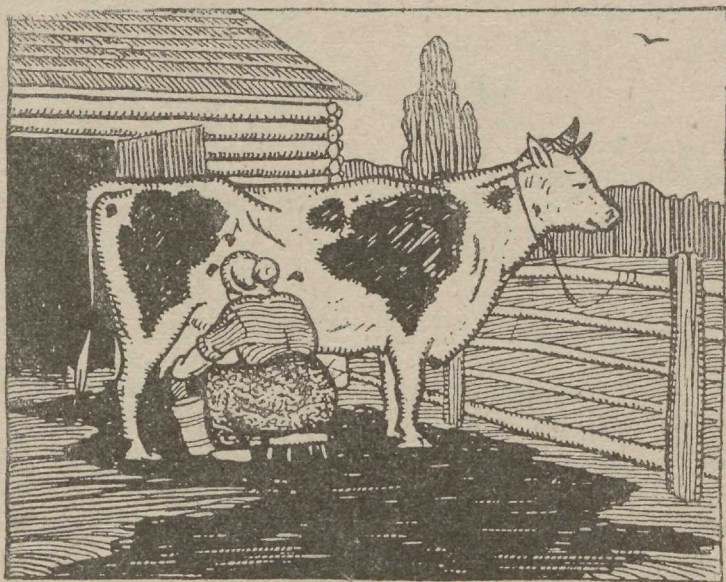
Mõistatused: 1) Kaks pead, kaks kätt, kuus jalga, kümme varvast? — Üks tuleb tümm-tümm, teine tuleb tümm-tümm, kolmas tuleb tümm-tümm, neljas tuleb tümm-tümm, viies tuleb karviuhti?

(Mõistatuste seletused: 1) Ratsanik ja hobune. 2) Ratsanik.

140. Lehmad.

Õhtul tuli fari kodu. Kui lehmad lauta aetud, toob õde jahvrift lüpsitu, peşeb käed puhtaks, istub kolmejalgsjele järile ja hakkab lehmi lüpsma.

Sirinal-sorinal jookşeb joe piim lüpsitusse. Meie vaatama pealt, kuidas õde lüpsab.

Lüpsitust kurnab piima läbi väikese kardsjela fausşidesse ja püttidesse. Muist piima paneb ta hapnema. Hapupiima koorest tehakse võid. Iga päew on sõõgilaua! värşket võid ja rõõska ning haput piima

Piimast tehakse ka juustu. Linnas on lapsed wahel juustu wõitleiwaga lõõnud. Meil juustu ei tehta.

Raabritalus on palju lehma. Raabripereinaiel on koorelahutaja. Nooritud piima müüb ta juustutegijale. Juustutegija valmistab juustu ja kohupiima. Juustutegija käest ostawad linna kaupmehed juustu ja kohupiima.

Meil on külas ka piimaihjus. Ühijuse liikmed wiivad piima ühismeiereisje, kus ta wõiks ja juustuks ümber töötatakse.

Wõistatused: 1) Neli annawad, neli kannawad, kaks loeratoru, üks parrupüüts? 2) Kuum kiwi aida all?

(Wõistatuste seletused: 1) Lehm, 2) Udar).

141. Lõppilehm.

Ühel inimesel oli lehm, kes igapäew poti piima andis. Inimene tutsus külalised ja et küllalt piima oleks külaliste wastuwõtmiseks, jättis ta lehma kümme päewa lõppmata. Ta mõtles, et kümmendal päewal annab lehm talle kümme potti piima.

Kuid lehma udaras põles kõik piim ära ja ta andis vähem piima kui enne.

142. Karjase laul.

Karjapõli kadakane,
Orjapõli ohakane,
Kesse kiidab karjapõlve,
Saagu see karja katsumaie,

Kannikat kaelas kandemaie.
Vesi tal virtsub varvastessa,
Kriiksub kinga targestessa.
Rahvalaul.

143. Soff.

Meile tekkis wangimajasje korraga ülikena wäike walge kitespöeg. Kust ta saadi ja kes ta tõi, ei tea. Mõne päewaga jai ta kõigile armsaks ja üldiseks lõbu- ja rõõmuasjaks. Ta ei elanud tallsis, waid alguses kõõgis ja siis wabalt kus tahtis wangimajas. See oli elaw ja ültwallatu loom. Ta jooksis hüüdmise peale, hüppas pinkidele ja laudadele, pöõsis wangidega, oli alati rõõmus ja kentsakas.

Rõõd, — talle oli juba kaunis suured sarwed kaswanud, — mõtles leskiin Babai, kes kasarmu trepil teiste wangide hulgas istus, temaga pöõsima hakata. Nad olid juba kaua otseajiseid kofku pöõsinud, — see oli wangide armsam lõbu sofuga, — kui Waska trepi kõige kõrgemale astimele

hüppas, filmapilt tagumistele jalgadele tõusis, eimejed jalad ennaft vastu surus ja kõigest jõust Babaile tuklasse andis, nii et see trepilt kõifide juuresolejate üllatusjeks pallina alla lendas.

Ühesõnaga, Wastat armastasid kõif väga ja muumasid teda nagu tapmijeks. Wiimaks kasmas taft tore suur soff, pikkade ja haruldajelt jämedate sarwedega. Ta hakkas meiega mangide ja wastutulewa publi-fumi lõbuks ka tööl käima. Kõif tundsid wangimaja Wastat.

Leskin — Kaufasias elutsewa wäikse rahwa liige. Kasarm — soldatite ja tööliste ühiselumaja.

144. Kuidas kass orawat kasvatas.

Kassil said õnnetul kombel pojad otsa. Ema leinas poegi taga, otsis neid, näugus haledasti.

Peremehel hakkas kassist kahju. Kord leidis ta metsas oravapoja ja tõi koju. Oravapoeg oli veel üsna väike, ei osanud süüa, ei käia, ei vaadata. Lapsed panid oravapoja kassi juure. Kass nuusutas väikest loomakest, lakkus teda ja hakkas imetama, nagu tegi ta oma poegadega. Ta magas ühes oravapojaga ja soendas teda oma kehaga kui tal külm oli. Ühtki koera ei lasknud ta kasupoja juure: sai hirmus vihaseks, istus tagumistele käppadele ja kihutas käpa löökidega koera minema.

Kui oravapoeg suuremaks kasvas, hakkas kass teda hiiri püüdma õpetama. Alguses tõi ta surnud hiire, pani selle põrandale ja näitas oravapojale, kuidas toimetada. Siis tõi kass poolsurnuks piinatud hiire, kes veel liikuda võis, laskis hammastest lahti, kuid püüdis kohe kinni. Kõike seda tegi ta selleks, et oravapoeg ka hiiri püüdma õpiks.

Kuid oravapoeg ei tahtnud sugugi hiiri püüda ja süüa. Kuidas ka kass oma õpilasele kõike kassiteadust ei püüdnud õpetada, — kõik jäi asjatuks; oravapoeg ei saanud sellest aru. Ta ei õppinud isegi kassi moodi näuguma; kui kass teda hüüdis, siis vastas ta oma moodi: „Murr, murr.“

Kord läks kass kodust aeda; oravapoeg läks talle ka järele. Kass läks sarapuu alla.

Selle juurte alla olid hiired augu teinud. Kass mõtles oravapoega uuesti õpetama hakata hiiri püüdma. Kui oravapoeg ainult puud nägi, jooksis ta kohe selle otsa ja ronis kõige kõr-

gemale oksale. Seal istus ta tagumistele käppadele, kiskus pähkle, hammustas katki, kooris tuuma ja söi ära.

Sest ajast ei õpetanud kass teda enam hiiri püüdma. Ta elas oravapojaga endiselt rahus ja jalutas temaga aias, kuid kumbki otsis endale oma moodi toitu. Kui kass põõsa all hiiri püüdis, söi orav puul pähkleid ja kiikus oksal.

Mõistatus: Madrus läheb masti; tõrva pintsel püsti?

(Mõistatuse seletus: Orav.)

145. Kuidas hundid oma poegi õpetavad.

Ma lätsin teed mööda, kui korraga seljataga kisa kuulsin. Karjus karjapois. Ta jooksis wälja mööda ja näitas kellegi peale.

Ma waatafin terasemalt ja nägin — wälja mööda jooksid kaks hunti: üks emahunt ja teine poeg. Noor kandis seljas murtud utte ja hoidis seda jalast kinni. Emahunt jooksis taga.

Kui ma hunte nägin, jooksin karjasega neile järele ja karjusime kõigest jõust. Meie kisa peale jooksid mehed koertega.

Kui wanahunt inimesi ja koeri nägi, jooksis ta noore juure, wõttis talt ute, wiskas endale selga ja mõlemad hundid kadusid peagi meie silmist.

Siis jutustas poisike, kuidas asi olnud: kuristikust oli karja hulka suur hunt karanud, ute haaranud ja maha murdnud.

Emale jooksnud wastu poeg, kes ute kallale karanud. Wana annud ute noorele kanda, aga ise jooksnud tühjalt kõrwal. Aga kui häda tuli, jättis wana õpetamise ja wõttis ute enda kanda.

146. Jänes.

Metsjänesed toidavad endid puu koortest, põldjänesed vilja teradest rehtede juures. Öösel jätavad jänesed lumele sügavad nähtavad jäljed. Jäneseid ajavad taga küll inimesed, küll koerad, küll hundid, küll rebased, küll varesed, küll kullid. Kui jänes lihtsalt ja otse käiks, siis leitaks teda hommikul jälgesid mööda kohe üles; kuid argtus päästab teda. Jänes käib õõseti väljal ja metsas kartuseta ja jätab õiged jäljed; kui aga

hommik tuleb, tema vaenlased ärkavad, hakkab jännes kuulutama: kas koerte haukumist, saanijalaste sahisemist, inimeste heali, hundi käimist metsas, ning hakkab kartusest kohalt kohta kargama. Kargab edasi, ehmutab millegistki ja jookseb oma jälgesid mööda tagasi. Kuuleb veel midagi — ja kargab kõigest jõust kõrvale ja hüpleb ära endistelt jälgedelt minema. Jällegi kopsatab midagi — jällegi pöörab jännes tagasi ja hüpleb kõrvale. Kui valgeks läheb, siis heidab ta maha.

Hommikul hakkavad jahimehed jänese jälgesid arutama, lähevad kahekordsete jälgede ja pikkade hüpete juures segamini ja imestavad jänese kavaluse üle. Kuid jännes ei mõelnudki kaval olla, ta kartis ainult.

147. Ahwid.

Kord läks mees läbi metsa. Ta kandis suurt kotti seljas. Kotis olid mütsid. Ilm oli kuum ja mees väsis. lõpuks ära. Metsas kasvafid suured varjulised puud. Mees istus puu alla väsimust puhkama. Metsa wilus hakkas uni peale tikkuma. „Kübar on nii raske“, mõtles mees, „wõtan omale õige ühe kergema mütsi.“ Ta avas koti, wõttis sealt punase mütsi ja pani pähe. Warsti uinus ta magama.

Ta magas tunni, magas kaks, kolm tundi. Wiimaks ärkas, wõttis mütsi peast ja tahtis seda kotti panna, kuid kott oli tühi.

„Kus mu mütsid? Kes on mu mütsid ära warastanud?“ hüüdis ta.

Korraga waatas ta üles ja nägi oma mütsifid.

Puude otsas istufid ahwid ja igaihel oli müts peas. Mees sai kurjaks. Ta hüüdis: „Andke mu mütsid siia, warganäod!“

„Mis nüüd teha?“ sõnas mees nõutumalt.

Ta wõttis mütsi ja wiskas selle pahaselt kotti. Sga ahw wõttis nüüd ka oma mütsi pääst ja wiskas alla. Mees kogus mütsid, pani kotti ja läks wilistades oma teed.

148. Miira.

Kaugel väljade taga on karjamaa. Karjamaale minnes kuulduv juba kaugelt karjakellade tilin. Karjane istub mättal ja teeb luudasid. Karjase kõrval istub karjakoer Miira. Kari on mööda karjamaad laiali. Lehmad söövad rahulikult. Mullikas puhkab maas ja mäletseb aeglaselt. Lambad on tihedas kobaras koos. Kaks tallekest määgivad haledasti.

Karjane ei salli, et Miirat kuidagi laidetakse. Karjane on oma Miira peale uhke.

„Ei ole paremat koera kui Miira“, kiidab karjane.

Miira käib ju sest saadik karjas, kui ta üsna pisike oli. Miira ei jää karjastest kuhugile. Kord, kui kari oli keskpäevaks koju aetud, läks karjane korviga väljale lõunaks kartulid võtma. Miira jäi tuppa sööma.

Äkki märkas Miira, et karjast enam toas ei olnud. Kohe jooksis Miira toast välja karjamaale karjast otsima. Miira jooksis kogu karjamaa risti ja põiki läbi. Karjast polnud kuskil.

Miira tuli lõõtsutades koju tagasi, jooksis ümber maja, vaatas rehealla ja aeda, — ei karjast kuskil. Siis läks Miira suure ajuga väljale vaatama. Ennæ, karjane oligi seal! Miira hüppas rõõmu pärast ümber karjase kui pöörane. Enne ei hakanud ta väljalt minema kui karjane kartulikorviga kaasa tuli.

Alles kui karjane kodus oli ja sööma hakkas, läbes Miira endagi poolelijäänud lõuna lõpetada.

Tüki aega jutustab karjane lugusid Miirast.

„Päev juba õhtul,“ ütleb ta siis ja paneb oma käsitöö kokku; „vaja koju minema hakata.“

Karjane ajab loomad teele. Teel sekeldab Miira karja ees ja taga, haugab ja hoiab loomi koos. Ühtki looma ei lase Miira teelt kõrvale ristikehina hädalasse ega põldudele. Karjasel pole muud vaeva kui kõnnib, kepp käes, valmistehtud luud kaenla all, karja taga.

Kui kari kodus ja Miira söönud, heidab ta puhkama. Öösel algab Miiral uus töö — maja valvamine. Ühtki võõrast ei lase Miira öösel maja lähedale. Maja valvamisel on Miiral Muri abiks. Muri on nii vana, et ta enam karjas ei käi.

Mõistatus: Mees läheb metsa, kõver kaigas seljas?

(Mõistatuse seletus: Koer.)

149. Mees ja faru.

Üks mees, kes üksi metsas elas, oli noore faru kaswatanud, selle ta söögi ja lõõgiga nõnda taltsaks oli teinud kui koera lutsika. Ta püüdis metsas lunde, kandis puid ja wett tuppa, waatas maja järele ning tegi kõiksugu muud tööd.

Ühel juuwisel päewal oli wanamees murule heitnud „päewa paistel puhkamaie, leiba luusje lastemaie“. Ta kõrwal istus faru ja ajas kärpsed ära, kes tikkusid hulgakaupa wanamehe kallale ta und segama, iseäranis äritas teda üks kärbes; juba kümme korda oli ta selle ära ajanud, aga jõge loom tuli ikka uuesti tagasi. Kui ta jälle magaja otsaesisele lendas, mõmises faru täis wiha: „Odot', sa südametäitja, ma tahan sind õpetada, kuidas minusugust meest narritakse!“ — wõttis kivi, sihtis hästi ja — kärbes oli walmis, aga temaga ühes ka wanamees.

Wana sõnad: Suidas lund, nõnda laul. — Pareml kartta kui kahetseda. — Dige sõber kaalub enam kui kuld. — Awalik waenlane on pareml kui salalik sõber. — Jumal hoidku sõprade eest, waenlastega saab isegi walmis.

150. Vahva siil.

Põõsa all puu kännus on õõnsus. Ta on seest poolt sambla ja kuiva heinaga ära tehtud. See on siili pesa. Siin magab ta terve päewa keras. Öhtul ärkab ta üles, sirutab konte ja aigutab. Tuleb välja vaatama. Kui naljakas ta on! Ta nina on londi sarnane. Uudishimulikult ja heatahtlikult pistab ta oma väikese pea teravate okkade alt välja. Okkad katavad ta keha. Ümberringi nende külge on hakanud magamisasemelt kuivad lehed ja kõrrekesed. Niisugusel korral on ta väga heinatuusti sarnane.

Kuu valgustab läbi paksu puulehestiku nõrgalt metsa-alust. Siil poeb aeda, et waadata, kas ei leiaks mõnda mahakukkunud pirni ehk õuna. Ta ei leidnud midagi ja tuli tühja kõhuga tagasi. Jalgteel kasvavad teelehed; ta tuhrib neid lja maiustab end nende juurtega.

Hakkab valgeks minema. Siil ruttab metsa tagasi. Ta on veel näljas: tal ei õnnestanud isegi hiirt kinni püüda. Ta seisatab raiesmikul, kus kasvavad maasikad. Ta haistab kihvtist ussi, kes ennast öökülma eest samblasse kerasse tõmmanud. Ta ligineb nõelussile. See märkas siili, pööras ringi ja liigutab

elavalt keelt. Ta väikesed silmad põlevad tigidusest. Siil ligineb ja kargab kiiresti ussi kallale. Uss vingerdab siia ja sinna ja vajutab talle omad kihvtised hambad mokaadesse ja jalgadesse.

Iga teine loom sureks niisugusest ussi hammustamisest, kuid siilile on see kahjutu. Ta haarab ussist oma teravate hammastega kinni ja surmab ta ära.

Kõht täis läheb ta pikkamisi oma auku, et puhata peale kangelastegu.

Päike oli juba kõrgele tõusnud; kaste oli robult kadunud. Metsasalust kostavad laste rõõmsad heled. Nad korjavad suuri maasikaid ja ei aima, missugusest hädaohust neid siil päästis.

151. Kana.

Meie kana muutus tõsiseks: munes viimase muna ja istus oma pesale. Istub, ega saa mingi abinõuga pesalt peletada. Ema võttis kasti, pani sinna õlgi, asetask munad õlgedesse ja pani kana kasti istuma. Kana hakkas vaikselt istuma; pesalt käis ta ainult söömas ja joomas, pöörask jalgadega mune ja istus jälle pesale. Kolm nädalat istus kana pesal, muutus lahjaks, rinnalt pudenesid suledki.

Ema teadis, millal kanapojad munadest tulevad ja läks pesa juure vaatama. Tõstis kana pesalt, võttis ühe muna, pani kõrva juure, kuulatas, pani muna Jaani kõrva juure. Jaan kuulis munas: tuk-tuk. Ta hüppas rõõmu pärast, et peaaegu muna oleks käest kukkuda lasknud. Ühe muna koosseis oli kanapoeg juba augukese teinud. Ema pani munad kõik kokku ja asetask kana jälle tagasi.

Õhtul läksid emat-Jaani jälle kana vaatama. Auguke munakooses oli nüüd juba hästi suurem ja naha alt oli näha, kuidas munas keegi liigutas. Ema rebis ettevaatlikult naha katki ja Jaan nägi väikest kollakat nokka, millel kõva kühm otsas. Selle kühmukesega lõhkuski kanapoeg muna koort. Teisel hommikul, kui emat-Jaani pesa juure läksid, kuulsid nad pesas siuksumist. See oli kanapoeg. Kui ilus ta oli; üleni kollaste udusulgedega kaetud ja mustade silmadega.

Viimaks tulid kõik kanapojad munadest välja. Iga päev käis Jaan neile toitu viimas. Ema pani nad kastist põrandale. Jaan andis neile tanguputru ja hüüdis ise: „tip, tip, tip!“

Kana jooksls kohe pudru juure, hakkas nokkima, aga ise vaatas kanapoegadale. Kanapojad vaatasid ema ja asusid ka nokkima.

Mõistatused: 1) Kaks jalga all, sada pulsti peal? 2) Ei mind võta võti lahti ega muugi muukraud lahti, kukun ma, lähen ise lahti? 3) Ahervars all, karvane kurivaim peal?

(Mõistatuste seletused: 1) Kana, 2) Muna, 3) Kana pesal.)

152. Kas on warblane kasulik või kahjulik.

Kui wili väljal ja marjad aias walmiwad, on warblane neid kohe häwitamas. Nad ei tegutse üffikult, waid karjakaupa.

Antakse kanadele teri, pannakse hobustele kaeru, wiiakse lehmadale ehk sigadele toitu — on igal pool warblane matti mõtmas. Päris waras! Ta peletamiseks pannakse hirmutised aeda, et ta rööwimas ja rikkumas ei käits. Ühesõnaga, warblast tuntakse igal pool kui suurt kelmi ja päris nuhtlust.

Aga nüüd kõnelen ma warblasest midagi teist.

Kui Lääne-Euroopa meresõitjad uusi ilmajagusi leidfid, hakkasid inimesed kergemat elu otsides ja warandust ahnitsedes sinna rändama. Nii asus palju eurooplasi Ameerikasse ja teistesse maadesse.

Asunikud hakkasid tööle, asutasid puu- ja keeduwilja aiad; tegid põlde. Soojade maade loodus tajas nende waewa rohkesti, kuid wiljasid kippusid igasugused putukad häwitama. Kahe-kolme päewaga häwitafid need söödikud terwed istandused ja wiifid nende omanikud meeleheitmisele. Igasugused katsed nendega wõidelda jäid tagajärjetuks. Siis tuli kellegile asunikule warblane meele. Arwatawasti ei olnud wähe neid, kes warblasi okeani taha wiimiseks püüdjat kapteni hirwitafid. Warblasi toodi esiti Kuuba saarele. Dark lind ei jäänud siin hädasse, ta tegi asuniku mullaonni katuse alla pesa ja hakkas siin samuti tegutsema nagu Euroopasti. Mõne aja pärast häwitafid warblased söödikud ja wiifid istandused õitsewale järjele.

153. Linnu pesa.

Tilluteje kadaka all aia nurgas kulu ja sambla sees oli linnu pesa. Wäike kuue-aastane Anni oli ta praegu leidnud ja wahtis nüüd imestawate silmadega linnu poegasid. Ta tahab kumardada ja neid ligemalt waadata.

„Mi!“

„Baata ette, laps, mina olen majahoidja.“

„Ah, kadak ja majahoidja, miks sa nii walusasti torfad?“

„Ära pane pahaks, wäike juhtrusuke, minu amet nõuab seda. Kellega on mul au rääkida?“

„Mina olen Anni, Viiskese õde, ja tahan linnu pesa juure jutule minna. Eks sa luba jeda, kadaka-onu?“

„Hea meelega, kui sa Viiskese õde oled, tema käib tihti meie omi waatamas.“

„Tänan, kadaka-onu!“

„Aga ole sa hästi ettewaatlik, et sa wallatust ei tee. Perenaine, ööpik, ei ole praegu kodus, ja ta nutaks siis, kui wäikestele keegi haiget teeks.“

„Küll ma oskan. — Oh, kui karwased olete!“

„Tsirr, tsumuhh, prr! Kas sa me ema nägid? Kas sa meile ussijid töid?“

„Ei näinud. Mis te ussidega teete?“

„Ussid on me mainuroog.“

„Baata, kus mul ussimofad? Kas mõni ussijid jöök?“

„Kas sina ei jöök? Mis ilma elu siis weel maksab, kui ussijid ja tõukujid süüa ei saa!“

„Mina jöön saia ja piima. Kuidas te ometi ussijid süüa wõite?“

„Kad on wäga head. Pealegi saate teie, inimesed, sellest suur taksu. Kui neid linnukesi ei oleks, siis ei saaks teie ainust õuna, ussijid jöökfid kõik ära. Ema ütles meile, et wäike Toistre-Peeter minewal juwel kats linnupesja lõhkunud ja ühe linnuema tapnud.“

„Suu, mis hirmus! Kas need te fugulased olid?“

„Seda teab ema. Me ei ole tema käest küsinud. Me koolitundides ei wõeta niifuguseid perekondlisi asju ette.“

„Eo—oh, kas teil ka koolitund on?“

„Jffa. Me ei käi küll koolis, waid õpime kodus.“

„Mis teie ka siis õpite? Kas teie ka Wene ja Saksa keelt õpite, nagu meie Liiji?“

„Ei õpi, jeda ei ole meil tarwis. Me õpime laulmist.“

„Wõi nii? Kus on teie noodiraamatud? Meie Liiji laulab noodist.“

„Meie ei laula noodist. Meile õpetab ema oma wiisijid. Need on wäga ilusad. Teie, inimesed, ei saa nii ilusaid wiisijid teha. Seepärast on ka inimestele meie laul wäga meele järele. Kui neid wahest mure

vaevab, siis lähewad nad metsa meie laulu kuulama ja uinutawad wahest toif oma mured sinnaşamasse.“

„Oh, kui head teie olete! Kas teie wõiksite mulle natuke laulda?“

„Ei, meie heal on weel nõrk. Meil on weel üffi faks esimest tahti selged: Siiri liirila, liti luu.“

„Oh, kui ilus! Ma annan oma nuku teile jelle eesti.“

„Meie nukut ei taha. Kui sa aga hea laps tahad olla, siis mine ära oma nukuga mängima ja jäta meid üffi... Meie ema kardab sind, ta mõtleb, et sa kuri oled, kui Tõistre-Beeter, ja ei tohi meie ussifid tooma tulla. Küll me siis rohkem laulame, kui juba suured oleme.“

„Elage hästi siis, minu ema ootab mind ka juba.“

„Ela hästi!“

M õ i s t a t u s: Viijite aidade mäel, siju ränka täis, hull hir-
geiid sees? (Mõistatuse seletus: Sinnupeja.)

154. Kuidas inimesed kunstlikult kalu kasvatavad.

1.

Umbes kuuekümnne aasta eest elas Prantsusmaal vaese talu-
mehe perekond. Ta elatas end puulõikamisest ja püüdis vabal
ajal kalu. Selles töös aitas teda ta vanem poeg Joosep. Kord
tõi ta isale metsa lõunat järele. Teel tuli tal üle oja minna.
Kivi alt august leidis ta mõnikümmend kalamarja, võttis nad
osavasti välja ja pani ühes veega tassi. Kodus küsis ta emalt
klaasi, kuhu ta oma leiu pani. Terved päevad vaatles ta klaasis
olevat kude. Ja tõesti, selles klaasis sündis ime: ühed marja-
kesed kahvatasid, nende pinnale tekkisid niidikesed, just kui
oleks nende ümber vill kasvanud. Teiste marjakestega oli lugu
teistsugune: iga päev leidis Joosep midagi uut. Viimaks sai ta
aru, et igas marjas kasvab kala. Ta nägi selgesti isegi nende
silmi; siis kasvasid nad järjesti ja lamasid marjakestes pool-
rõngana. Mõödus veel mõni aeg. Oh seda rõõmu! Joosep
võis tähele panna, et kalakesed liigutasi. Suure huvitusega
ootas ta, millal kalakesed marjadest välja tulevad.

2.

Mõödus mitu aastat. Joosep oli osavaks kalameheks saa-
nud; kuid ta hakkas tähele panema, et mida aeg edasi läheb,
seda enam ja enam kalu vähemaks jääb.

Joosepile tulid ta lapsepõlve vaatlemised meele ja ta tuli õnnelikule mõttele: kalu kunstlikult kasvatama hakata.

Kui sügis tuli, palus ta isalt sügavamaid aukusid, kus veel kalu küllalt oli, tühjaks püüda. Temal ei olnud eesmärgiks neid kalu müügile viia, vaid midagi muud nendega teha. Ta korjas kalamarja. Korjatud marja viis ta ojakesele ja valas kõik vette. Jooksev vesi viis marjakesed kaasa ja kandis nad varsti laiali.

Möödus peaaegu aasta. Kord vara hommikul istus Joosep oja kaldal. Seal nägi ta, kuidas väike kala vaikselt vastu vett ujus, kiiresti putuka haaras ja ära söi.

— See on minu oma, muidugi minu oma, mõtles Joosep: ojasse ei olnud ju enam kalu jäänud.

Varsti sai Joosepi leidus paljudele teada ja nüüd kasvata-takse suurel arvul kunstlikult kalu.

155. Konn.

I.

Suures tiigis elas hulk konne; kogu talve lamasid nad sügavas mudas, ei söönud ega hinganud, olid tarretanud, just kui surnud. Kevadel sulatas päike jää tiigilt ja soendas vett. Konnad ärkasid ja tulid pinnale. Üks pistis pea veest välja ja krooksus kõigest kõrist, tema järele teine, kolmas, kuni terve koor sündis. Konnad hakkasid kudema, pannes veekasvude ümber sülditaolist ainet, mis munakestest koos seisab. Munakeste eest nad enam ei hoolitsenud, ainult päike soendas neid, millela neist millalgi konnasid ei sünniks.

II.

Kudest said väikesed konnad. Kui imelikud nad on: ümargune must keha, lai saba, — ja see on tulevane päris-konn. Kummagil pool pead kaks õrna harjakest, lõpused, mille abil väike loom hingab.

Huvitav on vaadelda, kuidas konnapojad liiguvad. Osavasti sabaga liigutusi tehes ujub konnapoeg kiiresti. Konnapoeg toidab end veeputukatest. Varsti ilmuvad tal tagumised jalad. Esiti on need kaks väikest nibukest, kuid varsti kasvavad nad suuremaks ja ilmuvad nähtavale — varbad, mille vahel õrn nahakile. Selle järele kuidas konnapojal tagumised jalad kas-

vavad, kaovad lõpused kehasse. Hakkavad ilmuma ka esimesed jalad ja nende abil liigub konnapoeg juba vabalt igale poole. Üldse on konnapoeg juba kasvanud; hakkab kujunema pea, rind ja kõht. Saba jääb ikka nõrgemaks ja pisemaks ja kui jalad juba täielikuks on kasvanud, kaob saba hoopiski.

III.

Seni võis konn ainult tiigis elada ja vee all orgudes putukaid ja ussikesi toiduks otsida. Kuni konnal lõpused olid, ei võinud ta kaua veest väljas olla: ta oleks kuival otsa saanud, nagu kuivale võetud kala otsa saab; kuid sel ajal, kui jalad kasvasid ja tugevamaks said ning konn hüppama võis hakata, kasvasid tal lõpuste asemele kopsud, mille abil ta kuiva õhku võib hingata nagu inimenegi. Nüüd võib konn kuival maal asuda, ikka kõrgemalt ja kõrgemalt kärpseid püüda oma laia paksu ja pehme keelega, mis esimese otsaga lõua külge kasvanud. Keelega püüab konn ime osavasti putukaid, välgu kiirusel heidab ta keele välja ja tähelpanematu putukas ongi ta suus.

156. Wiljatirts.

Me olime laua tagant juba tõusnud, kui kuulsiime karjumist: „Tirtsud tulewad, tirtsud tulewad!“ Beremees kahvatas ja me jooksiime kõik õue.

Tõusis kirjeldamatu segadus. Tööliised jooksid koftu. Hakkasid keppisid vastamisi peksma, kõlistasid hangusid, ahelaid, wasskausse, katlaid, kastrulisi. Räägitakse, et wahel olla küllalt tugevasti müraft, et wiljatirtsude mahalaskmist ära hoida.

Aga kus on need hirmsad putukad? — Ma ei näinud õhus midagi peale lõunast liikuma pilwe, mis ligines kange kohinaga, tuletades meele tuhandate puude kohisemist metsja tormi ajal. Need olidki wiljatirtsud.

Hirmsad putukad, kes üksteisest kiivade laiadi tiibadega kinni hoidsid ja end üksteisele toetasid, liginesid tiheda massina ligemale ja ligemale. Pilw peatas wiimaks meie peade kohal ja nagu kahtles millegi üle, kuid siis lastis end kui määratu rahelade maale. Kõik põllud, niikaugele kui film ulatas, olid paksu sõrmejämmeduse tirtsude korraga kaetud.

Algas putukate hävitamine. Töölised hakkasid jeda elawat ja kihjemat pinda äkete, atrade ja labidatega üle lastma. Mida enam aga putukaid hävitati, jeda enam näis neid juure tulewat. Nad kihjesid tihedate kihtidena, komistasid oma käppadega wilja kõrtele.

Wiljatirtsud asusid maja kallale, — tungisid ukse pragude, akende ja korstnate kaudu majasse. Nad roomasid akna raamisid mööda ja neist kihjesid näritud kardinad. Nad kuffusid, lendlesid ja ronisid seinu mööda üles. Eõnats ei olnud wett jaada, sest kaewud olid tirtsudest kihwtitatud.

Teise päewa hommikul ei olnud tirtsusid enam: nad olid ära lennanud. Misjuguft häwitustööd olid nad aga teinud! Põllul ei olnud wilja ega lillekest, heinamaal ei olnud rohtu: kõik oli must, söödnud, nagu põlenud.

Talupojad kaewasid ja äestasid maad, et putukate mune hävitada. Iga maatükk keerati ümber ja tehti kohedaks... Süda kistus walust kofku jeda häwitustööd waadates.

157. Mesilane.

Mesilas seisid mesipuud ja ühes mesipuus elas mesilane, nimega Töökas. Hästi ja üksmeeles elavad mesilased, millalgi nad ei tülitse ega riidle.

Ainult suur häda on selles, et neil palju waenlasi on: keda püüab lennult warblane ehk pääsuke, kes langeb ämbliku võrku ja keda pargib nahka mõni teine putukasööja. Keda torkab läbi ja sööb sealsamas teeröövel-erilane. Tõsi küll, mesilasel on nõel, kuid sellega on hädaohtlik võidelda: kui nõela välja ei tõmba, siis sure. — Mesilane ei ela nõelata päevagi.

Kord lendas Töökas meega koju poole, kui kaugelt juba midagi enneolematut kuulis: kogu meispuu kõmises ja sumises, nagu oleks revolutsioon lahti ja mesilaste sumina hulka kuuldus metsalise mõirgamine. Töökas lendas ligemale ja nägi mesilasi tuhandena väljas olevat. Nende sumisemisest kumises kogu õhk.

Mesikäpp-karu kõndis tagumistel jalgel mesipuude vahel ja vehkis esimeste käppadega mesilasi eemale. Korraga pööras ta järsku ligema mesipuu juure, — see mesipuu oli Tööka kodu, — ja viskas selle küljeli. Katus langes maha ja viimased mesilased, kes veel puusse jäänud, tõusid pilvena üles. Karu, kes ühe kâpaga

mesilasi tõrjus, pistis teise käpa mesipuuusse, mee tagavara aita, ja haaras kõige mesisema kärje. Töökas, kes nii häbematu röövimist eluajal polnud näinud, kaotas tasakaalu.

— Kõik ühe eest ja üks kõigi eest! — hüüdis ta ja tormas koleda eluka kallale ning nõelas teda otse silma. Karu mõirgas valu pärast ja pani mesilast jooksu. Mesinik jõudis vahepeal aeda, tõstis mesipuu üles ja pani oma kohale.

Aga vaene Töökas? Ta pistis karule nõela nii sügavale silma, et enam välja ei saanud tõmmata. Vaeneke nõrkes varsti ära ja langes maha, jäi rohtu kinni ja suri. Kuid kas ta surres kahetses enda ohverdamist mesipuu päästmiseks? — Ei, ta ei kahatsenud: ta sumises veel viimasel hinge tõmbusel vaevalt kuuldavalt: „Kõik ühe eest ja üks kõigi eest“.

Mõistatus: Ise õõnes tünnike, aga hulgad elavad sees?

(Mõistatuse seletus: Mesipuu.)

158. Mesilasele.

Mesilane — linnuke,
Lendad õielt õiele,
Lendad õielt õiele,
Otsid mett nii hoolsasti.

Mesilane, mina ka
Ihkan mett siin otsida,
Ihkan mett ka endale
Raamatutest rohkesti.

Mesilane — linnuke,
Mett sa tood ka teistele...
Oota, kui ju õppin' d ma—
Teiste vaimu toidan ka.

159. Siidiuis.

Kevade tulekul lähewad puud lehte; wähehaawal hakkab soojust tundes ka siidipuu elama.

Kui siidipuu lehitsema hakkab, muutuwad siidiuisi munad mustjashalli wärwilistest helehalliks ja wiimaks helesiniseks. Kui nad üsna

taewatarwa jüniseks on muutunud, siis oodate neist wäikefi tarwaseid ussife: ussifeseid on nii wäikesed, et on raske neid millegagi wõrrelda. Riipea kui nad munast wälja tulnud, roniwad nad siidipuu lehsti möbda laiaki. Kui mitmesuguseid lehsti segada, ka siis leiab ussife siidipuu lehe üles; tunneb lõhnast, misjugune parem ja teeb wahet, misjuguse maitserwam. Kui tahate, et ta roomaks, siis wõtke lehelt maha ja meelitage siidipuu lehlega. Siis roomab ta lehele järele, sadasid kordasid teel komistades, sest tal ei ole silmi ega kõrwu.

Pime ja kurt ussife on peaaegu kõige abitum kõigist elawatest. Roomab ta lehelt lehele ja wõib filmapilt kuttuda ning wiga saada. Selle wastu on tal ainult üks abinõu, wäikesed torukesed suu kohal, peened siidiniidid. Nende abil ripub ta õhus, lasseb end alla ja tõuseb üles nagu ämblik wõrku möbda.

Siidiuss wahetab oma riideid neli korda elus. Ta sööb ja kasvab. Nahk jääb wäikeseks. Wenib natuke järele, kuid enam ei weni. Waja on wanast riüst wälja ronida ja uus asemele saada. Seda wana naha wahetamist uue wastu nimetatakse kestaajamiseks. Iga kestaajamise eel umub ussife nagu magama: lamab liikumatult mitu tundi.

Neljanda kestaajamise järele ei jää siidiussil enam kaua elada. Nagu ette aimates, et talle pikk paast algab, sööb ta niidid hommikust õhtuni. Selle aja jooksul sööb ta neli korda rohkem kui terwel oma eluajal, ja kasvab pikuti ja lajuti kaks korda suuremaks kui enne neljandat kestaajamist oli. Kolmekümnenadal ja oma wiimasel elupäewal on ussife üheksatuhat korda suurem kui munast tulles.

Doit läheb talle wiimaks wastituks. Ta hoiab pea ülewal, wiskleb kohalt kohale ja roomab... roomab warjulisesse kohta, kus igale poole niidid laiasti ajab, mitte peene, waid jämeda, tugewa siidiniidi ja hakkab siis tagumise tehaajaga enda ümber peenikest wõrku kuduma, kuhy ta ise sisse jääb. Selles majakeses — kotoonis — heidab ta endast jälle wana riüü ja lamab seal alasti kui nukk. Seepärast teda ka nukuks hüütakse. Natuke lamab kuni talle londise, tiiwad ja wurrud kasvawad... ja kaheteistkümne päewa pärast on nukust päris liblikas saanud. Ühel heal päewal lööb kotoon ühest otsast mustjaks ja märjaks. Sellest märjast otsast ronib suure waewaga märg liblikas wälja. Ta ajas endast wedelikku wälja, et kotooni märjaks teha, sest muidu ei oleks ta tugewat kudet jõudnud fakti rebida. Liblikas aga ei lenda, waid roomab ainult ja muneb mune. Wärsib siis tööst ja waewast ning sureb — kolme-nelja päewa pärast. Rauem ta elada ei wõi, sest kotoonis paastus fogu aja, ka kotoonist wälja tulles ei sõõnud ta midagi, sest londikesega ta süüa ei saa.

Inimesed niisutavad kookone soojas mees, kerivad nad lahti ja kuduvad sellest niidist fiidi riiet.

Riiud — mantel, pealisriie. Paast — söömata olek.

160. Tunne.

Ühel wanamehel jäi naine haigeks; tuli mehel endal lehma lüpsata. Lehm puristas, tundis, et perenaine ei ole ja ei annud piima. Naine käsks mehel oma kasuta selga ja rätiku pähe panna, — lehm andis piima. Wanamehel läksid riided laiali, lehm nuusutas ja pani piima kinni.

Hagijad ei jookse loomi ajades jälgipidi, vaid sammukümmend kõrwal. Kui harjumatu kütt, tahtes koera looma jälgedele juhtida, koera ninapidi otse jälgedele viib, siis koer kargab alati kõrwale. Jälgede hais on nii tugev, et ta ei seleta, kuhu poole loom on jooksnud. Temaga sünnib sama mis meiega, kui meile otse kõrwa karjutakse; me astume kaugemale ja kuuleme ainult siis, mis meile räägitakse.

Koerad tunnevad üksteist haisust.

Kui hobused midagi kardavad, siis nad puristavad, puhastavad nina, et paremini haista võiksid, ja ei karda enam siis, kui nuusutada saavad.

Koer hakkab tihti oma inimest haukuma ja jätab haukumise ainult siis järele, kui nuusutades ta ära tunneb.

Härjad näevad, kuidas hargi tapetakse, kuulevad, kuidas nad tapatallis rõõgivad, aga ei saa aru mis sünnib. Nuusutab aga härg seda kohta, kus härja veri, hakkab ta kohe rõõkima, jalgadega tampima ja teda on raske sellest kohalt ära ajada.

Kui inimene asja tahab tunda saada, siis waatab ta teda, kuulatab ta healt, wahest nuusutab ja maitseb. Loomad aga, ja peaaegu kõik, peavad asju nuusutama; nendel on haistmine tugevam kui inimesel. Hobune, karu, koer, hunt, lehm jne. tunnevad asju ainult siis, kui nad neid nuusutanud on.

Weel teravam on haistmine putukatel. Mesilane lendab otse sellele siele kuhu tal waja. Uskide leiab haistmise abil oma lehe; lütikas, kirp, sääsk tunnevad haisust inimese mitmesajatuhande oma sammuga taha.

161. Kuidas koerad kurjategijaid otsivad.

On selts koeri, kes miilitsale kurjategijate tabamisel abiks on. Need koeri õpetatakse jälgesid mööda inimesi leidma, nagu hagijaid loomi. Kui kasagil wargus ehk mõni muu kuritöö toime on pandud, lastakse koeral

kuritöö kohta ja seal olevaid asju nuusutada. Koer läheb jelle haisu ärele kurjategijatele järele, ja kuid nad üles leiab, kargab kohe kallale. Muidugi võib koer kurjategijaid ainult siis üles leida, kui teised inimesed kurjategija jälgesid ei ole seganud, ja sellega mitu haisu ei ole ühte ajanud.

162. Kuidas õpetlast nõiaaks peeti.

Kaua mõtlesid õpetlased selle üle, kuidas kõige väiksemaid asju vaadelda saaks. Inimeste silmad on nõrgad. Me võime hästi näha ainult suuri asju. Kuid on nii väikseid asju, mida kõige teravamaga nägemisega inimene palja silmaga näha ei või. Meil on raske isegi kärpse lonti, ta silmi ja käppasid näha.

Ammu pandi tähele, et veega garafin putukat ehk mõnda muud asja viis ja enam korda suurendab. Kärbes näib lehepõrnika suurusena, peenike karv niidi jämedusena. Ammu hakati suurekstegevaid klaase valmistama, mille läbi vaadates asi veel suuremana paistis.

Õpetlastele oli ka sellest vähe. Nad tegid toru ja panid sinna mitu suurekstegevat klaasi. Seda toru nimetatakse mikroskoopiks.

Mikroskopi abil võib üsna väikseid asju näha, mida palja silmaga sugugi ei näe. Meie ajal suurendab hea mikroskoop asju tuhat ja enam korda.

Kui läbi mikroskopi väikest paberitükki vaadata, siis näib ta viiskümmend korda paksem ja laiem ehk suurem olevat kui tõepoolest on.

Umbes saja aasta eest ostis üks Prantsuse õpetlane endale mikroskopi. Ta vaatles sellega väikseid asju. Kord pani ta mikroskopi alla kahe klaasi vahele elava kirbu. Varsti pärast seda suri ta.

Peale ta surma hakkasid talupojad mikroskoppi vaatama. Kui nad kirpu nägid, paistis see neile kaameli suurune olevat; nad arvasid, et see nõidus on, mida õpetlane-nõid endaga ühes kandis. Üks talumeestest tegi kogemata mikroskopi lahti ja sealt kargas kirp välja. Kõik ehmusid seda enam. Paha vaim oli seni kinni, — mõtlesid nad — aga nüüd on lahti.

See oli kaua aja eest. Nüüd aga õpetlast keegi enam nõiaaks ja kirpu kaameliks ei pea.

163. Klaasialune ilm.

Ükskord elas wana õpetlane. Ta istus mikroskopi taga ja waatles midagi klaasi all. Kuidas seal kõik kihises ja tees! Tuhandes wäikesed loomakesed keerlesid, hüplesid, tantsiisid, farglesid, haarasid üksteise ümber sinni, kiskusid üksteist.

— See on väga huvitaw, — ütles wana õpetlane. — Waja on neile wärwi juure lisada, et nad enam näha oleks, — ja ta walas sinna tilga mingisugust punast wedelikut. See oli punane nagu veri ja ime-likud loomakesed said läbi roosaks. Kui õpetlane neid loomakesi waat-les, tuli talle külaline.

— Mis sul seal on? — küsis külaline.

— Mõista ära, siis kingin sulle? — wastas wana õpetlane.

Ja külaline hakkas ka mikroskoopi waatama. Ta nägi midagi hirmsat. Oli otse hirm waadata, kuidas nad seal üksteist peksid, torksid, kiskusid, hammustasid ja lõhki tõmbasid. Mis all oli, tuli üles ja mis ülewal oli, ronis alla. Waata, waata, tal on jalg minu jalast pikem. Hei! Geist ära ta! Tal on muht küljel, wäikene, tühine muhuke, aga see teeb talle walu, aga las' olla, olgu talle weel walusam!" Ja kõik tormasid ta kallale, kiskusid teda, neelasid ta tema muhukese pärast ära.

— Aga see on hirmus, — ütles külaline.

— Jah, aga mis sa arwad, mis see on? — küsis wana õpetlane. — Statju ära arwata!

Külaline wastas: „See on jõda.“

— Ei, see on weetilt mustast loigust, — ütles wana õpetlane.

164. Kes elab veetilgas.

Kui teil juhus on mikroskoopi tarvitada, vaadake seisnud heinavee tilka. Võtke pott, pange sinna kuivi heinu, valage vett peale ja laske seista kolm-neli päewa soojas kohas. Hein hakkab mädanema ja [vette tekib väga palju väikesi loomakesi.

Teie neid palja silmaga ei näe. Torgake vette kepike, ta külge jääb tilk vett. See tilk näib teile läbipaistev olevat. Aga temas, selles veetilgakeses, on määratumul arvul väikesi loomakesi. Need veetilga loomakesed sünnivad, kasvavad, ujuvad, söövad ja hingavad, kuid meie ei näe neid palja silmaga.

Pange see veetilk aga mikroskopi alla ja teie näete hästi, et seal palju väikesi loomakesi ujub. Neid nimetatakse infusoorideks.

Mikroskopi abil võite neid vaadelda. Ühed infusoorid käivad rattana ringi ja keerlevad ühel kohal, nagu oleks neid keegi mööri otsa köitnud; teised liiguvad siia-sinna, tantsivad ja karglevad, jooksevad üksteise järele ja tõukavad üksteist, just kui vallatud lapsed.

Üks infusoor jookseb kõigest jõust oma saagi järele, kuid saak põikleb kõrvale ja libiseb küti eest ära; aga minuti pärast on infusoor juba oma saagi kannul, püüab ta kinni ja neelab alla. Siis aeglaste liigutustega laisad. Ühed neist roomavad laisalt ja pikkamisi just kui ussikesed, teised on aga liigutamalt paigal nagu oleks neid keegi klaasi külge kleepinud.

Aga kui palju on neid selles väikeses veetilgakeses! See on terve sõjavägi, terve pisikeste, paljale silmale nägematute loomade ilm. Neil on seal veetilgas sama vaba ja ruumikas kui kalal järves. Mikroskopi abil võib näha, kuidas infusoorid oma tilga, oma järve kaldale ujuvad, et värsket õhku hingata. Tilga kaldal on õhku enam.

Ja kui lihtne on nende loomade ehitus. Infusooril ei ole kõri, silmasid ega rinda, aga sellest pole viga. Nad hingavad kogu oma nahaga. Teie ei näe neil luid, peaju, midagi sarnast, mis teistel loomadel on. Infusooridel ei ole silmi, kõrvu ega nina. Aga siiski liiguvad, söövad ja hingavad nad. Võib olla, et ta ka tunneb. Puutuge infusoori ja ta hakkab liigutama. Pange soola ehk äädikat ühele poole tilka, ja kõik infusoorid põgenevad teisele poole: nad ei armasta soola ja äädikat.

Teie kestva vaatlemise ajal kuivab tilk ära, siis ei saa infusoor, nagu kalagi kuivas tiigis ujuda, ta ei saa saaki püüda ja süüa.

Te arvate, et ta nälga ja janusse sureb, nagu kala, keda veest välja võetakse? Ei, talle ei tähenda ka seesugune häda midagi. Seni kui vett ja toitu leidus, oli infusooril mõnus, kuid rasketel aegadel ei taha infusoor ka surra. Infusoor kattub siis paksu¹ ja tiheda nahaga ja lamab, oodates millal hädaaeg mööda läheb. Ta oskab kaua oodata.

Kui mikroskopi all tolmu vaadata, mis õhus keerleb, siis näeme temas taimede osakesi, putukaid, karvatükikesi, niidi-

kes ja muud. Muu seas näeme aga ka krimpsus ringikesi. Need on kuivanud, tardunud infusoorid. Nad on tolmu, nagu õhulaeva asunud, et pärituult oodata. Tuleb aeg, kus tuul infusoori tolmuksese kuhugile mädavee lompki kannab.

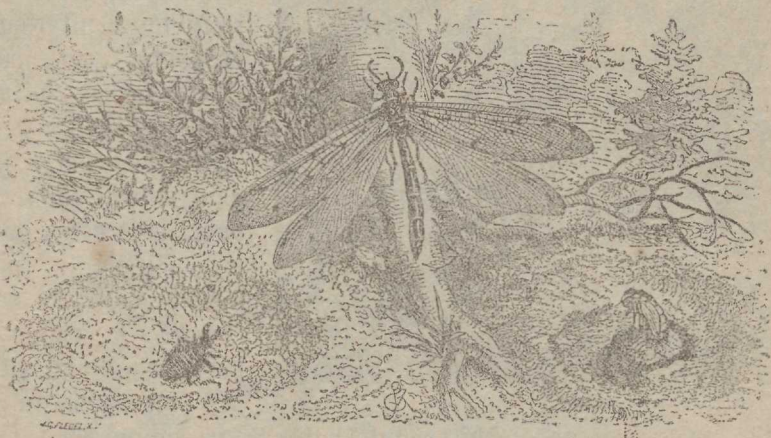
Siin on infusooril mõnus. Ta hakkab kohe elama, hakkab jälle ujuma, keerlema, tantsima, saaki püüdma. Kui ka see lomp ära kuivab — sellest pole häda. Infusoor hakkab jälle head aega ootama.

Kui kena oleks sarnane elu ka inimestele. Kui nälg, külm, häda ja mure tuleb, heida aga aastaks paariks magama, et uuesti ainult siis ärkata, kui eluraskused juba möödunud on. Aga inimesed ei või kaua toiduta elada. Kuid infusoor võib oodata niipalju kui vaja.

Mõni infusoor võib inimesele ehk elajale suhu sattuda. Ja ka siis on tal mõnus, ka siin elab, kasvab, sööb ja sigineb ta meile tähele panemata.

Infusoor ei karda külma. On infusoorisid, kes jääs elavad. Infusoor ei karda ka palavust, kui see väga kõrge ei ole. Infusoorisid võib kihvtiga ja piiritusega surmata.

Kus aga infusoorisid ei leidu! Kui te palaval suvel võtate veetilga seisvast tiigist, siis leiате selles tilgas samasuguste pisielukate ilma. Muidugi elab neid ka meredes, järvedes ja loikudes.

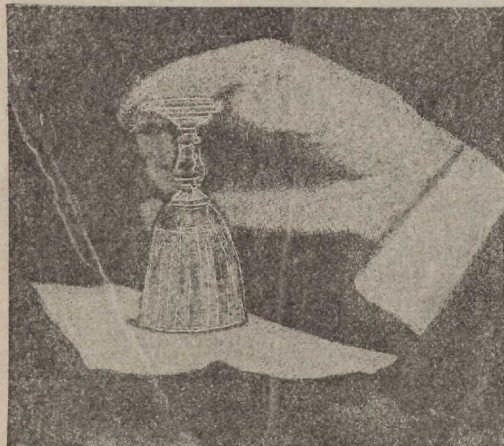
VIII. Öhk ja wesi.

165. Nägematu.

On muinasjutt nägematuks tegijast mütsist, kes selle mütsi pähe paneb, seda ei nähta. Ta võib mütsitefega majast majasse käia, kõike näha ja kuulda, aga teda keegi ei näe. Ta võib läbi lukus uksede ja riimis akende, läbi seinte ja lagede käia, — mingi asi teda ei takista.

Me muinasjuttusid ei usu. Muinasjutt on wäljamõeldus. i wõi olla, et ilmas on niisugune mütsife. Kuid siiski on ilmas midagi, mida meie ei näe.

Teie võite waadata, kuidas niisugune nägematu wett kummuli pitsklaasis hoiab. Kallake pitsklaas wett ääreni täis ja katke paberiga kinni. Kõik kunst seisab selles, et paber kindlasti klaasi äärt ja wett wastu oleks. Siis litsuge ühe käega paberile ja teise käega pöörake klaas ümmuli. Nüüd wõtte paberilt

käsi ära ja hoidke pitsklaas teise käega ülewal. Ning teie näete, et kummuli pitsklaasist ei jookse wesi wälja (Tehke katset). Mingisugune nägematu hoiab wett ja paberit ülewal, midagi rõhub alt paberile ja paber hoiab wett kummuli pitsklaasis.

Mis see rõhub alt paberile ja hoiab wett? See on nägematu öhk

mida me hingame. Öhk rõhub paberile ja hoiab wett kummuli pitsklaasis. Meid katseid on tehtud mägedes ja orgudes, majades ja uulitsatel, — kuski ei jooksnud wesi wälja ja öhk

hoidis teda üleval. Tähendab, õhk on igal pool: mägedes, orgudes, majades, uulitsatel.

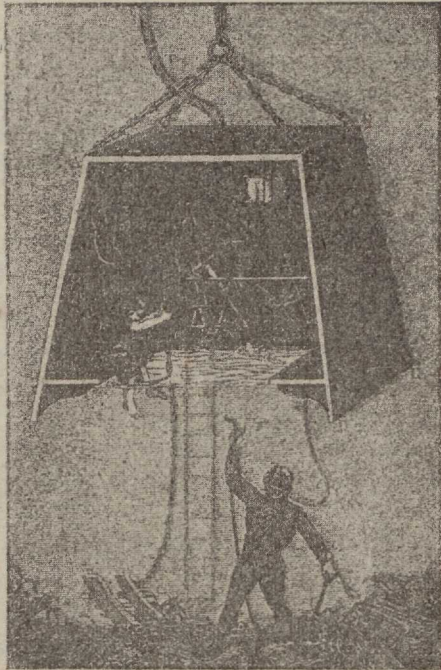
Ja nagu muinasjutuline nägematu tungib õhk läbi seinte ja lagede; ta on igal pool ja igas kohas. Ohuta ei saa linnud, mis kõrgel me peade kohal lendavad, elada, — mispärast ka seal õhk peab olema. Kaladel on ka õhku waja, — mispärast õhku ka wees peab olema. Kaewandustöölised lähewad sügawale maa alla ja hingawad seal wabalt, tähendab õhk tungib ka sügawatesse koobastesse. Õhk on ka mitmetes kowades kehades; pange wette tükk suhkrut ehk kriiti, — wee peale tõusewad mullid: see tähendab õhk tuleb neist välja.

166. Kuidas tuukrid merepõhjas käivad.

Võtke pitsklaas, pange sinna elavaid kärbsed, keerake kummuli ja pistke veega täidetud klaasist nõusse ehk lihtsalt wee pangi (Tehke katset). Vesi ei lähe pitsklaasi. Vett ei lase pitsklaasi nägematu õhk. Õhk jääb pitsklaasi. Tal ei ole kuhugile minna, alt ei lase wesi, ülevalt ja kõrwalt hoiab klaas.

Seepärast ei upu me kärbsed ja lendewad rõõmsasti pitsklaasis. Neil on hea, wesi ei tule nende juure, wajuta pitsklaas kas üleni wette, õhk ei anna oma kohta weele. Tõsi, ta tõmbab end vähe kokku ja annab weele natuke ruumi. Seda õhku hingawadki kärbsed.

Kõik kunst seisab selles, et pitsklaas küljeli ei kalduks. Kui ta küljeli keerata, siis tuleb õhk välja ja wesi woolab temasse ning uputab kärbsed.

Nagu kärbsed kummuli pitsklaasis hingavad, nii võivad ka tuukrid tuukrikastis, mis mere põhja lastakse, vabalt hingata. Tuukrid istuvad sähardusesse metallkasti, nagu joonistus näitab ja lasevad end merepõhja.

Nägematu õhk jääb kasti, õhul ei ole kuhugi minna: ülevalt ja alt peavad teda seinad ja alt ei lase vesi. Vesi surub õhu ainult vähe kokku, kuid õhk ei lase vett kaugemale. Seda õhku hingavadki tuukrid. Nad käivad vee all laevu parandamas, vette kukkunud asju üles tõstmas ja teisi töösid tegemas.

Kui tuukritel töö tehtud ehk õhk ummiseks läheb, tõstetakse kast üles ja tuuker pääseb vaba õhu kätte.

167. Mis maatera ümbritseb.

Me teame nüüd, et läbipaistev ja nägematu õhk on igal pool: majades, nullifatel, mägedes ja orgudes.

Õhk ümbritseb me mrad igast küljest. Õhk on maatera nägematu riie, maa läbipaistev koor. Võib ütelda, et maad ümbritseb õhuoel aan.

Nagu mees kalad ujuvad, nii ujuvad linnud õhus. Õhu okealani põhjas elame meie, inimesed, siin käivad ja roomavad mitmejuguised elajad, kasvavad puud ja taimed, nagu merepõhjas kasvavad me taimed ja roomavad loomad. Ja meile on õhk sama tarvilik kui kaladele vesi. Kui kala veest välja võtta, siis sureb ta. Kui inimene väga kõrgele tõuseb, siis sureb ka tema.

Õnneks on maa peal õhku palju. Inimesed on õhulaevadel mitme wersta kõrgusele tõusnud ja leidnud, et seal õhk nii haru on, et raske hingata. Õhk ulatab mitmekümne wersta kõrgusele maast.

168. Soojus.

Kui meil külm on, siis tõmbame end kokku. Kui palav, siis näib olevat, nagu lähaks me laiemaks ja tarvitaks enam ruumi. See mis sünnib külmas ja soojas meie kehaga, sünnib iga teise ainega. Kui vankrirattale rehvranda tahetakse tõmmata, siis aetakse ta tules punaseks. Rehv läheb palavusest laiemaks ja teda võib vabalt rattale ajada. Kui rehv

külmaks läheb, tõmbab ta end kõvasti ratta ümber kokku. Kui liinile raudtee roopaid pannakse, siis jäetakse otsade vahele vahet.

Kui otsad otsadega koos oleks, siis palava ilmaga, mil nad välja sirguvad, suruks nad üksteist vastu ja läheks paigast ära. Sünniks õnnetus ja rong läheks teelt kõrvale.

Kui vett tulele pannakse, siis ei panda katelt ehk kannu ääreni täis. Vesi paisub palavusest ja ajab üle.

Kui kvass ehk limonad sooja kohta panna, lööb ta vahest korgi pealt ära. See sünnib sel põhjusel, et pudelis on gaase. Soojuses lähevad aga gaasid laiemaks ja rõhuvad korgi pealt.

Kõik kohad paisuvad soojuses, muutuvad pikemaks, laiemaks ja paksemaks. Külma käes aga tõmbavad end kokku.

169. Tuul.

1. Ma avasin talvel ukse õue ja süütasin kaks küünalt põlema; ühe panin lävele ja teise hoidsin üleval. Ülemise küünla leek vaatab õue ja alumise leek tupp. (Tehke katset). Leegi järele on selgesti näha, et alt puhub tuul tupp, aga ülevalt — õue. Ülemine õhk on soe ja alumine — külm.

Toas muutus õhk soojusest õredamaks ja kergemaks ja tõuseb üles, nagu kork vees üles tõuseb. Seepärast tõuseb ka ahju kütmisel soe õhk ja suits korsant mööda üles. Ehk kui me õli vette valame, siis tõuseb see jällegi üles, sest õli on veest kergem. Nõnda siis kogub ka soe õhk üles. Alumine õhk surus talle peale ja ta oleks vee kõrgemale tõusnud, kuid seda takistas lagi ja uks, kui ta kinni oli. See kinnine õhk tuletab puurilinnukesi meele. Kui puuri ukсед lahti teha, lendab linnuke kohe välja. Samuti voolab ka toast soe õhk välja, kui uks lahti teha. Ta läheb ülevalt välja, sest ta asub üleval.

Kuid all liigub õhk ka, ainult vastupidi. Õhul on alati all kitsas; ülemine õhk surub teda alati, aga õhk otsib ikka ruumi. Seepärast siis tulebki, et kui toast soe õhk lahkub, õue õhk kohe tupp voolab. Sooja õhu koha valdas nüüd õue külm õhk. Kül'm õhk on soojast õhust raskem ja seepärast voolab õue õhk alt.

2. Mis sooja õhuga toas sünnib ukse avamisel, see sünnib ka maa peal. Siin on õhku soendajaks ahju asemel ainult päikene ja toa asemel — soojad maakohad, kus õhk soojem ja kergem; külma õue asemel, — külmad maakohad, kus õhk külm ja raske.

On maasid, kus tuul alati all ühele ja samale poole puhub. Ta puhub alati sinna kus soe ja puhub sealt kus külm. Just samuti kui katse juures toa õhuga nägime.

Kui meremehed esimest korda meie maades käisid, imestasid nad väga. Kodumaal olid nad sellega harjunud, et tuul oma sihti muutis: täna puhub ühele poole, aga homme ehk nädali pärast teisele poole. Meremehed ehmusid, nad kartsid, et ei jõua pärituult ära oodata ja koju sõita.

On määratu kõrbe Sahaara. Ta on tuhandeid verstasid läbi mööta. Seal ei ole vett ega kasva taimi, vaid ainult kive ja liiva võib sealt leida. Palavus on seal väljakannatamatu. Tulises liivas võib mune küpsetada.

Seal võib tähele panna, et soe kõrbe õhk üles tõuseb, aga ta asemele voolab igast küljest jahe õhk, mis kiiresti soojaks muutub ja ka üles tõuseb. Niiviisi tuleb välja, et sinna kõrbesse igast küljest tuul puhub.

Kuid samuti on lugu ka sooja majaga. Kui meie igasse külge ukse avame, siis puhuks igast küljest külm tuul majasse.

Üldse võib öelda, et tuul kõige tihemini nii puhub: õhk läheb kusagil soojaks, muutub kergemaks, tõuseb üles ja voolab sealt sinna kõrgemale, kus õhk külmem ja raskem, aga külmadest kohtadest voolab külm õhk alla sooja õhu asemele, sinna, kus õhk vähem rõhub, kus suurem ruum on.

Vabama ruumi peale tormab õhk vahest niisuguse jõuga, et paiskab inimese jalust, lükkab laevad ümber, kisub puud juurtega üles. Siin nimetame me seda õhu voolu tormiks.

Aga kui tuul ka iseäranis tugev ei ole, siiski kohistab ta metsas, kohistab akna taga, hulub korstnas ja avab väravad ja tuiskab talvel teed lund täis. Meie elame all ja meile on kõige tähtsam õhu alumine voolamine, alumine tuul. Aga alumine tuul puhub alati sinna, kus õhk kergem ja rõhumine väiksem, kus enam vabadust.

Üleval puhub õhk vastuoksa ja seda võib kõrgete pilvede järele tähele panna. Tihti puhub meie tuul ühte külge, kuid vaatad, pilved lendavad vastu poole. Tähendab, sel ajal kui

maa peal tuul ühele poole puhub, puhub ta üleval teisele poole.} [Ja nii] puhub tuul seni, kuni külmades kohtades õhk soojaks läheb ja palavates kohtades — jahedaks.

170. Mis kasu on tuulest?

Mis oleks siis kui tuult ei oleks? Palavates maades, kus juba nüüd päike väljakannatamatult kõrvetab, oleks veel palavam; seal ei võiks elada ja sureks palavuse kätte loomad kui ka inimesed, külmades maades oleks veel külmem, seal külmaks taimed ja loomad. Tuul kannab palavatest maadest sooja õhku külmadesse ja külma õhku palavatesse maadesse. Ja seepärast on palavates maades jahedam ja külmades soojem.

Wähe sellest. Merede ja okeaanide, järvede, jõgede ja soode kohal, — igal pool, kus wesi on, tekivad pilwed. Õhk kannab pilwesid: ta rebib neid osadeks ja liidab ühte. Tuul saadab pilwed teele, et nad wett maad mööda laiali kannaks; weega ojasid ja jõgesid täidaks. Tuul kannab igale poole elu. Kui tuult ei oleks, poleks tuuwades kohtades pilwesid, seal ei saaks wihma ega lund, aga wihmata ei oleks ei ojasid, ei kaewusid, — ilma weeta ei võiks elada loomad ega inimesed.

Linnades ritutakse õhk inimeste hingamisest, mustusest ja tolmust. Kui tuult ei oleks, koguks suurtes linnades nii palju halba õhku, et inimesed lämbuks, kuid tuul kannab linnast halwa õhu; tuul toob linnadesse metsade ja wäljade puhast õhku.

Tuules on suur jõud ja inimesed kasutawad seda. Nad panewad tuule enda kasuks tööle. Tuul ajab tuuleweskeid ringi. Puhub laewa ja lotjade purjedesse. Aga õpetlased ütlewad, et seda veel wähe on. Nad ütlewad, et tuul paneb lord wabrikute ja tehaste masinad liikuma, weab roobastel inimesi, künnab maad, niidab heina ja lõikab wilja.

171. Mis wees julab.

1. Teed mööda läksid kaks koormakandjat eeslit. Üks kandis kottisid jõulaga, teine — wammikoormat. Esimene käis raske koorma all juure waewaga, tõstis waewalt jalga jala ette, teine aga käis kergesti.

Teel tuli jõest läbi minna. Soolakoormat kandja eeslil lastis enda wette ja tõusis jälle üles. Nii tegi ta kummi jõol wette kadus. Kui eeslil weest wälja tuli, pistis ta tuhatnelja jooksuma: koorem oli nii kergelt jäänud, et ta seda peaaegu ei tunnudki...

Teine eesfel, kes kogu aeg elimeise toimetust pealt waadanud, kastis end ka wette. Aga mida enam ta end wette kastis, seda raskemaks läks ta koorem. Wammid ei sulanud wees, waid selle wastu, imesid wett endasjse.

Mis oleks aga siis juhtunud, kui eeslil koormaks oleks suhtur eht pärm olnud? Suhtur ja pärm oleks jannuti nagu sool sulanud, ning eesli koorem oleks kergemaks läinud.

Kui aga eeslil koormaks oleks raud ja rask olnud? Raud ja rask ei oleks wees sulanud. Koorem oleks endist wiisi raskets jäänud. Ühed ained (sool, suhtur, pärm jne.) sulawad wees, aga teised ained (wamm, raud, rask, jne.) ei sula wees.

2. Õpetaja pani tassil peotäie liiwaga segatud joola ja ütles õpilastele: „Korjake mulle kõik tassil pandud sool kokku.“

Keegi ei teadnud, kuidas seda teha. Üks aimult poistest arwas jellega hakkama saawat. Ta walas tassil wett ja segas selle liiwa ja soolaga segamini. Kõik sool sulas wees ära, — wesi läks soolaseks, aga liiw kogus tassil põhja. Siis walas poisj soolase wee ettewaatlikult niis wiisi ära, et liiw tassil põhja jäi ja pani wee palawasjse ahju pannile. Soojas muutus wesi auruks ja tõusis üles, aga sool ei tõusnud üles ja jäi wäikeste nelinurkade kujul pannile.

Kui poisj õpetajale nelinurkade kujul andis õpetaja juurekstegeemise klaasi lastele, kes kõik kordan joda kubituid waatlesid. Raamatutes nimetatakse neid kubituid joola kristallideks. Need kristallid on nii kenad, nagu oleks nad meister teinud. Samuti võib ka suhtur, pärmi ja jalpeetrit kokku korjata. Ka suhtur, pärm ja alpeeter sulawad wees. Kui aga seda wett keeta, siis muutub wesi auruks ja tõuseb üles ja see, mis wette oli sulatatud, jääb wäikeste kristallide kujul järele.

Kristallid wõiwad ka suured olla. Sgaüks võib kristalli ka ise suureks kaswatada. Sulatage klaasi wee hulka rohkesti pärmi, siis laske niidi otjas wäike pärmitristall siina sisse. Ülemine niidi ots aga kõiite kepikese külge ja pange ristil üle klaasi ja kristall hakkab kaswama ja muutub warsti suureks kristalliks.

172. Vihm, kaste ja lumi.

1. Kõneldakse, et õhk olla wammi sarnane. Õhk joob wett nagu wamm. Kui katla tulele panete ja kaua keedate, siis keeb ta tühjaks. Riputage päikesepaistele märg käteratik ja varsti on ta kuiv.

Kuhu jäi vesi? Õhk imes vee ära. Vesi muutus nägematu auruks, mis nüüd õhus on, nagu vesi märjas vammis. Niisugust õhku nimetame röskeks.

Ma võtsin kaks märga lappi. Ühe panin ahju juure sooja ja teise viisin külma tuppa. Kolme tunni pärast oli lapp ahju juures kuiv: soe õhk oli kõik vee välja imenud. Aga külmas toas on lapp peaaegu sama märg: külm õhk imes ainult vähe märga välja. Tähendab, soe õhk võib endasse palju enam vett imeda kui külm.

2. Meie võime ise vett auruks muuta ja auru veeks. Ma valasin katlasse vett ja panin katla tulele; kui vesi keema läks, hoidsin ta kohal külma taldriku. Kohe tekkisid taldrikule vee-
piisad ja hakkasid maha sadama.

Tähendab, õhk ei võinud külmaks muutudes endas kõike vett auru kujul hoida, osa aurust muutus veeks, veepiisad veeresid taldrikut mööda ja kukkusid põrandale. Kui oleks talv olnud ja seda katset oleks külma käes tehtud, siis oleks vesi jääks külmetanud. Vammist võib vesi välja pigistada. Õhust samuti. Kui õhk me katse juures külmaks muutus, siis pigistas ta vee endast piiskade kujul välja.

3. See, mis auruga sünnib katla kohal, sünnib temaga ka maa peal. Katla asemel tuleb meil mõelda kõiki meresid ja okeaanisid, kõiki soosid ja järvesid, — ühesõnaga tervet ilma veekogu. Tule asemel aga päikest. Päikese soendamisel muutub vesi meredes, järvedes, soodes, ojadest, jõgedes ja mujal nägematu auruks; neid auruseid imeb soe õhk nagu vamm endasse kuni täis saab.

Kui aurust täidetud õhk vähe külmemaks läheb, siis ei suuda ta enam endas niipalju auru hoida kui soe õhk. Ta aurub endast liigse vee välja nagu vamm, kui teda käte vahel pigistada. Liigne aur muutub aga alguses uduks ehk pilveks, aga pärast vihmaks, raheks ehk lumeks.

Iga lumehelbe seisab koos väikestest veekristallikestest, aga veekristallid on külmanud vesi.

Hommikul näete jõe, järve ehk soo kohal tihti udu. Kui udu üles tõuseb, nimetatakse seda pilveks. Tuul ajab pilved kaugetesse maadesse.

Pilv on sama udu, ainult asub üleval, mitte maa peal.

Selgel ja vaiksel suve hommikul langevad taime lehtedele ja teistele asjadele kastetilgad.

Te ise võite samasuguseid tilkasid teha, kui vastu külma akna klaasi hingate. Ühes õhuga hingate auru välja ja kui see aur vastu külma klaasi puutub, siis muutub ta veepiiskadeks, mis klaasile jäävad.

Samuti sünnib öösel taime lehtedel. Lehed on öösel külmemad, kui neid ümbritsev õhk. Õhus on aur ja kui see aur külma lehtedega kokku puutub, siis muutub osa aurust kastetilka-deks.

Talvel tekivad puu oksad ja okaste külge kastetilka-de asemele jääkristallikesed. Seda nimetatakse härmatiseks. Härmatist leidub iseäranis palju männi, kuuse ja teiste okaspuu oksades.

4. Iga veetilk, iga kastetilk, iga härmatise kristallike, iga lumehelbeke, iga pilv oli enne aur, aga see aur tuli meredest ja okeaanidest, järvedest ja soodest, jõgedest ja ojakestest. Õhk imeb auru endasse ja tuul kannab ta ilma mööda laiali.

173. Veetilga elukäik.

Suure mere rüpes tantsisid päikese paistel kui rõõmsad lapsed tuhanded väikesed veetilgad, lastes end tuulest kiigutada. Üks neist oli iseäranis üleannetu ja püüdis ikka kõige kõrgemale karata. Kui ta taeva poole vaatas, kus nagu teine meri üleval kõrgel seisis ja mille küljes päike edasi jalutas, tuli talle kange igatsus ka üles tõusta, et seal siniõhus võiks rännata ja ülevalt maa peale alla vaadata. Viimaks palus ta päikest, et see ta üles tõmbaks. Päike saatis ka kohe oma kiired alla, ja et veetilgal seltsimeestest pikal reisil puudu ei tuleks, võtsid kiired veel hulga teisigi tilkasid kaasa.

2. Nägemata veeauruks muutunud, tõusid tilgad ütlemata kõrgele ja sõitsid seal õhumeres ümber, kuna neid tuul juhtis ja sõidutas. Nende silm nägi ülevalt ütlemata uusi asju. Viljapõllud, metsad, külad ja linnad, need kõik olid neile enne tundmatud olnud. Siin nägid nad talumehe põldu kündvat, seal ratsaniku tulise hobuse seljas ümber kihutavat; siin hoidis karane oma prisket karja, seal lendasid linnud puude otsas. Oma suures rõõmus ei pannud nad tähelegi, et päike ikka rohkem

madalamale oli läinud. Õhk läks jahedaks ja me veetilk ei teadnud nüüd, kuhu öökorterisse heita. Siis võttis ta nõuks maa peale minna; liugles ka alla, ja lahke roosilill tegi talle ukse lahti.

3. Hommiku koidupunast äratatud, istus veetilk roosilehe serval ja palus tõusvat päikest: „Võta mind jälle kaasa ja lase mind kaugele üle ilmamaa reisida!“ See sündiski. Aga kui päev pärast liig palavaks läks, siis lõppes veetilga jõud ja ta soovis jälle oma ema rüpes suures meres olla. Ja siis tõusis kange tuul, ajas kõik veetilgad kokku, nii et neist paks pilv sai; nad isegi ei teadnud, kuidas see sündis, aga pea olid nad suured nähtavad veepisarad ja jooksid üksteise järele allapoole. Küll see kohises ja kahises, inimesed aga ütlesid: „Vihma sajab!“ Meie veetilk sadas ühe mäe otsa; tuhatnelja hüppas ta sealt alla, teised tagajärele, just nagu sõjamehed oma juhataja kannul. Pea oli neid niipalju koos, et neist väike vahutav oja sai. Kui nad tuki aega nõnda üheskoos olid jooksnud, kuulsid nad suurt kohinat ja nägid maja, mille ees valge tolmune mees seisis ja jahukottisid vankrile ladus. Maja kõrval jooksis suur ratas ringi, millest jõgi üle voolas. Ka meie veetilk pidi rattast üle minema ja arvas juba, et ta seal vist oma elu kaotab, aga peasis ikka veel ära. Nüüd jooksis ta jälle edasi ja jõudis viimaks ühte tiiki; seal tõsteti ta kapaga välja ja valati valgele pleekivale kangale. Juba oli vaesekese jõud nõrkemas; siis andis päike talle uuesti tiivad, et ta edasi võiks lennata.

4. Seekord kandis tuuleõhk ta põhja poole. Kui ta seal oma seltsimeestega külma üle kaebas, sai ta korraga ilusa kasuka selga: ta muutus väikeseks valgeks täheks, mis pikkamisi maa peale maha langes; rahvas aga ütles: „Lund sajab!“ Kui kaitsev tekk katsid nüüd külmetanud veetilgad pool aastat maapinda, kuni kevadine päike nad unest äratas ja nad oma valge kasuka seljast heitsid. Nad rändasid mööda põllupeenart edasi jõkke, kus neile õnneks anti aurikuid kanda ja neid suure mereni saata. Siin sai meie veetilk jälle oma vendade ja õdedega kokku ja rääkis neile, mis ta oma pikal reisil näinud ja kuulnud. Kui aga kord merekaldale juhtud ja seal ilusal suveõhtul kõnnid, siis kuuled sealt tasast sosistamist ja salalist kohinat. Need on veetilgad, kes üksteisele imeasju räägivad, mis nad oma pikal reisil näinud.

174. Lumme maetud.

Kaks väikest tüdrukut tahavad ühel talvisel päeval minna naabrikülasse sugulasi vaatama. Nad lähevad külast välja ning jõuavad metsateele. Aga nad ei märkagi lumehelbeid, mis ikka tihedamalt nende peale langevad. Metsa kõrgelt künkalt paistab nende sugulaste küla üle puude eemal lagendiku äärel. Kuid siis hakkab nii paksult lund sadama, et lapsed, vaesekesed, enam teed ei näe ja edasi ega tagasi ei pääse. Seepärast poevad nad ühe kuusesalu alla lumeõõnsusesse varjule. Aga enne nad kinnitavad punase ninarätiku kepi külge ja pistavad selle hädamärgina endi lumemaja katusele.

Öö tülles läheb lumesadu ikka pöörasemaks. Varsti on augu sissekäik kinni maetud. Läbi lume kuulub öökulli huikamist ja tormi kohinat. Lapsed võivad aga küll hädas olla, sest nad on ju nüüd elusalt maetud. Hirmust ja teekäigust väsinud, jäävad nad viimaks unehölma magama.

Nende vanemad kodus magavad üsna rahulikult, sest nad mõtlevad, et lapsed on sugulaste juures. Teisel hommikul saadavad nad sulase lastele järele. Kuid lapsi ei ole. Mehed võtavad kähku labidad ja ruttavad metsa lapsi otsima. Peagi silmavad nad laste hädamärki, tuntud punase rätiku, mis pisut lumest välja paistab. Inimesed mõtlevad, et lapsed ka siin ligidal peavad olema, ja kutsuvad, huikavad neid. Lapsed omas pimedas vangikoopas kuulevad hüüeid ja vastavad, katsuvad ka kätega endid välja aidata, kuid asjata. Mehed on laste kisendamist kuulnud, ruttavad ligi ja loobivad hange laiali. Lapsed näevad jälle päikest ja inimesi. Tee on kõrgest lumehangest kinni kaetud. Ainult see on hea, et noored kuused paksu lumekatuse rõhumist olid vähendanud, muidu oleksid lapsed selle alla lämbunud.

IX. Glu taimeriigis.

175. Kuidas inimesed wilja hakkasid külvama.

Juba õige wanal ajal pani inimene tähele, et mõne taime seemned süüa kõlbawad ja nad isegi päris maitsewad on.

Nad panid ka tähele, et ühest seemnest mullas mitu kõrt kasvab ja igal kõrrel hulk samasuguseid otjas on. Inimene hakkas neid seemneid oma eluaseme ümber mulda panema. Siis pani ta neid tähele, et kõhedas mullas seeme paremini kasvab ja hakkas mulda kõhedaks tegema. Mõneses olid muldamise riistad väga puudulikud, ühesõnaga niisugused, mis talle looduselt kätte jultus, nagu terawa otsaga kapid, kiwid ja karplooma karbid, mis da praegugi paljud metsinimesed labidatena tarwitawad.

Majaoõksul täiendas inimene oma tööriistu ja nüüd haritakse põldu juba adra, saha ja isegi masinatega.

176. Traktori küünd.

Sirgejooneliised tasased wäljad. Põllud on puhtad ei ainuiski kiwi ega pöösast. On näha, et majanduslikult asja aetakse. Tasase müdinaga liigub traktor nurgeti ringi wäljal, jättes taha laia musta wöö. Seda ringi, et sama palju maad ühehobuse sahaga ümber pöörata, oleks pidanud meie talupoeg kümme korda käima. Oht, et sama laia wööd saada, oleks pidanud kümme kündjat kümne hobuse ja sahaga üksteise järele tulema. Ja siiski oleks küünd palju halwem ja maa pahempidi

pööramine palju pahem. Aga niiid kiinnab seda üks wiiesahaline ader, mida üks inimene juhib ja weab isekäiw nahwtamotoor, mida teine inimene juhib.

Traktor — isekäiw jahk, kändmise masin. Majanduslikult asja ajama — nii, et majapidamine omaga wälja tuleb ja isegi kasu toob. Nahwta — puhastamata petroleum.

177. Reaskülw.

Kohedaks äestatud muld on pealt wähe kuiwanud, hallitaks tõmmanud. Kolm keskmiist tööhobust weawad nähtawa fergusega reaskülwi masinat. Reaskülwi masinat, mis ühe korraga külawab ja maha muldab. Selle masinaga üle wälja käies on kõik walmis. Minult tarbeforral rullitakse põua wastu kohe muld enam kinni. Ja wili kaswab reas nagu kitsail tihedatel peenardel.

178. Wilja koristatakse.

Wiljakoristamine on hoos. Sahistades käib lõikusmasin, mida kaks hobust weawad ja mees pufil juhib, ringi tõuwilja wäljal. Niidetud wäljal weab hobusereha lõigatud wilja wallidesse kofku, mida redelitele rõuku kuiwama pannakse.

Talwewili, mis jämedama ja pikema kõrrega, lõigatakse wihkudesse. Selleks on erilised lõikusmasinad, millel wihkudesse eraldamise ja sidumise aparaat juures on. Kuid wihkudesse wõib lõigata ka tõuwilja lõikusmasinaga, kui talle iseäraline aparaat külge finnitada.

Puff — istekoht masinal eht sõiduriistal hobusejuhile. Tõuwili — juwewili. Wiljawall — niidetud wili pikkade ridade wiiki kofku weetud.

179. Wilja jahwatatakse.

Kui me westkile jõudsime, olid seal mitu talumehe koormat juba lorda ootamas. Töö oli käimas; kes weeretas wantrile jahufottisid, kes tõstis wantrilt terafottisid ära.

Sja hakkas terafottisid westkisse kandma. Ma jooksin waatama, kuidas teri jahwatatakse. Kui ma westkiruumi astusin, pidin kohe wälja tagasi jooksuma: nii hirmutaw näis mulle korraga olewat.

Ühes nurgas müriſes midagi, ja nii kõvasti, et mul kõrwad pilli hakkasid ajama; ümbruses ei olnud midagi näha; tihed walge tolm tungis filmadesse, hingata oli raske, just kui oleks fott jahu pähe raputatud.

Seiſin weidi läwel ja hakkasin siis sinna poole minema, kust müriin kostis. Seal seiſis ümargune tõrs ja tõrre kohal alt kitsas ja pealt lai kast; kastiſt jookſis suurte ümargusesse, ringi käiwa kiwi auku wähehaawal teri.

Pealmine kiwi käis ringi ja alumine seiſis paigal. Tõrre alt, kus kiwid olid, tuli renni kaudu walmis jahu.

Tõrs — aam, õigete külgedega suur pütt.

180. Kartul.

Kartul on nüüd peale leiva kõige tähtsam toitaine. Kartu on pärit Ameerikast, kus reisijad ta umbes kolmesaja aasta eest meile tõid. Teatakse kõnelda, et üks inglane olla Ameerikast oma sõbrale Euroopasse kartuli seemet saatnud ja nõu annud seda maha panna ja sügisel tuttawaid kutsuda, et neid maitsewa Ameerika viljaga võõrustada. Sõber täitnud inglase soovi punkti-pealt. Lõuna lõpul antud võõrastele kinnises waagnas roog. Kõik waadanud uudishimul rooga. Peremees võtnud waagnalt kaane. Külalised nägid võis praetud ja suhkruga üle raputatud vilja. Kiites inglasi ja peremehe hoolepidamist, hakkasid nad sööma. Aga kuidas nad ka uut toitu alla neelata ei püüdnud, nad seda teha ometi ei saanud, nii wastiku maitsega oli Ameerika wili. Peremehel oli pahameel, et uue viljaga võõrustamine korda ei läinud. Ta käskis kõlbmata taimi üles kitkuda ja ära visata ning ei mõtelnudki enam ta peale. Paari kuu pärast aeda minnes märkas ta, et aednikul tuhas mingisugused tõmmukad juurikad küpsewad. Ta vaatas neid ligemalt. Aednik tunnistas üles, et ta ei olla käsku täitnud ja Ameerika taimi üles kitkunud. Käsku täitma hakates leidnud ta pealsete küljes need juurikad. Peremees maitstes küpsetatud juurikaid ja sai alles nüüd oma veast aru: ta oli võõrastele pealiste küljes rippuwaid rohelisti seemnenuppuid praadinud, aga mitte juurikaid. Ta kutsus tuttawad uuesti kokku ja nüüd meeldis kartulist toit kõigile.

181. Dünapuu.

Meil on aias wana suur dünapuu. Ta juured ulatavad sügawale maa sisse, kuna aga jääme tüwi, mis kaetud mörelise halli koorega, uhkesti üles tõuseb. Ülemalt jaguneb tüwi harudeks, harud aga oksadeks, oksad omalorda wäiksemateks oksadeks, aga oksadel kasvawad rohelisted lehed. Sügijel lähewad lehed kollaseks ja langewad maha ja oksadele jääwad ainult wäikesed pruunikad pungad.

Rogu talwe seisab dünapuu paljas.

Tuli kewade, päite hakkas paisuma; lumi julas ja dünapuu imes maast juurtega toitwat mahla.

Mahl tõuseb tüwe mööda üles, läheb harudesse, oksadesse ja wäikesesse pungadesse.

Pungad hakkasid punduma, lõid lahki; pruunikad soomused awasid lehesed ja wäljasroosid dielehesed. Veel mõni päew ja meie dünapuu on üleni õites. Kui kene ja meeldiw on ta selles ehtes.

Ropime ühe nendest õitest ja waatame teda ligemalt.

Wäljaspoolt leiame wiis rohelist lehest — see on dietupp. Rohelises dietupes on veel wiis lehest, kuid mitte enam rohelist, waid wäljasroosat. Need kenead lehesed on dietrooni lehed, aga kõike kokku nimetatakse dieks. Troon on iga die kõige ilusam osa.

Kuid õis ja troon ei ole veel kõige tähtsamad die osad. See on ainult teiste tähtsamate nende keskel leiduwate die osade jõe ja tihti lõhnaw kaie.

Wäikesed ni dihesed kotikestega — need on tolmukwarred.

Kotikestes ehk tolmukwarre tolmukates on kollane dietolm. Tolmukwarre keskel tõuseb veel üks jämedam ja kõrgem tolmukwar — see on emakas. Ta on roheline pikataelaga kruusi sarnane, mille juu ülespoole.

Õied on õisemise lõpetanud, troonlehed langewad maha, tekivad wäikesed roheliised dünad-puuwili.

Suwe jooksul kasvawad õiad suuremaks, lähewad kollaseks, punaseks ja sügijeks walnib neist mahlatas puuwili. Kui seemned õunas mustaks muutuwad, siis on õun küps ja nad hakkawad siis ise puult maha langema. Öunu korjatakse ja raputatakse puu küljest.

Sügisel lähuvad lehed õunapuul jälle kollajets ja languvad maha; järele jäävad ainult pruunikad pungad — tuleva aasta lootus.

Nii elab meie õunapuul, nagu iga teine puu aastast aastasse.

182. Toomingas.

Toomingas oli pähklepuid pöösastiku ääre teerajale kasvanud ja varjas neid. Kaua mõtlesin ma, kas teda maha raiuda ehk kasvama jätta: mul oli temast kahju. See toomingas ei kasvanud pöösana, vaid puuna, oli versokit kolm tüvest jäme ja sülda neli kõrge, laiade oksadega, kaharik ja üleni heledates, valgetes, lõhnavates õites. Ta lõhnas kaugele eemale. Ma ei olekski teda maha raiunud, kui mitte üks töömeestest (kellele ma enne ütlesin, et ta kõik toomingad maha raiuks) teda enne minu juuretulekut raiuma ei oleks hakanud. Kui ma tulin, oli ta tüve juba versokit poolteist läbi raiunud ja mahl pritsis suurte piiskadena kirve alt, kui ta kirvega raiutud kohta trehvas. „Pole parata, nähtavasti on saatus niisugune,“ mõtlesin, võtsin kirve ja hakkasin ise ühes töömehega raiuma.

Iga töö on lõbus teha; lõbus on ka raiuda. Lõbus on kirvest põigiti puusse lüüa ja siis lahti raiutud laastu risti ära lüüa, ja ikka sügavamale ning sügavamale puusse raiuda.

Ma unustasin toominga hoopis ära ja mõtlesin ainult, kuidas teda ennem läbi raiuda. Kui küllalt olin raiunud, panin kirve kõrvale, tugesin ühes töömehega puule ja katsusin teda maha lükata. Meie kallutasime... puul värisesid lehed ja ta riputas meid kastega üle, pudenesid õite valged, lõhnavad lehed.

Samal ajal oleks midagi kui karjatanud, krudisunud puu keskel, midagi nagu oleks nutnud, meie vajutasime — pragises raiutud kohalt ja puu langes maha. Ta kärises raiutud kohalt ja taarudes, taarudes langes ta oksade ja õitega rohusesse. Oksad ja õied närtsisid langemise järele ning jäid seisma.

„Ah! kena asi! — ütles töömees. — Päril elav, kahju tast!“ Aga minul oli nii kahju puust, et ma ruttu teiste tööliste juure läksin.

183. M ä n d.

Mühav mets see sinab
Suure saare peal;
Palju puid nii pikki,
Palju põõsaid seal.

Aga kõige pikem,
Kui seal keegi muu,
Seisab teiste hulgas
Mühav männipuu.

Ta on metsa uhkus,
Metsa ilu ka,
Aga ikka polnud
Kõige pikem ta.

Oli aeg, mis juba
Ununenud seal,
Kunas teine kõrgem
Paistis künka peal.

Kuusk, mis ammu kadun'd
Ajavoolu ees,
Seisis üle teiste
Suure metsa sees.

Uhkeid oksid tema
Laialt laotas,
Juuri mullast juba
Välja vaotas.

Kuuse kõrval aga
Halja mätta ees,
Mänd siis oli alles
Härjapõlve mees.

Sambla varjul viibis
Nüüdne vägimees,
Kus ta takistuseks
Praegu tuulte ees.

Hoolsast' otsis tema
Toitu mulla alt,
Jõudu kasvamiseks
Imes agarast'.

Mõnitas siis mända
Kõrgilt kuusepuu;
Suisa põlgtusega
Sõnas tema suu:

Vaata, võimetumat
Härjapõlvemeest,
Kuidas kipub üles
Pehme sambla seest!

Ennäe, tal ka himu
Suureks sirguda,
Metsast minu viisi
Välja vaadata!

Tahad mõistlik olla, —
Hääbu ära eest!
Hilja tõusid üles
Sambla sāngi seest!

Vaiksest kuuse juttu
Kuulas männipuu,
Vastuseks ei annud
Sõnakestki suu.

„Küllap aeg teeb otsust“,
Mõtles ise ta:
Maad siin metsas sulle,
Maad siin mulle ka!“

Aeg see kodus aastaid
Igavesel sõul:
Mets küll saarel alles
Seisab, sinab jõul.

Metsa krooniks praegu
Mühav mänd on seal...
Väike kadak kasvab
Kuuse koha peal.

184. Taimel sündimine.

Kuulge lapsed, igas seemnes uinub vaiksesti nägematu väike
idu. Kuu, kuu magab ta nagu laps väikeses woodikeses; ei
jõõ ega joo, ei tee healt kuni teda kohedasse mulda ei panda,

mis teda joendab. Seeme lamab mullas ja wäitfel on seal soe; ta ärtab waitfesti, waatab ja hakkab imema nagu laps, imeb emakes-seemne mahla, kaswab ja sirgub nägematult; siis tuleb ta mähtmet wälja, noor kasw puurib maha, otsib toitu, mida ta ka leiab. Aga siis? ... Korruga hakkab tal maa all pimedas igaw...

„Kuidas küll jaats näha, mis seal pealmaa tehakse?“ ...
Salaja, kartlikult pistab ta oma nina maa mullast...

Waatab: korruga läheb pimedaks; sajab wihma nii et la-
diseb. Ahnelt joob idufe, kuid tuli tuul ja kuiwatas pinna.

„Ei, — hüüdis ta, — nüüd ma enam maa alla ei lähe.
Seal pimedas on nii igaw! Ma jään maa peale, sündigu mis
sünnib.“

185. Idu.

Waatame nüüd, kas see wõrdlus on õige. Wõtte ernes ja pange
ta wette, laske tal seal öö-päew liguneda, siis wõtte naht ümbert ja wa-
date, millest seisab ernes koos. Te näete kahte walget poolt, aga ühele
nende külge on wäike, waewalt märgataw idu kaswanud, nagu usfike sabä
ja peaga. Meid kahte seemnepoolt nimetatakse seemnets, nad on idu toidu
tagawara aidad. Eraldage idu seemnejagudest, waadate terasemalt, tal
on juur, kōrs ja wäikesed lehekeseid. Sama idu ongi kõige tähtsam osa
seemnest, see on wäike taim.

Nagu näete, on idu seemnejagude külge kaswanud juurte ja
lehekestega.

Du seemneid ka ilma jagudeta, niisugused on näitusets nisu, rukti,
odra ja kaera seemned. Igas seemnes on ka idu. Idu on kooses,
nagu laps mähtmetes. Koore all on peale idu ainult üks seemnejagu ja
seegi piisike. Kuid selle eest sisaldab seeme ijaaralift toidu tagawara,
nimelt — munawalget.

Idust kaswab suur taim, nagu lapjest suur inimene kaswab.

186. Kuidas idu magab.

Kui mulda panemiseni idu ei kaswa. Ta magab weel. Kui
kaua aga wõib idu magada? Du idud, mis kaua magada ei armasta.
Kui te tahate paju-seemet istutada, siis istutage kohe teisel päewal peale
ta puust langemist. Kui seemet nädalite kaua laste seista, siis ta
enam ei idane. Ta sureb toidu ja joogi puudusesse. Kuid on ka teist-
uguseid idusid.

Wõtte niju seeme, mis enam kui kümme aastat kuivas kohas seisnud ja pange niiskesse mulda. Niju seeme idanes, õitfes ja taht walmis wili. Niju idud wõiwad kümneid aastaid magada.

Wäike idu wõib kaua oodata. Ta on jelles asjas infuooride jarnane. Neid wõib ka ära kuivatada; nad wõiwad kaua-kaua kuskil tolmus ehk ämbliku wõrgus lamada nagu jurnud; kuid pruugib neid ainult wette panna, kui ellu ärkawad, ujuma, toitu püüdma ja jõma hakkawad.

Sellest küljest ei ole idu enam lapse jarnane. Laps ei wõi kaua hõmata ja joomata olla: kui ta nälgas on ja end pahasti tunneb, ei a ta kümnes aastaks magama heita ja siis jälle üles ärgata, kui foike küllalt on. Aga idu wõib oodata. Ta wõib magada, kuni teda ei äratata.

187. Kuidas idu ärkab.

Kuidas saab taime idu unest äratada? Mis jünnib siis kui oa, erne ehk odra seeme kuiva, nagu püssirohi, mulda pannakse? Idu ei ärka ega hakka kaswama.

Kuid pange ta niiskesse mulda, idu ärkab kohe, hakkab idanema, kaswab ja walmib. Tähenداب, idule on waja niiskust, on waja juua, nagu lapsele. Andke idule juua ja ta ärkab.

Seemet ei ole ifegi waja maha panna. Teda wõib märjale wilbile idanema panna, jagebasti joota ja idu hakkab kaswama. Wõib ifegi märja nartsu fisje panna ja seeme hakkab idanema.

188. Idu tarwitab ka sooja.

Ainult niiskusega ei saa idu äratada. Pange seeme talwel külma tätte mulda ja waadake, kas ta hakkab kaswama? Igaüks teab, et seeme külmas ei idane. Idule on nagu lapselegi sooja waja. Külmas idu ei ärka ja ei hakka kaswama.

Kui seeme kuiv on ja ta magab, ei tee külm ja palawus talle suurt wiga. Ta wõib kahjuta igasugused talwised külmad ja suwised palawused üle elada, peaaft on aga, et ta kuiv oleks: kui ta soojal ajal niiskesse mulda sattub, hakkab kohe kaswama.

Kaswamifeks on talle aga sooja waja. Kui ta mullas külmetab, siis kaswama ei hakka. Ta armastab sooja, nagu väike laps sooja armastab. Te wõite ütelda, et laps ise on soe ja ise annab sooja.

Sooja annab ka idu kui ta kaswama hakkab. Te ehk olete kuulnud, et õlu walmistatakse linnakstest ja linnakstest otradest. Et linnakstest saada, pannakse odrad hunnikusse ja lastakse idanema minna. Katsuge

käega niisugust odrahunitut, siis tunnete, et ta soe on. Soojus tuleb jellest, et seemned kasvades ise sooja annavad.

Kui laps jäätüki kätte võtab, siis hakkab see sulama. Lapse soojad käed sulatavad jää. On selgunud, et ta taimede idu võib jääd sulatada. Õpetlased on järgmise katse teinud: võtsid talvel tüki jääd, uuristasid jäässe augukese ja panid sinna erne, ruffi ja niisu seemneid ja katsid siis teise jäätükiga augu finni ning viisid jääkelbrisse.

Kahel kuu pärast töid jää wälja, waatasid: kõik seemned kasvafid, weel enam, idude peened juured olid end jäässe juurinud ja kasvafid, jeal nagu maas. Me teame, et jää sulab ainult soojuses.

Kes tegi juurtele jäässe augu? Idud tegid, nad tegid jäässe augukeseid ja ajetasid sinna oma juurekesed, nad soojendawad kasvades iseendid, nagu wäike laps ennast soojendab.

189. Kust saab idu soojuse.

Küfige arstilt, millest tuleb inimese ihu soojus ja ta ütleb kohe: soojus tuleb hingamisest. Kui inimene hingab, siis soendab ta ennast. Me nägime, et idu kasvades soendab ennast. Kas siis ka mitte tema ei kaswa?

Et idu õhku tarwitab nagu inimenegi, seda teab igaüks. Kui seeme fjugawale maasje ehk wette panna, kuhu ei pääse puhast õhk, siis sureb ta ära. Seemned ei wõi nagu meiegi puhta õhuta elada. Inimesed hingawad endast rikutud õhku. Ses õhus ei põle peerg ja sureb loom. Kui seemned idanewad, siis hingawad nad samuti kui inimesedki paha rikutud õhku.

Seda võib järele katjuda nii. Wõtke laia kaelaga pudel ja pange sinna idanewaid seemneid, korfige pudel finni ja laske pool päewa seista. Siis korfige ta lahti ja pange põlew peerg kaelale ja te näete, et tuli kohe kustub, mis tähendab, et pudelist rikutud õhku tuleb, mida idud hingamud. Kui niisugusesse pudelisje hiir panna, siis ta sureb. Tähen-dab, taimed hingawad endast rikutud õhku. Tähendab, seemned hinga-wad, nagu hingab wäike lapski, nagu hingawad inimesed ja loomad.

190. Millest toidab ennast idu.

Me wõrdleme idu wäikese lapsega. Wäike laps alguses, kui ta weel nõrk on, kui tal hambad puuduwad, millega närida, — ei fõö leiba, liha, waid elab üfji emapiimast, imeb rinda.

Nii on lugu ka iduga. Kuni ta ei ole pinnale tulnud ja tal lehti ei ole, elab ta ka sellest, mis temale kogunud taim-ema. Selle üle on kerge selgusele jõuda. Lõigake idu seemne küljest lahti ja idu sureb kohe, nagu laps sureks, kui temalt emarind ära võdetaks ja teda ei söödetaks.

Ja idu sureb mitte seepärast, et ta haawu kardab, — selle poolest ei ole ta lapse sarnane. Teda võib tükkideks lõigata, kuid ärge võtke teda ainult seemne küljest lahti ja ta kasvab edasi. Selle poolest ei ole ta suurte loomade sarnane. Ei ole niifuguseid juuri loomi, kes ellu jääks, kui neid pooleks raiuda. Aga idu jääb elama ka siis, kui ta pikuti ja risti läbi lõigatakse. Ta kasvab ikka.

Ta ei kannata ainult siis, kui väike on, nälg ja küljus. Teda ei või seemnest lahutada, sest ta elab seemne arvel. Seemnest saab ta oma toidu.

Pange seeme mulda kasvama, laste tal kasvada ja kikkuge ta siis, kui ta juba nooreks taimeks on sirgunud, maast välja. Nüüd võib näha, mis seemnest järele on jäänud. Kui me ta maha panime, oli ta toidutagavarast täidetud, aga nüüd, kus idu seemnest kõik toidutagavara on välja imenud, on ainult tühi kest järele jäänud.

Te võite ütelda, et ses asjas ei ole seeme sugugi lapse sarnane. Last võib toita ka mitte ema piimaga, kui tal ema ei ole. Lapsi imetatakse kummiist nisa abil.

Ka idu võib kunstlikult toita. Eraldage idu nisuseemnest ja ta sureb nälg. Kui te aga eraldatud idu panete jahust taigasasse — hakkab ta kasvama. Enne imes ta toitu seemnest, aga nüüd imeb taignaast. Kui idu mitte kunstlikult toita, siis ta sureb.

Te teate, et niisu idu sünnib põllul nisuseemnest. Te rebite teradeist täidetud milhapea siis kui taim valminud on. Seeme on idu esimeseks ajaks toiduga varustanud. Just nagu oleks ta teadnud, et idu ilmu tagavarata kasvada ei või.

Seeme on väga targasti toimetanud. Ta kogus idule tagavara just nii palju, kui seda kasvamisjeks vaja läheb, mitte vähem ega enam.

Harvitaw oleks teada, millest need seemnetagavarad koos seisawad. Lapsed armastawad kiisli, kiisel valmistatakse jahust, aga jahu saadakse seemnetest. Kuid kõik seeme ei lähe kiisli tegemiseks. Kiisli tehakse ainult tärklisest, mida võite osta poest. Tärklisest tehakse klišitrit; tärklisega teevad pejunaised särge kraesid kōwaks. Tärklisist tehakse niisust ja kartulist. Seemnes on tärklis ja seda tarwitabki idu toiduks. Võiks ütelda, et idu tarvitab kiisli, kuid õigem on ütelda, et ta tarvitab tärklisli, kuigi sellest teisi asju valmistatakse.

Kõik teavad, et väikesed lapsed armastavad kompressiisid, keedist, kõike magusat, — kõike milles on suhkrut. Nad on maiad. Aga kust saadakse suhkur?

Te ehk olete kuulnud, et tähtsusest valmistatakse suhkrut. Kartulist valmistatakse tähtsust, aga tähtsusest magusat kui suhkrut siirupit. Suhkrut valmistatakse ka wabrikus, kuid seda ostab valmistada ka taimne idu. Kui te kuiva odra tera närite, siis ei ole ta magus. Seal on tähtsus, aga ei ole suhkrut. Tehke seeme aga märjaks ja laske idanema minna. Idud on magusad. Nii valmistatakse odrast linnaseid, aga linnased on magusad. Seal on vähe tähtsust ja palju suhkrut. Tähtsus on suhkruks muutunud. Kes tegi seda? Kes muutis tähtsuse suhkruks?

• Seda tegid idud. Kui seeme kuiv oli ja idu magus, siis ta ei töötanud. Tegite seemne aga märjaks, hakkas idu elama ja töötama. Selles asjas on idu jälle infusoori sarnane. Kui infusoor kuivale jääb, kuivab ta ära ja ootab paremaid aegasid. Sai ta aga märjaks, hakkas kohe elama, liikuma, sööma ja paljunema. Sama asi sünnib seemnega. Ta magus kuni oli kuiv. Kui ta aga märjaks sai, hakkas ta kasvama ja töötama. Ta hakkas tähtsusest suhkrut valmistama.

Seeme nagu teaks, et väike idu ei armasta tähtsust, vaid suhkrut. Seeme on pisilise wabriku sarnane, mis seni seisis, kuni töölised magasid ja siis töötama hakkas, kui töölised ärkasid ja ta käima panid.

Igakuks võib waadata, kui kiiresti idud töötavad. Tehke tähtsusest klišitrit. Selleks kupatage tähtsust palavas vees. Katuge keelega klišitrit: ta ei ole magus, temas ei ole suhkrut. Aga võtke peotäis idanenud odrastid ühes idude ja väljaimetud seemnetega ja suruge need wee hulgas peeneks. Valage siis see wesi klišitri hulkta, ja töö hakkab. Tähtsus hakkab suhkruks muutuma; mõne aja pärast on klišiter magus.

Tähendab, tähtsus muutus suhkruks; seemned ja idud valmistasid teie filmi ees selle tähtsuse suhkruks. Suhkur aga julab vees ja väike idu joob seda suhkrut wett. See on ta toit ja jook, nagu emapiim rinnalapse toit ja jook. Sellest toidust elab idu kuni ta pätkke paistele ilmub.

191. Pimedusest valgusele.

Igakuks teab, et seeme võib maa all pimeduses kasvada. Idule ei ole vaja valgust kuni ta seemne tagavarast toitu leiab. Kui aga seeme mahlast tühjaks on imetud, kui tal endal tuleb toitu otsida, siis on talle vaja valgust, mis ongi põhjusiks, et ta maa peale ilmub ja rohelistes lehed laiatai ajab.

Idu tarvitab valgust. Kui me taimne potiga pimedasse keldrisse wiime, siis muutub ta kiburaks ja kahmatuks, nagu lapsed, keda pimedates tubades hoitakse ja keda õhu kätte ei wiida. Kui aga taim heleda päikese kätte wiia, siis muutub ta rohelisteks. Ta oli kahwatu, aga muutus helerohelisteks.

See tuletab meele last, keda talwel wälja ei wiida ja kes on kahwatu. Kui suwi tuleb ja laps terwed päewad wäljas jookseb, siis põleb ta päikese paistel pruuniks ja ta kahwatanud wärv muutub tõmmuks.

192. Sje oma jalgel.

Kui wäike laps suuremaks kaswab, wõrutatakse ta ema rinnast. Ta hakkab siis samajuguseid söökisid sööma kui täiskaswanudki.

Samuti on lugu taimne eluga. Kui tal seemne tagawara ära tarwitatud, peab ta ise toitu otsima hakkama. Tal on nüüd juba juured millega maast toitu saab ja lehed, millega õhust toitu wõtab.

Igatiks teab, et kui taimel juur ära murda, siis ta sureb. Kui puu istutatakse, siis istutatakse ta juurtega.

Igatiks teab, et puud maast juurte abil toitu saavad. Kuidas aga juur maast toitu otsib, seda igatiks ei tea. Idul on wäike juureke. Ta tarvitab oma ümber olewa toidu warsti ära. Aga siis eba? Juured lähewad harudesse ja saadawad endast peenikesed niidid igale poole laiali; need niidikesed uuristawad maapinna risti ja rästi läbi. Nad otsiwad maast toita.

Need niidikesed on nii peenikesed, et neid palja silmaga raske näha on; kuid neist oleneb ära taimne elu. Nad on taimne söötjad ja jookjad. Kui juurtel niidikeji ei oleks, siis ta elada ei saaks. Üksik niidike ei ole suur, kuid neid on selle eest palju. Kõiki neid kokku arwates ulatawad nad juurele maalahmakale.

Keegi õpetlane wõttis nisu juure, lõi kas kõik niidikesed ära ja arwas üles, kui suur on kõikide niidikeste pikkus kokku. Selgus, et need niidikesed kokku jünnitajid kahetümne werstase niidi, mis tähendab, et juur ühe aasta jooksul 20 wersta mitmele poole edasi tungis. See on aga nii pikk tee, et mõni inimene seda päewaaja jooksul ära ei käi. Kui peenikesed need niidid on, seda võib sellest näha, et nad kõik ühte förmkübarasse mahuwad.

On jutt ühe suurlinna ehitamisest. Üks naine palus endale hundi-naha juuruje maatüki. Ta lõi kas selle naha peenikesteks rihtmades ja piiras sellega suure maatüki ümber. Sellele maatükile oleks wõinud wäga suur linn ehitada.

Taime juur talitab aga targemini. Suundi nahta ei lähe forda millalgi nii peenikesteks rihmadeks lõigata, nagu juurte narmad on. Need narmad on inimese juukstest hästi peenemad. Mõistagi, et mida enam seesuguseid juurelesi ja mida pikemad nad on, seda enam läheb taimel forda maast toitu saada.

193. Kuidas juured hea ja paha toidu wahet teewad.

Wäiksem kui laps ostab wahet teha hea ja halwa toidu, hapu ja mõruda wahel. Kui lapsele piima ajemel äädikat antakse, ta seda ei wõta. Kas on taim ses asjas lapse jarnane? Kas ostawad ta juuretesed wahet teha halwa ja hea toidu wahel?

Õpetlased on järgmise katse teinud. Nad panid lillepotti kivi wiljatandjat mulda ja kivi halba mulda, ning istutasid sinna taim. Taim kaswamisel selgus, et juured heas maas narmaid laiali ajasid aga halwas õige wähe.

Wanaõna ütleb: „Kala otsib kus sügawam, inimene — kus parem.“ Me näeme, et ka taim otsib, kus parem. Pahas maas ta ei kaswa ja ajab oma juured heasje maasse.

Suwitaw on juure otjalest mikroskopi all waadata. Suur on noor ja õrn, aga üsna juure otjas on mütsike ehk kate, nagu sõrmkübar sõrmele. See mütsike kaitseb õrna juurt terawate ja kõwade liiwaterade eest.

Selle katte püundumisel torgiks liiwaterad noore juure katti.

Selle poolest on ta õmbleja jarnane. Õmbleja kaitseb oma sõrme torgete eest sõrmkübaraga.

Suur tarwitab ka filpi — sõrmkübarat ja ei kardä torkeid ega triimustamist.

194. Millest toidab end täiskaswanud taim.

Me teame nüüd, kuidas juured maast toitu otsiwad. Aga mida nad siis dieti otsiwad? Mida tarwitawad nad maast toiduks? Maas on liiwa, on sawi; ehk tarwitawad juured liiwa ja sawi?

Ei, liiwata ja sawita saaks taim ka läbi. Taim wõib üles kaswatawa wilbil, kui teda weega kasta ja wette panna seda, mida tarwitab taim. Mida tarwitab siis taim? Mida wõtab ta maast oma juurtega?

Kui taim tules põletada, siis jääb tast järele ainult tuhk. Õhust ei wõinud taim tuhka wõtta, sest seal seda ei ole. Peab armama, et ta tuhka wõttis maast, sest mujalt ta seda ei saa. Sellest selgub, mits põllumehed maad tuhaga wäetawad.

Ja tõepoolest, te võite taim üles kasvatada märjal mildil, kui wee hulka selle taim tühka panete ja salpeetrit juure lähete, mida apteegist võib osta. Taim kasvab siis nagu maaski, õitseb ja kannab vilja, ilma et liiva ja savi tarvis oleks. Kui te aga wee hulka tühka ja salpeetrit ei pane, siis taim kiratseb ja ei kannu vilja. On selge, et juurtele lähed tarvis tühka ja salpeetrit. Taimetuht on koos aga väga mitmest osast. Kas kõiki neid taimele vaja on?

Tuhas on näituseks rauda. Ennekuulmatu asi, et teegi rauda võib. Kas taim tõesti rauda tarvitab? Värsuguse küsimuse seadsid endile üles õpetlased. Ja tulid järgmisele otsusele. Nad istutasid mitmesse potti, nagu pildil näeme, ühesuguseid taimi. Kahte potti paremale poole panid nad kõik, mis taimemele vaja, muu hulgas ka rauda, teistesse pottidesse panid ka kõike, kuid ühte potti ei pannud rauda ja teise moswori, kolmandasse salpeetrit ja neljandasse potast.

Ja pildilt võib näha, et esimenes potis, kuhu kõike küllalt oli pandud, kasvab tore kõrge, lopsakas taim hulga lehtedega, aga pahemal pool potis, kuhu rauda sügugi ei pandud, kibur taim. Teda võib vaevast näha. Pange sinna potti rauda ja taim paraneb.

Siit selgus õpetlastele, et taim tarvitab rauda. Muudugi ei tarvita taim puhast, metallrauda; ta tarvitab raua soola.

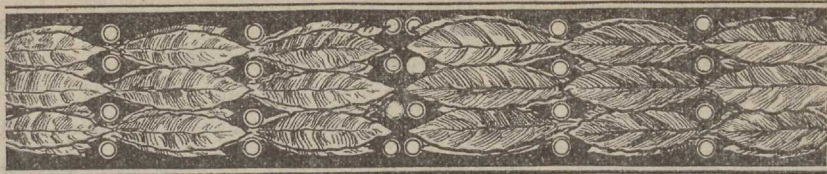
Sama lugu on ka inimesega. Mõned lapsed on veremaesed, haiged. Arstid kirjutavad neile pillides rauda ja haige laps muutub punapõeliseks ja terveks. Inimene kui ka taim tarvitavad rauda. Rauata jäävad nad kiburaks ja haigeks. Taim võtab rauda oma juurtega maast. Raud satub niiviisi rufki seemnetesse, jahusse ja leivasse. Leiba jüües sööme me ka vähe rauda. Rauata jääks me samuti haigeks nagu taimedki. Ümeks on rauda maas palju. Ta on seal rooste kujul. Teda leidub punases savis, mida peaaegu igal pool leidub.

Ühes potis pahemal pool ei ole moswori ja pildil võite näha, kuidas taim moswori puudusel kiburaks jääb. Siit selgub ka, et taim tarvitab moswori, millest tulebki lehasse.

Sama asi on ka inimesega. Meie luies on woswori. Samuti ka me ajudes? Kuidas? Te eht olete kuulnud, et woswor on — kihwt, et tiku wosworiga kihwtitakse rottijid ja hiiresid. Ja forraga — me jõome woswori. Kuidas see tõsi võib olla. Meie jõome woswori toidu hulgas, näituseks, leiwaga, kuna aga wili woswori wõtab maast. Meie ei tarwita teda puhtal kujul, — puhtal kujul tarwitades kihwtitaksime ennast ära.

Ühte potti pahemal pool ei pandud potast, mida palju on tuhas ja te wõite pildil näha, kui tidur on see taim. Potaseta ei kaswa taim hästi. Sellest selgub, et taim oma juurtega wõtab maast weel teisi aineid.

X. Terwishoid.

195. Weri.

Igatiks teab, et meie kehās on torukesed — sooned, mida mööda weri jookseb. Paljud sooned on otse naha all. Need sooned paistawad läbi naha ja näiwad sinised olemat; meie wõtme neid hästi näha. Kuid on ka palju teisi, mis sügawas asuwad, neid ei ole näha, kuid neid mööda jookseb ka weri. Sooni mööda läheb weri igasse meie naha osasse.

Kuhu me ka nõelaga ei pistats, igalt poolt tuleb weri nähtawale. Tähendab, weri ajub igal pool. Et weri wedel on, jeda teame ka kõik. Kuid waadate werd mikroskoopiga ja te näete, et seal midagi ujub. Kui teegi õpetlane esimest korda werd mikroskoopiga waatas, nägi ta meres punaseid pallikesi. Kuid pärast waatasid teised õpetlased ja leidjib, et need ei ole pallikesed, waid rattakesed. Neid nimetatakse fiiski jeni pallikesteks, nagu esimene õpetlane nimetas.

Need rattakesed on pisikeste koogikeste ehk metallrahakeste jarnased.

Kui mikroskoopiga mitmesuguste loomade werd waadata, siis näeme, et tuwil on were rattakesed ühte moodi, taamelil — teist moodi ja igal ühel loomal ije moodi.

Oli kord järgmine juhtumine. Ühes külas tapeti inimene. Kahtlustati üht noortmeest, ta juures leiti werine muga. Kuid noormees ütles: „Ma tapjin kana; see on kana weri.“ Kutsuti arst. Arst peses were noalt ära, waatas jeda mikroskoopiga. Ei, see ei ole kana weri, waid — inimese. Kana werepallid ei ole sugugi niisugused.“ Mõrtsukas nägi, et ta paljastatud oli ja tunnistas kuriteo üles.

Pange käsi pahemale poole rinnale ja te tunnete, kuidas jüda tuffub. See jüda pumpab werd teie kehasse.

Ma wõtjin tummiist palli, tegin temasje augu, pistjin auku toru ja walasin wett pallisje. Siis pigistasin käega palli ja torukesest pritsis wett. Kui jüda end kokku surub, siis ajab ta werd samajugusel wiisil

soontesse. Süda ei tunne rahu ei ööl ega päeval; ta tufjub fogu aeg: tuf-tuf ja ajab werd ja werepallitefi teha mööda laiali.

Meri toidab ja uuendab kõiki meie teha osasid. Te kirjutasite laua, te sõrmed on väsinud; teie puhkate tööst, teie meri jootseb järjesti väsinud sõrmedesse juure; ta toidab neid. Väheb vähe aega ja on nagu poletski väsinust olnud. Meri tegi oma töö ja te võtte jälle kirjutada. Mida meri väsinud sõrmedega tegi, seda teeb ta ka jalgadega, peaga ja kõitide teha osadega. Meri uuendab ja annab jõudu kõigile teha osadele.

196. Meie veski.

Õpetlased ütlevad: „Näidake meile ainult hambaid ja meie ütleme, millest toidab end loom ja kuidas ta elab.“ Kord leiti maast tundmatu looma hambad ja näidati neid ühele õpetlasele. Õpetlane ütles: „Need hambad on veskikivi sarnased. Nad on rohusööja looma omad. Nende hammastega söi loom rohtu“. Kõige enam on veskikivi sarnased lehma, hobuse ja teiste rohusööjate loomade purihambad. Ja niisugused hambad on neile väga tarvilikud: rohusööjatel loomadel tuleb puruks närida ja hõõruda rohtu, teri ja isegi puu oksid.

Hoopis teistsugune on hundi, lõvi, tiigri ja teiste kiskjate elajate hammaste ehitus. Nad ei söö rohtu, vaid liha, neil on vaja oma saaki närida ja tappa; neil on vaja liha tükkideks kiskuda; vaja on lõpuks veel end hammastega vaenlaste vastu kaitseda. Vanasõna ütleb: „Jänest jalad viivad, hunt hambad toidavad“. Hundile ja teistele kiskjatele on vaja sõjariista ja neil on hästi arenenud kihvad. Kihvad on teravate kiilude sarnased, just kui pussi ehk mõõga otsad.

Hiired, jäneseid, kodujäneseid teevad närimisega tegemist, jäneseid ja kodujäneseid närivad kapsast, puu oksid ja muud, hiir närib mis ette juhtub. Närimiseks läheb neil peitli sarnaseid hambaid tarvis.

Inimesel on hambad kõigest kolmest sordist. Ta purihambad on nagu hobusel ja lehma, veskikivi sarnased. Need hambad hõõruvad toitu. Inimesel on kihvad, olgugi väiksed, aga pussi ja hundi-hammaste sarnased; tal on lõikhambad nagu jänesel, väikese peitli sarnased.

Hambad on tugeva ehitusega nagu muudki me lüüd. Iga meie lüü, iga hammas on — täiuse tipp. Nad on vastupidavad,

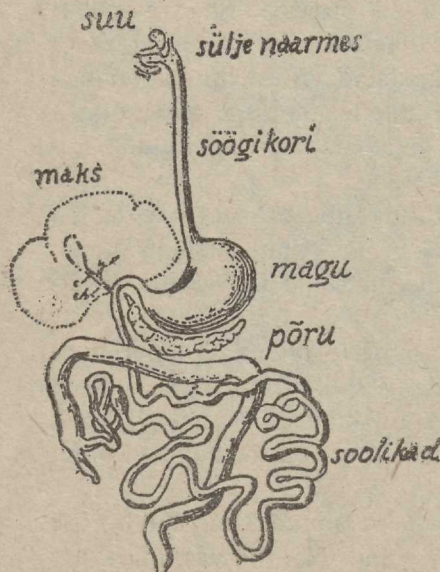
kindlad ja tugevad. Ei terasnuga, ei kirvest, ei malmist kaalupommi, ei ühtki metalli, ühtki kivi ei saa meie luude ja hammastega võrrelda.

Kõige tugevam masin, kõige kindlam ehitus on meie luude ja hammaste kindluse ja vastupidavusega võrreldes mängu asjad. Meie veski on suurepärane ehitus.

Kuid on vaja, et ta hästi töötaks. Kes lõunalaual ruttab halvasti toidu peeneks närib, terved tükid neelab, see teeb pahasti; see võib haigeks jääda. Mida vähem hambad töötavad, seda enam tööd on maol. Aga maol on isegi küllalt tööd. Mõttetu on tööd ühele töölisele koormata, kui teisel midagi teha pole. Kui tööline üle jõu töötab, võib ta haigeks jääda. Võib haigeks jääda ka magu, kui hambad laiska mängivad ja töö talle kaela ajavad.

Vaja on aga ka hambaid hoida; haiged hambad näriivad pahasti; me aga teame, et närimata toidust on maol raske jagu saada. Et hambad terved oleks, tuleb suud peseda ja hambaid puhastada, sest hambad jäävad mustusest haigeks. Kui mõnes hambas auk, on vaja kohe blombeerida lasta, s. o. hammas ära paigata. Seda oskavad teha hambaarstid.

197. Toit suus.

Meil oli jutt, et toit näritakse ja hõerutakse peeneks suus; sellest on aga vähe. Et teradest leiba saada, ei jattu ainult jahvatamisest veskil. Kui künas leiba tehakse, siis pannakse peale jahu veel wett, juuretist ja segatakse tainast. Ka meil on vaja toitu märjaks teha, kuiwa toitu juba alla ei neela. Niisutab toitu sülg.

Kust saabub sülg? Siin on joo-nistus? Kui ühest poisifiselt küsiti: „Mis see on?“ siis wastas ta: „See on wiinamarja tobar.“ See ei ole aga wiinamarja tobar, waid näär-med, kus meie sülg valmistatakse. Näärmeid ei ole suus näha: nende luugid ainult awanewad suhu ja neist aukudest jookseb sülg.

Suu näärmeid võib märja wammiga wõrrellda. Märjas wammis on weşi, aga näärmetes sülg. Nagu wammist weşi nõrgub, nii nõrgub näärmetest sülg.

Kui me aga midagi suhu wõtame, näituseks leiva tüki, siis hakkab, nagu öeldakse, sülg jooksuma, just kui oleks keegi kraani lahti teinud. Sülg niisutab toitu, aga hambad ja keel segawad teda, nagu kätega künas tainast segatakse. Tainast segatakse pannakse wetti ja juuretist, me lisame aga toidule sülgaga juure. Tainas läheb juuretistest hapuks, aga toit jäljest magusaks.

Wõtte suhu pehmet leiva sisu. Seni kui te teda süljega pole seganud, ta magus ei ole, temas ei ole suhkrut. Kui te aga süljega niisutate, võite kohe tunda, et leiva sisu magusaks muutub, temasse ilmub natuke suhkrut. Kes walmistas ja kus walmistati suhkrut?

Õpetlased ütlewad, et leiwast olla tärklist. On teada, et tärklist niisust wabrikus tehakse. Tähendab, niisus on tärklist. Niisust saadakse saia. Tähendab, tärklist on munawalges. Tärklist on ka rukkileiwast ja kartulis. On teada, et tärklist ka kartulitest walmistatakse. Särjekult, kui me saia, rukkileiba ja kartulid sööme, sööme ka tärklist.

Teatavasti tehakse siirupi wabrikutes tärklistest magusat suhkrusiirupit. Tähendab, tärklistest võib suhkrut teha. Mis inimesed tärklistega suhkruwabrikus teewad, seda teeb sülg tärklistega suus, ta muudab tärkliste suhkruks.

Tärklist ei jula wees, aga suhkur jula. Pange suhkrutüki palawasse wette, liigutage lusikaga ringi ja suhkur kaob warsti; kuid selle asemel läheb weşi magusaks: suhkur jula soojas wees. Sülg tegi sulamata tärklistest sulama suhkrut. Tuletage meele, et sama tegewus sünnib ka terakeses kui ta kasvab. Seal muutub tärklist nagu juusti suhkruks.

198. Meie köök.

1. Nüüd kus toit peenikeseks näritud ja süljega niisutatud, on aeg neelata, aeg sinna kanaali, ehk lihtsamini öeldes torusse saata, kus seedimine sünnib. See kanal algab suust ja läheb allapoole läbi terve keha. See kanal ehk toru ongi meie köök. Seda nimetatakse seedimise kanaaliks.

Alguses on see toru peenike ja nimetatakse toidukõriks, aga allpool muutub jämedamaks, koti sarnaseks ja nimetatakse maoks; siis muutub kanal jälle peenikeseks ja seda peenikest toru nimetame soolikateks.

Seedimise kanaal on rohusööjatel loomadel, näituseks lehmal, väga pikk. Iseäranis suur on neil magu ja iseäranis pikad soolikad. Neil loomadel, kes liha söövad, näituseks hundil ja lõvil, on kanaal lühem. Niisugune kanaal on peaaegu kõigil loomadel, ka kõige väiksematel. Kuid on siiski niisuguseid infusoorisid, kellel seedimise kanaali ei ole. Kuid nad söövad siiski.

Joonistusel on näha, et peenikeseks näritud toidu tükki peab suust esalgul söögikõrisesse minema. Söögikõri juhib toidu edasi, aga ei seedi teda.

Kui näha võiks, kuidas meie söögikõri töötab, kuidas ta toitu edasi saadab, siis me küll mõtleks, et see on roomav ussike. Söögikõri liigutused on ussikese liigutuste sarnased.

2. Sülg algas tööd, ta muutis osa tärglist suhkruks, kuid meie toidus on peale tärglise veel teisi aineid. Kui palju ka sülg neid niisutaks, ta ei või nendega midagi teha: sülg töötab ainult tärglise kallal.

Kes teeb aga ülejäänud töö? Selle töö teeb magu. Toit läheb söögikõrist maku. Kui ühele maiasmokale pildil magu näidati, vastas ta: „See on pirn“. Ja tõepoolest, magu on oma kuju poolest pirni sarnane.

Magu võiks veel kummist palliga võrrelda. See pall muutub suuremaks, kui temasse õhku puhuda ja läheb väiksemaks — kui õhk välja lasta. Ta venib. Nii venib ka magu. Kui maos palju toitu, siis muutub ta suureks; on aga toitu vähe — tõmbab kokku. Üks inimene suri nälga. Selgus, et ta magu oli sõrmest vähem. Teine suri liia söömise kätte. Selgus, et magu tarvitas poole kõhu ruumist.

Suu niisutab toitu süljega, aga magu niisutab nüüd sama toitu hapu mahlaga. Mao mahla valmistavad mao näärmed. Mis teeb see mahl toiduga? Meie nägime, mis teeb sülg toiduga. Ta töötab tärglise kallal. Meie ei tea veel, mille kallal töötab mao mahl.

Kunsttükki tegija võtab muna, lööb selle katki ja munast lendab välja väike lind. Muidugi, kunsttükki tegija petab meie silmi; linnuke ei lenda tõepoolest munast välja, vaid kunsttükki tegija käiksest.

Samuti, kui ilma pettuseta, sünnib ka looduses. Kui hau-duja kana kolm nädalat munadel on istunud, tulevad sealt kanapojad välja. Millest võisid kasvada kanapojad tiivakesed, jala-

kesed, peake ja teised kanapoja kehaliikmed? Munas oli ainult munavalge ja munakollane. Kahtlemata võis kanapoeg end ainult munavalgest ja munakollasest toita. Järjekult, me võime öelda, et munakollane ja munavalge suurepärase toit on.

Munavalget on ka piimas, aga piimaga toidetakse väikseid lapsi. Piimast tehakse juustu ja juustust leiavad õpetlased palju munavalget. Hiinlased valmistavad ernestest suurepäralist toitu, tähendab, munavalget on ka ernes. Palju munavalget on lihas, munavalget on ka leivas.

Täiskasvanud inimene sööb päevas vähemalt neljandik naela munavalget. Kus seedib munavalge? Õpetlased valasid klaasi maomahla ja panid sinna kõvat munavalget: ja mis? Munavalge muutus vedelaks kui vesi. Munavalge sulab maomahlas nagu sool ja suhkur vees sulab. Mis klaasis sündis, see sünnib ka maos.

Õpetlased said seda järgmiselt teada. Üks inimene sai jahil haavata ja ta makku sündis avaus. Selle avause kaudu oli õpetlastel võimalik näha, mis maos sünnib. Mitmel korral on õpetlastel korda läinud vaadelda, mis inimese maos sünnib.

• Selgus, et magu liigub. Magu teeb toiduga sedasama, mis kokk köögis, kui ta putru keedab. Kokk segab putru ja liigutab kastruli. Magu liigutab ka toitu, olgugi aeglaselt. Seejuures läheb toit maomahlagi segamini, aga see mahl seedib kõvat munevalget. Mida ei võinud teha sülg, seda tegi maomahl. Ta teeb kõva vedelaks, sulamatust — sulava. Selles ongi kõik see asi: meil on vaja kõvat toitu vedelaks teha. Ja me teeme omas köögis sulamatust ja kõvast toidust sulava ja vedela.

Suhu ei jäänud toit kauaks: makku jääb ta neljaks kuni kuueks tunniks. Kui mitmeks tunniks ka toit makku ei jääks, maomahl seedib ainult munavalget. Maomahl ei või midagi muud seedida: ei tärklisi, ei rasva. Sülg ja maomahl tuletavad vabrikut meele. Nööpnõela ei valmista algusest lõpuni üks inimene, vaid paljud. Üks tööline lõikab traati nööpnõela pikusteks tükkideks. Muud tööd ta ei tee, vaid lõikab ainult traati kas elu aeg. Teine võtab lõigatud traadi tüki ja teeb pea otsa; kolmas teritab otsa; neljas leihvib j. n. e. Iga tööline teeb ainult ühte tööd. Sülg oskab ka ainult ühte tööd teha; ta muudab tärklise suhkruks, kuid ta ei või seedida munavalget. Samuti oskab ka maomahl teha ainult ühte asja. Ta

seedib ainult munavalget ja ei või seedida midagi muud: ei tärklis, ei suhkrut. Tähendab, seedimine ei ole veel lõpul.

3. Maost läheb toit peenikestesse soolikatesse. Nüüd on see toit vähe selle leiva ehk lihatüki sarnane, mida me suhu panime: kõik on vedel toidupuder. Kui see toidupuder soolikatesse satub, siis kallavad teda kohe kaks uut mahla üle: üks — valkjas, ja teine — rohekas-kollane ja mõru.

199. Toit ja veri.

Milleks töötasid meie sülg, magu, maolune näärm, maks, sapp ja teised? Kõik nad töötasid selleks, et muuta toitu vereks. Meie toit on suuremalt osalt kuum, aga veri vedel ja selleks oli vaja sulamatu tärklis sulamiseks suhkruks, kõva munavalge — vedelaks muuta, rasvast seepi valmistada jne.

Aga kuidas see vedel munavalge, see vedel suhkur ja rasv soolikatest werde läheb? Soolikates ei ole ju mingisuguseid aukusid, kust verele valmistatud vedelad ained välja pääseks. Kas võivad need ained läbi kindlate soolikaste minna?

Tehkem järgmine katse. Võttem kala põis, walagem temasse poolest saadil suhkru wetti ja sädugem kõvasti kinni. Müüd pangem ta klaasi puhtasse wette. Mõne aja pärast on wesi klaasis magus ja põis on suuremaks muutunud. Tähendab, suhkruwesi on läbi põie klaasi imbunud ja klaasist wesi põiesse. Tähendab, wedelikud võivad tõepoolest läbi õhukeste seinte imbuda.

Selle katse järele on selge, kuidas taimne idu seeurnest mahla imeb. See katse aitab meid ka sellest aru saada, kuidas toit soolikatest werde läheb. Kui toitu sülg, maomahl ja maoluse näärme mahl ümber töötawad, siis muutub ta wedelaks ja imub kergesti läbi soolika seinte. Seejuures lähewad wedel suhkur, wedel munavalge ja wesi sulawad soolad otsekohe werde. Ja nii muutub meist allaneelatud toidutükk wereks ja rändab juba were kujul meie kehas ringi ja toidab meie keha: käib peaaigus, kättes, filmis, rinnas ja mujal.

200. Kergesti ja raskesti seedivad toidud.

Ühe toidu valmistamiseks läheb vähe, teise valmistamiseks kaua aega. Nii on lugu ka meie seedimisega. Ühed toidud, nagu hästi valmistatud kala ehk muna, seedavad kergesti ja

ruttu, aga teised, nagu vähjad ja kõva ernes, seedivad kaua ja raskesti, olgugi, et ernes sama palju munavalget on kui lihas. Esimesi toite nimetatakse kergesti seedivateks ja teisi — raskesti seedivateks. Meie sööme selleks, et toit vereks muutuks. Ja mida kergemini, ja kiiremini toit seedib, seda vähem tööd on maol, seda parem meile. Keedetud, küpsetatud ja praetud toidud seedivad kergamini kui toored. Õpetlased panid süljesse ja teistesse seedimisvedelikkudesse küpsetatud leiba ja toorest jahu, praetud ja toorest liha, keedetud ja tooreid erineid, küpsetatud ja toore õuna, ja mis sündis? Küpsetatud leib, praetud liha, küpsetatud õun ja keedetud ernes sulasid mahla — hästi kiiremini kui toores jahu, toores liha ja toores ernes. Ega me asjata toorest liha ja jahu söö. Tõsi, me sööme heameelega toorest puuvilja, kuid õunad, pirnid, ploomid ja teised puuviljad seedivad paramini kui nad keedetud ehk küpsetatud on.

Mao all on näärm. See on maoalune näärm. Teda võib võrrelda sülje näärmega. Nagu sülje näärm sülge annab ja seda suhu kallab, nõnda ka maoalune näärm annab oma valkjat mahla ja kallab teda soolikatesse. See mahl on peaaegu kõige tähtsam. Ta töötab kolme eest.

Nagu sülg, muudab ta sulamatu tärklise sulavaks suhkruks. Sülg jättis palju tärklist veel suhkruks muutmata. Maoalune mahl muudab selle suhkruks; ta jätkab seda tööd, mida sülg pooleli jättis.

Nagu maomahl muudab ta munavalgeid vedelaks. Magu ei suutnud kõiki munavalgeid vedelaks muuta ja seda tööd viib lõpule maoaluse näärme mahl.

Rasvasid seni ei olnud keegi puutunud, aga rasv ei sula vees. Siin soolikates seedib ka rasv. Teda seedib sama maoaluse näärme mahl. Teatavasti tehakse seebivabrikus rasvast seepi. Mida tehakse seebivabrikus, seda tehakse ka me soolikates. Maoaluse näärme mahl valmistab rasvast seepi. Rasv ei sula vees; nüüd muutub ta seebiks, aga seep sulab vees.

Võtke kaks klaasi vett. Pange ühte klaasi tükk rasva ja teise — tükk seepi. Kui palju te ka esimeses klaasis vett ei sega, rasv jääb samasuguseks nagu ta enne oli, kuna teises klaasis seebitükk vähehaaval sulab.

Seega on maoaluse näärme mahl kolme eest töötaja: ta seedib tärklist, seedib munavalget ja viimaks teeb veel seda, mida keegi enne ei teinud: seedib rasva.

On vaja tähendada, et tal abiline on. Paremal küljel meie mao juures asub määratu näärm. See on maks. Maks valmistab rohekas-kollast ja mõrudat mahla, ja kallab seda ka soolikatesse meie toidule. Maksal on ikka tagavara. Kui soolikates toitu on, valab ta oma vedeliku sinna, kui soolikates toitu ei ole, siis kogub ta vedeliku iseäralisesse põiesse. Kui looma tapetakse, siis võetakse see põis ettevaatlikult ära. Kui see põis katki läheb, siis jookseb tast mõru vedelik välja, mis liha rikub.

On loomi vaadeldud, kes niiviisi haavatud, et neil sapi vedelik mitte soolikatesse, vaid välja voolab. Need loomad olid väga aplad, läksid lahjaks ja surid. Iseäranis pahasti seedisid need loomad rasvasid. Et sapivedelik hästi rasva sulatab, seda teavad loomapidajad. Kui meil vaja on riidelt rasva plekki välja võtta, siis tarvitavad nad selleks sapivedelikku.

Me unustasime ühe töölise — soolikate mahla. Soolikate seintes on pisikesed näärmed. Need näärmed annavad soolikate mahla ja see mahl täiendab seedimise tööd. Nüüd on toit seeditud, seedimine lõppenud. Mis kõva oli, on vedelaks muutunud, mis sulamatu oli, on sulav.

201. Meie maitse.

Soolil on ushoidja. Ta vaatab harilikult igat tulejat. Kui sooli hea inimene tuleb, lasseb ushoidja ta lahkesti sisse. Kui aga tuleja joobnud, lõhtuja on, kui ushoidja armab, et võeras lastele miga teeb, siis ta teda sisse ei lasse.

Meie kõhul on ka ushoidja, see on me maitse. Me maitse proovib iga toidu täkki. Kui toit hea on, siis maitse silitab ja lastab teda oma keelega, nii et „suu jookseb wett“, nagu öeldakse. Niisugust toitu lasseb maitse heameelega kõhtu.

Kui toit kahjulik on, süttab meie maitse keelega ta juust välja.

Maitse teeb veel enam. Meil oli jutt, et mõnel inimesel olid awaned maos, mille taudu näha võis, mis seal sünnib.

Ta õpetlased nägid, et kui inimene maitsetuid aineid neelas, näitajeks jaepuru, siis maomahl ei jooksuud.

Kui suu juure aga maitsetu aine ulatati, siis hakkas magu rikkalikult maomahla välja ajama. Kuid te teate, et seejuures juba ennem „sülg jooksuma“ hakkab. Kuna sülg ja maomahl heaks seedimiseks tarwili-

fud on. Mäti püütakse toitu maitsevaks teha. Maitsev toit seedib hästi ja kiiresti; kuid maitsetu toit seedib raskesti ja pikkamisi, ehk ei seedi üldse.

202. Ela lihtsalt.

Me nägime, miks inimesed maitsevaid toitusid valmistavad, kuid ei tohi ka maiaks minna. Kui toit väga maitsev on, siis sööb maiasmokk ka siis, kui kõht täis on, lihtsalt lõbuks.

Kui inimene enam sööb, kui kõht seedida suudab, siis jääb ta haigeks. Kõht hakkab streikima, maitse kaob, keel muutub valgeks.

On vanasõna: „Me sööme, et elada, aga ei ela, et süüa.“ See tähendab: söömisel peab piiri pidama, vaja süüa niipalju, et terved oleksime.

Tervise hoidmiseks on vaja valjut elukorda. Iga päev peab kindla kella ajal hommikueinet ja lõunat sööma, kindlaks tehtud ajal tööle hakkama. Kui me niisuguse korra maksma paneme, siis tekib meil tahtmine kindlaks tehtud ajal töötada, süüa ja puhata. Me käed ja pea harjuvad iga päev teatud ajal tööd tegema, samuti harjub kõht teatud ajal toitu nõudma.

Ühest saja-aastasest vanamehest kõneldakse järgmist. Alguses olla elanud ta korratult ja tervise vastaselt. Neljakümnetes aastates oli tal tervis üsna otsas.

Aga ta ei tahtnud nii vara surra ja ütles endale: „Hakkan korralikult elama; süön korralikult, joon korralikult, ja teen tööd korralikult; iga päev heidan ühel ja samal ajal magama, tõusen ühel ja samal ajal üles; ühel ja samal kella ajal hakkan tööle, süön iga päev ühe ja sama kella ajal jne.“ Ja ta hakkas korralikult elama. Sest ajast hakkas ta tervis paranema ja ta sai peaaegu saja aastaseks. On palju veel teisi näitusi selle tõenduseks, et korralik, õige ja tagasihoidlik elu head tervist ja pikka iga annab.

203. Nälg.

Kui me kõige nõrgemat nälg tunneme, siis nimetame seda ihus. Meile on söömine siis kõige mõnusam.

Kuid kõige hirmuärge elus on — päris nälg. Nälg sunnib wahest inimest sööma. Viimasel italduse aastal olid need juhtumised nälgatubermangudes sagedased. Selleni viib nälgapiin inimese. See on hirmus.

Üks meremees oli kuus päewa söömata. Ta kirjeldab, mis ta tundis nälja ajal. Esimestel päewadel oli piin hirmus. Ta tahtis jorra, et piinast pääseda. Kuid kuue päewa pärast alanes piin. Ta tundis ainult suurt nõrkust. Siis hakkas ta söönima kui palawikuhaige. Ta nägi hirmsaid nägemusi. Ta oleks muidugi jurnud, kui poleks teda leidnud inimesed, kes toitu andsid. Esimestel päewadel olnud toit wastif ja ta hakkas end wähehaawal sööma harjutama.

Alles neljandal päewal tõusnud temas metsik, hundi ahnus toidu järele ja ta saanud pea terweks.

Õpetlased tõendawad, et inimene võib toiduta ihegi enam kui kuus päewa elada — neljast kuni kuue nädalani.

Wäikesed lapsed aga surewad juba kolmandal ja neljandal päewal. Hunt võib wäga kaua nälgida, hiired surewad toidu puudusel mõne tunni järele. Poamadu sööb ainult kuu jookful kord. Ta neelab mõne looma terwelt ühes pea ja jalgadega ja magab siis terve kuu. Rodujänes sööb aga paarkümmend korda päewas.

Karu ei söö talwe unes olles terve talwe jookful midagi. Pehmad kitsed, jänesed ja teised rohu sööjad loomad sööwad peaaegu alati.

Rebasjed, lõwid, tiigrid ja teised lihasööjad sööwad harwemini ja kannatawad kaua nälga.

Weel kauem mõiwad toiduta elada kalad ja putukad. Üks siitias elas kolm aastat toiduta.

Muidugi on kõige ees jelles asjas infusoorid: me juba teame, et nad mõiwad tarduda ja toiduta palju aastaid elada.

S k a l d a m a — nurja minema. W i l j a s a a t i t a l d a s — wiljast ei saanud mingil põhjusel saaki. P o a m a d u — määrutu soojamaa uis.

204. Millal enam süüakse.

Üks õpetlane kaalus end enne ja pärast söömist, töö ajal ja puhkeajal, soojas toas ja külmas — ja kirjutas kõik üles: millal kaal langes ja millal tõusis ja kui palju ta sööb ja joo.

Nüüd on palju niisuguseid katseid olnud ja kindlaks tehtud, et inimene töötades enam raskusest kaotab kui puhates. Et töö aja kaotusi tagasi saada, peab enam sööma.

Kõik teavad, et hobust töö ajal paremini toidetakse ja puhke ajal pahemini. Kõik me teame ka, et töö järele suurem söögi isu on.

On teada, et mida raskem töö, seda tugevam söögisu. Kui inimene tugevasti tööd teeb, siis tuksub süda tugevamini ja tihemini, veri voolab soontes kiiremini, rind tõuseb kõrgemale ja vajub sügavamale, higi voolab suuremal määral. Töö ajal kaotab inimene enam, seepärast peab ta enam sööma. Kui inimene enam sööb, siis on tal ka enam jõudu.

Kui tahad, et hobune tugevam oleks ja paremini töötaks, siis toida teda paremini. Ja vanasõna ütleb: „Ära aja hobust piitsaga, aja kaartega“.

Õpetlased uurisid ka välja, et inimene külmal ajal enam sööb kui soojal ajal. Seepärast söövad inimesed külmades maades hirmus palju, aga palavates maades — vähe. Samojeedid söövat päevas pool puuda liha ja rasva. Reisijad jutustavad, et kolm samojeeti söönud korraga terve põhjapõdra. Neil inimestel on toit ka kütte asemel: ta hoiab nende kehas soojust. Ahju köetakse puudega, aga inimest toiduga.

Te võite öelda, et inimene võib end soendada soojasti riidesse pannes ja soojas toas olles. See on tõsi ja seepärast on nii, et mida soojem korter ja riie, seda vähem läheb toitu. Sest ega põhjamaade elanikud asjata end nii soojasti riidesse pane. Soe kasukas on ihule sedasama, mis seinad majale. Kui seintes pragusid ei ole ja sooja nad läbi ei lase, siis läheb ahju kütmiseks vähem puid. Kui samojeedidel sooje kasukaid ei oleks, sööks nad veel enam.

Ühel maamehel oli külm loomalaut. Laudal olid praod seintes. Pragusid oleks samblaga kinni võinud toppida, saviga üle määrida ja laut oleks soojem olnud, kuid mees ei teinud seda.

Kui temalt küsiti, et miks ta karja külmas hoiab, vastas ta: „Külm on karjale terviseks; külmas loomad enam söövad.“

Et külm karjale terviseks, see on vale; et aga kari külmas enam sööb, see on tõsi: sellest on karjapidajale kahju, aga mitte kasu. Kui see maamees oleks praod kinni toppinud, siis oleks kari vähem söönud ja tervem olnud.

XI. Mitmesugused maad.

205. Mitmesugused rahwused.

Kus me ka ei elaks, juurlinnas eht fauges metjanurga külas, — igal pool trehwame mitmest-rahwusest inimesi. Külas käiwad mustlased=hobuseparsnikud, juudid-rändkaupmehed, käiwad ka hiinlased ja teised.

Sinnades wõime weel enam mitmesugustest rahwustest elanikkusid näha. Siin elab sakslasi, prantslasi, greeklasi, perslasi, mustanahalisi neegrissi ja palju teisi.

Igatiis meist on mitmest rahwusest inimesi näinud, kes igatiis oma keelel kõnelewad ja kel isesugused eluwiihid on. Üle ilma on väga palju rahwusi, enam kui kolmtuhat. Mitmed neist on wäljanägemise ja eluwiihide poolest niisugused, kes meile enam muinasjutulised kui tõelised ette tulewad.

Kõik ilmas elawad inimesed, olgu nad nahawärwi poolest walged, kollased, mustad eht punased ja niisama mitmesugused eluwiihide järele, on samasugused inimesed nagu meiegi.

206. Haridus ja metsinimesed.

Inimene ei ela igal maal ühte viisi. Külmaes maades tuleb tal wõidelda külma ja näljaga. Seal wilja ei kaswa. Metsades ta peale seente ja marjade midagi ei leia. Ta peab ennast kalapüügist ja jahist toitma. Lühikeses suwe jooksul peab ta endale toitu terveks aastaks tagavaraks valmistama, kuna talvel ta ainult selle eest hoolt kanda jõuab, et ära ei külmaks.

Palawates maades kasvab selle vastu looduses endas palju: seal võib inimene terve aasta ennast mõne puu wiljast toita.

Seal ei tule inimesel niipalju tööd teha ja meile näib nende elu päris laisklemine olevat. Kuid on ka niisuguseid palavaid maasid, kus inimene raske tööga omale ülespidamist saab.

Ainult neis maades, kus inimene tööd teeb ja kus ta töö teda toidab, temale vaba aega võitlusest elu ülespidamise eest üle jätab, võivad inimesed selle üle mõtelda, mis nende ümber sünnib, ja kuidas oma elu kergemaks ja paremaks teha. Seda, mida nad oma elu kergemaks ja paremaks tegemiseks välja mõtlesid, pärandasid nad oma lastele. Lapsed pärandasid edasi oma lastele ja nii põlvest põlve. Seesugust inimese elujärje paranemist nimetatakse kultuuraks.

Kõik rahvad õppisid ajajooksul vähehaaval paremini elama; ühedel rahvastel läks see enam korda, teistel vähem. On ka inimesi, kes endale puust ega kivist majasid ei oska ehitada kes ei tea, kuidas rauda saab ja kes ei oska põldu harida. Neid inimesi nimetatakse metsinimesteks.

207. Kuidas metsinimesed elavad.

I.

Kaugel Waikses Okeanis on palju suuri ja väikseid saareid. Need saared on vaesed, loodus on vaene ja veel vaesemad on inimesed, kes seal saartel elavad. Seal ei kasva rukkid, nisu ega riisi; seal ei ole hobuseid, härgi, kaamelid, ühtki neist loomadest, keda inimesele nii vaja. Seepärast on inimesed, kes seal elavad, metsinimesed, peaaegu kõige metslikumad üldse. Kutjutakse neid papuaasideks.

Kui me papuaasi näeks, siis ütleksime, et ta metsit on, ihegi kole. Papuaasid on tõmmikas-pruun nahavärviga, peenikeste jalgade ja kätega, juure kõhuga, juuksed peas sünnitavad müti, on julgematud, wildits wanunenud.

Kiideid papuaasid ei kannu; niute ümber on neil niinejt wööd. Meestel on lühikesed wööd, naistel pikemad, põlweni ulatawad. Ainult külma ilmaga panewad nad piha ümber naha.

Magawad nad pealt punotsiega kaetud autudes. Külmaladel öödel fatawad endid nahaga ehk heidawad soojasse tuhahunnikusse.⁴

II.

Kui päike tõuseb, lähewad metsinimesed toitu otsima. Saagile lähel kogu perekond. Suuremad lapsed, kes ise käia jõuawad jooksewad

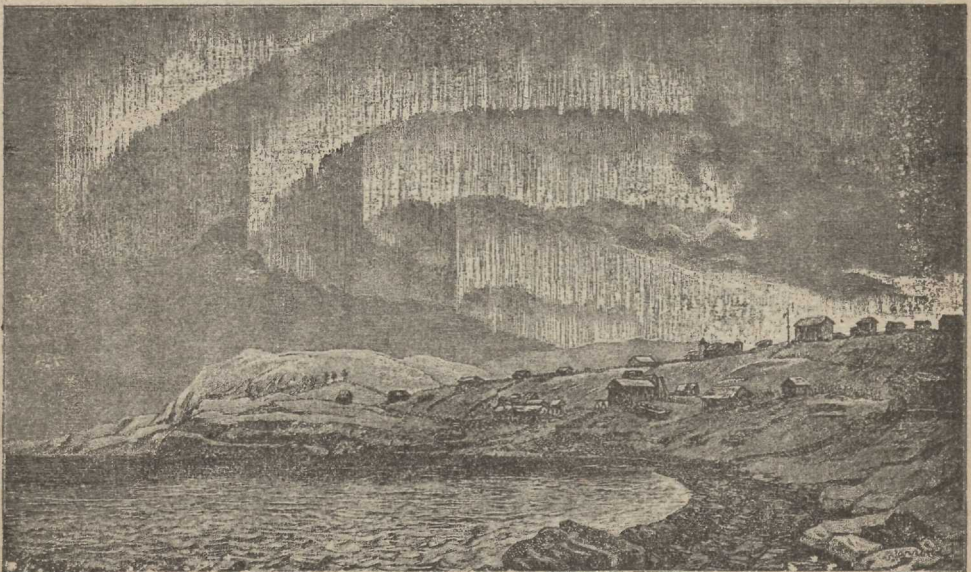
ema kõrval, naigjed töidawad aga rinnalapsjed selga, et käed wabad oleks. Metsinimesjed toidawad endid sellest, mis ette juhtub. Tal läheb forda kuiwanud puult koort lahti teha ja jõõb ussikesi ja putukaid, mis seal ajuwad. Korraga näeb ta rohelist sisalittu, jookseb talle järele ja jõõb niisama toorelt ära.

Metsinimesjed on wäga osawad ja kawalad: nad roniwad mitme jõllase pika fileda puu otša, et leida sealt linnu pesa eht metsmesilaste kõrgi. Et mesilaste pesa üles leida, püüab papuaas mesilase finni, kleebib talle wahaga walge sule külge ja luurab ta järele kuni ta pesasse lendab.

208. Lume- ja jäämaa.

Kaugele põhja poole meist on Põhja Jäämeri. Nii kut-
sutakse seda merd seepärast, et seal terve aasta läbi kõrged
jäämäed ja suured jääväljad ujuwad. Mõned jäämäed on kõrgete
tornide kõrgused ja jääväljad mitusada versta läbimõõta.

Selle okealani äärne maa on tühi ja paljas. Seda nime-
tatakse tundraks eht külmanud sooks. Kurba pilti pakub see
maa. Talv kestab kaheksa kuud, millal tundrad paksu lume-
vaibaga on kaetud. Päike soendab vähe ja talvel kaob ta paa-
riks kuuks üsna ära.

Terve kaks kuud on siin järjesti öö, ja valgust annavad ainult tähed, kuu ja virmalised. Virmaliste valgus pakub toredat pilti. Kord on ta looga sarnane, mis oma alla terve poole taevast võtab; teinekord on aga virmalised lindi kujulised, mis tuules hõljuvad.

Kui talvel ühevahe päikest sugugi ei näe, paistab ta suvel looja minemata ööl ja päeval. Tundras on suvi lühike, vältab kõigest kaks kuud; sel ajal päike looja ei lähe ja paistab öösel sama heledasti kui päeval.

Suvi on siin hirmus lühike, ei saa ümber vaadata, kui ta juba kadunud on. Tulevad tormid, hakkavad külmad ja jälle katab maad jää ja lumi.

Siin ei ole ei metsasid ega heinamaad, siin ei kasva ei rukis ega nisu. Tundras kasvab ainult sammal, madalad kidurad puukesed ja põõsad, marjadest ainult jõhvikad ja murakad.

Ainult suvel on tundras enam elu; lumi sulab, nähtavale tuleb maa, ojad ja jõed hakkavad jooksuma, puud lähevad haljaks, valmivad marjad. Kõik sünnib siin ruttu, vaja on karmas olla suve kasutamiseega. Suveks kogub tundrasse palju linde. Nad ehitavad siin pesasid ja hauduvad poegasid.

Loomasid on tundras vähe. Meie koduloomad tundras elada ei või; nad sureks toidu puudusel nälga. Tundras on ainult põhjapõdrad, kes endid samblast toidavad, mida siin rohkesti leidub. Peetakse ka koeri, kes samuti iseendale toitu muretsevad.

Okeaan — määratu suur meri.

209. Samojeedid.

Kõle ja õudne on elu tundras. Kuid siin elab samojeedi rahvas, kes feda maad armastab.

Samojeedid on lühikeste kasvuga, tüsedad ja lohmatad. Nende nägu on tõmmukas ja lame, neil on pilusilmad ja tugevad lõualuud. Haba on neil harv, juuksed mustad ja karedad.

Samojeedid kannavad põdranahkseid riideid. Nende naised on tublid õmblejad, olgugi et neil niidi asemel põdra sooned tarvitada on. Teist niiti pole saada: siin ei kasva lina ega puuvilla. Selle niidiga õmbleb samojeedi naisterahvas mehele, endale ja lastele riided. Kar-

wane pool pannakse nahal õmblemisel sissepoole. Samojeedid kannavad neid riideid paljal ihul, sest pesu ei ole samojeedil millegist teha. Naljafad ja inetud paistavad need riided meile, kuid samojeedidele nad meeldivad. Nad isegi ilustavad oma riideid mitmekarvaliste nahatükkidega.

Toiduks tarvitavad samojeedid toorest ja kuivatatud liha ja kala. Põdra soe veri on nende maiustoit. Nad armastavad ka pekki ja rasva ning söövad seda suurel määral. Armsam toit on neil ka külmetatud kala.

Samojeedi ligemateks abilisteks on põhjapõder ja koer. Koer aitab ta marandust ja hoiab põdratarja.

Põder on samojeedile veel tarvilikum. Põdra liha tarvitab ta toiduks, nahka riideks ja telgi katteks. Soonesid tarvitatakse niitude asemel õmblemiseks, kuna luudest ja sarvedest mitmesuguseid töö- ja majariistu tehakse. Põder on samojeedi toija, katja ja wedaja, — ja ei tarvita enda eest hoolitsemist.

Ta sööb põdrasammalt, mida ise lüme alt sarvedega välja kaevab. Kui põdrad ühel kohal sambla ära söövad, rändavad samojeedid kõige oma tarja ja olemisega teise kohta. Et parem oleks liikuda, siis ehitavad samojeedid endile niijugused majad, mida kerge on kottu panna ja jälle üles teha. Söövad maha mitu pikka roomikut, võidavad ülvalt otsjad kottu, katabad põdra nahkadega ära ja maja ongi valmis. Keskele tehakse kivile kolle, kus tuld tehakse; suits tõuseb üles ja läheb ülvalt august välja. Tule ümber kogub terve pere kottu. Mehed istuvad vaikides, naised parandavad riideid, lapsed, kes üsna alasti, toimetavad oma asju siinsamas. Tule ääres soendavad ka koerad. Sumbne, juitšune ja vaikne on samojeedi elumaja.

Soole — tuletegemise koht, ase.

210. Eeskimood.

Ameerikas elavad Põhja Jäämere kallastel eeskimood. Suvel soendab seal päike öö-päeva läbi, sest juunikuul päike üldse looja ei lähe. Kuid augustikuul hakkab juba külm, aga oktoobrikuul tulevad hirmsad talveööd; päike ei tõuse kuni Jaanuarini ja siis valitseb alaline hämarus. Linnud ja loomad jäändavad sealt sinna, kus nii külm ja pime ei ole. Toitu tuleb eeskimoodel kaugelt otsida. Et mitte ära külmata, ehitavad eeskimood lumest majad. Nad valivad jääl tasase koha ja

joonistavad sinna ringi. Siis lõikavad nad jääst neljanurgelised tükid, mida üksteisele seinaks laotakse, nagu suuri telliskiva. Maja ehitatakse kupli sarnane. Jäätükide vahed aetakse lund täis, mis ruttu külmab ja jäätükid üksteisega tugevasti liidab. Varsti muutub see ehitus selgeks läbipaistvaks jääkupliks. Kui kuu valgustab ehk virmalised virvendavad, on see üsna valge. Lauad ja pingid istumiseks ja magamiseks on külmetanud lumest tehtud ja põdra ehk hülge nahaga kaetud; lumest on ka kolle. Niisugused majad võivad kaua seista, kuni päike soendada hakkab ja neid sulatab. Nendes on elu mõnus ja soe.

211. Jääkaru.

Jääkarud elutsevad kõige külmemates maades. Nad on peaaegu pruunide karude sarnased, kuid karva poolest on nad valged. Ta karv kaitseb teda vaenlaste eest ja võimaldab tal kergesti saati püüda. Kogu maad katab seal lumi ja jää. Nii on jääkarul kerge küt eest peitu minna ja jaagile tähepanematult ligi pääseda.

Kütt on aga jääkarust kavalam, võtab valaskala lihva, teeb mõlematest otjadesi teravaks, keerab selle rõngasse ja võidab kottu. Selle rõnga määrab ta paksult sulatatud rasvaga kottu. Kui rasv ära külmab, lõikab kütt nõõri ümber tatti. Valaskala lihv ei lähe nüüd sirgeks: rõngas on läbi külmanud. Kütt läheb jääkarusid otsima ja vistab rõnga tuhugile nähtavale kohale.

Jääkaru on suur maiasmõõk ja armastab rasva. Ta tunneb lõhna, läheb äraandliku püüniise juure ja neelab selle alla. Kõhus hakkab jääkarul rasv sulama, valaskala lihv läheb sirgeks ja purustab jääkaru sifitonna.

Mitte igatord ei ole nii kerge kütil jääkarust jagu saada. Waheist hüppab jääkaru ootamatult küt kallale, kui see rahulikult oma lootfikus joidab. Ta langeb küt kallale lahtiste lõugadega ja häda kütile, kui ta võitlusvalmis ei ole.

212. Valaskala.

Valaskalad on kõige suuremad loomad. On püütud valaskalu, mis kuni viisteistkümmend silda pikad. Üks niisugune valaskala kaalub sama palju kui sadaseitsekümmend härga. Oma välimise kuju järele on valaskala väga kala sarnane, mispärast

teda ka kalaks nimetatakse. Kuid see ei ole päris õige. Valaskala ei ole kala, vaid — loom. Me teame, et kalad lõpustega hingavad, et neil külm veri on, et nad marja koevad, millest pojad sünnivad. Valaskalal ei ole aga lõpukseid, hingab ta nagu kõik teised loomad, ja ka veri on tal soe. Ta sünnitab elavad pojad ja imetab neid piimaga.

Valaskala pea on määratu suur, — sülda kaks ehk kolm läbimõõta ja isegi suurem; suu on nii suur, et sinna lootsik inimestega vabalt mahub. Ainult kurk on valaskalal väike, — ta võib üksi väikseid kalu alla neelata, väheldasi heeringaid, mitmesuguseid karpelajaid ja vähkesid. Nendest ta end toidabki. Ehk küll valaskalad kalda juure ujuvad, aga kaldale nad ei saa tulla, nagu hülged, ehk merehobused. Esimesed käpad on valaskalal ainult ujumiseks ja nad on väga kala oimude sarnasad. Tagumiste jalgade asemel on tal saba, saba abil näitab valaskala oma suurt jõudu. Ühe oma saba löögiga võib ta suure lootsiku purustada. Sabaga kaitsebki ta end vaenlaste vastu. Ta ei ole just vahva loom. Harilikult katsub ta end põgenemisega päästa. Ta võib sama kiiresti ujuda kui hea aurulaev. Kui tarvis, võib valaskala mitmesaja sülla sügavusele vee alla minna. Hädaohu korral jääb valaskala vahest tunniks ajaks vee alla. Tal on aga siiski raske nii kaua õhuta vee all olla.

213. Taiga.

Lume- ja jäämaa järele algavad põlisel metsal, millel ei näi äärt ega otja olevat.

Kõrged seedrid, männid ja sirged kuused tõusevad kõrgele taeva poole.

Ja vaikne on taigas, nii vaikne, et harjunud kõrv orava liikumist kuuleb, olgugi et ta oksad mööda kuulmatu varjuna libiseb. Kaugele kostab põdra jooksu müdin. Harva kuulduv kitsede koinu ja sarvide kolin puuoksjade vastu: isegi kohna ka karu astumist võib kaugele kuulda. Kargab jäneski küllalt müra tekitades.

Üksikuised, vaiksed ja keeletud on metshiiglased, ja kui nende kõrged ladwad üksteisele midagi jutustavad, siis keegi seda jostinat ei mõista, isegi mitte kaaren, see kõige targem lind ilmas.

214. Küti tööpäev.

Laatsha läks külmal talvehommikul jahile. Ta väike õde Tshidar aitas teda riidesse panemisel. Terve ta ülikond oli põdra-

nahast õmmeldud, kaks nahka vastastiku, ühel karvad väljas- ja ja teisel seespool. Ta võttis püssi ja vibu nooltega õlale, pani suusad jalgade alla, taha vöö külge köitis kelgu, kätte võttis veel kepi ja läks siis teele.

Noolena lendab kütt, hoides kepiga sihti. Ta suusad libisevad valget suhkruna sätendavat lund mööda. Ta pilk puurib ette ja mõlemile poole kõrvale, ta kuulatab vähemat kui healt. Aga midagi ei ole näha peale mustendava metsa, midagi ei ole kuulda peale lume krudisemise suusade ja kelgujalaste all ja vahest harva kelgu kõlksatamise vastu puud. Ta ees traavib koer. Koera tihe karv on püsti ja saba rõngas.

Nina on koeral peenike ja väiksed kõrvad kikkis. Koer jookseb metsa mööda, nuhib, vahib igasse külge, just kui jalutaks. Ta silmas korraga oravat ja hakkas puu all haukuma. Suus pooleli söödud seedri pähkelt hoides vaatab orav imestusega lõbusat looma. Ta näitab isegi vahvust, uriseb koerale vastu, tahtes teda vist hirmutada. Aga see istu kohal ja haugub. Aga, tst! Tihnikust kuuldus kerge pragin ja puude vahelt ilmus Laatsha nähtavale. Püssi valmis hoides otsivad silmad saaki. Ta nägi oravat ja hakkas puude tagant ligemale hiilima. Vaene orav! See ei ole koer: selle vaenlase eest ei pääse osava hüppega.

Laatsha läheb edasi.

Lähevad jäljed, kuid nii tihedad ja kerged, just kui oleks kahe sõrmega lund vaotanud. Krõbinat ei kuuldu mingisugust: kuid selle eest on teised jäljed vastupidisest küljest. Laatsha liigub tasakesti edasi ja näeb, et lumekünkjal kaks väikest, ärksat loomakest muretult mängivad: need on valged tuhkruud. Käis pauk, mets andis vastukaja ja üks loomakestest veeres künkalt alla. Mida enam Laatsha edasi jõudis, mida enam metsa süvenes, seda edukamaks läks jaht.

Talvapäev ei ole pikk, aga kui videvik tuli, oli Laatsha oma jurtast seitsmekümne versta kaugusel. Ta valis oma öömaja kohaks äkilise mäekallaku. Ta oli väsinud ja aeg näitas ka, et vaja on jahti lõpetada. Laatsha võttis kelgult pikad peenikesed roovikud, lõi otsapidi lumesse ja ülemised otsad sidus rihmaga kokku. Siis kattis ta roovikud põdranahkadega tihedasti kinni ja ajas lumevalli ümber, et alt läbi ei puhuks. Ühte nurka laotas Laatsha tapetud sooboli naha, pani sellele kaitsejumala kuju: korjas terveks ööks kütet, riputas rihmaga lumega täidetud katla

üles ja tegi tule alla. Varsti kees vesi. Laatsha pani keevasse vette väikesteks tükkideks raiutud liha ja hakkas kärsitult õhtusööki ootama. Uni võttis võimust, ta pani sooviku pea alla ja uinus. Tuli hakkas kustuma, telk jäi pimedaks ja Laatsha magas kõvasti.

Jurta — rändrahvaste maja, onn. Soobol — kallihinnalise karvahaga taksikoera suurune loom.

215. Kõrged mäed.

On niisuguseid maasid, kus ainult kõrged mäed ja kitsad orud olemas. Kes niisuguseid mägisiid näinud ei ole, need ei või neid endale ette kujutada, sest meie mäed on nende kõrval künkakesed. Kuhu ka ei waata, — igal pool tõusevad määratud mäed kõrgele pilvede poole ja mõnes kohas isegi ülespoole pilvesid. Kõni niisuguse mäe otja ja oledki pilves, mis muud midagi ei ole kui lihtsalt tihed udu. Tõuseb veel kõrgemale ja pilved jäävad jalgade alla. Juhtub tihti, et all müristab ja lööb wälku, wihma kallab kui oa warrest aga ülewal on nii ilus ilm ja paistab päike.

Kõige suurepärasem on aga see, et paljud mägede harjad on nagu igawese lumega, walge mütsiga. See lumi ei jula ka juwel kõige palawama ilmaga. Ja sel ajal, kui all orus wilja koristatakse ja wiinamarju korjatakse, sajab mäe tippudel lund ja möllab tuisi. Mägede wahel on siin ja seal haljastes orgudes jõnised ja waitised järwed, nagu taewas selge ilmaga. Nendes järwedes peegelduvad ümberringi seiswad mäed nagu peeglis.

III orgudes, mäe jalgadel, on kõige soojem. Siin on põllud ja aiad, igal pool lopsakad ja uhked taimed. Kõrgemal on metsad, alguses lehtpuu metsad, kus kasvawad pähklepuud, kastaniid ja tammed. Kõrgemal mägedes on külmem ja seal algawad okaspuu metsad. Nende järele tulewad aasad rammusa rohuga; weel kõrgemal algawad sood, kus ainult kiburad pöösad kasvawad. Mäe tipul on ainult kiivid ja igawene lumi.

216. Kotkas.

Kõrgetel mägedel elab suur kiskja lind kotkas. Ta on peaaegu pool süllda pikk ja väga tugev. Kotkas on üli ablas ja ta kõri on nii lai, et vabalt suuri luutükke alla võib neelata.

Kotkas tõuseb nagu kullgi alguses kõrgele õhku ja varitseb sealt saaki. Ta sööb suuri ja väikseid loomasid. Suuremaid loomasid püüab ta iseäralisel viisil; kui ta kaljukitse ehk lamba välja on valinud, hakkab ta teda hirmutama. Ta lendab oma ohvri kohal, peksab teda tiibadega ja ajab kalju servale. Kui kits kalju servale on jõudnud, langeb ta kohinal talle peale ja lükkab kuristikku. Kits kukub surnuks, kotkas lendab alla ja sööb ta ära.

Ühes Helveetsia külas oli järgmine juhtumine: talumees läks naisega mägedesse heinale ja võttis kolme-aastase tütre kaasa. Nad panid lapse küüni juure rohule, kus ta varsti magama uinus. Isa kattis lapse näo kübaraga kinni ja läks tööle.

Vähe aja pärast tuli ta tagasi ja ei leidnud last. Jooksis sinna-tänna, ei leia tüdrukukest kuskilt. Hüüdis naise, otsisid kahekesi, kuid asjata.

Samal ajal oli mägestikust teerada mööda, neist sülda kakksada eemal, tulemas töömees. Koht oli lage ja äkiline. Korraga kuuleb töömees lapse nuttu.

Talle paistis see imelik ja ta jooksis sinnapoolle, kust lapse kisa kuuldus. Samal ajal tõusis kalju rahnult kotkas üles ja hakkas kuristiku kohal keerlema. Töömees jooksis kõigest jõust kalju rahnule. Suur oli ta imestus, kui tuttava lapse eest leidis. Laps oli just kuristiku äärel: kui ta oleks end liigutanud, oleks ta alla veerenud.

Töömees võttis lapse ja viis vanemate juure. Laps oli terve ja jäi elama. Kotkas oli ainult pahemale käele viga teinud, kust ta küüntega kinni oli haaranud. Kotkas oli nii tugev, et küüni juurest lapse poolteise tuhanda sammu kaugusele jõudis viia.

217. Mägestiku karjane.

Viimastel päevadel valmistati aulas karja mägedesse saatma. Nüüd oli see küsimus jaatavalt otsutatud.

Paljude olid mägedes käinud ja häid teateid toonud: teerajad olid kuivanud, vesi alanenud, lund oli vähe, tarvilik osa soola ja jahu oli juba valmis pandud.

Kui päike juba mägesid paistma hakkas, oli terve aula jalul. Igas õues olid kitsenahad jahu ja soolaga, riided kompsu köidetud ja pandi hobuseid sadulasse. Karavaan hakkas liikuma. Hobune hobuse järele liikus karavaan kallakuid mööda. Päike oli kõrgele tõusnud ja kõrvetas. Higi voolas rahena ja ikka raskemalt venisid hobused.

Vahest jäi karavaan seisatama, et taha libisenud kompsusid ettepoole nihutada, vahest tuli teerajalt määratud kivi ära veeretada, mahalangenud puu eest ära visata, ehk uhitud kallas laiemaks teha. Harjunud hobused liikusid kuristiku kaldal tasakesi ja ettevaatlikult, mille all kärestikud vulisesid ja teravad kalju ääred paistsid.

Teekäijate eel vaheldusid vaatepildid: siin valge läikiv igavene lumi, seal hallid ja mustjakad kaljurahnud, edasi rohe-

lised koplid ja sinetavad metsad. Viimaks jõuti lagedale, kus savised karjamaad algavad. Ühe määratuma kaljurahnu nurga taga on kalju koobas, kuhu karjased oma kraami panevad ja mis neile keskpunktiks jääb.

Vahepeal märkasid karjased lammaste ja kitsede karja, kes ikka ligemale tulid. Nad vaatasid karja ees sammuvat inimest ja tundsid oma aula poisikese-tsherkessi ära.

Vahepeal oli ka karjajuht karavaani näinud ja jäi seisma. Kari piiras ta igast küljest ringi; lammaste hulgast paistis ainult poisikese pea ja püssiraud, kui kepp halli massi hulgast.

— Siia, siia! hüüdsid tsherkessid, kui kalju tagant poisikest oma lammaste ja kitsede eesotsas nägid tulevat. Poiss astus nende juure. Tal võeti püss seljast ja paslik ümbert, milles kukuruusi tainakera liikus ja ta pandi tule ääre istuma; temaga käidi ümber seaduse järele, nagu täiskasvanud tsherkessiga ja ta sai sellest kui tõsine karjane aru.

Kitsede karjatamine mägestikus ei ole väiksem auamet kui karu küttimine metsas; see on isegi suurem auamet, sest ta on tsherkessi tõsine töö, aga karu võib igaüks tappa.

Üksteise järele valgusid kitsed karjamaale ja koerad ajasid mahajääjaid järele. Käsipöösakile istudes hakkas poiss jutustama, kuidas karu karja juure hiilinud ja koerad ta minema ajanud; kuidas hundid peaaegu talle kahju oleks teinud: tulnud viiekesi mitmest küljest karja kallale, koertel olnud raske vastu hakata, õnnetus oleks juhtunudki, kui ta mitte püssi poleks paugutanud.

Ligidasele ülemisele kaljuastmele ilmusid üksteise järele kaljukitsede karjad ja hakkasid kutsumata külalisi vaatlema. Kaua vaatasid nad alla, siis jooksid edasi ja kadusid kalju taha. „Siin on neid palju,“ ütles poiss rahulolemisega, suitsetatud lamaliha ja juustu hammustamiseks käes hoides: „Oh kui palju!“ Poiss tõusis juustu närides üles, võttis püssi ja kadus kalju taha.

Üksteise järele kogusid kitsed ja läksid oma juhi järele.

Ta ei öelnud neile sõnagi, ei vaadanud isegi tagasi. Koerad aitasid teda: ajasid laiskasid sokkusid ja vanasid kitsesid üles, ajasid kitsepojad karja keskele ja urisesid kui mõni rumal neid mõtles poksida.

Nii rändas mägestikus huntide ja karude seas see kümneaastane poiss, seljas ränipüss ja kukuruusi tainas paslikus, ning

ta oli rõõmus ja rahul, kuigi mägestiku karjase elu kerge ei ole.

Paslik — riidest ehk vildist peakate. Ränipüss — sellel püssil on pistongi asemel rani, millest tuld lüüakse. Tsherkess — üks Kaukaasia mägestikurahvas.

218. Stepp.

Tafane ja lage on ääretu stepp. Si puud ega pöösast. Kuhu iganes film ulatab, on rohi ja mitmemäärilised lilled: roosad, walged, kollased ja lillad. Pikas rohus pesitsewad linnud ja firistawad putukad. Wahest lendab üles lõoke ja tširistab kõrgel oma laulu. Tuleb tuulehoog, — ja laenetab rohi nagu wesi meres. Taewas on aga selge ja päike kõrwetab armuta.

219. Suslik.

I.

Kena on kewadel stepis. Igalpool rohi ja lilled, palju igajuguseid loomasid, lindusid ja putukaid. Rohust tuli nähtawale wäikeste wäga kenade ja kärmete loomakeste pere. Üks neist on suurem, — wana suslik. Ta on wäikse kassipoja suurune, hallita pehme karwaga, mida selja ja külgepeal kollakad wööbid kaunistawad. Pea on tal wäga ilus; sirge ning ümargune otsaesine, wäikesed kõrwad, hiilgawad mustad filmad, ülemine mork on lõhki ja juust paistawad ülewal lühikesed ja all pikad hambad, mis millalgi kokku ei puutu.

Pojad mängiwad rohul, aga wana suslik on istukile tõusnud ja wahib üksifilmi kaugusesse. Seal näeb ta kedagi liikumat: võib olla on see kiit, võib olla tööline, aga ehk on ta keegi muu.

Muuseas keerutab kõrgel õhus suur näljane kull. Ta otsib jaati. Korraga jääb ta ühele kohale laiali laotatud mustadel tiibadel peatama; ta nägi wäikseid suslikuid ja hakkas jälle keerutama, kuid ta ringid jäid wäiksemaks ja iga ringiga tuli ta oma küünesid seades ja hoolega saaki filmas pidades alla poole. Kull oli juba päris ligidal, kui susliku läbilõikaw wile kõlas. Wähemalt üks neist ei oleks pääsenud, kui kull mitte paremat jaati ei oleks näinud: wana suslik ootas maha surutuna kulli. Kull sigines talle; küüned olid juba päris juures, ja kui meie wana arwas, et lapsed juba peitu on jõudnud pugeda, hüppas ta kiiresti kulli küünte alt kõrwale, wilistas waljusti ja lipas auks.

II.

Möödus juuni- ja tuli juulikuu. Noored suslikud on juba täiskasvanud ja elavad iseseisvalt. Pärast seda oleks vanal peaaegu suur õnnetus juhtunud. Ta läks oma augusti kaugele niisväljale maiustama. Seal leidis ta oma suguseid palju eest, kes hoolega nisu hävitasi ja palju kahju oleks teinud, kui korraga mitte katkendiline wile ei oleks kuulnud. Sga närija jooksis kuhu sai. Ka meie tuttav hüppas esimesesse ettejuhtumasse auku. Korraga aga jooksis talle auku hirmus suslikute hävitaja järele. Kuid pööras pea augusti tagasi: kas ta meie suslikut tähele ei pannud ehk oli tal juba wats täis, mine tea, nii pääses meie suslik jurmast.

III.

Sügis. Septembris on stepp tühi ja paljas. Mis teeb meie suslik ja ta sõbranna. Nad ehitavad hoolega oma auku, otsivad ümbrusest talweks toitu. Oktoobris, mil vihmajääd hakkasid, oli esimene koobas juba igasugust taimetoitu täis. Meie suslik pani oma sõbranna jooja woodi ja läks ise augu suhu. Ta toppis augu suu heintega kinni, kraapis maad pikalt kõvasti ette. Pealmaa külmetas juba, aga meie suslik puhkab soojas woodis. Ta hingamine jääb nõrgemaks, rind liigub waewalt märgatawalt, silmalaugud fleebivad kokku, — uni waldab teda täesti. Ta uinus tugevasti-tugevasti kuni kewadeni.

220. Rändrahvas kirgiisid.

Kirgiisid ei ela nagu meie. Nad on rändrahvas, ei ela ühes kohas, vaid asuvad ühes oma karjadega aeg-ajalt ühest kohast teise. Päike hakkab soendama. Kiiresti sulab lumi mägede nõlvikutel ja orgudes. Vana kulu alt tärkab noor rohi, lilled hakkavad õitsema ja stepp on valgetest, kollastest ja punastest tulpidest kui üle külvatud. Siis hakkavad õitsema liiliad ja teised lilled. Loodus meelitab oma laia rüppe siis ka karjase-kirgiisi ja ta nälginud karja. Ise ratsa hobusel ehk härjal ajab ta lambaid, kitsesid ja lehmasid ees, aga taga tuleb kaamelite voor igasuguse elamiskraami koormatega. Peatama jäädakse igas kohas, kus aga loomad toitu leiavad. Peatatakse päevad ja isegi nädalad ühel kohal, seni kui rohi õksas ja sunnitud ollakse edasi minema.

Niisuguses elus peab kirgiis ka teistsuguse elumaja ehitama. Ta elumaja on kokkupandav jurta. Kui peatama jää-

dakse, seab kirgiis seinaraamid üles, katab ta wildiga ehk stepi rohust punutad mattidega kinni, peale tehakse kupli sarnane katus, katuse keskele jäetakse auk, et sealt valgus paistaks ja suits välja läheks. Augu alla asetatakse kolle. Seest vooderdatakse jurta vildiga ja vaipadega. Jurtas ei ole mingisugust mööblit peale madala laua, millel süüakse. Istutakse maas vaibad jalgade alla tõmmatud. Niisugust jurtat võib poole tunni jooksul üles seada ja veel kiiremini kokku panna.

Kari on terve päeva stepis. Tuleb õhtu, päike vajub vaikselt silmapiiri tahta, karjad tulevad koju ja valju määgimine ning ammumine täidab aulat. Naised hakkavad tööle, esiteks joodavad lambaid ja kitsesid, siis lehmasid. Hobuseid joodavad mehed.

Kirgiisi peatoit on piim ja liha; piimast valmistavad nad mitmesuguseid toitusid ja väikseid juustusid. Märapii mast tehakse piimaviina — kumõssi, mida meil haiged jooavad. Leiba kirgiisid üldse ei küpseta, vaid küpsetavad hapnematu taignast kookisid ja keedavad hirseputru.

Kena kevade järele tuleb suvi. Päikse kiired kõrvetavad loodust, mis hirmus. Vihma sajab õige harva ja seegi lööb vaevalt stepi tolmu kinni. Linnud lendavad põua eest peitu ja õhku täidavad ainult sääskede, kärbeste ja erilaste parvad. Karjad aetakse nende piinajate käest mägestiku karjamaadele, kuhu nad sügiseni jäävad. Taevast hakkavad rasked lumepilved katma, torm kisub maast põõsaid ja rohtu juurtega ja keerutab neid kõrgel õhus ühes tolmupilvedega. Kirgiisi karjad ruttavad alla orgudesse talvekorterisse. Nii on rändrahva elu seotud karjaga.

221. Lammaste niitmine.

Sõitsin vara hommikul steppi. Päike ei kõrvetanud veel ja tugevad hobused jooksid hästi. Ümbritsev roheline loodus oli nii meeldinud ja rahuldav.

Korraga hakkas eespool tume vöö paistma. Sealt aeti stepist lambakarja külasse. Ges sammus tähtsalt vanem karjane, külgedel käijid karjased ja selle rongi käigu lõpul kott ehk pudrukeetja koormal istudes, mida tõnisjarvedega härjapaar vedas.

See koorem on liikum tagavara ait ja temas hoitakse toiduaineid. Lambakarje kari, kes leiva, rasva ja kuivatatud kala lõhna tundis, ei jäänud koormast maha. Whajad koerad farglesid kotsa ees kui kutsikad ja liputasid paludes saba.

Tõnisjimegi külasse. Misugune tija ja kära! Talumikkude laste hulgad võtavad rõõmul nägudega hüüates määratud karja vastu ja ajavad jõe.

Lambad jäävad kaldal peatuma ja ei taha wette minna, ning waatawad hirmuga teisele kaldale: seal ootawad neid niitjad suurte lambaraudadega.

Niitja haarab kaldale ujuund lamba, paneb ojawasti pingile, pöörab seljale ja hakkab niitma. Nõik kuni seisab selles, et ruttu lammas ära piigada ja teda mitte haawata. Kui jeda peaks juhtuma, siis määratakse haaw wõiga üle ja ojawuseta niitja langeb naeru alla. Töö kestab terve päewa.

Riideid mill kõidatakse korpjudesse ja jaadetakse wabritusje. Seal pejetakse ta läbi, febratakse lõngats ja koetakse kalerwit ja teisi willaseid riideid.

Mõistatustjed: 1) *Vits-lõks läheb läbi lehise lepitse, ei jää tinni kuhugi?* 2) *Wassapikune wanamoor, rusikajuurune pea?*

(Mõistatuste seletused: 1) Lamba niitmine, 2) Lambaraud).

222. Palavate maade metsad.

On maasid, kus ei ole talve ega teata, mis külm ja lumi tähendab. Neis maades ei põleta päike nagu meil: seal saadab ta maale otse-kiired, mis maa tuliseks paistavad.

Palavates maades vältab suvi aasta läbi. Aasta ringi haljendavad seal puud, õitsevad lilled, valmivad ühed puuviljad teiste järele.

Talve asemel on seal vihmane aeg, vihma sajab siis seal vahetpidamata mitu nädalat. Vihmast kogub maha palju niiskust. Soojustes ja niiskuses kasvavad vabalt ja uhkesti igasugused taimed; palavasti paistab neid hele päike, heldesti toidab neid emake-maa ja puud laiutavad end pikkuses ja laiuses ja kasvavad tõsisteks hiiglasteks.

Palavates maades kasvavad puud sada ja sadaviiskümmend meetrit pikaks; mõned sealsed puud on pikemad kui meie kõige kõrgemad tornid, on puu, mis päewa jooksul terve arsina pikemaks kasvab. Mõned puud on nii jämedad, et 15 inimest käsi välja sirutades ta tüvest ümber ei ulata võtma; üheainsa niisuguse puu kannule mahub enam kui viisteistkümmend ratsanikku; sellel kannul võib ringmängu mängide ja tantsida, mõne niisuguse õõnsusesse võib aga terve perekond elama asuda.

Seesugustel puudel on ka suured lehed; on lehti, mis kaheksa kuni üheksa arsinat pikad ja pool silda laiad. Ühe niisuguse lehe alla võib mitu inimest varju minna. Muidugi ei ole ka niisuguste puude vili väike: on päikleid, mis lapse pea suurused.

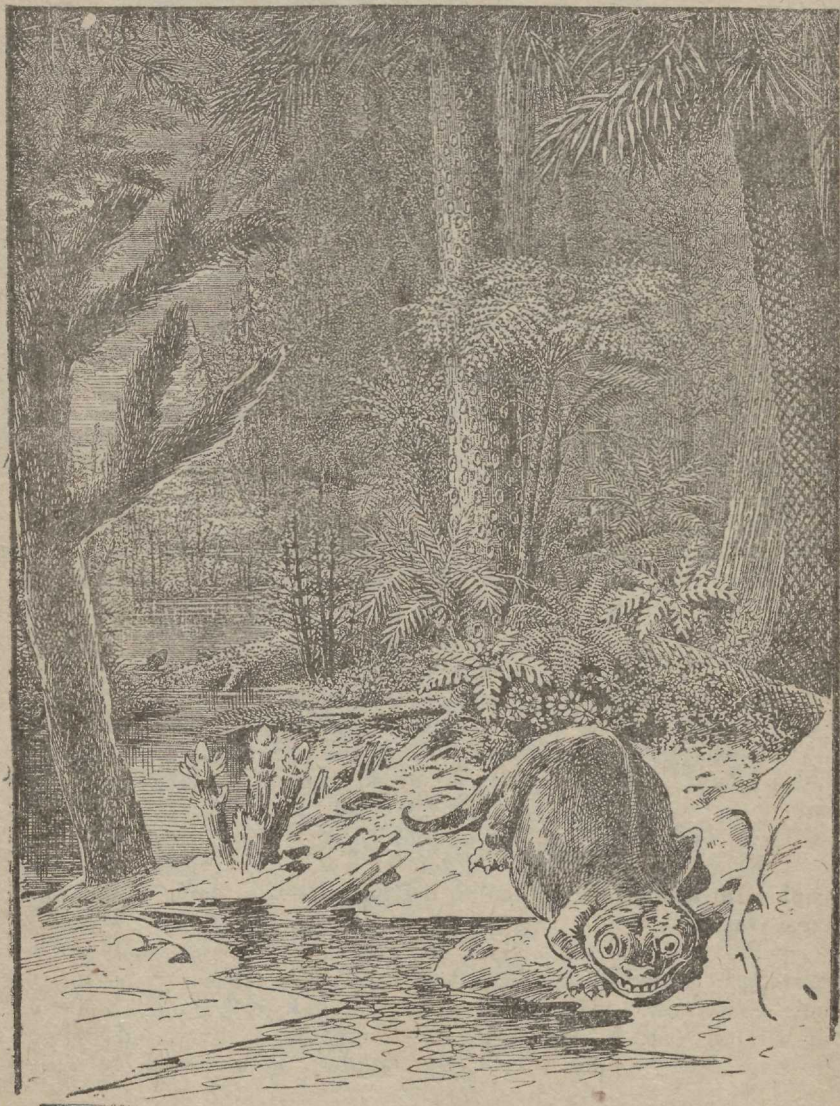
Palavates maades on ka hiiglalillesid; üks õis on tihti meie vankri ratta suurune ja kaalub 14 naela, — keskmine neljakuulise lapse raskus.

Palavate maade metsad on tihedad. Puud põimivad oma okstega üksteisest läbi, metsas valitseb alaline poolhämärus, päikese kiired tungivad vaevalt läbi lehtede tihniku. Nende ümber on end keerutanud veel roomavad nagu ussid taimed, need taimed on puud üksteisega kokku põiminud, nii et läbi ei

pääse. Seepärast ei saa palavate maade metsades muidu liikuda kui kirve abil: vaja on teed ette raiuda.

Ja missuguseid loomi ei ole neis metsades: siin murrab teed läbi tihniku hiiglane elevant; seal istub oksstel terve ahvipere; edasi on oksa ümber end määratu madu keerutanud: ta võib kitsepoja tervena alla neelata.

Lendlevad linnud, nende suled läigivad^m kui vikerkaar, kui kalliskivid. Pisitilluke linnuke — kolibri muneb oma ernesuurused munad ja haudub neist pojakesed, mis kärbsse suurused.

223. A h w i d.

Kõige toredamad palvate maade loomad on ahwid. Paljud ahwid on kehaehituse poolest, inimeste sarnased, kätel on neil samajugused sõrmed ja sõrmedel küüned nagu meilgi, kõrwad on paljudel paljad ja silmadel kulmud.

Ahwid saadavad päewa mööda järgmiselt.

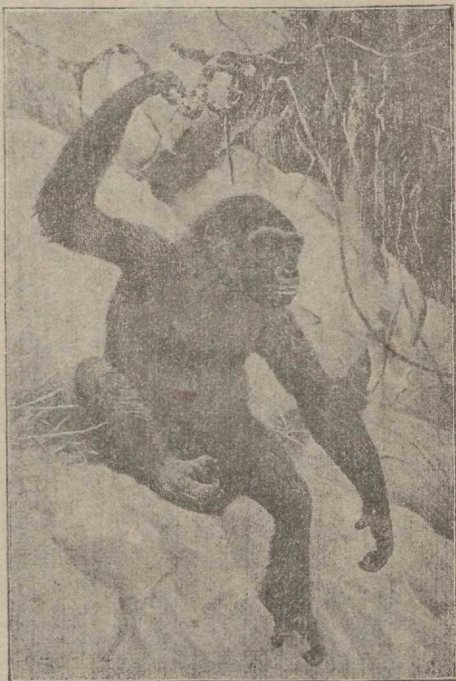
Hommik. Tõusnud päike valgustab oma kiirtega põlist metsja. Ahwid ärkavad. Magades on wähe jaxe hakanud. Magasid nad terasse tõmmatuna, üksteisega külge külje wastu, kuid hominikul hakkas siiski jaxe! Kiiresti ronivad ahwid puu latwa, paistawad endid päikese käes, puhastawad karwa külge hakanud lehtedest, putukatest ja hakkawad lõbusasti söögiaega pidama.

Ahwide söök on wuusi, lillede pungad, tõugud, sitikad, noored linnupojad

Sõomine on lõppenud. Kõik on oksjade mööda laiali läinud. Peale söögi on nad weel röömsamad. Üks näpjab teisest nägematult jahaft. Tülitatud pöörab ümber ja waatab. Oksal istub emaahw, kuid tal on nii süütü nägu, et kahelda ei wõi ta süütuse

juures. Tülitatud pöörab teisele poole, kelm tõmbab reda jälle tagant... Ei suutnud weel süütut nägu teha. Tõusis katelus: platst wõetakse käed ja hambad! Warsti tehakse rahu ja hiljutised waenlased juudlewad nüüd üksteist ja kaisutawad... et minuti pärast jälle tülli minna.

On mängitud, kateldud ja lõbutsetud küllalt, kõht nõuab oma. Ahwid koguwad endid hulgana kokku ja otsustawad saagile

minna inimeste elukohtade juure. Kõige ees käib juht. Ta näeb kõik, paneb tähele kõik, pahandab, karistab leda waja, juhib tähelepanu hädaohtule ja wiib karja õnnelikult wiljapõllule. Kari afus maissi kallale, ahwiid murravad kõrred maha, wõtawad pead otsast ja sööwad terad ära.

Kui rööwtäik aeda eht põllule õnnestas, ruttawad nad päikese loodeks puhkepaita tagasi, metsatihnikusse, kaugemale kiskjatest loomadest, kaugemale inimestest. Urisevad, tülitsewad ja jääwad siis järgmise hommituni raskelt magama.

224. Lõvi jaht.

Päeval valitseb kõrbes palavus. Kõik loomad on palavuse eest peitu pugunud. Verejanuline lõvi on asunud metsatihnikusse ja magab õhtuni. Päike on looja läinud. Ruttu läks pimedaks ja külmaks. Hiilgav kuu ujub kõrbe kohal. Kõrbe elab ja kõlab miljonitest healtest. Tasa ja aeglaselt astub lõvi siis metsast välja ja vaatab ümber. Ringi on lage, paistab ainult sinine taewas ja ääretu kõrbe. Vägeva rinnaga hingab lõvi värsket õhku ja korruga kõlab ta kõrvulukustav mõirgamine. Kõik jäävad hirmust wait. Ehmunud antiloopede ja sebrade karjad jooksevad müdinal üle kõrbe. Lõvi hiilib ojale ja peidab end kivide vahele; ta teab, et siin iga päev pühvlite karjad joomas käivad. Ta sammetist keha ei liigu, ta on valmis hüiglahüppele. Eemalt kuuldu raske müdin: maa müdiseb ja väriseb raskete jalaastumiste all. Need pühvlid tulevad jooma. Eelmised nuhivad kartlikult ja valjusti maad ja peksavad saba-dega endid külgesid mööda. Lõvi ei liiguta, kuid tagumised jalad on tal kui vedrud, mis hirmsa kiirusega võivad õigeneda. Viimaks on kari joonud ja läheb tagasi. Lõvi on juba ohvri välja valinud — noore musta pühvli määratu paksu kaelaga ja raudsete jalgadega. Kergesti ja healeta lendab lõvi õhku. Üks hüpe ja ta on pühvli turjal; tagumised käpad on sügavale puusadesse surutud ja esimesed löödud kaela musklitesse. Vaene loom jookseb hirmul edasi, hüppab, tahtes endalt hirmsat koorimat maha visata, kuid langeb silmapilkselt läbinäritud kuklaga liivasse. Lõvi lõuad auravad looma palavast verest ning jälle kostab ta kõrvulukustav mõirgamine kõrbes.

225. Kõrbe torn

Meglaselt liikus meie karavaan kõrbes. Palavus küpsetas meid nagu tulises ahjus. Muutus veel enam umbseks. Päikest ei olnud tiheda udu pärast näha; palaw õht oli tühjas kõrbes nagu tardunud. Meie eestvedajad waatafsid isearalise ärevusega kaugusesse ja kõnelesid üks teisega millegi üle ning sundisid kaamelisi tagant. Me mõistsime, et meid hädaoht ähwardab, ja kole sõna „saamum“ waldas kõikide mõtteid. Saamum on kõrbe hirmutis, see on palawa liiwa tuulispast, mis kellegi peale ei halasta.

Korruga läks pimedaks. Nagu tuhm punane lera paistis päike. Tõusis tuline tuul, keerles liiw ja kogu õht oli liiwast täidetud. Torn ligines. Eestvedajad peatafsid. Edasi minemine oleks tähendanud surma minemist. Kiiresti anti käste. Kõik me kiirustasime, kaamelid heitsid ise maha ja sirutasid pead ette. Meie katsime endid millega sai ja heitsime kaamelite juure kastide ja pakkide taha, näoga alla. Saamum tuli. Torn hulus, liiwa tuulispast keerutas, näis nagu elaks ja kõneleks kõrbe. Hingata oli raske, pea walutas, keegi nagu oleks teda tangide wahel pigistanud; ninast ja kõrwadest jookkis werd, kogu keha oli nagu tules; piinas wäljakannatamata janu, kuulbus kasti laudade lõhkemist ja praginat, kuulbus kaamelite õhkemist ja inimeste hoigamist, mida segas tuule wilistamine. Näis, et warsti kõik siia sureme. Juba kadus mõistus ja lahkus jõud... Kuid torn waitis.

Me pääsesime õnnelikult. Terwest karawaanist ei jurnud ühtki inimest, ühtki kaamelit ei saanud otja, kuid wahesti häwitas jarnane saamum inimesed ja kaamelid. Suure waewaga ajasime endid üles ja sirutasime kangeks jäänud liikmeid. Hirmuga waatafsime ringi: kas kuskilt uus hädaoht ei ähwarda? Kuid kõik oli waitne. Eestvedajad olid lõbusad ja näitafsid meile ette poole. Seal paistsid puud ja oli west. Seal ootas meid puhkus.

226. Inimeste elumajad soojadel maadel.

Ahvrikas ei ole talve, seal on alati palaw ja kuiv, paljudes kohtades sajab vihma väga harva. Sealsed elanikud-neeGRID teevad endile majad puuokstest. Ütid tehakse ümargused, katetakse

ümarguse teravoksalise lehest ehk ölest katusega. Ühte külge tehakse kitsas ja madal uks, mille kaudu ainult roomates läbi võib pääseda. Vahest tehakse veel kõrged läved, et maod ja skorbionid ütti ei pääseks. Aknaid ja korstnaid ütil ei ole. Valgus pääseb ainult ukse kaudu ja suits läheb välja ka sama teed. Neeger ei ehita endale ainult ühe sarnase üti, vaid mitu. Vilja tagavara hoiab ta samasugustas üttides, mis aga maast kõrgemale alustele tehtud, et vilja loomade eest hoida, kes seinte alt sisse võivad pääseda ja tagavara hävitada. Iga perekond piirab oma üttid tugeva aiaga. Peale selle on iga küla veel aiast piiratud, millel ümberringi sügav kraav. Neegrile majad on ringis ehitatud, nii et keskele ümargune plats jääb, kus ööseti karja hoitakse.

227. Puuvill.

Sitsiriided, mida suvel kantakse, kalinkoor, naiste walged ja kirjud pearättitud, kõik nad on puuvillast tehtud. Puuvill, lihtsalt watt, kasvab paljates maades puu otjas.

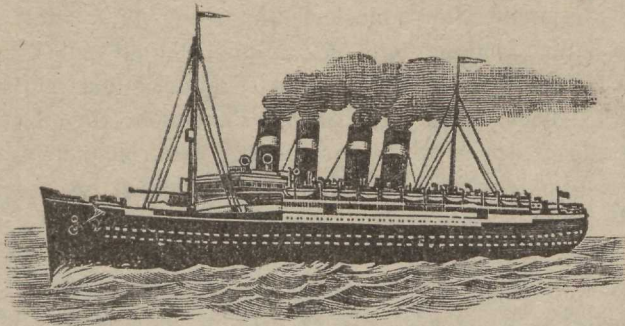
Meie ees on määratu väli, täis kollakate õitega pöõsaid, millel tumerohelised kolme- kuni viieharulised lehed; see on villapuu. Mõne puu otjas seisavad ilusate lillede asemel mingisugused tumedad karbikesed, mis väga sarnased on mooni peadele; mõned neist on lahti läinud ja sealt paistavad puuvilla walged peenikesed niidid mustjakate seemnetega.

Puuvilla korjama lähewad neegrid wara hommikul kornidega peadel ja hakkawad karbikesest willa välja kiskuma. Armuta kõrwetab päike õnnetuid töölist; putukate pilwed kleebiwad nende ihule, higi jookseb ojana, kuid töö kestab edasi.

Kui watti õigel ajal ei koguta, tuleb ta karbist hoopis välja ja tuul wiib ta minema nagu meie wõilille libled, ja linnud tarwitawad puuvilla inimeste asemel oma pesa wooderdamiseks.

Kogutud puuvill presfitakse nii tugevasti kui võimalik kottu ja jaadetakse müügile.

XII. Ujuja ja lendaja inimene.

228. Merereisil.

Meie aurulaew ujus ulgumerel. Päeval oli ilm ilus, kuid õhtu-poolel hakkasid lained laewa kiigutama. Õhtu-teelanale oli waja risti lauad üle panna, sest muidu liikusid klaasid ühest laua äärest teise. Ka istuda ei olnud rahulik, kaldud kord pahemale kord paremale poole, ehk tukud korraga naabrile peale. Miski awaneb uks ja käib mürtsudes kajuti seina vastu, aga siis targab kapist klaas wälja ja weereb mööda põrandat. Ehk tunned korraga, et nirtsed wesi kas lauale, sohvale ehk pähe. Alguses tegi see lõbu, keegi läks ühte nurka minema, kuid wiidi vastu tahtmist teise. Siis hakkas aga see kõiki tüütama, ma läksin oma kajutisse ja heitsin koikusse. Just minu woodi kohal oli wee pinnal kajuti aken. Ta oli tugewast. kinni needitud, ainult lained pekfid wihaseft ta pakjude klaasidest vastu. Ühetaolisel kiikumisel juunusin ma kui kiiges warstigi magama. Läbi une kuulsin, et kuskil mürtsus uks, keegi sõimas, midagi nagises. Olin juba päris magama jäämas, kui korraga nagu maaalust tõuget tundsin. Süda wärisef, ärtan üles. „Mis see on?“ Ei midagi ifeäralist, laine löi pärat vastu. Ja nõnda hommikuni.

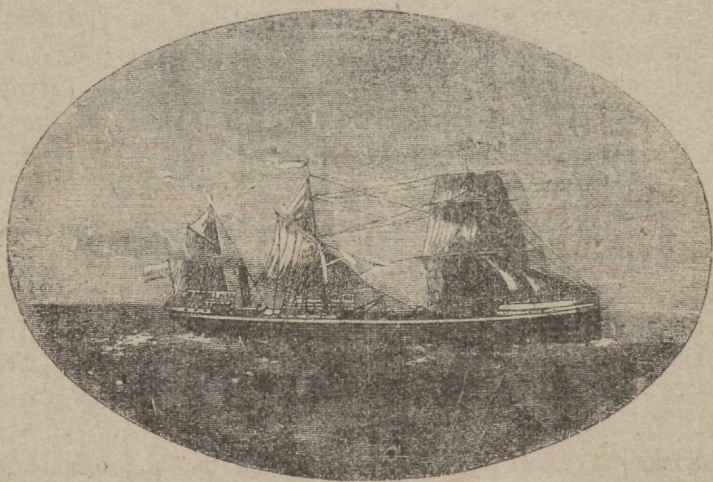
Hommikul tõusen tetile. Dö jooksul oli tuul tugewamaks läinnd ja hõljutas nõnda, et tekki mööda täia ei saanud. Ma seisin käsipuist

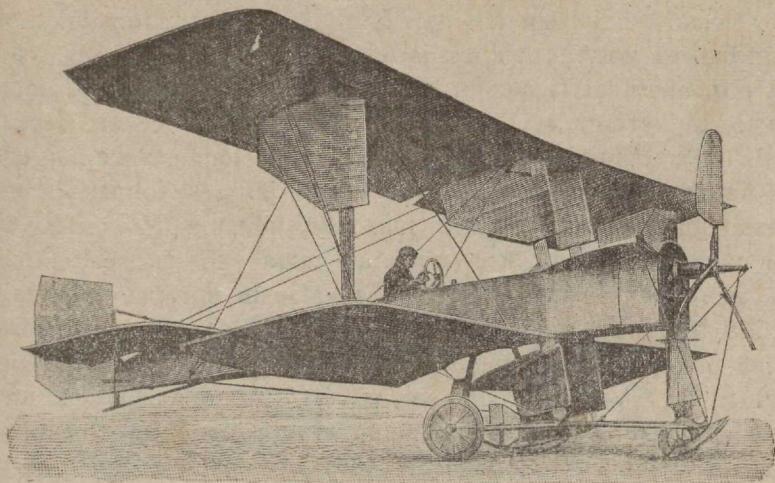
finni hoides ja waatajin merd. Korraga kadus meri mu filmist, laew tõusis laine harjale, siis aga wajus alla ja üle minu käis terve wee sein. Siis tõusis laew jälle üles ja nii lõpmatult edasi. Mul hakkas pea pöörutama ja lätsin üldijesse kajutisse. Lõunalaual oli naljakas, kuid ka pahandaw. Oled wähe tähelepanematu, — taldrek kaldub wiltu ja supijuga jookseb, lendab lauda mööda. Mõned reijijad olid kahwatanud ja ei söömid midagi: neid piinas merehaigus. Peale lõunat sain kuidagi weel kättega seinat toetades oma kajutisse minna. Ust awades sejis mu filmade ees järgmine pilt: kõik mis hommikul omal kohal olid: riided, raamatud, kell jne. olid pörandal ühes hünikus. Ja seal ajasid nad üksteist wahetpidamatult taga. Kiigutamine läks tugewamaks. Alnast oli näha, kuidas määratumad weemäed üksteist lükkasid, hulustid, kullustid, ja siis jälle tõusid. Nagu hullud koerad jooksid nad üksteise kallale. Kurgus kuwatas mul ja keel põles. Tundsin, et lämmatab.

Kii wältas terve päew ja öö ja ainult järgmisel hommikul hakkas meri waikima ja kiigutamine jäi nõrgemaks.

Mõistatus: Maal ei seisja, wees seisab?

(Mõistatuse seletus: Laew.)

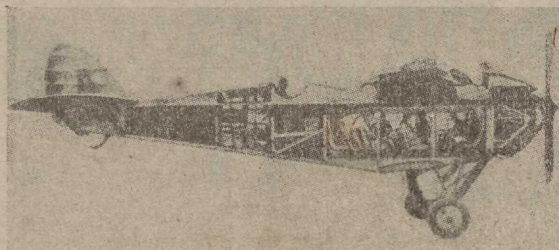

229. Õhusõitja jutustus.

Esimesel õhulaevastiku nädalal oli ilm selge ja vaikne. Nii-suguse ilmaga ei ole mingisugust hädaohtu ja isegi kartlikum inimene tunneb ennast lennul rahulikuna nagu sõidaks ta kiir-rongi vagunis. Meile, lenduritele, paistab sõit aparaadil niisu-guse ilmaga isegi igavana, kui just näitlik lendamine ei ole, kus kunsttükka õhus näidata võib.

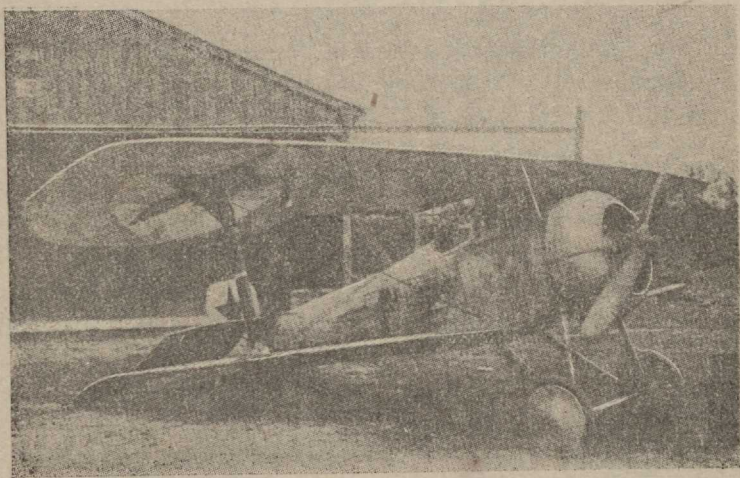
Järgmine päev oli aga tuuline. Juba hommikul tibus vihma, tuul läks tugevamaks ja ajas pilved laiali. Käisid hoo-vihma pilved. Ma tõusin kahekohalise lennumasinaga õhku.

Minuga oli masinal maksuline sõitja. Olin minutit kakküm-mend õhus viibinud, kui äge tuulehoog masina mituküm-mend meetrit alla viskas. Masin vajus küljele. Panin moo-

tori seisma ja hakkasin aparaati tasakaalu juhtima. Reisija oli nii ehmunud, et närviliselt ühest ja teisest kohast kinni haaras. Vaevalt olin aparaadi tasakaalu seadnud ja võtsin sihi juba jaama poole, kui korraga veel tugevama tõuke sain. Seekord lendas masin mitukümmend meetrit üles, siis uus tõuge, vähe nõrgem, mis natuke alla poole tagasi tõi, teisele järgnes kolmas ja ma sattusin pilvesse. Nüüd kiikus masin kui udusulg. Midagi ei võinud näha. Reisija oli kui meeletu, haaras siit ja sealt kinni.

Kord panin mootori seisma ja katsusin masinat tasakaalu juhtida. Sealsamas kandus aga masin hirmsa kiirusega edasi ja ma panin mootori uuesti tööle. Nii kestis see heitlemine ligi pool tundi. Viimaks pääsesin pilvest. Aparaati õieti seades tundsin maakohast, et jaam kaugel ei või olla. Võtsin sihi ja otsustasin jaama üles otsida, bensiini arvasin jatkuvat. Veerand tunni pärast lasksin õnnelikult aparaadi lennujaama platsile.

2925

A-3
May

